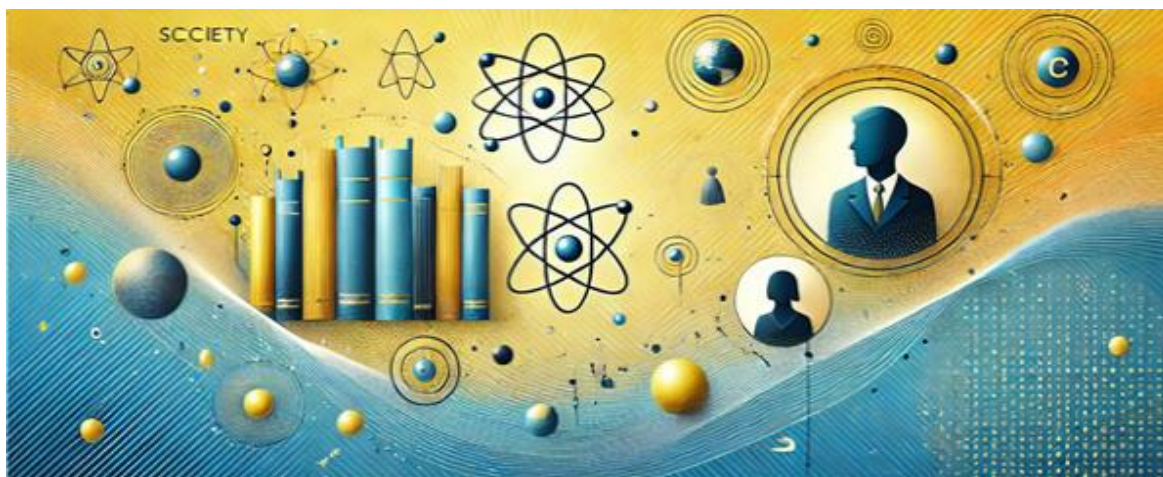

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДКРИТИЙ МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ “УКРАЇНА” (КИЇВ)
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ (БІЛА
ЦЕРКВА)
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІЛОСОФСЬКИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ НАУК
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА (УМАНЬ)

Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика

Матеріали всеукраїнської науково-практичної
конференції

Біла Церква, 2024

Рекомендовано до друку Вченою радою Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна» (протокол № 4 від 27 грудня 2024 року)

Редакційна колегія:

Новак Я. В., кандидат юридичних наук, доцент, директор Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна»

Косач Т.М., кандидат філософських наук, доцент кафедри права та соціально-поведінкових наук Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна»

Романченко І.Г., кандидат історичних наук, доцент кафедри інформаційної аналітики, фінансів та банківської справи Білоцерківського інституту економіки і управління Університету «Україна»

Сидоренко В.В., кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права та соціально-поведінкових наук Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна»

Пономаренко Т.І., доктор філософії у галузі психології, доцент кафедри Права та соціально-поведінкових наук Білоцерківського інституту економіки та управління Університету «Україна»

Пасічник Н.С., кандидат історичних наук, доцент кафедри філософських та політичних наук Білоцерківського національного аграрного університету

Мельник Л.М., кандидат політичних наук, завідувач кафедри філософських та політичних наук Білоцерківського національного аграрного університету.

УДК 314/316:001:37

Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 листопада 2024 року) / Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна»; за заг. ред. Я. В. Новака; наук. ред. Т.М. Косач, Н.С. Пасічник. Біла Церква, 2024. 320 с.

Матеріали викладено в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів, наведені факти та статистичні дані відповідають автору, а також наукові керівники (для здобувачів вищої освіти).

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

<i>Триснюк В.М., Безугла Ж.С.</i> ЕКОТЕРАПІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я.....	13
<i>Пономаренко Т.І.</i> КОПРАЙТИНГ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА.....	15
<i>Пасічник Н.С.</i> ВПЛИВ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ПОЛІТИКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ.....	17
<i>Лісова І.В.</i> ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	22
<i>Marchuk V. V.</i> THE ESSENCE AND COMPONENTS OF THE PERSONALITY BASIC CULTURE.....	26
<i>Грек І.М.</i> ВСЕЛЕНСЬКІ СОБОРИ ЯК ФУНДАМЕНТ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ДОГМАТИКИ ТА КАНОНІЧНОГО ПРАВА.....	29

СЕКЦІЯ «РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ, РЕЗУЛЬТАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ»

<i>Шахрай В.М.</i> БУЛІНГ І КІБЕРБУЛІНГ СЕРЕД ДІТЕЙ І МОЛОДІ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЗАПОБІГАННЯ.....	31
<i>Трофименко А.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.....	34
<i>Цвид-Гром О.П.</i> ЕКОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У АГРАРНОМУ ЗВО.....	38
<i>Чебан А.Д.</i> ІНТЕГРАЦІЯ МИСТЕЦТВА В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС.....	40

<i>Цуп А.В.</i> КОЛОРИТ. ФОРМУВАННЯ КОЛОРИТНОГО БАЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ХУДОЖНЬО – ГРАФІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ПЕЙЗАЖНОГО ЖИВОПИСУ В УМОВАХ ПЛЕНЕРУ.....	43
<i>Ордіна Л.Л.</i> КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	47
<i>Плівачук О.П.</i> МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ KEYС НА ЗАНЯТТЯХ ГУРТКА ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМКУ.....	49
<i>Загурська С.М.</i> РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	53
<i>Корж Т.М.</i> РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ.....	56
<i>Плівачук К.В.</i> СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ПІДХОДІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	60
<i>Сипко Л.М.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ.....	64
<i>Косач Т.М.</i> ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ.....	67
<i>Товт І.С.</i> ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	70
<i>Дика Л.Л., Голярдик Н.А.</i> ФОРМУВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОЇ СТІЙКОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ.....	73

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА,
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

<i>Герасимчук С.М.</i> ГЕНЕЗИС БІБЛІОМЕТРІЇ ЯК ЗАСОБУ ОПТИМІЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	76
<i>Мельник Є.В., Тимошенко І.С.</i> ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ.....	78
<i>Романченко І.Г.</i> ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	80
<i>Гевчук І.І.</i> ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ НА ДОПОМОГУ ЗДОБУВАЧАМ ОСВІТИ.....	82
<i>Редченко О.О.</i> КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ.....	85
<i>Пустовіт Ю.С.</i> МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНСАЛТИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	86
<i>Прокопенко Н.І.</i> СТАНДАРТИ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК АВСТРАЛІЇ.....	88
<i>Бударевський Д.В.</i> СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ГАЛУЗІ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	91
<i>Сакун Є.О., Тимошенко І.С.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН.....	94

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА,
МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТРАХУВАННЯ»

<i>Понедільчук Т.В.</i> АЛЬТЕРНАТИВНІ ВАРІАНТИ АНТИКРИЗОВИХ СТРАТЕГІЙ АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	98
<i>Мельниченко І.І.</i> АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАЛУЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ.....	101

<i>Назаренко О.Б.</i> АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА М'ЯСНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ПРИКЛАДІ ТОВ «АНТОНІВСЬКИЙ М'ЯСОКОМБІНАТ».....	104
<i>Пахомов І.В.</i> ДИНАМІКА РИНКУ ПРАЦІ МІСТА БІЛА ЦЕРКВА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	108
<i>Загурський О.М.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАЧАНЬ.....	111
<i>Півторак М.В.</i> ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ (CASH FLOW STATEMENT): СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА.....	115
<i>Дмитрик І.О.</i> ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ КРАЇН: ПРОТЕКЦІОНІЗМ, САНКЦІЇ ТА ТОРГОВІ ВІЙНИ.....	117
<i>Хахула В.С., Хахула Б.В.</i> ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА.....	119
<i>Хахула Б.В., Хахула Л.П.</i> КОМАНДОТВОРЕННЯ ТА ТІМБІЛДІНГ – ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	123
<i>Моцьо Я.Г.</i> КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ.....	127
<i>Півторак М.В.</i> КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ: СИСТЕМА 3S.....	129
<i>Осадчук М.О.</i> МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ.....	130
<i>Никоненко О.А.</i> МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ.....	132
<i>Прохорова Н.Д.</i> МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	134

<i>Бухенська М.С.</i> МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	137
<i>Кондренков В.В.</i> МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ.....	141
<i>Долецький Д.О.</i> ОПОДАТКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ.....	143
<i>Однорог М.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ.....	147
<i>Півторак М.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА.....	150
<i>Михайлюк О.В.</i> ОЦІНКА ДИНАМІКИ ФІСКАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ.....	151
<i>Однорог М.А., Іванець Р.А., Романчук В.В.</i> ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ УПРАВЛІННЯ ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ.....	154
<i>Батажок С.Г.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКО-ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ.....	156
<i>Слободинюк Є.О.</i> ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	160
<i>Малютін О.В.</i> ПОШУКОВА РЕКЛАМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ.....	162
<i>Нечай Р.В.</i> ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ: СУТНІСТЬ, ЕТАПИ ТА МЕТОДИ.....	165
<i>Ковальчук О.О.</i> ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	167
<i>Юхименко П. І., Якимюк Ю. П.</i> РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ МАЛОВІЛЬШАНСЬКОЇ ОТГ.....	171

<i>Півторак М.В.</i> СВІТОВИЙ РИНОК СТРАХУВАННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	174
<i>Рибак Н.О.</i> СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО: РОЛЬ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ.....	176
<i>Клепиков А.В.</i> СОЦІАЛЬНІ ТРЕНДИ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ ТА ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ.....	179
<i>Зубков Р.С.</i> СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	182
<i>Півторак М.В.</i> СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА.....	185
<i>Знахоренко А.В.</i> СУТЬ АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ КОМПАНІЇ.....	186
<i>Однорог М.А., Підберезний М.Д., Федорченко Б.Ю.</i> СУЧАСНА ПАРАДИГМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПРОДУКЦІЇ.....	189
<i>Панченко Б.П.</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ БІДНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА.....	191
<i>Семенов Л.С.</i> ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ У ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ.....	194
<i>Сирота С.В.</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕКЛАМНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ТУРИЗМІ.....	196
<i>Рибальченко Д.М.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	198
<i>Стойченко Ю.В.</i> УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	201

<i>Петрик С.В.</i> ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ МІСТА.....	203
<i>Курносів І.О.</i> ФІНАНСОВІ ПОТОКИ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА УПРАВЛІННЯ.....	205
<i>Приходько Т.В., Ілларіонов В.О.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА.....	208
<i>Войдевич Б.В.</i> ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ТОВ «БІОФАРМА ПЛАЗМА».....	211

**СЕКЦІЯ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА**

<i>Бурлака А.А., Вольнова Л.М.</i> АГРЕСІЯ ЯК ФОРМА АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ДО УМОВ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	215
<i>Гвоздь М.С.</i> ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АЛЕКСИТИМІЇ ТА СОЦІОФОБІЇ.....	218
<i>Мазур О.М., Вольнова Л.М.</i> ВІЙНА ЯК КОЛЕКТИВНА ТРАВМА: ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я СУСПІЛЬСТВА.....	221
<i>Сидоренко Ю.В.</i> ВПЛИВ КОМПЛЕКСУ НЕПОВНОЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ.....	227
<i>Крепс М.Л.</i> ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА САМООЦІНКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	230
<i>Чернишова Є.Ю.</i> ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ У ПРАЦІВНИКІВ ЮРИДИЧНОЇ СФЕРИ.....	234
<i>Османова А.М.</i> ІНКЛЮЗИВНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ.....	237

<i>Мельник Л.М.</i> КОНЦЕПТ СТРЕСОСТІЙКІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ.....	239
<i>Трофименко Н.Є.</i> МЕТОДИ АРТ-ТЕРАПІЇ В ПОДОЛАННІ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	241
<i>Якимова Я.Л.</i> МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ СЕНСОРНИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ.....	244
<i>Кондратюк Б.О., Пономаренко Т.І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЩІ.....	246
<i>Петреченко С.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО ВАЖКОПОРАНЕНИХ КОМБАТАНТІВ.....	249
<i>Семененко М.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ У МІСТІ ВАСИЛЬКІВ (2023-2024 РОКИ) ЗА ДАНИМИ СОЦІАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	252
<i>Багрин В.В., Пономаренко Т.І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	255
<i>Петік Я.О.</i> ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОВІДНОШЕННЯ ТЕМПЕРАМЕНТУ ТА ХАРАКТЕРУ ЗМОДЕЛЬОВАНА ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ.....	258
<i>Литвиненко І.С., Тимченко С.О.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ.....	260
<i>Замерзляк Д.В.</i> ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПЕРСОНАЛУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ.....	263
<i>Редько С.М., Вольнова Л.М.</i> ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДЛІТКІВ ТА ЇХНЯ НАВЧАЛЬНА УСПІШНІСТЬ.....	266

<i>Бурлака В.-Б.А., Вольнова Л.М.</i> РОЗВИТОК ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ВПЛИВОМ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ.....	269
<i>Дігтярьова Т.Ю.</i> РОЛЬ СЕНСОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....	273
<i>Подпоріна І.В., Пономаренко Т.І.</i> СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СПІВРОБІТНИКІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	275
<i>Хорошун О.Г., Пономаренко Т.І.</i> ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ У ПСИХОЛОГІЇ.....	278
<i>Самойленко Л.Я.</i> ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА СЛУЖБОВЦІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	281

**СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН**

<i>Волков С.С.</i> ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	283
<i>Бровко Н.І.</i> ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ КРАЇН ЄС ТА ЇХ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	286
<i>Новак Я.В.</i> ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ В ЧАС ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	289
<i>Сидоренко В.В.</i> ОКРЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	291

<i>Мозолюк-Боднар Л.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ.....	295
<i>Левченко М.В., Шаповал Т.Б.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ТА ОБМЕЖЕНЬ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ.....	298
ВОЄННОГО СТАНУ	
<i>Скільська М.І.</i> ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ.....	301
<i>Безверхий В.В., Шаповал Т.Б.</i> ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ.....	303
<i>Шкварок Л.В.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	307
<i>Гегельська Д.В., Шаповал Т.Б.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	310
<i>Шаповал Т.Б.</i> ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ СЕРЕД ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ: МІЖНАРОДНИЙ ОГЛЯД.....	313
<i>Гевчук А.І.</i> РЕФОРМА ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ЧАСІ.....	316
<i>Добренька Н.В.</i> СУСПІЛЬСТВО, ПРАВО : ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА СТРИМАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	318

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

УДК 159.9:712

ЕКОТЕРАПІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

*Триснюк В.М., доктор технічних наук,
старший науковий співробітник,
Інститут телекомунікацій і глобального
інформаційного простору НАН України, м. Київ*
*Безугла Ж.С., кандидат наук із соціальних комунікацій,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква*

Багато років поспіль українці живуть у постійному стресі. Часто це призводить до виникнення різних негативних психічних станів (страх, гнів, злість, сум, біль), що у свою чергу призводять до ГСР (гострих стресових розладів), ПТСР (посттравматичних стресових розладів), диссоціативних розладів. Не дивлячись на деякі відмінності всі ці стани об'єднує уникнення та емоційне заціпеніння. Стратегія уникнення використовується для зменшення напруги у відповідь на високостресові події, дозволяючи не відчувати всю емоцію одразу, начебто підзаморожуючи якусь її частину. Надмірне уникнення не дає психологічного зцілення, а навпаки його гальмує залишаючи травматичні події не пропрацьованими [2]. Екотерапія має позитивний вплив на емоційний стан людини, здійснює седативний, відволікаючий та активізуючий ефекти. Екотерапію застосовують не лише у психотерапії, а й у медицині для полегшення стресу для пацієнтів, відвідувачів та персоналу [4]. Саме тому вона є ефективним інструментом у подоланні стресу та його наслідків.

Екотерапія – принципово нова концепція як у психології так і у медицині. В екотерапії віддається перевага не медикаментозним і іншим традиційним методам, а комплексному використанню натуральних, природних факторів і культурного середовища, творчості для створення терапевтичного клімату, що благотворно впливає на пацієнта (анімалотерапія, ландшафт-терапія, гарден-терапія, арт-терапія та ін.) [3].

Екотерапія здійснює лікувально-корекційний вплив на емоційно-чуттєву сферу людини, що дозволяє використовувати її для вирішення багатьох психологічних проблем, включаючи її до інших реабілітаційних методик або як самостійний психотерапевтичний метод [1]. Вроджена потреба у спілкуванні з природою та відривом від неї породжує низку внутрішніх конфліктів. Ми відчуваємо себе нещасними, безресурсними, відчуженими, проявляються ознаки хронічної втоми, виникають різні залежності (харчові,

матеріальні, алкогольні та ін.), розвиваються різні фізичні та психологічні проблеми. Спілкування людини з природою проявляється у катарсисі, зміні ставлення до навколишнього середовища, відновленні внутрішніх сил, енергії, ресурсів та позитивного настрою, відпочинку [4]. Часто для покращення свого фізичного або психологічного стану достатньо виходити на прогулянки в парк або займатись садівництвом.

Екотерапія через лікувальний вплив допомагає людям в усвідомленні того, що користуватись природою потрібно з любов'ю та повагою, підтримувати взаємні стосунки з рослинами і тваринами. Тобто ми можемо навчитися розпізнавати природний світ як екологічну та психологічну сфери [5]. Доречно в екотерапії використовувати йогу, акватерапію, дендротерапію, медитації, аеротерапію та ін., проводити психологічні тренінги на лоні природи, техніки заземлення. Все це допомагає подолати стрес та уникнення наслідків травматичних подій, повертає людину в теперешній час (тут і зараз), що згодом дозволяє працювати із травмою.

Отже, під час екотерапії відбувається процес зцілення завдяки природним ресурсам, це доступний, безкоштовний та дієвий метод психотерапії. Для різних вікових категорій методики можуть бути різними але всі вони призводять до інтенсивної інтродекції особистості, в усвідомленні масштабів своєї проблеми, входженні в психологічний контакт з природою та «злиття» з нею, поверненні до духовно-культурних цінностей людини, її ідентичності. Що, у свою чергу, допомагає у подоланні негативних станів, депресії, хвороб, життєвих та вікових криз особистості.

Література

1. Альтанова А.Б. Соціальна робота засобами ландшафтної терапії внаслідок надзвичайних ситуацій : колективна монографія. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u188/kolektivna_monografiya_2021.pdf. (дата звернення: 18.11.24).
2. Дисоціації. URL: <https://www.vvybir.org.ua/%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97/>. (дата звернення: 18.11.24).
3. Фельдман О. Екотерапія: цілюща сила природного світу. URL: <https://feldman.ua/ekoterapiya-tselitel'naya-sila-prirodnogo-mira/>(дата звернення: 18.11.24).
4. Ecotherapy – the green agenda for mental health. URL: <https://ro.scribd.com/document/432507984/Ecotherapy-The-green-agenda-for-mental-health-Executive-summary-pdf>. (дата звернення: 17.11.24).
5. The Project of Ecopsychology. URL: http://psichenatura.it/fileadmin/img/A._Fisher_Radical_Ecopsychology_Part_I_Ground_Work_1._The_Project_of_Ecopsychology_.pdf. (дата звернення: 17.11.24).

КОПІРАЙТИНГ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

*Пономаренко Т.І., доктор філософії у галузі психології,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква*

Медійний простір дедалі частіше входить у всі сфери життя людини, в цілому, та в професійну діяльність, зокрема. Це обумовлено сучасними тенденціями розвитку інформаційного суспільства та зростаючою роллю цифрових комунікацій у популяризації професійних послуг. У світі, де війна, світова пандемія, стрес, емоційне вигорання та інші психологічні проблеми набули значного поширення, попит на психологічну допомогу постійно зростає. Водночас успішна взаємодія між психологом і клієнтами значною мірою залежить від здатності спеціаліста ефективно доносити свої знання, досвід і послуги через текстовий контент. Так, копірайтинг стає важливим інструментом для формування довіри, просвіти суспільства та розвитку особистого бренду психолога.

З огляду на домінування онлайн-комунікації, створення якісного контенту для вебсайтів, соціальних мереж, блогів і рекламних матеріалів є критично важливим. Копірайтинг дозволяє фахівцю пояснити складні психологічні концепції доступною мовою, пропонувати конкретні рішення проблем і залучати нову аудиторію. У контексті зростання конкуренції на ринку психологічних послуг, правильне використання текстів сприяє виділенню серед інших спеціалістів, підвищенню впізнаваності та створенню емоційного зв'язку з потенційними клієнтами.

Крім того, копірайтинг допомагає у виконанні просвітницької місії психологів, яка передбачає підвищення рівня психологічної грамотності суспільства, розвінчання міфів про психотерапію та заохочення звертатися за професійною допомогою без страху чи упереджень. Ефективні тексти не лише просувають послуги, а й допомагають суспільству краще розуміти власні емоційні потреби та способи їх задоволення.

Аналіз літератури продемонстрував інтерес закордонних (С. С. Hopkins, Dan S. Kennedy, J. Sugarman та ін.) та вітчизняних (Н. М. Блинова, В. В. Зеленін, О. В. Кирилова, Г. О. Пересадько, Г. С. Сібіна, О. А. Чеманова, Ю. А. Федоренко, О. П. Хруль, О. М. Цапок та ін.) вчених до цього феномену. Так, огляд наукових джерел виявив наступні підходи до розуміння поняття. Копірайтинг (англ. copywriting від copy – рукопис і write – писати) – це:

- написання рекламних, презентаційних чи пропагандистських текстів [3];
- професійна діяльність, написання рекламних і презентаційних текстів (реклама (пряма або прихована) товару, компанії, послуги тощо) [2];
- діяльність з написання різнорідних рекламних текстів (власне рекламних, спрямованих на просування товару чи послуги, презентаційних,

очевидно, спрямованих на підтримання іміджу рекламованого об'єкта, та пропагандистських) [2];

- процес пов'язаний із написанням ефективних рекламних текстів, а не будь-яких красивих текстів на замовлення. Він констатував, що до копірайтингу багато хто підходить як до написання літературних текстів. Проте, на думку автора, «літературні таланти мають дореклами стосунок не більший, ніж ораторське мистецтво до мистецтва особистого продажу» [5];

- процес написання рекламних текстів, спрямованих на просування чи продаж певного об'єкта [4];

- мисленнєвий процес, ефективність якого залежить від накопиченого досвіду, спеціальних знань та здатністю переосмислити це й викласти в тексті, щоб продати певний товар чи послугу [7];

- називає його творчим бізнесом і для досягнення успіху закликає порушувати правила в ньому [6].

Таким чином, копірайтинг у професійній діяльності психолога – це цілеспрямоване створення текстів, які мають рекламний, презентаційний або просвітницький характер, з метою просування психологічних послуг, формування позитивного іміджу фахівця та підвищення психологічної культури суспільства про психологічну допомогу.

Ця діяльність ґрунтується на принципах ефективного впливу на аудиторію, враховуючи її емоційні, соціальні та інформаційні потреби. Варто також зазначити, що ключовою особливістю копірайтингу у сфері психології є етичність і професійність. Він не тільки рекламує послуги, а й допомагає поширювати знання, розвінчувати стереотипи про психологічну допомогу та мотивувати людей звертатися за підтримкою. У цьому контексті копірайтинг також виступає мисленнєвим процесом, що вимагає від фахівця аналізу, творчості та здатності донести складні ідеї зрозумілою мовою.

З огляду на сучасні виклики інформаційного суспільства, копірайтинг у діяльності психолога є не лише маркетинговим інструментом, але й важливою складовою професійної комунікації, що забезпечує популяризацію психологічної грамотності та сприяє зміцненню довіри між психологом і аудиторією.

Відтак, копірайтинг став важливим інструментом для психологів у сучасному світі, оскільки дозволяє ефективно комунікувати з аудиторією, популяризувати свої послуги, а також ділитися експертними знаннями.

Роль копірайтингу у професійній діяльності психолога є значною. Від допомагає фахівцям [1; 8]:

- Просувати психологічні послуги – фахівці можуть використовувати копірайтинг для створення рекламних матеріалів, які допомагають залучати нових клієнтів. Наприклад написання текстів для сайтів, що описують їх досвід, методи роботи та успішні кейси або розробка ефективних оголошень для соціальних мереж або платформ із пошуку спеціалістів.

- Популяризація психологічних знань через статті, блоги або дописи в соціальних мережах можуть висвітлювати актуальні теми (стрес, стосунки,

сім'я, виховання тощо). Якісний контент не лише формує репутацію експерта, а й робить психологічну допомогу доступнішою для людей.

•Формування та розвиток бренду за допомогою добре продуманих текстів психолог може створити сильний персональний бренд. Наприклад, використання авторського стилю в текстах, що викликає довіру та почуття співпереживання.

•Освітня діяльність фахівця за допомогою написання книг, посібників, текстів для семінарів та тренінгів. Такий контент дозволяє ділитися знаннями та досягати більшої аудиторії.

Таким чином, дослідження копірайтингу в професійній діяльності психолога є актуальним через його значення у залученні клієнтів, популяризації психологічної допомоги, зміцненні професійного іміджу та досягненні психологічної просвіти суспільства. Це підкреслює необхідність аналізу методів і стратегій створення текстового контенту, що відповідає специфіці діяльності психолога та потребам його аудиторії.

Література

1. Пономаренко Т.І. Психологічні чинники розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів у медійному просторі : дис. канд. псих. наук : 19.00.07. Київ, 2022. 281 с.
2. Сібріна Г. С., Федоренко Ю. А., Хруль О. П. Дефініція копірайтингу в сучасних реаліях. *International scientific and practical conference: матеріали наук. конф., Republic of Poland, February 26–27, 2021. Publishing House “Baltija Publishing”, 2021. P. 18 – 22.*
3. Словник іншомовних слів. Kyiv Dictionary. URL: <https://www.jnsm.com.ua/ures/book/> (дата звернення: 22.11.2024).
4. Цапок О. М. Сучасне розуміння поняття копірайтинг. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2018. № 6 (31). С. 66 - 68.*
5. Hopkins C. C. *Scientific Advertising*. New York: Bell, 1960. 60 p.
6. Kennedy Dan S. *The Ultimate Sales Letter 3rd Editon*. NY:Simon and Schuster, 2008. 321 p.
7. Sugarman J. *The Adweek Copywriting Handbook*. NY: John Wiley & Sons, 2012. 346 p.
8. Zelenin V. V., Ponomarenko T. I. Media competence as a factor of professional self-realization of a practical psychologist. *New stages of development of modern science in Ukraine and EU countries*. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2019, P. 357 – 373.

УДК 323.2:[355.01(470+571)+477]

ВПЛИВ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ НА ПОЛІТИКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

*Пасічник Н.С., кандидат історичних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

В умовах повномасштабної війни РФ проти України питання політики національної пам'яті набувають особливої актуальності, адже вони є основою

для формування національної ідентичності та державного будівництва, а в умовах інформаційної війни й одним з чинників національної безпеки, одним з напрямів ментального спротиву.

Нагальною потребою для українського суспільства в умовах російської агресії стало подолання російського імперського спадку в українському просторі, адже впродовж століть шляхом найменування топонімів, встановленням пам'ятників і т.і. формувався спільний культурний простір з виразною імперською символікою з метою утвердження російського/радянського метанаративу. Після Революції гідності та початку збройної агресії росії головними складовими державної політики стають процеси деколонізації та декомунізації, найвиразніше репрезентовані «декомунізаційним пакетом» законів, ухвалених в травні 2015 р., які передбачали заборону публічного використання та пропаганду символів комуністичної ідеології в символічному та фізичному просторах України.[10]

З початком широкомасштабного вторгнення росії до процесів деколонізації та декомунізації додалася дерусифікація. У 2022 р. було створено Експертну раду при Міністерстві культури та інформаційної політики України (МКІП) з питань подолання наслідків русифікації та тоталітаризму як постійно діючий консультативно-дорадчий орган з метою узагальнення практики, надання рекомендацій та пропозицій з дерусифікації. Рада визначила список найбільш проблемних російських урбанонімів, рекомендованих до перейменування, а також ухвалила загальні рекомендації для місцевих органів самоврядування та громад щодо ліквідації російської імперської та радянської тоталітарної спадщини у публічному просторі населених пунктів України.

Програмою Transparency International Ukraine «Прозорі міста» було розроблено спеціальний посібник з очищення публічного простору українських міст від російських і радянських топонімів для місцевої влади та громадян, який мав на меті допомогти органам місцевого самоврядування та громадськості під час перейменування вулиць, площ, парків та інших топонімів.[5]

Процес дерусифікації набув законодавчого врегулювання завдяки ухваленню Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів», що набрав чинності 27 липня 2023 р. Закон забороняє присвоєння географічним об'єктам, юридичним особам та об'єктам права власності назв, що глорифікують, увічнюють, пропагують або містять символіку російської імперської політики, а також держави-терориста (держави-агресора) або її визначні, пам'ятні, історичні та культурні місця, населені пункти, дати, події. Закон також визначає суб'єктів, алгоритми й терміни усунення з публічного простору символів російської колоніальної політики.[7]

В умовах повномасштабної війни змінилися акценти у національній політиці пам'яті - на перший план вийшли комеморативні практики, пов'язані з боротьбою за незалежність та національну ідентичність, зокрема, вшанування Героїв Небесної Сотні та учасників АТО/ООС, вшанування

пам'яті жертв війни, як військових, так і цивільних осіб; глорифікація спротиву Збройних Сил України; відбулося переосмислення параду на День Незалежності, який відтепер сприймається не як рудимент радянського минулого, а як символ сучасної боротьби за незалежність (так, у 2022 – 2023 рр. замість військового параду на Хрещатику було влаштовано виставку знищеної російської техніки – символ ворога, якого Україна продовжує знищити). Впроваджуються нові комеморативні практики, зокрема указом Президента України від 16.03.2022 р. № 143/2022 започатковано акцію «Хвилина мовчання» у пам'ять за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України».[6]

Під впливом сучасної війни змінюються й інтерпретації окремих історичних подій. Так, суттєвої трансформації зазнав дискурс Другої світової війни, головний акцент тут було перенесено зі «святкування» на «вшанування пам'яті». Вже у 2014 р. розпочато офіційне наближення до європейських традицій відзначення дати закінчення Другої світової війни, запроваджено червоний мак як новий символ пам'яті. У 2015 р. було ухвалено закон «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939 - 1945 років», який впровадив одночасне відзначення Дня пам'яті та примирення 8 травня та Дня Перемоги над нацизмом 9 травня. А в 2023 р. було встановлено єдине державне свято, що відзначається 8 травня в день пам'яті та перемоги над нацизмом у Другій світовій війні.[2, с. 26]

Одним з провідних напрямів сучасної політики пам'яті стала меморіалізація сучасної російсько-української війни. Зазвичай світові практики осмислення й вшанування війни починаються вже після завершення подій, але події нинішньої війни відбуваються надто швидко, відтак стихійно почали виникати місця пам'яті, місця покладання квітів, пам'ятні знаки тощо задля збереження спогадів про загиблих. Це актуалізувало потребу напрацювання нових принципів меморіальної політики держави, зокрема, нових підходів до вшанування пам'яті.

У 2024 р. Українським інститутом національної пам'яті (УІНП) було напрацьовано і винесено на публічне обговорення принципи меморіалізації російсько-української війни. Йшлося про рамковий документ, який формулює насамперед для державних установ та органів місцевого самоврядування ті принципи й аспекти, на які варто зважати під час створення проєктів, меморіальних просторів чи запровадження традицій на вшанування захисників України, жертв війни та збереження пам'яті про неї. Так було визначено 10 принципів меморіалізації, які мають слугувати орієнтирами у формуванні дискурсу сучасної війни.[3]

УІНП разом з Національним меморіальним комплексом Героїв Небесної Сотні – Музеєм Революції Гідності та Національним музеєм історії України у Другій світовій війні були розроблені методичні рекомендації для місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій щодо заходів, пов'язаних зі збереженням та вшануванням пам'яті учасників, жертв та подій російсько-української війни, які мають слугувати дорожньою картою для органів влади та громад у питаннях меморіалізації та

комемо­рації. Так, вшанування пам'яті має відбуватися за кількома основними напрямками:

–упорядження місць поховань - військових цвинтарів, секторів військових поховань, а також впровадження сталих практик відповідних поховальних церемоній;

–створення, впорядкування і збереження меморіальних місць/місць пам'яті;

–увічнення пам'яті про учасників та події війни в публічному просторі населеного пункту: встановлення меморіальних табличок, пам'ятників, меморіалів, перейменування та присвоєння назв;

–створення мартирологів, книг пам'яті, інших меморіальних видань;

–збереження та збирання артефактів, пов'язаних із місцями та учасниками бойових дій, створення музеїв чи організація спеціальних музейних експозицій; збирання та публікація історій учасників війни, запис і збереження усних свідчень про війну;

–сприяння проведенню наукових та краєзнавчих досліджень;

–розробка і впровадження комеморативних практик, мистецькі, освітні, інформаційні та дискусійні проєкти й кампанії. [8]

До процесу меморіалізації сучасної війни активно долучається громадськість. Так, у Чернігові, на місцях трагедій та подій війни ГО «Північна культурна столиця» встановила стенди, які об'єднали у «Маршрути пам'яті». Місця включають пошкоджені чи зруйновані будинки та пам'ятки архітектури, а також розповідають про події «розстріляної весни 2022». На стендах є коротка інформація українською та англійською мовами, а також QR-коди на відеоматеріали з місця події. Громадською організацією Агенція розвитку локальних медіа «Або» у 2022 р. заснована Платформа пам'яті Меморіал, яка працює над збереженням і вшануванням пам'яті українців, які загинули через війну Росії проти України.[4]

Під впливом воєнних реалій змінюються і завдання суб'єктів меморіальної політики з огляду на потребу меморіалізації пам'яті про події війни, про загиблих у ній, про культурні втрати, які несе Україна. Так, від початку повномасштабного вторгнення Національний музей історії України у Другій світовій війні створює музейно-експедиційні групи та організовує польові експедиції по деокупованим регіонам Київщини, Харківщини, Донеччини, Херсонщини, Чернігівщини та Миколаївщини з метою розповісти світу правду про війну в Україні.[8] Після визволення тимчасово окупованих територій Київщини та Чернігівщини на початку квітня 2022 р. музейники вирушили в експедицію до м. Ірпінь та Буча, смт Бородянка, Гостомель та інших населених пунктів, результатом якої стало створення та відкриття у травні 2022 р. стаціонарної експозиції «Україна – розп'яття» про війну в реальному часі. За цю виставку Музей був удостоєний високих міжнародних нагород - спеціальних відзнак журі конкурсів Museums + Heritage Awards та European Museum Award Європейської музейної академії, а також став номінантом конкурсу «Європейський музей року – 2024» Європейського музейного форуму (м. Портіман, Португалія).[1]

Отже, в умовах повномасштабної війни політика національної пам'яті зазнає суттєвих трансформацій, спрямованих на формування нових інтерпретацій, сенсів, механізмів сприйняття історичного минулого, а також створення нового дискурсу сучасної війни. З огляду на реалії війни, що триває, одним з головних напрямів політики національної пам'яті є меморіалізація сучасної війни, яка має бути спрямована на збереження та вшанування пам'яті про загиблих у ній. Однак така політика не повинна обмежуватися лише «пам'ятанням» про жертви та втрати у війні, наголос має бути зроблено також на увічненні сучасної боротьби за незалежність як продовження національно-визвольної боротьби українського народу за свою свободу, яка тривала сторіччями, на глорифікацію як збройного спротиву військових, так і зусиль громадянського суспільства.

Література

1. Виставка «Україна – розп'яття» / Національний музей історії України у Другій світовій війні: офіційний веб-сайт. URL: <https://warmuseum.kyiv.ua/exhibitions/show/ukrayina-rozpiattia> (дата звернення: 19.11.2024)
2. Дворкін І.В. Пам'ять про Другу світову війну в умовах російсько-української війни: постановка проблеми. *Українознавчий альманах*: КНУ ім. Т. Шевченка. Центр Українознавства. 2023. Вип.33. С. 24 – 28.
3. 10 принципів меморіалізації. Якою може бути пам'ять про війну / Український інститут національної пам'яті: офіційний веб-сайт. URL: <https://uinp.gov.ua/memorializaciya/9-pryncypiv-memorializaciyi-yakoju-mozhe-butyu-pamyat-pro-viynu> (дата звернення: 18.11.2024)
4. Зміна концепції вшанування пам'яті загиблих у війні: як окремі громади переосмислюють питання меморіалізації / LB.ua. URL: https://lb.ua/blog/partnerstvo_za_sylnu_ukra/639743_zmina_kontseptsii_vshanuvannya_pamyati.html (дата звернення: 16.11.2024)
5. Посібник з деколонізації українських міст / Transparency International Ukraine. URL: <https://transparentcities.in.ua/decolonization> (дата звернення: 16.11.2024)
6. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України: Указ Президента України від 16.03.2022 р. № 143/2022 / Верховна Рада України: Офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143/2022#Text> (дата звернення: 18.11.2024)
7. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії: Закон України № 3005-IX від 21 березня 2023 року / Верховна Рада України: Офіційний вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text> (дата звернення: 18.11.2024)
8. Рекомендації для місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій щодо заходів, пов'язаних зі збереженням та вшануванням пам'яті учасників, жертв та подій Російсько-української війни / Український інститут національної пам'яті: офіційний веб-сайт. URL: <https://uinp.gov.ua/elektronni-vydannya/metodychni-rekomendaciyi-dlya-miscevyh-gromad-shchodo-zberezhennya-i-vshanuvannya-pamyati-uchasnykiv-zhertv-i-podiy-rosiysko-ukrayinskoji-viynu> (дата звернення: 15.11.2024)
9. Роз'яснення Міністерства культури та інформаційної політики України щодо дерусифікації, декомунізації та деколонізації / Міністерство культури та інформаційної політики України: Офіційний вебпортал. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/rozyasnennya-ministerstva-kultury-ta-informacijnoji-polityky-ukrayiny-shhodo-derusyifikaciyi-dekomunizaciyi-ta-dekolonizaciyi/> (дата звернення: 18.11.2024)

10. Червоненко В. Верховна Рада України прийняла пакет законів про декомунізацію. / Український інститут національної пам'яті: Офіційний веб-сайт. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/verkhovna-rada-ukraini-priinyala-paket-zakoniv-pro-dekomunizatsiyu> (дата звернення: 17.11.2024)

УДК: 341.16:001ЮНЕСКО]:[341.321:719]

ЗАХИСТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Лісова І.В., головний бібліотекар
науково-дослідного відділу,
Національна бібліотека України
імені Ярослава Мудрого, м. Київ*

Широкомасштабне вторгнення Росії на територію України 24 лютого 2022 р. спровокувало чи не найбільшу за останні роки світову кризу міжнародного права та міжнародних інституцій, загострила потребу в більш активних діях щодо захисту культурної спадщини, яка постала перед загрозою руйнування та пошкодження.

Культурна спадщина включає матеріальні об'єкти (історичні місця та будівлі) і рухомі артефакти (архіви, бібліотеки, колекції творів мистецтва та музеїв). Вона також включає нематеріальні залишки минулого, такі як пісні, танці та усні традиції, які пам'ятають і «несуть» окремі люди та спільноти. Важливим та актуальним сьогодні є питання чи справді збитки та знищення культурних цінностей неминучі, або, принаймні, деяких з них можна уникнути, якщо будуть вжиті відповідні заходи.

Драматичний досвід Другої Світової війни щодо масових втрат надбань культури спонукав світове співтовариство до ухвалення міжнародної Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту 1954 р. та Протоколу до неї (1954 р.), які з урахуванням досвіду їх застосування були доповнені Другим Протоколом (1999 р.).

Конвенція ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» [4 с173] ухвалена 14 листопада 1970 р. у Гаазі, засвідчила увагу світового співтовариства до цього питання. Учасниками конвенції є понад 80 країн. На основі конвенції кожні два роки відбуваються слухання в рамках сесій Генеральних асамблей ООН, якими схвалено близько 30 резолюцій з даної проблематики. Ухвалення конвенції відкрило можливість для широкого міждержавного діалогу на багатосторонній та двосторонніх основах щодо повернення визначних культурних цінностей до країн їх походження і значною мірою визначило докорінні зміни світових тенденцій у ставленні до культурних цінностей країн і народів. Спільна Єдина конвенція ЮНЕСКО та ЮНІДРУА про викрадені чи незаконно

вивезені предмети культури від 24 червня 1995 р., яка була затверджена у Римі за участю української делегації, розвинула основні положення Конвенції 1970 р. та поширила їх на норми міжнародного приватного права. Протягом 90-х років минулого століття ряд офіційних документів з питань повернення втрачених культурних цінностей та регулювання експорту предметів культури були прийняті у рамках Європейської економічної спільноти (ЄЕС) [1, С. 9].

При ЮНЕСКО створений і діє Міжурядовий комітет з питань сприяння поверненню культурних цінностей країнам їх походження або реституції у випадку незаконного привласнення. З кінця 80-х рр. ХХ ст. особливо актуальною темою у міждержавних стосунках стало повернення та реституція культурних цінностей, втрачених під час Другої Світової війни. У тому числі, у 1998 р. було схвалено Вашингтонську хартію – «Принципи Вашингтонської конференції по конфіскованому нацистами мистецтву», до якої офіційно приєдналися країни ЄС. При розгляді та реалізації засад Хартії особливі пріоритети надаються питанням повернення втрачених культурних цінностей жертв Голокосту. Цій темі, зокрема, були присвячені і окремий Вільнюський форум 2000 р. та Терезинська декларація 2009 р. [2, С. 620], рішення яких також вплинули на політику багатьох країн світу щодо даного питання.

Тема повернення та реституції втрачених культурних цінностей тією чи іншою мірою торкається практично усіх держав світу. Загалом ця проблема стала невід'ємним елементом великої європейської та світової політики, і Україна не може залишитися осторонь глобальних процесів, пов'язаних із нею [1, с.10]. Європейський вектор розвитку України вимагає від неї бути готовою до вирішення надзвичайно широкого комплексу складних проблем, які у цьому зв'язку сьогодні активно обговорюються світовим співтовариством.

Міжнародні організації зробили важливий внесок ще й тим, що сформували спеціальні комітети та реалізували операції для захисту культурної спадщини в зонах конфлікту. Комітети захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту та світової спадщини ЮНЕСКО, Міжнародна рада музеїв, Всесвітня митна організація, Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць та Міжнародний альянс захисту культурної спадщини в зоні конфліктів є найвідомішими міжнародними інстанціями, що опікуються захистом культурної спадщини під час збройних конфліктів. Крім того, ЮНЕСКО також заснувала Фонд всесвітньої спадщини, який використовується для фінансування протекційних заходів, необхідних для термінового захисту об'єктів культурної спадщини у зонах збройного конфлікту.

Незважаючи на зусилля ЮНЕСКО та інших вищезгаданих організацій, існує кілька значних проблем і прогалин як у процесі застосування процедур захисту культурної спадщини у разі збройних конфліктів, так і в положеннях вищезазначених конвенцій [8, С. 99]. Наприклад, немає рамок чи інструментів кількісної оцінки для виконання положень цих конвенцій та

для переслідування їх порушників. Крім того, останні не містять жодних важливих правил на випадок, коли воююча сторона є групою терористичних недержавних суб'єктів, які завдають шкоди культурній спадщині під час внутрішньодержавного збройного конфлікту. Ці прогалини мають бути розглянуті та виправлені міжнародним товариством під час роботи над ефективним механізмом застосування повного захисту культурної спадщини у разі збройних конфліктів. [8, С. 99].

«Захист культурної спадщини – не розкіш, а невід'ємна складова сучасної місії, підкріплена моральними, стратегічними та правовими імперативами». [5]. Визначивши ризики для культурної спадщини, можна їх пом'якшити, щоб допомогти досягти успіху місії. Гаазька конвенція 1954 р. є правовою базою, заснованої на реальному військовому досвіді після Другої світової війни, де визначені заходи щодо захисту культурної спадщини в умовах війни. Однак залишаються проблеми, пов'язані з імплементацією положень у практичній площині. Проактивний захист культурної спадщини вимагає комплексних і міждисциплінарних підходів, які б враховували нюанси Конвенції та протоколів до неї, а також розвиток практичного розуміння її імплементації, підкріпленого високим рівнем усвідомлення відповідальності перед культурною спадщиною [3, С. 77]. Найкраще цього досягти завдяки продуктивній співпраці з урядами, фахівцями з питань культурної спадщини та неурядовими організаціями, що створені у мирний час для підготовки до збройного конфлікту та екстреного реагування на стихійні лиха. Серед них фахівці особливо відзначають «Блакитний Щит».

Культурні цінності знову і знову стають жертвами війни, що відкриває шлях для нових підходів до аналізу їх захисту як однієї із ключових безпекових проблем на сучасному етапі. У процесі боротьби з першопричинами руйнування спадщини та екстремізму ЮНЕСКО виступає за комплексний підхід, використовуючи також «м'яку силу» в межах мандата організації. Незважаючи на свої обмежені ресурси, ЮНЕСКО продовжує відігравати важливу роль у популяризації культури миру, справедливості і толерантності у світовому масштабі [9].

Спеціальне міжнародне законодавство щодо захисту об'єктів культури не забезпечує їх від навмисної агресії. Гаазька конвенція повинна по ідеї дотримуватися усіма сторонами, але на практиці це далеко не так. У ході громадянської війни в Югославії супротивники навмисно бомбили одна в одну мети, зазначені як об'єкти культурної спадщини. Вважалось, що після Другої світової війни подібне вже просто неможливе. Тому те, що сталося в Югославії, було шоком. З того часу по всьому світу було скоєно безліч інших військових злочинів щодо об'єктів культурної спадщини, серед них загибель Баміанських статуй Будди в Афганістані, руйнування Пальміри в Сирії та пограбування археологічних музеїв Іраку. [6].

Значні досягнення у напрямі захисту культурної спадщини Ради Безпеки ООН, а також інших комітетів і організацій, особливо в частині індивідуальної кримінальної відповідальності за злочини проти культури, масштаби руйнування та незаконної торгівлі культурними цінностями,

вчиненої останнім часом терористичними угрупованнями, змінили кількісно-якісні показники загроз. Та все ж, питання імплементації міжнародно-правових норм у цій сфері у національні законодавства, встановлення прямого зв'язку між законом про права людини і захистом культури, удосконалення законодавчої бази в частині захисту саме нематеріальної спадщини у разі збройних конфліктів потребують ґрунтовного аналізу. Проблеми постконфліктної реконструкції культурної спадщини, вироблення рамок чи інструментів кількісної оцінки для виконання положень конвенцій і переслідування порушників їх положень потребують нагального правового регулювання [3, С. 79].

Знищення, пошкодження чи незаконне присвоєння культурних цінностей під час збройного конфлікту, у т. ч. у військовій окупації, можуть прирівнюватись до військових злочинів. Багато порушників було засуджено за такі злочини як національними, так і міжнародними кримінальними судами та трибуналами у т. ч. Міжнародним військовим трибуналом у Нюрнберзі, МТКЮ та Міжнародним кримінальним судом (МКС) [7, С. 4–5].

Таким чином, захист культурної спадщини під час збройних конфліктів є актуальною та важливою сферою дослідження, що підтверджують події останніх років. Дослідники доводять, що це сучасна місія, підкріплена моральними, стратегічними та правовими імперативами. Теорія і практика у ХХІ ст. сходяться на тому, що фундаментальний інтерес міжнародної спільноти до охорони культурної спадщини, який має бути гарантованим усіма засобами, навіть під час війни. Це означає, що деякі з найбільш значущих доктрин міжнародного права повинні бути задіяні для захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту.

Література

1. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (ХХ – поч. ХХІ ст.) : монографія. Київ : Ін-т історії України НАН України. 2020. 1020 с. URL: <https://nsku.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Монографія-С.І.Кота.pdf>.
2. Кот С. Повернення та реституція культурних цінностей: світові тенденції і виклики для України. *Academia. Terra Historiae. Студії на пошану Валерія Смоля*. У 2-х кн. Кн. 2: Простори історика / Відп. ред. Г. Боряк. НАН України. Інститут історії України, ДУ "Інститут всесвітньої історії Національної академії наук України". К., 2020. 656 с.
3. Поплавська М.В. Сучасні дослідження міжнародно-правового захисту культурної спадщини під час збройного конфлікту. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2022. №10. С. 69–84. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269479> (дата звернення: 19.11.2024).
4. Про ратифікацію Конвенції про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності : Указ Президії Верховної Ради Української Радянської Соціалістичної Республіки від 10 лютого 1988 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1988. № 8. С. 173. Стаття 211.
5. Cunliffe E. The protection of cultural property in the event of armed conflict: unnecessary distraction or mission-relevant priority? / Emma Cunliffe, Paul Fox, Peter Stone. *NATO Open Publications*. 2018. Vol. 4, no. 2. 22 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3235346 (viewed on: 19.11.2024).

6. Pauchard O. Le patrimoine, l'autre victime collatérale des guerres. *Swissinfo*.2022. URL: <https://www.swissinfo.ch/fre/culture/le-patrimoine--l-autre-victime-collat%C3%A9rale-des-guerres/47480766>. (consulté le: 19.11.2024).

7. Protection of cultural property. Military manual. / Roger O'Keefe, Camille Péron, Tofiq Musayev, Gianluca Ferrari. Paris : UNESCO, 2016. 91 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000246633> (viewed on: 19.11.2024).

8. Qureshi A. W. The Protection of cultural heritage by international law in armed conflict. *Loyola University Chicago International Law Review*. 2017. Vol. 15 (1). P. 64–99. – URL: <https://lawcommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1205&context=lucilr> (viewed on: 19.11.2024).

9. Schorlemer von S. Cultural heritage protection as a security issue in the 21st century: Recent developments. *Indonesian Journal of International Law*. 2018. Vol. 16 (1). P. 28–60. URL: <https://scholarhub.ui.ac.id/cgi/viewcontent.cgi?article=1057&context=ijil> (viewed on: 19.11.2024).

UDC 649:41.58

THE ESSENCE AND COMPONENTS OF THE PERSONALITY BASIC CULTURE

Marchuk V.V., PhD in Education,
associate professor, Bila Tserkva national
agrarian university, Bila Tserkva

Personal culture is a set of characteristics (knowledge, qualities, skills, ways of achieving the planned, value orientations, creative success) that allows a person to live in harmony with the universal national culture, develop society, and the individual originality of his or her personality.

Basic culture is a necessary minimum of general human qualities, value concepts and qualities, without which both socialisation and optimal development of genetically conceived personality gifts are impossible» [4].

Each era, each stage of society's development brings its own accents and new content to the culture of the individual. Thus, over the long years of socialism, our pedagogy has sought to form a fully developed, harmonious personality. Is it possible? We do not argue that this is an ideal, the highest goal of education to which we should strive.

It is much more important to form in a person an adequate attitude to himself as a social and biological individual, to life as the highest value.

In this regard, the basic minimum should be developed, which means the external and internal general cultural prerequisites necessary for a healthy non-antagonistic existence of man and the environment, the conditions for their harmonious development.

«In this regard, we will define the basic complex of personality culture as the ability of a person to independently develop guidelines and methods of his/her activity (intellectual, practical and transformative, communicative, value-oriented,

artistic, etc.) and social behaviour. In other words, the basic component of the culture of human behaviour is its readiness and ability for life self-determination, which opens up the possibility of achieving harmony with oneself and the surrounding life» [3].

The basic component of culture in the system of educational goals makes us take a new look at the educator himself. Thus, it is quite clear that if we pass on spiritual values from the first generation to the next in a ready-made, complete form, there can be no question of any culture. This is where the conflict between «parents and children» may arise.

Democratic upbringing is the cooperation of generations, the joint development of values, norms, tasks, social activities, i.e. the spiritual creativity of the elderly and the young, the product of which is a life position.

With this approach, the process of education does not begin with setting goals for children, but with jointly developing goals for actualising ideals, understanding ways of self-determination in life practice. In our country, the communist methodology was close to this to a greater or lesser extent.

The time has passed when the system of educational goals proclaimed only those tasks that directly reflected state needs. In modern conditions, the social order should clearly define the requirements for the formation of an individual lifestyle, ensuring conditions for the full life of children, and developing the ability to cultural self-determination as a core feature of the individual. More precisely, we are talking here about the formation of a culture of attitude of a person not only to society, but also to its health, lifestyle, talents, claims and preferences, to the regime of physical and intellectual activity, to free time.

«I must say that life self-determination is a broader concept than just professional and even civic self-determination. It characterises a person as a subject of his or her own life and happiness and therefore should be in the first place in the structure of educational goals, acting as a stage of self-realisation of a person's strengths and abilities. At the same time, the content of self-determination cannot be separated from the context of a person as a social being: a person lives for other people, for society, and society for a person» [5].

Self-determination cannot be understood outside the meaning of life. Hence, it is the content components of the basic culture of the individual.

Self-determination is closely linked to a sense of self-worth, self-sacrifice and a high level of self-awareness.

Self-esteem is formed at two levels: at the level of individual dignity towards oneself; at the level of social dignity, dignity before society.

The problem of a person's attitude to society and the state has always been a part of pedagogy and educational practice.

The social order for education did not previously formulate the need to form an individual lifestyle, to ensure conditions for a full-fledged life of a not so long human life and each stage: childhood, adolescence, youth, and maturity. Quite the contrary: there was a tendency to blur and degrade the dignity of the individual, to make the collective dominate him or her.

Unfortunately, the question of the person's value, and its development as the highest goal of society, was effectively removed by the practice of administrative and bureaucratic leadership. This is reflected in social policy, ideology, practice, culture and pedagogy.

«In our pedagogy, it has long been a rule that in order for a student to grow up to be a citizen, we need to make civic demands on him or her. And the more of them there are, the more patriotism and responsibility a person will express. However, the public pedagogical consciousness has realised (or rather remembered) that there is no direct relationship, that there is a problem of motivation, that the actions of the teacher are mediated by the environment, the experience of the individual, and his or her psyche. The task of education is to make sure that a person makes demands on himself, sets himself a socially significant task» [2].

At that time, even the most advanced educators sought to create a technology for the direct translation of educational goals into personal guidance.

And then, continuing with our modern times: everything that does not directly work for intellectual, labour, professional, civic training is secondary: artistic worldview, sports, success in play and creativity, love or falling in love, joy of communication, attachment to home, parents, relationships with them, struggle for prestige in a sociable environment, self-esteem and other personal experiences of an adolescent.

All of this indicates the mythologisation of public consciousness, school, educational and upbringing programmes in the manner of ancient Eastern cultures. Thus, much of what gives rise to vivid feelings, what meets the immediate needs of childhood, adolescence, and youth, was left out of the goals of education.

«In formulating the goals of education, the theory of pedagogy should proceed from the need to develop in children the qualities that will help a person to realise himself as a unique individual, with his specific needs and individual abilities of social self-realisation. At the same time, it is necessary to highlight a completely independent question: How to live? How to build one's individual lifestyle, to choose the optimal mode of living an individual life in normal, not extreme, conditions is the most important task in the system of educational goals» [1].

The concept of human self-determination is the central system-forming concept that characterises the process of full-fledged living, i.e. the self-realisation of a person's strengths and abilities. Teaching how to live means developing one's position in life, one's worldview, attitude towards oneself and the world around one, understanding oneself, others, social processes, and setting oneself tasks to act in accordance with them. In our pedagogy, we began to talk about the formation of an active life position, but in fact we formed only a certain part of it – executive activity, not a position, in other words, not activity, but reactivity.

Self-determination implies independence and positional certainty, as well as a programme of action for its implementation. The main condition that ensures the operation of this mechanism, its basis, is the presence of spheres of self-determination, which are usually the content of worldview formation. There are

four such spheres: a person, society, nature, and integrated products of human activity. Education should ensure harmony of a person with himself or herself through determining harmony with other people, society, nature, and human activity. The achievement of harmony is the essence of psychological and moral health of a person, which has been developed over the centuries.

List of references

1. Formation of social responsibility among students of higher education institutions. URL: [http:// library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2012_1/visnuk_7.pdf](http://library.udpu.org.ua/library_files/stud_konferenzia/2012_1/visnuk_7.pdf) (accessed 10.12.2023).
2. Balakireva O. S. Formation of social responsibility in students-managers at a technical university. *Bulletin of NTUU 'KPI'. Philosophy. Psychology. Pedagogy*. 2013. № 2. С. 69-70.
3. Blikhar M.P. Spiritual Values of Student Youth in Modern Ukrainian Society: PhD in Sociology. Lviv, 2018. 271 с.
4. Kavalero A. A. Value Orientations of a Personality in Spiritual Culture: 09.00.03. South Ukrainian State Pedagogical University named after K.D. Ushynsky. 1996. 18 с.
5. Marchuk V.V., Tsvyd-Grom O.P., Reida O.A. Fundamental characteristics of value orientations of agricultural students. *Topical issues of the humanities*. 2023. Issue 59. Vol. 2. PP. 290-295. URL: [http://rep.btsau.edu.ua/handle/ BNAU/8496](http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/8496) (accessed 26.12.2023).

УДК 2–2873

ВСЕЛЕНСЬКІ СОБОРИ ЯК ФУНДАМЕНТ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ДОГМАТИКИ ТА КАНОНІЧНОГО ПРАВА

*Грек І.М., асистент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Від часу заснування Християнська Церква цілеспрямовано виробляла власну морально–правову систему внутрішніх та зовнішніх приписів, правил та норм, що покликані впорядкувати церковне життя, – канонічне право. Норми канонічного права були закладені Святими Апостолами, Святими Отцями, а також найвищим церковним законодавчим органом – Вселенськими соборами. Вселенські собори – це зібрання вищих ієрархів Християнської Церкви, скликані для вирішення догматичних та канонічних питань, що мали загальноцерковне значення. Вони відіграли визначальну роль у формуванні християнської догматики та розробці церковних канонів, які є основою віровчення та церковного життя. Вселенські собори вирішували як догматичні питання, так і питання церковного устрою і церковної політики, а також проблеми усамостійнення Церков із власним ієрархічним правлінням. Постанови таких Соборів обов’язкові для всіх християнських Церков у всьому світі. Історично в християнстві склалися чотири канонічних центри – Олександрія, Антіохія, Єрусалим, Рим. До падіння Риму, Константинополь і Рим являли собою два великих

християнські простори зі своїми геополітичними, економічними та політико–правовими інтересами. Собори офіційно формулювали і затверджували основні догмати християнської віри, такі як Трійця, Боготілення, природа Ісуса Христа тощо. Це дозволило уникнути розбіжностей у розумінні фундаментальних істин віри та забезпечило єдність Церкви. З часом виникали нові питання, що потребували богословського осмислення. Вселенські собори розглядали ці питання і уточнювали окремі аспекти віровчення, забезпечуючи його актуальність для кожного покоління християн. Саме на засіданнях Вселенських соборів розробляли правила і норми, що регулювали внутрішнє життя Церкви. Це стосувалося організації богослужінь, устрою церковної ієрархії, моральних норм для духовенства і мирян тощо.

Канони, прийняті на соборах, сприяли збереженню єдності Церкви, забезпечуючи однаковий порядок богослужінь і церковного життя в різних місцевих Церквах. Канони містили норми, спрямовані на захист чистоти віри і високих моральних стандартів серед християн.

Отже, Вселенські собори є фундаментальним елементом християнської історії та віри. Вони сформували єдину основу для розуміння основних догматів і забезпечили єдність Церкви. Рішення, прийняті на цих соборах, продовжують впливати на життя Церкви і сьогодні, слугуючи орієнтиром для віруючих.

Література

1. Схоластик, Сократ. Церковна історія. URL: https://azbyka.ru/otechnik/Sokrat_Sholastik/tserkovnaja-istorija-socrata/

2. Туркало Я. Нарис історії Вселенських соборів. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11549/file.pdf>

СЕКЦІЯ
«РОЗВИТОК СУЧАСНОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ,
РЕЗУЛЬТАТИ, ПЕРСПЕКТИВИ»

УДК [37.015.3+159.922]:004.5

БУЛІНГ І КІБЕРБУЛІНГ СЕРЕД ДІТЕЙ І МОЛОДІ: ОСНОВНІ
ПІДХОДИ ДО ЗАПОБІГАННЯ

*Шахрай В.М., доктор педагогічних наук,
доцент, Інститут проблем виховання
НАПН України, м. Київ*

У сучасний період в освітньому середовищі серйозною є проблема булінгу як небезпечного соціально-психологічного явища, що завдає значної шкоди фізичному та психічному здоров'ю дітей та учнівської молоді, знижує можливості належного розвитку особистості. Заклади освіти покликані бути безпечним і сприятливим осередком для учнів і педагогів. Водночас дослідження показують, що для багатьох учнів заклади освіти, на жаль, можуть бути місцями, де здійснюються насильство, цькування і залякування.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (2018) булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2].

У науковій літературі наголошується, що булінг – це соціальне явище, що характеризує: 1) соціальну взаємодію, через яку одна людина (іноді декілька) зазнають нападів іншої людини (іноді декількох, але, зазвичай, не більше чотирьох) майже щодня впродовж тривалого періоду (декількох місяців), що викликає в жертви стан безпомічності й виключення з групи; 2) сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які охоплюють процес тривалого фізичного чи психологічного насилля з боку індивіда або групи стосовно індивіда, що не може захистити себе в певній ситуації; 3) поведінка, що може бути визначена як неодноразовий напад (фізичний, психологічний, соціальний або вербальний) тими, чия влада формально або ситуативно вища за тих, хто не має можливості захиститися, з наміром заподіяти страждання для досягнення власного задоволення [3, с. 170].

Нині особливо швидкими темпами зростає кібербулінг, що пов'язаний з активним використанням учнями цифрових технологій, які можуть мати на школярів як позитивний, так і негативний вплив.

Приблизно одна третина користувачів Інтернету у світі – це діти та підлітки віком до 18 років. На думку дослідників, якщо число виявів традиційного булінгу поволі зменшується, то кібербулінг у всьому світі швидко зростає. Дослідження щодо масштабів кібербулінгу, опубліковане в 2015 році, коли соціальні мережі зростали в геометричній прогресії, показало, що рівень поширеності кібербулінгу становив близько 23%. У 2021 році в оновленому систематичному огляді повідомлялося, що поширеність кібербулінгу серед дітей і підлітків зростає, припускаючи, що рівень скоєння кібербулінгу становить 25,03% із середнім рівнем віктимізації 33,08%. Несприятливі для дітей наслідки, спричинені кібербулінгом, зокрема такі, як зниження їхньої безпеки та освітнього рівня, погіршення психічного здоров'я тощо, спонукали ЮНІСЕФ заявити, що жодна дитина не є абсолютно безпечною в цифровому світі [4].

Для кібербулінгу характерними є ознаки, що властиві й традиційному булінгу. Це навмисна поведінка, яка час від часу повторюється, наносить шкоду та опирається на дисбаланс сил. Однією з відмінностей є те, що кібербулінг насамперед здійснюється поза школою.

Основними причинами булінгу і кібербулінгу є такі:

1. Недостатня обізнаність дітей про насильницькі дії.
2. Несприятливий шкільний клімат, неналежна увага до дітей з боку вчителів, недружні взаємини між дітьми в школі, класі.
3. Конфліктні та жорсткі стилі сімейного виховання, слабка підтримка дітей батьками, нездатність налагоджувати теплі батьківсько-дитячі стосунки.
4. Недостатня розвиненість у дітей та учнівської молоді соціальної компетентності та саморегуляції.
5. Низький рівень емоційного благополуччя.
6. Слабка ціннісно-моральна основа життєдіяльності.

Явища булінгу і кібербулінгу мають негативні наслідки для дітей та учнівської молоді, серед яких: відчуття депресії, смутку, гніву та розчарування; низька самооцінка; проблеми батьківсько-дитячих взаємин; академічні труднощі; правопорушення; шкільне насильство; суїцидальні думки і спроби тощо. Емоційні та поведінкові проблеми, з якими стикаються жертви, кривдники та жертви-булери, можуть тривати у дорослому віці та мати довготермінові негативні наслідки, зокрема низьку самооцінку, депресію, антисоціальну чи кримінальну поведінку, вандалізм, вживання наркотиків і зловживання ними, членство в кримінальних групах тощо.

Необхідність цілеспрямованої протидії булінгу і кібербулінгу відображена в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (2018) та наказі Міністерства освіти України «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» (від

28.12.2019 № 1646) [1; 2]. У них здійснюється тлумачення терміну «булінг» та розкриваються його прояви, визначаються суб'єкти реагування у разі настання випадку булінгу (цькування). У наказі Міністерства освіти визначено алгоритм дії педагогічних працівників у випадку булінгу, умови створення комісії з розгляду випадків булінгу та порядок її роботи, сформульовано завдання діяльності закладу освіти щодо запобігання та протидії булінгу (цькуванню).

Основними підходами до запобігання і подолання булінгу і кібербулінгу в закладі освіти, на нашу думку, можуть бути такі [5].

1. *Залучення до процесу запобігання і подолання булінгу й кібербулінгу різних зацікавлених сторін* як всередині закладу освіти, так і поза ним. Втручання громади, школи, батьків має розширити можливості школярів за допомогою ненасильницької тактики вирішувати міжособистісні конфлікти.

2. *Створення можливостей для безпеки освітнього середовища, включно з цифровим освітнім середовищем*, яка знаходить вияв у забезпеченні умов для кожного учасника освітнього процесу щодо вільного та відповідального використання ресурсів цифрового освітнього середовища, організації навчання та виховання на ґрунті духовно-моральних цінностей,

3. *Формування позитивного шкільного клімату (клімату класу)*, що має бути учнецентрованим та ґрунтуватися на повазі до кожного учня та турботі про нього, причетності всіх учнів до спільних справ, відповідальності один перед одним.

4. *Розвиток цифрової компетентності педагогів*. Належна цифрова компетентність педагогів дає їм можливість формувати культуру поведінки дітей й учнівської молоді в цифровому середовищі, що передбачає, зокрема, розуміння учнями різноманітних небезпек і загроз, які можуть виникати в процесі цифрової комунікації.

5. *Підвищення здатності учнів протидіяти залученню до булінгу*. Зусилля слід спрямувати на покращення молодими людьми їхніх цифрових технологічних можливостей, особливо щодо використання платформ соціальних медіа та інструментів обміну миттєвими повідомленнями, на розвиток соціально-емоційних навичок дітей і молоді.

6. *Відмова від дисциплінарного підходу – використання відновного підходу*, який ґрунтується на дотриманні довіри між учасниками освітнього процесу, обговоренні певних конфліктних ситуацій та прийнятті спільних рішень, на формуванні ненасильницького середовища.

8. *Налагодження належної взаємодії закладу освіти і сім'ї*, зокрема щодо запобігання і подолання булінгу і кібербулінгу. У такій взаємодії необхідно координувати дії педагогів і батьків у випадках вчинення булінгу, залучати батьків до розробки та реалізації профілактичних програм, розширювати знання батьків про основи законодавства з попередження і протидії булінгу, покращувати їх цифрові знання та вміння, здатність до гармонійних стосунків з власними дітьми.

Зазначимо, що запобігання булінгу і кібербулінгу в середовищі дітей та учнівської молоді має передбачати системну соціально-виховну роботу в

закладі освіти, яка ґрунтується на використанні насамперед не дисциплінарних, а морально-етичних засобів і методів.

Література

1. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 № 1646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-20/print>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України. Відомості Верховної Ради, 2019, № 5, ст. 33. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>

3. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2015. №1 (302). С. 169-173.

4. Шахрай В. М. Запобігання і подолання булінгу як наукова та соціально-виховна проблема. *Наукові інновації та передові технології* (Серія «Педагогіка»). 2024. № 5(33). С.1320-1333. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5\(33\)-1320-1333](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-5(33)-1320-1333)

5. Шахрай В. М. Напрями діяльності закладу освіти щодо запобігання і подолання булінгу й кібербулінгу. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2023 рік*. Івано-Франківськ: НАІР, 2024. Вип. 12. С. 237-241.

УДК 8.80

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

*Трофименко А.В., доктор філософії
у галузі філології, м. Київ*

Актуальність теми зумовлена зростаючою у світі роллю використання штучного інтелекту у впровадженні інновацій в освіті. Зокрема, в навчанні мовної галузі, де штучний інтелект, як інструмент може бути використано для революціонізації методів навчання та підвищення ефективності оволодіння іноземними мовами. Наразі штучний інтелект є невід'ємною частиною глобальних трендів. В Україні, згідно реформ освіти та науки відбувається процес активного перетворення освітнього середовища на таке, у якому учні та студенти розвиватимуть необхідні для успішної життєдіяльності у сучасному світі навичок, де штучний інтелект може стати ключовим інструментом для створення інноваційного навчального середовища. [11]

Штучний інтелект (ШІ) – це сукупність технологій, що дозволяють комп'ютерним алгоритмам виконувати завдання, які зазвичай вимагають людського інтелекту. Це включає в себе здатність до навчання, міркування, розв'язання проблем, розуміння природної мови та багато іншого. Завдяки використанню наукових методів і складних алгоритмів, ШІ може обробляти

великі обсяги даних, створювати власні знання та приймати самостійні рішення. [7]

Однією з важливих переваг у використанні штучного інтелекту, як інструменту для навчання та оволодіння іноземними мовами у освітньому середовищі є створення індивідуальної навчальної траєкторії; автоматизація рутинних задач, таких як збір та обробка інформації, та економія часу викладачів та студентів для більш творчої та аналітичної діяльності.

Сучасні інформаційні системи в закладах вищої освіти містять величезні обсяги даних, які можуть бути важко знайти та обробити без використання спеціальних інструментів. Це призводить до того, що студенти та викладачі витрачають значну кількість часу на пошук необхідної інформації, що негативно впливає на ефективність навчального процесу. Впровадження технологій штучного інтелекту дозволить автоматизувати такі процеси, як збір даних з різних джерел, їх структурування та аналіз. Крім того, штучний інтелект може бути використаний для створення інтелектуальних систем пошуку інформації, які дозволять користувачам швидко знаходити необхідні матеріали за допомогою природної мови. Також, штучний інтелект може допомогти викладачам у створенні персоналізованих навчальних планів, адаптованих до потреб кожного студента.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що інтеграція адаптивних систем на основі штучного інтелекту у процес вивчення мов є перспективним напрямком розвитку сучасної освіти.

37% учителів-респондентів так чи інакше вже залучали школярів до використання ШІ, а 49% планують це зробити. Натомість 39% опитаних не мають наміру прямо радити учням використовувати ШІ в навчанні. [16]

Виходить, що штучний інтелект – це ключ до створення дійсно ефективних курсів вивчення мов. Інтеграція штучного інтелекту в освітній процес вивчення мов – це не просто тренд, а необхідність. Адже напрямком майбутнього освіти – це персоналізоване навчання.

Індивідуальні особливості та мотивації можуть значно впливати на ефективність використання ШІ. Деякі учні можуть схилитися до спрощення задач, використовуючи ШІ лише як допоміжний інструмент, тоді як інші можуть використовувати його для розвитку навичок критичного мислення та глибшого розуміння предмету. [1]

Ключове завдання вчителів і освітян — знаходити способи інтеграції ШІ, які будуть заохочувати саме другий підхід, мотивуючи учнів до активного пізнання та саморозвитку. Це включає розробку цікавих і складних завдань, які спонукають до використання ШІ не просто як скорочення шляху, а як інструмент для розширення можливостей і поглиблення знань.

Освіта завжди має балансувати між полегшенням доступу до знань і розвитком навичок, які необхідні для критичного мислення та творчого вирішення проблем.

Незважаючи на потенціал, адаптивні системи зі штучним інтелектом мають свої сильні та слабкі сторони, які слід враховувати при їхньому розвитку та застосуванні у вивченні мов. Адаптивні системи на основі ШІ –

це перспективний інструмент, але їхнє впровадження потребує комплексного удосконалення. А саме потрібно вирішити ряд технічних та педагогічних проблеми. Тому для досягнення оптимальних результатів необхідно знайти баланс між можливостями технології та потребами людини.

Окреслимо переваги та виклики використання ІІІ в освіті. До переваг ми можемо віднести:

- *Підвищення ефективності навчання*: персоналізація та автоматизація дозволяють учням досягати кращих результатів за менший час.

- *Збільшення мотивації*: інтерактивні та цікаві форми навчання підвищують зацікавленість учнів і спонукають їх до самостійного навчання.

- *Доступність освіти*: ІІІ може зробити освіту більш доступною для учнів з різними потребами.

- *Підготовка до майбутнього*: використання ІІІ в освіті готує учнів до життя в цифровому світі.

До викликів та обмежень ми можемо віднести:

- *Вартість*: впровадження ІІІ в освіту вимагає значних фінансових інвестицій.

- *Цифрову нерівність*: не всі учні мають рівний доступ до технологій.

- *Безпеку даних*: збір і аналіз великих обсягів даних про учнів вимагає забезпечення високого рівня безпеки.

- *Роль вчителя*: ІІІ не замінює вчителя, а доповнює його роботу. Важливо збалансувати використання технологій з живим спілкуванням з учителем.

Зважаючи на всі фактори (недоліки та переваги інтеграції у освітній простір адаптованих систем з використанням ІІІ для вивчення мов), ми розробили концепцію прикладів практичного застосування, які допоможуть вам ефективно вивчати українську мову.

- *Створення інтерактивних підручників*: штучний інтелект може створювати динамічні підручники, які адаптуються до рівня знань учня та надають зворотний зв'язок.

- *Розробка інтелектуальних систем оцінювання*: штучний інтелект може автоматично оцінювати виконання завдань і надавати детальний звіт про помилки учня.

- *Створення персоналізованих мовних асистентів*: чат-боти на основі штучного інтелекту можуть спілкуватися з учнем, відповідати на його запитання та надавати додаткові пояснення.

Отже, ІІІ це не майбутній замітник вчителя, педагога а якісний інструмент, завдяки якому можна реалізувати якісний освітній простір для вивчення мов. Штучний інтелект дозволяє створити освітній простір, де кожен учень отримує індивідуальний підхід. Замість того, щоб усім учням пропонувати один і той же матеріал, ІІІ дозволяє адаптувати навчальний процес до потреб кожної людини. Це означає, що кожен учень може навчатися в своєму темпі, отримувати зворотний зв'язок та рекомендації, які відповідають саме його рівню знань та цілям.

Література

1. Андрощук, А., Малюга, О. 2024. Використання штучного інтелекту у вищій освіті: стан і тенденції. *International Science Journal of Education and Linguistics*, 3 (2), 27–35. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjel.20240302.04>
2. Батарєєв, В. 2021. Методи та системи штучного інтелекту. *Вісник хмельницького національного університету. Технічні науки*, 1 (293), 17–21. URL: <https://www.doi.org/10.31891/2307-5732-2021-293-1-17-21>
3. Візнюк, І., Буглай, Н., Куцак, Л., Поліщук, А., Киливник, В. 2021. Використання штучного інтелекту в освіті. У *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems* (с. 14–22). URL: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-59-14-22>
4. Вікторова, Л. 2021. Перспективи застосування сучасних технологій та штучного інтелекту у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2 (35), 180–186. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-2-29>
5. Звіт про розмір, частку та аналіз тенденцій ринку ШІ в освіті за компонентами (рішення, послуги), за розгортанням, за технологіями, за програмами, за кінцевим використанням, за регіонами та прогнозами за сегментами, 2022–2030 рр. URL: [https://www-grandviewresearch-com.translate.google.com/industry-analysis/artificial-intelligence-ai-education-market-report?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=wapp#:~:text=The global AI in education market size was,rate \(CAGR\) of 36.0%25 from 2022 to 2030](https://www-grandviewresearch-com.translate.google.com/industry-analysis/artificial-intelligence-ai-education-market-report?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=wapp#:~:text=The global AI in education market size was,rate (CAGR) of 36.0%25 from 2022 to 2030)
6. Інструктивно-методичні рекомендації щодо запровадження та використання технологій штучного інтелекту в закладах загальної середньої освіти 2024-2025 рр. URL: [Instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf](https://instruktyvno.metodychni.rekomendatsiyi.shchodo.SHI.v.ZZSO-22.05.2024.pdf) (mon.gov.ua)
7. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
8. Мар'єнко, М., Коваленко, В. 2023. Штучний інтелект та відкрита наука в освіті. *Фізико-математична освіта*, 38 (1), 48–53.
9. Мартиненко, С., Хоружа, Л. (2010). Методи навчання та їх класифікація. *Початкова освіта. Методичний порадник*, 6 (42), 28–32 URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/4582/1/S_Martinenko_L_Horuzha_PO_24_2010_PI_GI.pdf
10. Приклади штучного інтелекту в освіті. 2024. <https://onlinedegrees.sandiego.edu/artificial-intelligence-education/>
11. Реформа освіти та науки. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>
12. Тран, Е. 2024. 15 інноваційних методів навчання з посібником і прикладами. Найкраще у 2024 році. URL: <https://ahaslides.com/uk/blog/15-innovative-teaching-methods/>
13. Штучний інтелект в освіті: ідеї для використання на уроках. (2023). URL: <https://naurok.com.ua/post/shtuchniyintelekt-v-osviti-ide-dlya-vikoristannya-na-urokah>
14. Штучний Інтелект в освітньому процесі (2020) https://www.futureschool.online/post/artificial_intelligence/
15. Штучний інтелект. Як він вплине на освіту (2020) URL: <https://nus.org.ua/articles/shtuchnyj-intelekt-yak-vin-vplynena-osvitu/>
16. Як штучний інтелект змінює шкільну освіту: результати дослідження Малої академії наук і Projector Institute URL: <https://man.gov.ua/about/news/yak-shtuchnij-intelekt-zminyuye-shkilsnu-osvitu-rezulstati-doslidzhennya-maloyi-akademiyi-nauk-i-projector-institute?form=MG0AV3>
17. Bray B., Mc Claskey K. Make. 2015. *Learning Personal. The What, Who, WOW, Where, and Why*. Corwin, 288 p
18. Dignum V. 2021. The role and challenges of education for responsible AI. *London Review of Education*, 19(1), pp. 1–11. URL: <https://doi.org/10.14324/LRE.19.1.01>

ЕКОЛІНГВІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У АГРАРНОМУ ЗВО

*Цвид-Гром О.П., кандидат філологічних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Сьогодні Україна переживає глибоку екологічну кризу з комплексом складних соціально-політичних і соціально-економічних проблем, які посилилися в умовах війни. Екологічна проблема набула глобального характеру, імплементувалася на усі сфери життя суспільства. Стає очевидним той факт, що саме поняття «екологія», що на початку стосувалося лише природи, її захисту від людської діяльності, набуває іншої мотивації. Її окреслюють такі смисли як «екологія культури», «екологія мислення», «екологія слова», «екологія мови», «еколінгвістика» тощо. Екологізація наукового знання – закономірний процес у формуванні екологічного мислення, сутністю якого є усвідомлення, підлаштування дій під закони біосфери [2].

Мовне середовище впливає на моральний стан і духовну екологію людини, є ефективними методами ментального здоров'я.

Екологічний підхід до мови – це збереження мовних традицій, захист мови від засилля іншомовних запозичень, активне використання української мови у повсякденному спілкуванні, збагачення лексичного складу мовлення, уникнення негативізму в мові, конфліктогенних текстів, що містять елементи маніпуляційних технологій.

Еколінгвістика, спираючись на функції мови, отримує міцний інструмент впливу на свідомість сучасної людини. З одного боку, вона спроможна виявляти й пояснювати національні образи природи і природоохоронні практики, а з іншого – впливати на становлення екологічного мислення і дії сучасників [2].

У лексичному складі сучасної української мови, мовознавці виокремлюють субстандартну (ненормативну) лексику, яка найбільше реагує на нові тенденції мовного розвитку. Взаємодіючи з нормативною частиною мови, субстандартна лексика активно впливає на неї, у результаті чого відбувається входження елементів субстандарту в літературну мову, виникає своєрідна «легалізація» [1].

Субстандартна лексика поділяється на арго, жаргон, сленг, суржик та територіальні діалектизми. *Арго* – умовна говірка для закритих груп людей, в якій є специфічні слова й вислови, незрозумілі для сторонніх. *Жаргон* – це субстандартна лексика, соціальної чи професійної групи, містить специфічні слова, вирази і функціонує в межах неформального спілкування відокремленими групами. Основними різновидами є соціально-професійний жаргон і молодіжний жаргон. *Сленг* – розмовний варіант професійного

мовлення, використовується у неформальних сферах спілкування для вираження емотивності, експресивності, комунікативності. *Суржик* – елементи двох чи кількох мов, об'єднані штучно, без дотримання норм літературної мови. Наприклад, процеси мовної політики щодо тривалої насильницької русифікації та її непрогнозованих наслідків. *Територіальні діалектизми* – слова, що вживають як засіб спілкування між людьми певної території; функціонують переважно в усному мовленні, оскільки і сам діалект – це переважно усна розмовно-побутова мова жителів переважно сільської місцевості [3].

Мова молодіжної субкультури завжди дуже експресивна, лаконічна, інформативна, вона має елементи розмовності, інколи наділена згрубіло-фамільярним забарвленням. Часто за допомогою студентського жаргону відбувається відтворення колориту молодіжного середовища, опис реалії сьогодення молоді, характеристика та оцінка суспільно-політичних процесів у країні.

Інформаційний простір у суспільстві постійно змінюється, що впливає на мову та мовлення українців. Так, повномасштабна війна росії проти України зумовила появу військової субстандартної лексики – неологізмів-сленгів, які характеризуються новизною форми та змісту, найменують нові реалії й поняття, людей та їх чесноти.

Отже, з огляду на глобальну екологічну парадигму пріоритетними завданнями в освітньому середовищі ЗВО є врегулювання комунікативних відносин, гармонізація комунікативної взаємодії та забезпечення екологічності спілкування, що не матиме шкідливого впливу на здоров'я людини та її емоційний стан. Для екологізації літературної мови студентів необхідно постійно працювати над формуванням лінгвістичного смаку в мовленні, що передбачає дотримання мовних норм, доречного вживання мовленнєвих засобів, пропагування моральних норм, традиційних національних надбань, естетики висловлювання, високої мовної культури.

Література

1. Левченко Т. М. Субстандартна лексика в мові засобів масової комунікації: стилістика і прагматика : автореф. ...дис. д-ра філол. наук: 10.02.01. Луцьк, 2021. 40 с. URL: <https://ra.vnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Levchenko-avtoreferat.pdf> (дата звернення: 10.11.2024).
2. Мірченко М. В. Основи екології української літературної мови: проблеми, можливості, перспективи. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. URL: <https://lingvj.oa.edu.ua/articles/2014/n50/5.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).
3. Словник української мови. URL: <http://surl.li/mkrjnn> (дата звернення: 10.11.2024).

ІНТЕГРАЦІЯ МИСТЕЦТВА В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

*Чебан А.Д., учитель мистецьких дисциплін
Сквирського академічного ліцею,
старший вчитель, м. Сквиря*

Інтеграція мистецтва в освітній процес є важливим елементом сучасної освіти, що сприяє розвитку особистості учня, формуванню його креативних здібностей та соціальної свідомості. Вона передбачає впровадження художніх і культурних компонентів у різні навчальні дисципліни, що дозволяє створити багатогранне навчальне середовище, яке заохочує учнів до активної участі у навчальному процесі

Інтеграція мистецтва в освітній процес є важливим елементом сучасної освіти, що сприяє розвитку особистості учня, формуванню його креативних здібностей та соціальної свідомості. Вона передбачає впровадження художніх і культурних компонентів у різні навчальні дисципліни, що дозволяє створити багатогранне навчальне середовище, яке заохочує учнів до активної участі у навчальному процесі.

Сучасна освітня система постійно шукає нові підходи до навчання, які б відповідали вимогам швидко змінюваного світу. Одним із таких підходів є інтеграція мистецтва у навчальний процес, що має величезний потенціал для розвитку критичного мислення учнів. Мистецтво, зокрема живопис, музика, театр та література, не лише збагачує культурний досвід, але й формує у школярів здатність аналізувати, інтерпретувати та оцінювати різноманітні культурні продукти.

Заняття з мистецтва спонукають учнів до глибшого розуміння контексту, в якому створювались ті чи інші мистецькі твори. Під час аналізу живопису, наприклад, учні можуть дослідити, які соціальні, економічні та політичні умови вплинули на художника. Цей процес не лише розвиває аналітичні навички, але й допомагає усвідомити, як мистецтво відображає та коментує суспільні зміни. Досліджуючи твори, що стосуються питань рівності, справедливості чи ідентичності, учні отримують можливість обговорити складні соціальні теми, формуючи власну точку зору на важливі питання. Один з основних аспектів розвитку критичного мислення через мистецтво полягає у розумінні його впливу на суспільство. Наприклад, вивчаючи соціально-критичні твори, учні можуть розглянути, як мистецтво стало інструментом зміни суспільних норм та цінностей. Уроки, що зосереджуються на творчості, що критикує певні аспекти життя суспільства, дозволяють учням осмислити роль художника як соціального коментатора. Цей процес аналізу сприяє розвитку навичок аргументації та ведення дискусії, оскільки учні вчаться обґрунтовувати свої думки та висловлювати критичні зауваження.

Мистецтво також має потенціал для формування особистої ідентичності учнів. Під час обговорення тем, які стосуються національної чи культурної ідентичності, учні мають можливість розглянути, як мистецтво відображає різноманіття їхнього оточення. Наприклад, при вивченні літератури, яка порушує питання культури та ідентичності, учні можуть виявити спільні теми, які торкаються їхнього власного досвіду. Це формує відчуття спільності та сприяє розвитку емпатії. Таким чином, інтеграція мистецтва в освітній процес є ефективним засобом розвитку критичного мислення учнів. Завдяки аналізу культурних творів, обговоренню соціальних тем і розумінню впливу мистецтва на суспільство, учні формують навички, які дозволяють їм стати свідомими та активними громадянами. Мистецтво стає не лише засобом самовираження, але й важливим інструментом формування критичного світогляду, здатного впливати на суспільні зміни [3].

Щодо інтеграції мистецтва в освітній процес то важливу роль займає крос-дисциплінарний підхід, що передбачає інтеграцію різних навчальних дисциплін. Одним із найбільш очевидних способів реалізації крос-дисциплінарного підходу є інтеграція мистецтва в навчання історії. Художні твори часто відображають епоху, в якій вони були створені, і можуть слугувати ілюстрацією певних історичних подій або соціальних умов. Наприклад, при вивченні доби Ренесансу учні можуть аналізувати картини таких майстрів, як Леонардо да Вінчі або Мікеланджело, щоб зрозуміти, які культурні та соціальні зміни відбувалися в той період. Це допомагає не лише запам'ятати факти, а й усвідомити глибший контекст історичних подій. Крос-дисциплінарний підхід також можна реалізувати через проекти, де учні створюють мистецькі роботи на основі вивчених історичних подій. Наприклад, після вивчення Другої світової війни учні можуть створити плакати, виставки або короткі фільми, що відображають їхнє розуміння війни та її наслідків. Такі проекти не лише поглиблюють знання з історії, а й заохочують до творчості та самовираження. Вони також допомагають розвивати критичне мислення, оскільки учні повинні аналізувати, як мистецтво може вплинути на сприйняття історії. Інтеграція мистецтва в навчання також сприяє розвитку важливих навичок, таких як співпраця та командна робота. У рамках спільних проектів учні навчаються працювати разом, ділитися ідеями та конструктивно критикувати роботи одне одного. Це не тільки покращує їхні соціальні навички, але й допомагає формувати командний дух. Коли учні працюють над спільною метою, вони вчаться враховувати думки та пропозиції інших, що є важливим аспектом успішної комунікації в сучасному суспільстві. Крос-дисциплінарний підхід також можна застосувати в інтеграції мистецтва з мовами, науками та технологіями. Наприклад, учні можуть вивчати літературу, створюючи ілюстрації або театральні постановки на основі прочитаних творів. Це поглиблює їхнє розуміння тексту та стимулює інтерес до літератури. Також можна залучати мистецтво до вивчення природничих наук, де учні, використовуючи різні художні техніки, можуть візуалізувати наукові концепції, такі як екосистеми або фізичні явища. Таким чином, крос-дисциплінарний підхід, що включає

інтеграцію мистецтва в освітній процес, відкриває нові горизонти для навчання. Він не лише поглиблює розуміння навчального матеріалу, а й розвиває критичне мислення, творчість та соціальні навички учнів. Завдяки цьому підходу, мистецтво стає не лише предметом вивчення, а й інструментом для формування всебічно розвинених особистостей, готових до викликів сучасного світу [2, с.25].

Крім того, інтеграція мистецтва в освітній процес допомагає формувати культурну ідентичність учнів, адже вони мають можливість вивчати і цінувати мистецькі традиції свого народу та інших культур. Це сприяє вихованню толерантності, поваги до різноманіття та готовності до діалогу з представниками різних культурних груп[4].

Отже, інтеграція мистецтва в освітній процес не лише збагачує навчальний досвід, але й створює умови для всебічного розвитку. Вона робить навчання більш цікавим, ефективним і таким, що сприяє гармонійному поєднанню інтелектуальних, емоційних і творчих аспектів особистості.

Одним із ключових аспектів цієї інтеграції є розширення спектру дисциплін, які вивчаються у школі, до візуальних, музичних, театральних та кінематографічних мистецтв. Учні зможуть не лише здобувати знання з основ цих напрямків, а й розвивати власні таланти, експериментувати з різними формами самовираження. Візуальні мистецтва, наприклад, допоможуть їм навчитися критично сприймати зображення та розуміти візуальні коди, що є важливими в сучасному світі, насиченому медіа. Не менш важливою є і інтеграція музичного мистецтва. Музика розвиває емоційний інтелект і здатність до глибшого розуміння світу через звуки, ритми та гармонії. Театральне мистецтво ж надасть учням можливість опанувати навички публічного виступу, командної роботи та емпатії. Кінематографічне мистецтво навчить їх розуміти складні багатомірні розповіді та візуальні стилі, допомагаючи формувати уявлення про сучасні форми комунікації [5].

Важливим нововведенням у цій школі є вивчення новітніх цифрових мистецтв. У світі, де технології стають невід'ємною частиною нашого життя, цифрове мистецтво пропонує нові форми творчості. Учні матимуть можливість навчитися працювати з графічними редакторами, створювати анімацію, відео та інші види цифрових продуктів. Це не тільки підготує їх до професій у галузях, що швидко розвиваються, але й допоможе відчувати себе комфортно в сучасному цифровому світі. Інтеграція мистецьких дисциплін у навчальний процес допоможе учням не лише здобути нові знання, але й розвинути здатність критично мислити, креативно підходити до розв'язання проблем і розвивати власну особистість через культуру та мистецтво[6].

Виходячи із вище сказаного зазначимо, що культура і мистецтво мають потенціал не лише розвивати естетичний смак учнів, але й формувати їхні соціальні та емоційні навички, критичне мислення та здатність до інновацій. Інтеграція цих елементів в освітній процес, зокрема через проекти, культурні

заходи, майстер-класи і виставки, сприяє створенню середовища, в якому учні можуть розвиватися як особистості.

Таким чином, інтеграція культури і мистецтва у процес формування випускника закладу загальної середньої освіти є не просто актуальною проблемою, але й необхідною умовою для підготовки нової генерації, здатної відповісти викликам сучасного світу. Це не лише забезпечить учням глибоке знання культурно-мистецької спадщини, але й підготує їх до активної, творчої та свідомої участі у суспільному житті.

Література

1. Бабюк Н. П. Аналіз можливостей використання технологій віртуальної реальності в освітньому процесі. *Матеріали II Всеукраїнської науково-технічної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів*, Одеса, 2022. С. 9–11.
2. Горшкальова Т. Вплив і значення музики, як вид мистецтва, на психічне здоров'я людини. *Збірник наукових праць ЛОГОС. I International Scientific and Practical Conference «Grundlagen der modernen wissenschaftlichen forschung»*. 2021. С. 181-183. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-10.09.2021.52> (дата звернення: 12.10.2024).
3. Комаровська О. А. Художній образ як вектор створення художньо-освітнього простору мистецького навчального закладу. *Педагогічна освіта: теорія і практика*: зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. 9. С. 210–215.
4. Левицька О. Мистецтво як засіб гармонійного розвитку та соціалізації особистості. *Нові технології навчання*. 2020. № 93. С.145-150.
5. Левченко С. Формування компетентностей та цінностей випускника нової української школи. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*. 2021. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-29.10.2021.v2.20> (дата звернення: 12.10.2024).
6. Шевченко Г. П. Вплив мистецтва на виховання якостей людини культури. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2020. № 3 (96). С. 269-281.

УДК 378.047:75.051

КОЛОРИТ. ФОРМУВАННЯ КОЛОРИТНОГО БАЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ХУДОЖНЬО – ГРАФІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ПЕЙЗАЖНОГО ЖИВОПІСУ В УМОВАХ ПЛЕНЕРУ

*Цуп А.В., викладач,
Тернопільський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Тернопіль*

Проблема, що розглядається, виключно багатоаспектна і є однією з ключових і пріоритетних у теорії та методиці викладання художніх дисциплін, у професійній підготовці студентів художньо-графічних факультетів.

Актуальність дослідження визначається необхідністю врахування змін у сучасному суспільстві при методиці викладання.

При всій складності підсумовування різних думок, висловлювань про сутність колориту, його змістовних елементах, важливе значення набуває те спільне, що необхідно враховувати як при розгляді та розробці теоретичних питань кольорознавства, науки про колорит, так і під час навчання живопису на практиці.

Підсумовування численних визначень колориту та непрямих зауважень окремих художників, психологів, методистів, дозволило виділити ряд загальних, і в той же час, специфічних рис колористичного живопису.

Колорит насамперед, в основі своїй, передбачає гармонію фарб, що утворюють певне оптичне ціле. Монохромність унеможливорює колорит. Колорит не може бути зведений лише до колірної гармонії. Комбінація різноманітно пофарбованих фігур на площині може представляти дуже приємне поєднання та утворювати оптичне ціле, як наприклад, в орнаменті, але в даному випадку ми матимемо лише гармонію кольору, але не колорит.

Колорит у власному значенні слова - особлива якість мальовничого твору, і тому, необхідною його умовою є мальовнича інтерпретація кольору, тобто не проста комбінація «відкритих» кольорів, а система відношення. Світло і колір виступають у нероздільній єдності.

Колорит не обов'язково міститься там, де митець вживає чисті насичені фарби. Він може бути притаманний і творам, які на перший погляд здаються сірими. Ф. Рафаеллі: «Колористом аж ніяк не є той, хто кладе на полотно багато фарб, а лише той, хто сприймає і фіксує у своєму живописі всі ці сірі відтінки. Шардена слід розглядати як одного з наших найбільших колористів, тому що серед наших майстрів він не тільки найтонше бачив, але й умів найкраще передавати ті відтінки, які породжені світлом, рефlekсами і повітряним середовищем».

Сучасна методика навчання пейзажного живопису в умовах пленеру на початкових етапах, як і образотворчому мистецтву в цілому, повинна ґрунтуватися на досягненнях фундаментальних наук - педагогіки, психології, фізіології (зорового сприйняття) та інших суміжних дисциплін (повітряної перспективи, кольорознавства, технології, теорії пленерного живопису, її історії).

Вже на першій стадії навчання, студентам необхідно дати глибокі знання об'єктивних закономірностей зміни фарб природи, психофізіологічних особливостей сприйняття кольору та форми, і тим самим закласти основи вміння користуватися цими знаннями в процесі роботи з натури.

Одним з основних завдань, стає дослідження системи теоретичних і практичних завдань з оволодіння колоритом, як найбільш виразним та емоційним засобом живопису, що бере активну участь у побудові художнього образу, а також практичне її підтвердження.

Заняття живописом з натури на пленері має освітнє та виховне значення. На його основі здійснюється практичне пізнання закономірностей реалістичного зображення форми у просторі, оволодіння професійною грамотою та майстерністю, виховується художній смак, почуття гармонії.

Навчання пейзажного живопису найефективніше відбувається у разі, коли на початковому етапі, основою, буде покладено метод роботи з співвідношеннями та їх основними компонентами:

- визначення в натурі та пропорційній передачі на етюді колірних співвідношень;
- специфічна для живопису постановка зору, цілісність сприйняття;
- виділення композиційного центру;
- колористична узгодженість, тобто зміни предметних (локальних) кольорів залежно від сили та спектрального складу освітлення, повітряної перспективи, середовища та фізіологічних особливостей зорового сприйняття.

Володіння методом порівняння та знаходження правильних колірних співвідношень, значною мірою сприяє:

- ознайомленню, на ранній стадії навчання, з основними властивостями кольору (світло, колірний відтінок та його насиченість);
- здатність виконувати етюд, вирішуючи у ньому завдання великих колірних співвідношень.

Успішне та міцне засвоєння професійних знань та практичних навичок у живописі відбувається за умови:

- коли система теоретичних і практичних знань буде підпорядкована від початку оволодіння основним професійним законом живопису - законом колірних співвідношень;
- коли навчання живопису студентів, від початку, враховуватиме такі особливості зорового сприйняття, як константність, тобто, бачення предметного кольору, роздільність бачення предметів та виховання у студентів професійного так званого "цілісного бачення".

Багато в чому цьому сприяє також ознайомлення з законом повітряної перспективи (зміни кольору залежно від відстані, освітлення та середовища);

- коли система цілеспрямованих, конкретних завдань та практичних вправ, а також короткострокові етюди-малюнки, переслідують мету виконання великої творчої роботи на основі знань, умінь, навичок, отриманих на пленері;
- коли на кожному занятті використовується комплекс найрізноманітніших засобів наочного навчання та ілюстрації творів образотворчого мистецтва.

У системі, що дозволяє розвивати мальовничу майстерність студентів, провідна роль відводиться короткостроковим етюдам - малюнкам, виконаним обмеженою кількістю фарб, завданням на свідому зміну колориту пейзажу, відповідно до творчого задуму студента. Визначення колориту пейзажу на підставі літературного опису природи, визначається зміст, послідовність і методика кожної вправи.

Ця система поєднує теоретичні вступні бесіди, попередні роз'яснення за допомогою наочних засобів, завдання та вправи, короткострокові етюди-малюнки, короткочасні та тривалі роботи.

Колорит не є точною копією колірних співвідношень природи. Художник - колорист допускає і дещо «підвищене» звучання сприйняття кольорів, і там, де зазвичай бачать просто сіре, він бачить рожеве, блакитне тощо.

Важливою ознакою колориту є збереження виразності кольору зображення на відстані. Художники, слідуючи відомому закону про те, що кольори предметів, у міру їхнього видалення від нас, втрачають насиченість і як би зближуються між собою, зберігаючи красу і виразність кольору, що знаходиться на різній глибині картинного простору.

Успіх формування колористичного бачення у студентів художньо-графічних факультетів на заняттях пейзажним живописом в умовах пленеру багато в чому залежить від тієї ролі, яка відводиться практичним вправам, їх змісту, структурі та взаємозв'язку включеного до них матеріалу.

Поєднання всіх запропонованих на практичних заняттях вправ у комплексну, науково - обґрунтовану методичну систему, забезпечує ефективну взаємодію дидактичного, методико - педагогічного та пізнавального аспектів процесу навчання пейзажного живопису в умовах пленеру.

Навчання живопису та формування колористичного сприйняття і відтворення кольорів у студентів, тісно та органічно, пов'язане з успішним оволодінням ними інших навчальних художніх дисциплін - малюнком, композицією, декоративно - орнаментальним мистецтвом, історією образотворчого мистецтва.

Водночас, якісне формування колористичного сприйняття та передачі кольору у студентів є необхідною умовою успішного оволодіння ними практичного курсу живопису.

Визначено теоретичні основи формування колористичного сприйняття та відтворення кольорів у студентів художньо - графічних факультетів. Виявлено та обґрунтовано індивідуально - психологічні особливості у колористичному сприйнятті та відтворенні колориту студентами.

У сучасних умовах курсу навчання живопису, в системі художньо-професійної підготовки студентів художньо-графічних факультетів, як і раніше, є одним з основних, провідних навчальних курсів, однією з фундаментальних навчальних дисциплін, які забезпечують не лише художньо-професійну освіту, а й загальну художньо-естетичну підготовку, загальний розвиток особистості студента.

Успішне формування колористичного сприйняття та передачі кольору у студентів художньо-графічних факультетів та на цій основі підвищення ефективності навчання їх живопису та загалом художньо - професійної підготовки можливе за умов вивчення історії живопису та аналізу сучасного стану формування колористичного сприйняття та відтворення кольору.

Література

1. Хижняк Є. А. Розвиток колористичного бачення у студентів на заняттях з живопису. Дис. канд. пед. наук. М., 1992. 187 с.

2. Прокопович Т. Емоційна стабільність як умова прояву соціальної адаптованості художньо обдарованої особистості : дис. канд. псих. наук : 19.00.1. Луцьк, 2015. 208 с.

УДК 37.091.12

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

*Ордіна Л.Л., кандидат педагогічних наук,
доцент, Білоцерківський національний
аграрний університет, м. Біла Церква*

В умовах соціокультурних, соціально-економічних кардинальних змін у світі та в Україні, в умовах глобалізації та інформатизації суспільства, перед вищою освітою стоїть завдання підвищення та відповідність високого рівня культури професійної діяльності випускників закладів вищої освіти, готовність їх до самоосвіти та самовдосконалення, соціальної мобільності. Сьогодні актуальними постають питання модернізації вищої освіти з орієнтацією реалізації компетентнісного підходу, індивідуалізацією освітніх маршрутів, взаємодії закладів вищої освіти з підприємствами. У цих умовах пріоритетними засадами є формування базових професійних компетенцій майбутнього фахівця.

Компетентнісний підхід (Н. М. Бібік, І. А. Зязюн, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, О. Г. Ярошенко та ін.) передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій, а саме: вміння вирішувати проблеми, що виникають у процесі пізнання, у ситуаціях самоорганізації, морального вибору та самооцінки. Культура професійної діяльності майбутнього фахівця як показник його відповідності професійній компетентності має бути результатом саморозвитку студента. Вона постає як складний синтез когнітивного, предметно-практичного та особистісного досвіду професійної діяльності.

Індикатором реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі виступають: відповідальність майбутнього фахівця за свої рішення та дії, вміння формувати індивідуальні цілі та встановлювати пріоритети, розуміння кар'єрних можливостей, забезпечення власної діяльності та економічної безпеки. Результат реалізації підходу включає мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та емоційний критерії, що характеризують компетентність майбутнього фахівця.

На думку вчених, культуру професійної діяльності майбутнього фахівця не можна сформуванати, не включивши студента до навчально-пізнавальної діяльності: він повинен пройти через послідовність ситуацій, близьких до реальних і компетентних дій, що вимагають від нього оцінювання та рефлексії набутого досвіду [1]. Таким чином, культура професійної

діяльності є наслідком саморозвитку майбутнього фахівця на різних ступенях освіти, особистісного зростання, цілісної самоорганізації культури особистості та культури діяльності.

Науково-методичне забезпечення процесу формування культури професійної діяльності майбутнього фахівця на основі компетентнісного підходу включає методику педагогічного управління: планування, організацію, мотивацію, релаксацію, контроль, нормування, облік, педагогічний аналіз, корекцію, заохочення, створення виховних ситуацій, диспут, приклад; формування досвіду поведінки: доручення, педагогічну вимогу, громадську думку, виховні ситуації рефлексії, ситуації рольового спілкування [2].

Важливою умовою якісної підготовки студентів у закладах вищої освіти є отримання не «готових знань», а відповідність їх засвоєння, що включає опис нового типу освітнього результату, який не зводиться до простої комбінації відомостей та навичок, а спрямовує на вирішення реальних завдань – формування компетенцій (загальнокультурних, соціокультурних, пізнавальних, дослідницьких, організаційних, інформаційних).

Компетентнісний підхід дає можливість визначити пріоритетні напрями у формуванні культури професійної діяльності майбутніх фахівців, а саме:

- гуманізація та актуалізація ролі національного аспекту у вихованні;
- визначення особистісного рівня культури, моральні якості особистості;
- спрямованість на формування суб'єктної культури професійної діяльності майбутнього фахівця у виявленні сенсів та співвідношення власної діяльності з нормами культури.

Отже, компетентнісний підхід у формуванні культури професійної діяльності майбутнього фахівця інтегрує культурологічний, аксіологічний, діяльнісний, особистісно-орієнтований підходи. Культура професійної діяльності студентів постає як соціально-професійна компетентність, як спосіб поведінки, спосіб життя майбутнього фахівця, в якому акумулюються його пізнавальні та творчі здібності.

Література

1. Дика Н. М., Глазова О.П. Нова парадигма післядипломної педагогічної освіти: реалізація компетентнісного підходу. *Неперевна професійна освіта: теорія і практика*. Педагогічні науки. 2018. Вип. № 3-4. С.56-57.
2. Прокопенко А. І. Наукові основи управління в системі освіти: монографія. Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2005. 304 с.

УПРОВАДЖЕННЯ КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ГУРТКА ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМКУ

*Плівачук О.П., керівник гуртка
Сквирського центру дітей та юнацтва
Сквирської міської ради, м. Сквир*

Сучасна людина має швидко адаптуватися до змінюваних обставин, самостійно набувати знань, уміти грамотно працювати з інформацією, тобто, використовуючи сучасні технології, знаходити необхідну інформацію для виконання поставленого завдання, аналізувати її, узагальнювати, зіставляти, робити аргументовані висновки та на їх основі приймати рішення [7].

Позашкільна освіта дітей є соціокультурним освітнім феноменом щодо унікальних можливостей розвитку дитини. Саме позашкільна освіта створює умови для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку дітей та учнівської молоді у вільний від навчання час, веде підготовку підлітків до життя в умовах ринкової економіки, задовольняє їх освітні потреби шляхом залучених до науково-експериментальної, дослідницької, технічно-конструктивної, художньої, декоративно-прикладної, еколого-прикладної, туристсько-краєзнавчої та інших видів творчості[9].

Головним завданням у позашкільній освіті є засвоєння вихованцями навчальних дій: ці навички допомагають освоювати матеріал самостійно, користуючись різними джерелами. Навчити вчитися, освоювати та переробляти цю інформацію – основна ідея системно-діяльнісного підходу [7]. Навчання на заняттях гуртка полягає у створенні проблемної ситуації, в усвідомленні та вирішенні цих ситуацій у ході спільної діяльності вихованців та керівника гуртка.

Однією з нових форм навчання є кейс-технології, в основі яких міститься проблемно-ситуаційне навчання. Організаційною основою кейс-методів є активне навчання, а змістовною основою – проблемне навчання [8].

Аналіз педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що метод кейс-стаді найчастіше використовують під час вивчення різних предметів, тим щонайменше, його можна застосувати і під час вивчення природознавства [9, с. 229]. Його цінність полягає в тому, що одночасно відображується не тільки практична проблема, а й актуалізується певний комплекс знань про предмет або явище, вдало поєднується освітня та аналітична діяльності, що є особливо ефективним задля реалізації сучасних завдань освіти.

Для реалізації поставленої мети заняття керівник гуртка може вдатися до методу кейс-стаді. У рамках заняття можливо застосовувати цей метод для активного навчання, оптимального поєднання практики та теорії.

Інноваційні дидактичні пошуки, спрямовані на опанування вихованцями того чи іншого виду творчості, передбачають різноманітні види діяльності.

Найбільш ефективними визнано науково-дослідницьку, моделюючу, технологічну, рефлексивну. Кейс-метод в цьому сенсі віднесений до проблемного навчання, тому що вихованцям пропонується осмислити та знайти рішення для ситуації, що має відношення до реальних життєвих проблем і її опис відображає те чи інше практичне завдання. Відмінною особливістю методу є створення проблемної ситуації на основі фактів з реального життя. При цьому сама проблема не має однозначних рішень. Для роботи з такою ситуацією необхідно правильно поставити навчальне завдання, а задля його вирішення підготувати «кейс» з різними інформаційними матеріалами (статтями, літературними оповідання, Інтернет джерелами, статистичними звітами та ін.)

Система сучасної позашкільної освіти переконує, що традиційне навчання направлене на формування знань, умінь і навичок, які учнями застосовуються лише на заняттях гуртків і є атрибутом занять.

Виходячи з конституційного права людини на розвиток особистості, відповідно до Закону України «Про освіту», одним із головних завдань розвитку сучасної освіти в цілому, екологічної зокрема, визначено оновлення її змісту та впровадження сучасних технологій навчання, інноваційних підходів до вдосконалення навчально-виховного процесу. Державний стандарт у галузі екологічної компетентності визнає за необхідне озброїти учнів методами наукового пізнання, формування екологічної грамотності та уміння застосовувати їх у поясненні сучасної екологічної картини світу та вивченні рідного краю [1].

Особливої актуальності в позашкільній екологічній освіті набувають дослідницькі знання, які є фундаментом екологічної науки. Потрібні такі знання, які б стали не тільки критерієм освіченості, а й мали б нові особистісні якості.

Через організацію керівником гуртка, роботи учнів зі створення власних екологічних проектів у процесі пізнання рідного краю йде підготовка учнів до подальшого навчання, а отже – можливе формування нової, здатної до проведення науково-дослідницької діяльності особистості.

Науково-дослідницька робота старшокласників розглядається як окремий напрям позашкільної освіти, але тільки у тісному поєднанні з базовою освітою та урахуванням активності дітей на заняттях, що дає змогу керівнику гуртка віднайти «ключик» до творчого розвитку кожного учня через озброєння його методами наукового пізнання та залучення до створення екологічних творів, забезпечуючи входження його у швидкозмінне життєве середовище та реалізацію освітньої стратегії в цілому. Саме у цьому вбачається актуальність досвіду керівників гуртків.

Кожна педагогічна технологія має свою специфіку, переваги та певні труднощі використання. Тому лише їх системне використання, оптимальне поєднання суттєво підвищить якість і результативність навчально-виховного процесу. Вважаю, що досить ефективною у роботі з вихованцями гуртків еколого-натуралістичного напрямку є проектна технологія (технологія організації проектної діяльності), або метод проектів.

Організація проектної діяльності учнів довела, що проектування — комплексна діяльність, якій властиві:

- участь у проектній діяльності ставить дітей і дорослих у позицію господаря життя, тобто проектування виступає як принципово інша суб'єктна, а не об'єктна форма участі в соціальній діяльності;

- проектування - це специфічний індивідуально-творчий процес, який вимагає від кожного оригінальних нових рішень і в той же час це процес колективної творчості[5].

Таким чином, проектування може стати засобом соціального й інтелектуально-творчого саморозвитку всіх суб'єктів освіти (учнів, учителів, батьків), а в більш вузькому розумінні - засобом розвитку проектних здібностей. Робота над проблемною темою викликала необхідність вивчення національного й міжнародного передового досвіду, створення матеріально-технічної бази (комп'ютерні класи, підключення до мережі Інтернет тощо), загального оновлення змісту освіти

Для успішної реалізації виховного проекту потрібні такі умови:

- наявність значущої у творчому, дослідницькому плані проблеми;
- уміння керівника гуртка ставити ключові та тематичні запитання;
- практична значущість очікуваних результатів (публікація, постер, альманах тощо);
- самостійна робота гуртківців на занятті або поза ним;
- структурування змістовної частини проекту (етапи, завдання, розподіл ролей тощо);
- використання дослідницьких методів;
- застосування комп'ютерних технологій (для пошуку інформації, спілкування з іншими учасниками проекту, створення кінцевого продукту проекту) [5].

Нові принципи особистісно-зорієнтованого навчання, індивідуального підходу, суб'єктності у навчанні, вимагають нових технологій, методів, форм. Методична проблема над якою я працюю : « Використання методу «кейсів» для створення проектів на заняттях гуртків еколого-натуралістичного напрямку».

У своїй практиці я використовую такі форми і методи: метод кейсів, робота в групах, мозковий штурм, «мікрофон» та інші. Інтерактивне навчання стає все популярнішим серед учителів та учнів. У середині ХХ століття Курт Левін висунув такі судження: «Легше змінити індивідів, які зібрані в групу, ніж змінити кожного з них окремо». В цьому полягає найважливіша особливість інтерактивного навчання: процес навчання відбувається в груповій спільній діяльності[4]. Групова форма навчання дозволяє мені вирішувати одночасно три основні завдання:

- конкретно – пізнавальне, що пов'язане з навчальною ситуацією;
- комунікативно – розвивальне , у процесі розв'язання якого виробляються основні навички спілкування;
- соціально – орієнтаційне, яке виховує громадянські якості, необхідні для адекватної соціалізації індивіда в суспільстві.

У групі інтерактивного навчання реалізуються дві основні функції:

- розв'язання поставлених завдань;
- надання підтримки під час спільної роботи.

Заняття є особливо цікавим для гуртківців тоді, коли використовується проблемний метод. Тому найбільшу увагу приділяю кейс-методу.

Роботу над кейсом поділяю на два основні етапи: домашню самостійну роботу та роботу на занятті.

Заздалегідь складені кейси роздаю учням. Учні самостійно розглядають кейс, підбирають додаткову інформацію і літературу для його вирішення. Заняття починаю з контролю знань гуртківців, з'ясування проблеми, яку необхідно вирішити. Розділивши гурток на групи, оголошую проблему для вирішення. Можна дати кожній групі різні ситуації для вирішення кейсу або всім однакові.

На занятті контролюю роботу груп, допомагаю, уникаючи прямих консультацій. Гуртківці можуть використовувати допоміжну літературу, підручники, це формує в них навички роботи з книгою та вміння обирати необхідну інформацію.

Кожна група обирає «спікера», який на етапі презентації рішень висловлює думку всієї групи. У ході дискусії можливі питання до учня, який виступає, виступи і доповнення членів групи.

На етапі підбиття підсумків я інформую про вирішення проблеми в реальному житті або обґрунтовую власну версію і обов'язково оприлюднюю кращі результати, оцінюю роботу кожної групи і кожного гуртківця.

Застосування кейс-методу, з одного боку, стимулює індивідуальну активність учнів, формує позитивну мотивацію до навчання, зменшує кількість «пасивних» учнів, забезпечує високу ефективність навчання і розвитку гуртківця, а з другого – дає можливість самому керівнику: - самовдосконалюватися - по-іншому мислити й діяти; - оновлювати власний творчий потенціал[3].

Кейс - це ретельно підібраний теоретичний матеріал, який має бути максимально інформативним, містити суперечливі дані, включати різні точки зору, розглядати актуальні проблеми біології та екології.

Деякі види кейсів покликані навчити вихованців аналізувати біологічну інформацію, давати їй певну оцінку, висловлюючи своє ставлення до нього. Така робота стає творчою і відкриває можливості для обміну різними точками зору та пошуку істини. Головна мета цих технологій - активний розвиток пізнавальної сфери дитини, а також її мотиваційної основи, особистісних якостей (комунікабельність, мобільність, пошук рішень, генерування ідей та їх перевірка тощо).

Отже, кейс-технологія – не самоціль у роботі керівника гуртка, а адекватний інструмент формування компетентностей, що виходять за межі навчального простору.

Ефективність навчання за допомогою кейс-методу очевидна. Вихованцю надається можливість перевірити теорію на практиці, активізувати свої здібності, творчо мислити. З іншого боку, практична ситуація викликає

інтерес до процесу навчання, оскільки стає ясно, яких теоретичних знань не вистачає для вирішення проблеми.

Метод кейс-технології розвиває: практичні навички, аналітичні навички, творчі навички, комунікативні навички, соціальні навички, навички самоаналізу.

Література

1. Атласова А. Д. Використання кейс-технології в освітньому процесі. *Дистанційне та віртуальне навчання*. 2010. N11(41). С. 105-111.
2. Біскуп В. С. Застосування методу аналізу ситуацій (case-study) в інтерактивних формах навчання. URL: www.sau.kiev.ua/docs/.../v.s.biskup.doc
3. Бризгіна Н. А. Технологія проблемного навчання та кейс-методу на уроках. *Педагогічна майстерня. Все для учителя*. 2012. № 7. С. 13-16.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
5. Кейс-метод в школі. URL: <http://www.enauki.ru/case>
6. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 р. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:invo.edukit.kiev.ua/vchitelyam/koncepciya_rozvitku_osviti_ukraini_na_period_2015-2025_rokiv
7. Пругченков О.С. Технологія «кейс-стаді» у вихованні школярів. *Шкільні технології*. 2009. №1.
8. Романюк Р., Киричук Г., Костантиненко Л., Павлюченко О., Шевчук С. Case-study як технологія навчання майбутніх біологів та вчителів предметів природничого циклу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Теорія та методика навчання природничих наук. 2021. N 1. С.7-18.
9. Романюк Р.К. Підготовка вчителя біології профільної школи: теорія і практика: монографія. Житомир: ПП «Євро-Волинь», 2021. 424 с.

УДК 376 – 056.24

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА

*Загурська С.М., кандидат філософських наук,
доцент, КНЗ КОР «Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів», м. Біла Церква*

«Коли інклюзивне навчання буде повністю опановане, ми зможемо відмовитись від ідеї, що всі діти для того, щоб приносити користь суспільству, мають бути схожими один на одного. Замість цього ми будемо шукати і підтримувати таланти, властиві всім людям. Ми починаємо розглядати нетипові способи, щоб виховувати корисних членів суспільства, і в процесі цієї роботи ми зможемо дати всім дітям відчуття того, що вони потрібні» [4, с.1].

*Норман Кунц, американський адвокат з питань
прав людей з обмеженими можливостями,
автор Декларації взаємної залежності*

У демократичному світі кожен має право на самовираження та заслуговує бути почутим. Нова державна політика з реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні покликана це забезпечити. Визначено три основні цілі цього напрямку:

- можливість дорослих, молоді та дітей використовувати всі види та форми освіти;

- задоволення особливих освітніх потреб всіх учасників освітнього процесу;

- створення інклюзивного освітнього середовища [5].

Успішність створення інклюзивного освітнього середовища прямо пропорційна до рівня професійної готовності педагогів, тому постає нагальна потреба з'ясувати особливості, структуру, складники професійної компетентності, дослідити місце інклюзивної компетентності в системі професійної компетентності.

Інклюзивна компетентність є обов'язковою складовою професійної компетентності. Вона включає необхідний обсяг знань і вмінь для учасників процесу інклюзії різних категорій та виражається у здатності здійснювати професійні функції з урахуванням потреб учнів з особливими освітніми потребами і забезпечувати їх включення в освітнє середовище, створюючи умови для їх розвитку і саморозвитку.

У педагогічній літературі поняття «компетентність» поширилося відносно недавно. Звернення до енциклопедичних джерел і словників дає можливість конкретно розглянути цей феномен. Так, у «Сучасному тлумачному словнику української мови» [3, с. 224] та «Новому тлумачному словнику української мови» [2, с. 552] дається визначення поняття «компетентний» як той, що «має достатні знання будь-якій галузі, який із чим-небудь добре обізнаний; тямущий».

У вітчизняній науковій літературі до поняття компетентності в основному включають певну сукупність знань, рівень умінь і певний досвід їх використання. В англійських словниках на перший план виходить категорія «здатність до дії» як уміння використовувати знання у практичній діяльності, як певні стратегії для реалізації творчого потенціалу особистості. Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості вчителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу. Бути компетентним – значить уміти мобілізувати у даній ситуації набуті знання і досвід. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона органічно пов'язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності.

Враховуючи спрямованість освітньої політики в Україні на впровадження інклюзивного навчання в закладах освіти різних рівнів, постає проблема підготовки фахівців до цього виду діяльності. Кожен учитель/вихователь завтра може стати вчителем/вихователем інклюзивного класу/групи, асистентом учителя/вихователя. Клас/група може стати інклюзивною щодня, а не лише з першого вересня. Тобто, кожен педагог має

бути до цього готовим, компетентним. Починаючи зі студента, що йде на педагогічну практику, до вчителя/вихователя з досвідом роботи.

Кожна професія має свої стандарти. Вони періодично змінюються відповідно до запиту суспільства. Попит на освітні послуги, що реалізуються в інклюзивній освіті збільшуються. Це вимога часу.

У роботі з учнями з особливими освітніми потребами, педагог повинен вміти здійснювати діагностику можливостей та потреб кожної конкретної дитини, кваліфіковано оцінювати їх і долучатися, разом із фахівцями інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) до розробки, на основі аналізу цих потреб, індивідуальної програми розвитку (ІПР) такої дитини.

Проєкт “Освіта вчителів для інклюзії” (Teacher Education for Inclusion – TE4I) Європейського Агентства з Особливих Потреб Інклюзивної Освіти дослідив, як у різних країнах початкова освіта вчителів готує їх “бути інклюзивними” і склав Профіль інклюзивних учителів. Це – перелік знань, компетентностей і цінностей, якими має володіти вчитель, щоб забезпечити інклюзивне навчання [1, с.1].

Інклюзивне навчання Агентство розглядає не як задоволення потреб особливих груп учнів, а підхід до всіх учнів і врахування потреб кожного.

Мета документа – надати концентровану інформацію про компетентності, ставлення, знання та вміння, необхідні всім вчителям, які працюють в інклюзивних умовах.

Агентство розробило Профіль інклюзивних вчителів і виокремило чотири основні цінності в роботі вчителів в інклюзивній освіті:

1. Цінування різноманітності учнів – різниця між учнями розглядається як ресурс та переваги для освіти.
2. Підтримка всіх учнів – викладачі мають великі очікування щодо досягнень усіх учнів.
3. Робота з іншими – співпраця та робота в команді є важливими підходами для всіх учителів.
4. Постійний персональний і професійний розвиток – викладання є навчальною діяльністю, і викладачі беруть на себе відповідальність за власне навчання протягом усього життя.

Батьки та родина є важливим ресурсом для соціалізації та освіти дитини із ООП. Але сучасна сім'я досить рідко може виступати в якості дієвого фактора соціального інтегрування дитини. У зв'язку з низьким економічним статусом багатьох сімей, відсутністю будь-якої дієвої підтримки з боку держави, негативним ставленням чи засудженням певних верств соціуму.

Інклюзія має сприяти залученню батьків до вирішення цих проблем, а батьки, в свою чергу, мають навчатися співробітництву задля максимально комфортного процесу виховання та навчання дитини з особливими освітніми потребами.

Батьки беруть участь в освіті своїх дітей коли переконані, що можуть бути залучені до цієї важливої роботи; відчують, що можуть бути корисними для своєї дитини; усвідомлюють, що заклад освіти спонукає їх до залучення. Саме ці фактори найважливіші в усвідомленні батьками своєї ролі

та власної ефективності. Існує три фактори, які допомагають школі залучати батьків до активної участі в ухваленні всіх рішень, що стосуються дитини:

- постійне двостороннє спілкування між родиною дітей і школою;
- сприятлива атмосфера, коли педагогічний колектив дружньо налаштований і допомагає в усьому;
- сприйняття батьків як колег.

Завдання батьків як членів навчальної команди: мати інформацію та бути відповідальним членом команди супроводу дитини.

Інклюзивна компетентність є обов'язковою складовою професійної компетентності. Вона включає необхідний обсяг знань і вмінь для учасників процесу інклюзії різних категорій та виражається у здатності здійснювати професійні функції з урахуванням особливих освітніх потреб учнів із ООП, забезпечувати їх включення в освітнє середовище, створювати умови для їх розвитку і саморозвитку.

Література

1. Профіль інклюзивних учителів: що вони мають знати та вміти. URL: <https://nus.org.ua/articles/profil-inklyuzyvnyh-uchyteliv-shho-vony-mayut-znaty-ta-vmity/>
2. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т./ авт.-уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. К.: «Аконіт», 2003. Т. 1. 874.
3. Сучасний тлумачний словник української мови / авт.-уклад. Л. П. Олексієнко, О. Л. Кобза]. Київ: «Кобза», 2002. 544.
4. Калініченко І.О. Особливості формування інклюзивного освітнього середовища для забезпечення всебічного розвитку дитини. URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/80>
5. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-zakhodiv-na-20232024-roky-z-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-iz-stvorennia-bezbariernoho-prostoru-v-ukraini-na-period-do-2030-roku-i250423-372>

УДК 35.07(474.2:477)

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ

*Корж Т.М., старший викладач,
КНЗ КОР «Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних кадрів»,
м. Біла Церква*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні тенденції розвитку суспільства і освіти визначають високі вимоги до професійної компетентності педагогів, в тому числі й педагогів закладів дошкільної освіти. У професійному стандарті «Вихователь закладу дошкільної освіти»

визначено основну мету професійної діяльності – «організація навчання, виховання та розвитку вихованців під час здобуття ними дошкільної освіти шляхом формування ключових компетентностей відповідно до державного стандарту» [5, с. 1]. Реалізація даної мети залежить як від вихователя, так і від батьків, що підтверджує важливість забезпечення партнерської взаємодії між учасниками освітнього процесу.

Актуальність зазначеної проблеми визначається насамперед потребою суспільства в педагогах, які б постійно самовдосконалювалися, застосовували на практиці нестандартні творчі підходи до своєї діяльності, формували власну траєкторію неперервного професійного зростання, спрямовану на оновлення змісту і форм взаємодії з батьками. Це, в свою чергу, вимагає реалізації нових вимог щодо якості методичної складової освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, її змісту, способів організації та професійно-педагогічної самореалізації кожного члена педагогічного колективу.

Зважаючи на це, розуміємо важливість питання неперервного компетентнісного розвитку педагога. Одним із ефективних шляхів розвитку компетентного вихователя є організація і забезпечення методичного супроводу його професійної діяльності в умовах закладу дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У науково-педагогічній літературі виділяється декілька підходів до поняття «професійна компетентність». В сучасних дослідженнях розуміння професійної компетентності педагога пов'язується з набуттям людиною знань, умінь і навичок (О. Дубасенюк, Л. Карпова, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Синенко, І. Тараненко та інші); з мотиваційною, операційною складовою і ціннісними орієнтаціями спеціаліста (Т. Браже, Л. Карпова, А. Маркова та інші); з загальною готовністю до побудови і перетворення своєї діяльності залежно від цінностей, що змінюються, основних і цільових орієнтирів у сучасній освіті (Ю. Гагін, А. Деркач та інші); зі спрямуванням на отримання усвідомленого результату (А. Бондар та інші); із досягненням способів навчання самоосвіти, самоорганізації, самоконтролю, способів пізнання себе та інших (А. Деркач, Н. Кузьміна, Л. Рибалко та інші); з творчим процесом, результатом яких є фахові досягнення (Ш. Амонашвілі, В. Гриньова, В. Лозова, Л. Рибалко та інші) [6, с.3579].

На думку Г. Беленької, компетентність означає володіння знаннями та досвідом у певній галузі, зокрема і педагогічній [2, с.15]. Під професійною компетентністю вихователя закладу дошкільної освіти вчена розуміє особистісно-професійні можливості вихователя, які допомагають йому самостійно і якісно забезпечувати педагогічний процес [2, с.19].

Питання науково-методичного супроводу професійного розвитку педагогічних працівників розкриті в працях таких науковців, як В. Бондар, Л. Даниленко, О. Зайченко, Л. Колосова, Н. Клокар, С. Литвиненко,

В. Луговий, Н. Любченко, В. Маслов, В. Олійник, Н. Островерхова, Н. Побірченко, М. Романенко, В. Сидоренко, С. Сисоєва, Т. Сорочан та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розкрити значення методичного супроводу розвитку професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти в забезпеченні партнерської взаємодії з батьками.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Зважаючи на сучасні тенденції у суспільстві, пов'язані з підвищенням престижу сім'ї та ролі сімейного виховання, головним у змісті роботи з батьками стає активне залучення родини до освітнього процесу. Взаємодія закладу дошкільної освіти з батьками вихованців визначається як одна з умов реалізації Базового компонента дошкільної освіти (2021). Зазначена тенденція збільшує роль партнерської взаємодії педагогічних працівників закладів дошкільної освіти з членами родини вихованців, що потребує від вихователя розвиненої професійної компетентності [1].

Саме від рівня професійної компетентності вихователя буде залежати ефективність співпраці з батьками на засадах партнерства і взаємної відповідальності; вміння визначати, враховувати запити та очікування всіх учасників освітнього процесу, залучати їх до участі в ньому як його рівноправних учасників; надання консультативної та інформаційної підтримки батькам щодо навчання, виховання і розвитку здобувачів освіти; використання інноваційних форм, методів та засобів педагогічного просвітництва батьків [5].

Методичний супровід професійного розвитку педагогів повинен здійснюватися на різних рівнях: заклад дошкільної освіти, центр професійного розвитку, обласний інститут післядипломної освіти, що і буде забезпечувати неперервність розвитку професійної компетентності вихователя. На нашу думку, розвитку професійної компетентності вихователів, сприятиме створення динамічної структурної моделі методичної роботи у закладі дошкільної освіти, здатної оперативно реагувати на задоволення їх професійних потреб. Адже упровадження активних форм взаємодії в практику закладу дошкільної освіти потребує відповідної підготовки педагогічного колективу.

Тому систему методичних заходів, спрямованих на розвиток професійної компетентності щодо партнерської взаємодії з батьками, потрібно спрямувати в першу чергу на формування позитивного ставлення педагогів до впровадження системи роботи з батьками на умовах активної партнерської взаємодії; створення й підтримку творчого, конструктивного педагогічного середовища; підвищення фахової майстерності педагогів через ознайомлення з позитивним досвідом родинного виховання; забезпечення інформаційної підтримки, планування основних завдань і змісту співпраці закладу освіти з батьками; конкретизація напрямків взаємодії [5].

Методичний супровід професійної підтримки педагогів охоплює широкий спектр форм і змісту діяльності, зокрема: виявлення й

упровадження в роботу педагогічного та родинного досвіду; розроблення та організація консультацій, семінарів, тренінгів, круглих столів, творчих лабораторій, ділових ігор, конференцій, майстер-класів; створення осередків для надання систематичної різнопланової методичної та інформаційної допомоги (зразки планування, рекомендації щодо проведення спільних заходів, презентації педагогічних інновацій, методичної літератури, фахових періодичних видань, оформлення стендів, виставок тощо) [5].

Особливої уваги потребує створення умов для розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вихователя. Адже здатність закладу дошкільної освіти задіяти переваги інформаційного простору в роботі з батьками – показник його позитивного іміджу та конкурентоспроможності. Інтернет-технології, мобільні додатки, сервіси – засоби комунікації сучасного закладу дошкільної освіти з родинами вихованців. Технології нетворкінгу дають змогу вивести на новий рівень комунікацію з батьками, а також організувати ділове спілкування батьків та вихователів, практичного психолога, логопеда, медсестри, керівника закладу.

Для забезпечення ефективного методичного супроводу професійного зростання вихователів доцільно керуватися наступними складниками професійної компетентності: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивно-оцінювальний. Для оцінювання готовності вихователів до партнерської взаємодії з батьками вихованців варто виокремити критерії кожного із складників: критерії мотиваційно-ціннісного складника – інтереси, мотиви та переконання на реалізацію партнерської взаємодії з батьками; критерії когнітивного складника – розуміння сутності та змісту процесів розвитку професійної компетентності вихователів, фахово-практична зорієнтованість, сформованість культури педагогічного мислення; критерії діяльнісного складника – уміння залучати учасників освітнього процесу на засадах партнерства та взаємної відповідальності, здатність до командної взаємодії, здатність до ефективної комунікації в професійній діяльності; критерії рефлексивно-оцінювального складника – здатність до самоаналізу і самооцінки діяльності, прагнення до самовдосконалення.

Рівень професійної компетентності у кожного вихователя індивідуальний, а його розвиток нерозривно пов'язаний із бажанням педагога до самостійного поповнення своїх знань та вмінь. Орієнтуючись на критерії складників професійної компетентності, ми можемо з'ясувати рівень готовності вихователя щодо партнерської взаємодії з батьками та забезпечити методичний супровід розвитку професійної компетентності відповідно до його запитів та потреб.

Саме тому методичний супровід є ефективним засобом для мобілізації вихователем власних ресурсів, підвищення його активності та усвідомлення відповідальності за власний фаховий розвиток.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, методичний супровід є важливою умовою розвитку професійної компетентності вихователя. Від рівня розвитку

професійної компетентності педагога залежить забезпечення партнерської взаємодії з батьками, а відповідно і розвиток дітей дошкільного віку.

Подальшого вивчення потребують удосконалення та розробка надійного інструментарію діагностики і методичного забезпечення підвищення рівня професійної компетентності вихователів закладів дошкільної освіти в забезпеченні партнерської взаємодії з батьками. Визначенні критерії складників професійної компетентності потребують розроблення відповідних показників.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник Т. О. Піроженко. URL: https://drive.google.com/file/d/1NsuR5RIDdrA2X_3JkX3wuAdYtAg2BfHg/view (дата звернення 20.11.2024).
2. Беленька Г. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу : моногр. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2011. 332 с.
3. Мельник Н. Професійна підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів у контексті компетентнісної парадигми вітчизняної освіти: проблема визначення структури професійної компетентності. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету*. Педагогічні науки. 2016. Вип. 73(1). С. 107-115.
4. Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців: Лист Міністерства освіти і науки України від 11.10.2017 № 1/9-546. URL: https://www.pedrada.com.ua/files/articles/1545/MON_546_Vzajemodija_ZDO_batkamy.pdf (дата звернення 20.11.2024).
5. Професійний стандарт «Вихователь закладу дошкільної освіти» : наказ Міністерства освіти і науки України №755-21 від 19 жовтня 2021 року. URL: http://osvita.ua/doc/files/news/848/84885/NAKAZ_755.pdf (дата звернення 20.11.2024).
6. Шапаренко Х. Сутність професійної компетентності вихователів ДНЗ. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2014. Вип. 37. С. 357-365.

УДК 371.1: 372.853:130.2

СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ У КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ ПІДХОДІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

*Плівачук К.В., кандидат педагогічних наук,
доцент, КНЗ КОР «Київський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
кадрів», м. Біла Церква*

Культурологічний підхід є важливим напрямом сучасного освітнього процесу, а реалізація культурологічних завдань, що сприяють адаптації й самореалізації особистості у полікультурному соціумі. Культурологічний підхід як наукова основа розвитку теорії та практики педагогічної освіти

визначає розвиток фахівців з високим рівнем професійних компетентностей та системою цінностей.

У сучасних умовах педагог закладу освіти повинен мати загальну професійну культуру, високий рівень знань, творче мислення, світоглядно-ціннісну позицію, творчу індивідуальність та володіти науковим методами дослідження.

Вважаємо, що на етапі суспільного розвитку України особливого значення потрібно надавати культурологічному аспекту педагогу, з традиційним засвоєнням відповідної інформації, об'єднуючи знання і вміння, формуючи неповторну індивідуальність особистості. Культура повинна входити в систему координат професійно значущих якостей педагогів.

З огляду на це, актуалізується потреба у забезпеченні культуровідповідності змісту освіти. Методологічна основа культурологічного підходу, як відомо, передбачає використання феномена культури в якості стрижневого щодо пояснення явищ і процесів з наукової точки зору; поясненні світоглядно-ціннісної позиції, творчої активності особистості, в якій виявляється здатність до перетворювальної діяльності, самореалізації й самоактуалізації [1].

Проблемі культурологічного підходу присвячені праці Беха І., Зязюна І., Кременя В., Олійника О., Сисоєвої С., Філіпчук Г., Яценко Т.

У науковій літературі освіту вважають складним соціокультурним феноменом, її розглядають як частину культури, як культурологічну систему, культурологічне середовище і культуротранслюючий процес, який досліджується багатьма науками: філософією, психологією, соціологією, педагогікою, культурологією[8].

Тому для нас істотними є думки науковців. Загальна філософія освіти використовує поняття «парадигма», як зазначає І.А. Зязюн, для означення культурно-історичних типів педагогічного мислення і педагогічної дії. Будь-яка освітня парадигма в історії проходить декілька етапів: становлення, завершення і, нарешті, статичності, коли вона стає млявою і заважає розвитку. Тим часом в глибинах старої парадигми народжується нові ідеї, принципи, відбувається переосмислення основних понять і зв'язків [2].

Зміст культурологічної парадигми спрямовано на критичне освоєння педагогом способів ціннісного морального напрямку думок у процесі пізнання. Завдяки парадигмального підходу ціннісних орієнтацій педагог може визначити генезис багатьох педагогічних явищ та процесів, вибрати певні проблеми.

Ціннісні орієнтації вчителя, представлені у роботах багатьох педагогічних вчених, та є свого роду генетичною підставою стратегічних завдань розвитку сучасної освіти[3].

В. Кремень розкриває концепцію культурологічних основ цілісності змісту освіти, що базується на тотожності систем освіти і культури, відображеної у моделі гуманітарної культурно-освітньої системи. Цілісність змісту освіти розглядається в єдності наступних аспектів: культурологічній

сутності змісту освіти, культурологічно-особистісного підходу до проектування змісту освіти [4].

Поняття «культура» включає сукупність духовних і матеріальних цінностей, що створило людство, вона є атрибутом людини і її надбань, цінностях, які створені людиною. Культура формує соціальний розвиток людини, визначає її ціннісні орієнтації, технології майбутніх дій, етичних норм, правил, звичаїв, традицій[3].

Культура – це стиль життя, а в цьому стилі – творчість самого життя. Основою становлення професійної культури педагога виступає його загальна культура, що проявляється у:

- різнобічності, широкому світогляді, ерудиції;
- високому рівні духовних інтересів і запитів, естетичних і моральних потреб у спілкуванні з мистецтвом, людьми та природою;
- культурі мислення, емоційній культурі особистості, культурі діяльності, спілкування, правовій і екологічній культурі тощо[6].

Варто зазначити, що інтелігентність, як характерна риса культурної особистості, не зводиться до отримання вищої освіти та інтелектуальної професії. Інтелігентна людина повинна розуміти характер та індивідуальність іншої особистості, вміє сприймати культурні цінності.

Вважаємо, що інтелігентність не тільки у знаннях, а у здібностях до розуміння іншої особистості. Культура вчителя базується на загальній культурі особистості, виступає як проектування у сферу його діяльності, педагогічної культури суспільства і містить систему загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій і особистісних якостей.

Система цінностей педагога має формуватися у освітньому процесі комплексно через наскрізні цивілізаційні цінності, які є невід'ємною складовою становлення цілісної особистості, серед них виділяємо загальнолюдські, національні, громадянські, сімейні, особистісні, валеологічно-екологічні цінності[5].

Пріоритет загальнолюдських цінностей закладається у стратегію і тактику розвитку сучасної системи освіти. Загальнолюдські цінності спонукають педагога сучасності до самореалізації, самовдосконалення, любові до професії, до оточуючої дійсності, до природи, допомагають розібратися у сенсі людського буття[5].

Зазначимо, що культурологічну парадигму слід розглядати через зміст педагогічної освіти як єдність широких фундаментальних і глибоко систематизованих спеціальних знань.

Ваговим внеском культурологічного підходу професійних компетентностей вчителя є національні цінності. Вони виявляються у повазі до рідної мови, історії свого народу, його культурних традицій тощо і забезпечують як духовну єдність поколінь так і процес формування національної самосвідомості, серед них – українська ідея, державна незалежність, почуття національної гідності, історична пам'ять, повага до державної символіки, любов до рідної культури, мови, традицій, сприяння розквітові духовного життя українського народу тощо[8].

Зазначимо, що національні цінності базуються на світових цінностях і підпорядковані меті приєднання до загальнолюдської культури. Саме у такий спосіб поєднується загальнолюдське і національне.

Розвиток громадянських цінностей пов'язано з вихованням у особистості глибокого почуття любові до України, її народу, формуванням якостей громадянина-патріота; формування високої правової культури, правосвідомості; стимулювання внутрішніх зусиль до саморозвитку і самовиховання.

Риси, які необхідні громадянам для життя у демократичному суспільстві:

- вміння сприймати зміни та ефективно впливати на них;
- вміння здійснювати свідомий вибір;
- вміння визначати та вирішувати проблеми;
- вміння самостійно та критично мислити;
- вміння навчатися впродовж усього життя;
- усвідомлювати себе як частину більш широкої спільноти, країни, світу[8].

Провідною цінністю вчителів має визнаватися цінність особистості, адже педагог відображає ціннісні продукти духовної і матеріальної діяльності, відповідає суспільним запитам щодо формування педагога як носія культури, провідника цінностей, людини культури.

Важливого значення у культурологічному підході, дає можливість розглядати його як процес оволодіння культурою, який спрямований на цілісний розвиток особистості педагога.

У сучасних інформаційних джерелах поняття «культурна компетентність» ототожнюється з рівнем адаптованості людини до культурного, комунікаційного, техногенного сучасного середовища; вмінням орієнтуватися в інформаційному потоці та достатньо вільно почуватися в сучасному полікультурному глобалізованому світі тощо [3]. У професійному стандарті вчителя запропоновано визначення поняття «культурна компетентність», «здатність виявляти повагу і цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження» [5].

Отже, культурна компетентність педагогічних працівників полягає у забезпеченні культурологічного змісту в реалізації принципу культуровідповідності.

Розвиток культурної компетентності педагога дає можливість проявити свою індивідуальну неповторність, здатність до культурного саморозвитку і самовизначення у світі культурних цінностей впродовж життя. У закладах освіти повинні бути створені умови для розвитку культурної компетентності педагогічних працівників як провідників загальнолюдських і національних цінностей у викликах сьогодення.

Література

1. Гриньова В. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): дис. докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2000. С. 381-416.
2. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: Монографія. Черкаси: Вид. від ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608с.
3. Євтух М. Б., Пінковська Е. А., Черкашина Т. В. Методики особистісно-професійного самовдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності на основі самопізнання : навчально-методичний посібник для педагогічних працівників. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2016. 406 с.
4. Ковальчук Л.О. Культурологічний підхід до розвитку професійного мислення майбутніх педагогів. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/1286/>.
5. Кремень В.Г. Духовність і культура суспільства визначаються розвитком освіти. Освіта у полікультурних суспільствах / за ред. Василя Кременя, Тадеуша Левовицького, Єжи Нікіторовича, Світлани Сисоєвої. Вища педагогічна школа СПВ. Університет в Б'ялостоці. Варшава, 2012. С. 45-55.
6. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. К.: ЗнанняУкраїни, 2003. 450 с.
7. Олійник О.В. Культурологічний підхід як наукова основа розвитку теорії та практики педагогічної освіти. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-6.pdf/>.
8. Професійний стандарт учителя. URL: <https://nus.org.ua/news/zatverdily-try-profesijni-standart-vchytelya-dokumen/>
9. Сидоренко В.В. Концептуальні засади Нової української школи: ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати. Методист. № 5. 2018.

УДК 378.091.12:37.016:811.161.2

УДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

*Сипко Л.М., кандидат філологічних наук,
доцент, Тернопільський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Тернопіль*

У сучасних реаліях, коли значну частину занять ЗВО змушені проводити в онлайн-форматі, на викладачів покладається неабияка відповідальність. Це спонукає їх шукати нові підходи до подачі навчального матеріалу.

Зважаючи на те, що кожне явище можна розглядати на рівні форми і на рівні змісту, підійдемо і до нашого питання за цим алгоритмом.

Насамперед означимо головну проблему, яку породжує сама форма дистанційної освіти. Вона є актуальною для всіх викладачів, бо майже не залежать від особливостей конкретної навчальної дисципліни, а її подолання пов'язане, перш за все, з пошуком способів, які б допомагали утримувати увагу слухачів через екран.

Так, під час читання лекцій стає все більш популярним використання передбаченої програмою «Zoom» опції «демонстрація екрану». Залучення до

сприйняття навчального матеріалу не лише слухового, але й зорового компоненту відчутно збільшує вірогідність запам'ятовування. Візуалізація допомагає концентрувати увагу, дає змогу більш чітко систематизувати матеріал через демонстрацію схем, таблиць, графіків, презентацій тощо.

Такий прийом може бути використаний і під час проведення практичних занять, щоправда у цій формі роботи він не дає максимально дієвого результату для забезпечення зворотного зв'язку викладача зі студентами. Тому для дисциплін мовознавчого циклу доцільно застосувати такі платформи, як Miro, Jamboard або Padlet, оскільки вони дозволяють студентам працювати разом на спільній віртуальній дошці.

Після обрання оптимальної форми подачі навчального матеріалу можна переходити до кроків з оптимізації його змістового наповнення. А тут знову виникає чимало проблем. Акцентуємо нашу увагу на головних.

Останніми роками склалося так, що курс «Українська мова за професійним спрямуванням», який є обов'язковим для студентів всіх ЗВО України, перетворився в максимально узагальнену навчальну дисципліну, адже його об'єднаним потоком слухають всі першокурсники. А з огляду на те, що у навчальних закладах наявні абсолютно різновекторні спеціальності (напр., «Журналістика», «Дизайн», «Право», «Готельно-ресторанна справа», «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»), то під час викладання цього курсу його доводиться максимально «приводити до спільного знаменника», що, зрозуміло, не дає змоги реалізувати задеклароване самою назвою навчальної дисципліни її професійне спрямування. Певною мірою виправити цю ситуацію могли б практичні заняття, але і їх викладачі змушені проводити не у групах за фахом, а знову ж таки у форматі загального потоку. Звісно, можна зробити певний акцент на індивідуальні завдання або окремо розроблений на кожну спеціальність план самостійної роботи, але очевидно, що це не виправляє ситуацію кардинальним чином, оскільки втрачається результативність головної частини навчального часу – тобто того, який передбачає пряме спілкування між студентом і викладачем.

Досконале знання рідної мови потрібне фахівцям будь-якої галузі. Звісно, можна посилатися на те, що українську мову вивчають у школі, а тому у студентів вже закладені основи цієї навчальної дисципліни. Але мова – це складна система, яка постійно розвивається, змінюється. А тому кожна освічена людина має відчувати себе впевненою у власній мовній компетенції. «Новий український правопис» став ще одним кроком вітчизняних вчених до свідомої кодифікації, уніфікації мови, і внесені до нього зміни мають бути засвоєні молодим поколінням.

Втім у навчальних закладах на спеціальностях негуманітарного циклу вивчення мови, як правило, зводиться лише до одного курсу – «Українська мова за професійним спрямуванням». Але, окрім того, що через низку вже згаданих нами об'єктивних і суб'єктивних причин цей курс не виконує свого призначення у повному обсязі, він ще й, на наш погляд, занадто затеоретизований. Маємо на увазі те, що навчальними планами не передбачено подальший розвиток практичних навичок студентів з

удосконалення грамотності, стилістичного чуття мови, а також ґрунтовного засвоєння ними орфографічних змін, зафіксованих у «Новому українському правописі».

На спеціальностях гуманітарного спрямування (наприклад, ОбІ «Журналістика») студенти, зазвичай, мають опанувати ще дві навчальні дисципліни мовознавчого циклу: «Практикум з української мови у ЗМІ» та «Практична стилістика». Перша з них включена до навчального плану 1 курсу, другу вивчають на 2 курсі. Вони значною мірою компенсують прогалину у вивченні рідної мови. Але недостатня узгодженість програм цих навчальних дисциплін призводить до того, що чимало тем у двох (а часом – у всіх трьох) мовознавчих дисциплінах дублюються (напр., «Функціональні стилі сучасної української мови», «Лексика сучасної української мови» тощо).

Накладаються одна на одну теми не лише серед суто мовознавчих дисциплін. Прокоментуємо цю ситуацію на конкретних прикладах.

Так, студенти спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» розглядають різновиди ділових паперів спочатку в курсі «Українська мова за професійним спрямуванням», а потім цей же матеріал вивчають у курсах «Документознавство» і «Діловодство». Студенти спеціальності «Право» знайомляться з особливостями риторичної компетенції в «Українській мові за професійним спрямуванням», а потім окремо слухають курс «Юридична риторика». Майбутні журналісти вивчають мову сучасної реклами у курсі «Реклама», а потім на заняттях «Практикуму з української мови у ЗМІ». Дублюються також окремі навчальні теми в «Українській мові за професійним спрямуванням» та курсі «Постановка голосу», який слухають журналісти.

Отже, неузгодженість навчальних програм, недостатня їх інтегрованість призводить до того, що окремі теоретичні питання студенти вивчають по кілька разів, а практичний матеріал, який би розвинув їх мовні компетенції через удосконалення грамотності і збагачення особистого словникового запасу, на жаль, досить часто залишається поза увагою авторів програм. Саме тому розробникам навчальних планів варто було б додати до переліку навчальних дисциплін курс «Практикум з української мови», який мав би стати обов'язковим для вивчення на всіх без винятку спеціальностях. Такий крок, безсумнівно, зробить суттєвий внесок в удосконалення мовної підготовки студентів українських ЗВО.

ФІЛОСОФСЬКИЙ ЗМІСТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ

*Косач Т.М., кандидат філософських наук,
доцент, Білоцерківський інститут
економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква*

Концептуальний і теоретичний аналіз понять «інновація» і «інновації в системі освіти» постійно оновлюється з урахуванням нових реалій глобальної інформаційної цивілізації, лідери суспільства орієнтуються на модель «економіки знань». Саме тому, М. Лукашук зазначає, що «інноваційність будь-якого процесу передбачає високий рівень освіченості його ключових суб'єктів, а також володіння компетентностями вчитися протягом самої професійної діяльності і протягом всього життя. Враховуючи це, можна стверджувати, що категорії «інновація» та «система освіти» є іманентно взаємопов'язаними» [5].

Питання про філософський зміст інновацій в освіті дуже актуальне і вимагає наукового дослідження. Ця тема описана в дослідженні наступних авторів: Є. Сірий, О. Арламов, М. Бургін, Н. Юсуфбекова, Р. Рудницька та ін.

Освіта дуже чутлива до соціальних змін у суспільстві. Застій в процесі поступального розвитку освіти призводить до негативних процесів в суспільстві. Процес трансформації, який відбувається в сучасному українському суспільстві, вимагає нового підходу до вирішення освітніх проблем. Особливої актуальності набуває впровадження нових систем навчання в систему освіти, використання та ефективне оволодіння інформаційними ресурсами та комунікаційними технологіями [6].

Інновації в освіті це закономірне явище, динамічне за своєю природою і, отже, розвивається, і їх впровадження дозволяє нам вирішити протиріччя між традиційною системою і потребами якісно нової освіти. Джерелом інновацій є цілеспрямований пошук ідей для вирішення протиріч, розробка яких повинна бути апробована у формі освітніх експериментів або пілотного впровадження. Розвиток інновацій залежить від того, наскільки соціально-психологічне середовище вимагає нових ідей. Постійна присутність інновацій пов'язано з переходом до стадії стабільного функціонування.

Отже, в енциклопедії освіти, зазначено, що «інновації в освіті – це процес творення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану. Слово «інновація» має багатомірне значення, оскільки складається з двох форм: власне ідеї та процесу її практичної реалізації [2].

В даний час у світовій практиці йде процес інтеграції різних підходів до навчання в поєднанні з національно унікальною системою освіти кожної держави. У науковій літературі виявлено загальні закони інноваційного процесу:

Закон незворотної дестабілізації інноваційно-освітнього середовища: «будь-який інноваційний процес у системі освіти неминуче проблематизує ситуацію впровадження, вносячи незворотні деструктивні зміни в усталене соціально-педагогічне середовище. Останнє призводить до руйнації цілісних уявлень про природу освітніх процесів, їх керованість і водночас пробуджують педагогічну свідомість, поляризують погляди суб'єктів освіти. При цьому, чим ґрунтовніша освітня інновація, тим імовірніша буде дестабілізація, – теоретичного, дослідницького, комунікативного чи практичного аспектів» [4].

Закон фінальної реалізації інноваційного процесу: життєздатні інноваційні процеси в освітній структурі рано чи пізно реалізуються на практиці, спонтанно або усвідомлено.

Закон стереотипізації: освітня інновація має тенденцію перетворюватися в стереотип мислення і практичної дії. У цьому розумінні вона приречена на рутинізацію, тобто перехід до педагогічного стереотипу – бар'єра на шляху реалізації прогресивних освітніх інновацій [4].

Закон циклового повторення, або закон зворотності освітніх інновацій це характерно для педагогіки і освітніх систем, оскільки такого роду інновації призводять до зворотного результату, оскільки вчителі приймають їх за «загальновідомі» наукові знання.

Ці закони не вичерпують загальних і специфічних закономірностей освітніх інновацій. Теоретичні знання вимагають засобів для практичної реалізації, і найчастіше це робиться у формі технологій.

П. Олійник зазначає, що «освітня технологія – це комплексний, інтегрований процес, що включає людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем планування, забезпечення, оцінювання та управління розв'язком, що охоплюють усі аспекти засвоєння знань [7; 3].

О. Дзюба визначив, що інноваційні освітні технології поділяються за рядом напрямів: – технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів; – технологія розробки нового покоління підручників та навчальних посібників з педагогічних дисциплін; – технології роботи із педагогічно обдарованою студентською молоддю; – технології соціально-педагогічної підготовки майбутніх учителів; – проблеми міжособистісної взаємодії у вищому навчальному закладі; – проблеми модульно-рейтингової та кредитно-модульної системи навчання [1].

В рамках філософського та педагогічного дискурсу сучасного світу існує досить широкий консенсус щодо необхідності постійного та інноваційного оновлення освітнього простору. Сформульовано базовий перелік факторів, що визначають таку потребу. М. Лукашук зазначає, що такі «фактори носять різноспрямований характер: від особистого цілепокладання до визначення телеологічних орієнтирів загальносуспільного прогресу» [5].

Теоретичний аналіз інноваційних процесів в системі освіти є необхідною умовою для розробки сучасних систем моніторингу якості та оцінки ефективності всіх вимірів освітнього процесу. Тільки на основі такого аналізу можна в майбутньому здійснювати ефективні організаційні, адміністративні та оціночні функції системи освіти. Всі ці етапи освітніх інновацій вимагають якомога більш детального аналізу. Ефективне впровадження та імплементація інновацій в освітню систему може бути здійснено тільки на основі певного концептуального і теоретичного аналізу ключових принципів освітнього мислення та практичної діяльності в сучасному інноваційному гуманістичному стилі.

Отже, після проведеного теоретичного аналізу теми, про необхідність вивчення філософського змісту інновацій в освіті можна судити як про необхідну онтологічну складову філософської освіти, як в освіті, так і в науці. Застосування філософського змісту інновацій в освіті та науці дозволить розвиватися людині і суспільству, як у сфері освіти, так і в інших сферах.

Література

1. Дзюба О. О. Філософський зміст інноваційних технологій в освіті. *Дослідження проблем гуманітарної освіти* : зб. наук. пр. за підсумками дискусій на міжкафедральному науковому семінарі (15 листопада 2018 р., м. Київ) / ред.: А. В. Сақун, Т. І. Кадлубович, Ф. М. Проданюк, Д. С. Черняк. Київ : КНУТД, 2018. С. 178-186.
2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л. З. Ребухи. Тернопіль: ЗУНУ, 2022. 143 с.
4. Коновальчук І. Закономірності та умови реалізації інноваційних освітніх процесів. *Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку ХХІ століття*: зб. наук. праць. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю.А., 2011. С. 552-557
5. Лукашук М. А. Теоретико-методологічні засади дослідження інноваційних процесів в системі освіти. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2018. Випуск 729. URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/130612> (дата звернення: 20.11.2024)
6. Мінц М. О Філософія освіти: інноваційний розвиток освіти. URL: <https://www.sworld.com.ua/index.php/ru/philosophy-and-philology-413/philosophy-of-education-413/19875-413-0404>(дата звернення: 23.11.2024)
7. Олійник П. М. Передові педагогічні технології, дидактично-методичні особливості та можливості їх. *Метод навчання і наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб.* / за ред. С. У. Гончаренка, П. М. Олійника. Київ : Вища шк., 2003. 323 с.

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

*Товт І.С., кандидат історичних наук,
доцент, КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-
педагогічний фаховий коледж», м. Біла Церква,
Луценко С.С., здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
КЗ КОР «Білоцерківський гуманітарно-
педагогічний фаховий коледж», м. Біла Церква*

Сьогодні в освітньому просторі гостро постає питання насильства у школі. Насилля є однією із причин цілої низки негативних наслідків: академічна неуспішність, шкільна дезадаптація, неадекватна самооцінка, тривожність тощо. За даними британських дослідників, у дітей, які піддавалися шкільному цькуванню зі сторони однокласників, у два рази вищий ризик проявів психосоматичних розладів у підлітковому віці, аніж у дітей, які не зазнавали подібного насилля [3, с. 174]. Щоб ефективно боротися з булінгом, необхідні спільні зусилля всіх членів суспільства: держави, освітян, батьків, психологів і самих дітей. Школи мають створити безпечне середовище для навчання, де кожна дитина почувала б себе захищеною.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні форм та методів роботи вчителя з профілактики булінгу в освітньому середовищі.

Значний внесок до теорії подолання булінгу, дослідження його структури, причин виникнення зробили зарубіжні науковці, зокрема такі як: А. Мічерліх, К. Арора, А. Бандура, А. Браун, М. Кляйн, Е. Міллер, Д. Ольвеус, Д. Річардсон, Е. Роланд, Д. Таттум, Д. Томпсон, Д. Лейн та ін. Психологічні аспекти насильства щодо дітей серед вітчизняних науковців широко представлені у працях І. Бердишева, О. Барліта, А. Короля, О. Асмолова, С. Максименка, Н. Михайлової, В. Петросянця, А. Бочавера, О. Глазмана, Т. Драгунової, О. Дроздова, Н. Зінов'єва, Н. Левітова, Н. Максимової, Б. Братуся, С. Болтівця, О. Синюкова, В. Собкіна, Н. Солдатенко, А. Чернякова та ін. Умови впровадження інноваційних технологій профілактики агресивної поведінки в умовах школи досліджували такі автори: Р. Безпальча, І. Гайдамашко, Л. Лушпайка, А. Чернякова, Д. Соловійова, М. Жданова, Н. Заверико, О. Романова та інші [4, с.155].

Згідно Закону України “Про освіту”, булінг (цькування) - діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Типовими ознаками булінгу (цькування) є систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін - кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого [5].

Профілактика булінгу передбачає роботу за наступними напрямками:

1) Проведення інформаційних кампаній для учнів, вчителів та батьків про булінг, його наслідки та способи протидії.

2) Організація тренінгів, лекцій та дискусій, спрямованих на розвиток емпатії, толерантності та вміння вирішувати конфлікти мирним шляхом.

3) Залучення до роботи психологів, соціальних педагогів, правоохоронних органів та громадських організацій.

4) Надання психологічної допомоги дітям, які стали жертвами булінгу, та їхнім сім'ям.

5) Проведення індивідуальної роботи з дітьми, які вдаються до булінгу, з метою зміни їхньої поведінки.

6) Формування правосвідомості і правової поведінки учнів, відповідальності за своє життя, розвиток активності, самостійності, творчості учнів, створення умов для самореалізації особистості школярів.

7) Використання засобу шкільної медіації.

8) Організація зустрічей волонтерів з представниками соціально-психологічної служби школи, вчителями, учнями та їхніми батьками, ознайомлення з ефективними формами та методами превентивної роботи [1].

На думку О. Івченко є такі основні види соціальної профілактики насильства у молодіжному середовищі: первинна, вторинна та третинна. До первинної соціальної профілактики насильства відноситься формування активного стилю життя, який забезпечує реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів особистості. Профілактична робота тут носить інформаційний характер і може бути проведена шляхом включення цієї проблеми в плани виховної роботи навчальних закладів як компонент профілактики негативних явищ в учнівському середовищі (проведення тематичних класних годин). Вторинна соціальна профілактика насильства може проводитися шляхом розроблення та проведення тренінгів для дітей підліткового віку та учнівської молоді з проблем насильства. Третинна профілактика передбачає виявлення причин та особливостей поведінки молодої особи, які призвели до виникнення проблеми [6].

Форми просвітницької роботи щодо попередження насильства: лекційна робота; організація конкурсів, фестивалів, акцій; організація клубів з правових знань; лекторії (кіно, відео) правових знань; організація на базі навчального закладу консультативних пунктів.

Робота з батьківською громадськістю передбачає використання як просвітницьких форм і методів роботи, так і практичних занять, як-от батьківські збори — форма організації, яка передбачає обговорення

актуальних питань навчання і виховання, ухвалення рішень; консультації — форма роботи з батьками, яка передбачає надання допомоги з різних проблем родинного виховання; педагогічний консиліум — форма спілкування учнів, учителів, фахівців психологічної служби навчального закладу та батьків; лекція — послідовний монологічний виклад узагальнених знань; семінар — активна форма просвіти батьків. Як стверджують Г. Дмитрів та І. Козак, на допомогу батькам можна сформувати тематичну бібліотеку матеріалів з питань профілактики насильства; підготувати пам'ятки з безконфліктного спілкування з дітьми, визначення ознак насильства і знущань над дитиною та її агресивної поведінки; укласти буклети з алгоритмами дій у разі ситуації булінгу [2, с. 50].

У програмах навчання учнів необхідно використовувати ціннісно-мотиваційний підхід, щоб актуалізувати в учнів цінність здорових міжособистісних взаємин без насильства і дискримінації; активно залучати учнів-хлопчиків до обговорення для зміни гендерних стереотипів і норм, що підживлюють гендерне насильство як щодо дівчаток (жінок), так і щодо хлопчиків (чоловіків); застосовувати інтерактивні методи навчання для активного залучення учнів до освітнього процесу; враховувати вплив навколишнього соціального середовища, поширені в суспільстві стереотипи, соціокультурні особливості та національні традиції, наявні моделі поведінки дорослих, дітей та підлітків; розглядати приклади ситуацій, пов'язаних із проявом насильства, способи попередження таких ситуацій і виходу з них; враховувати рівень професійної підготовки педагогів і ресурсні можливості закладу освіти [2, с. 51]. Під час проведення навчальних занять, необхідно створити психологічно комфортну і безпечну атмосферу. Для того, щоб учні відчували свою цінність і могли вільно висловлювати свої думки, варто використовувати такі методи, які заохочують до самостійного мислення. Роль вчителя тут – більше модератора, який допомагає учням формувати власну позицію щодо різних життєвих ситуацій.

Отже, щоб запобігти булінгу в школі, необхідно створити сприятливе середовище для розвитку дитини, як вдома, так і в навчальному закладі. Це передбачає надання психологічної підтримки всім учасникам освітнього процесу (батькам, учителям, учням) та впровадження індивідуального підходу в навчанні й вихованні кожної дитини.

Література

1. Булінг у шкільному середовищі. URL: <https://106.kiev.ua/5665-2/>.
2. Дмитрів Г., Козак І. Попередження насильства у закладах освіти : Методичний посібник для педагогічних працівників. Київ : БФ «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2019. 101 с.
3. Кормило О. Явище булінгу в освітньому просторі. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Психологія»*. 2015. Випуск 35. С. 174-187.
4. Кулешова О.В., Міхеєва Л.В. Булінг в освітньому середовищі: аналіз, шляхи подолання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 2019. Випуск 1. С. 154-158
5. Про освіту : Закон України від 16.08.2024 р. № 2145-VIII. в редакції від 21.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

6. Профілактика різних форм насильства серед учнів освітніх закладів. URL: <https://vseosvita.ua/library/profilaktika-riznih-form-nasilstva-sered-ucniv-osvitnih-zakladiv-referat-281157.html>.

УДК 378: 811.162

ФОРМУВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОЇ СТІЙКОСТІ В ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

*Дика Л.Л., кандидат філологічних наук,
доцент, Хмельницький інститут
соціальних технологій Університету
«Україна», м.Хмельницький;*

*Голярдик Н.А., кандидат психологічних
наук, доцент, Національна академія
Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

Проблема мовної стійкості в сучасному суспільстві – це перш за все питання мовної політики, яке потребує негайного вирішення, впорядкування в усіх сферах нашої життєдіяльності. Проблема культури мовлення серед учасників навчально-виховного процесу загалом та у повсякденному спілкуванні молодих людей нашої країни є надзвичайно актуальною та важливою, особливо у світлі сучасних політичних та історичних подій у нашій державі. Мовна стійкість, мовне чуття, культура мовлення – це показники сформованості мовної особистості, які сприяють ефективному всебічному її розвитку, її світогляду і, що, на наше тверде переконання, найголовніше – є виразником свідомо зрілої, національно-мовної та компетентної людини.

Процес формування та удосконалення мовної стійкості у здобувачів освіти є неможливий без такого процесу, як формування культури спілкування. За основу формування в студентів культури спілкування доцільно взяти комплекс особистісно орієнтованих технологій, які акцентують увагу на необхідності створення комфортних, безконфліктних, безпечних умов його розвитку, реалізації природних потенціалів. Деколи здобувачам освіти важко спілкуватися внаслідок швидкої зміни настрою, схильності до застосування ненормативної лексики (сленгу) в неформальному спілкуванні з однолітками, яке стає для них важливішим, ніж спілкування з дорослими. Завдяки спілкуванню можливе формування внутрішнього світу особистості, її свідомості, почуттів, засвоєння нею різних форм соціального досвіду. Саме спілкування виступає референтним показником усіх спільних інновацій, які безпосередньо віддзеркалюються у змістових характеристиках, механізмах і спрямованості цього процесу [3, с. 17].

Важливою умовою формування культури спілкування здобувачів освіти є залучення їх до різноманітних видів діяльності, значущих для самореалізації та стимулювання прояву прагнення взаємодіяти. При цьому слід дотримуватися норм етикету, що передбачає керування принципами рівності уявлень про себе і партнера, вимагає відчуття суб'єктом спілкування свого внутрішнього світу, подолання егоцентризму, вироблення здатності терпимо ставитися до однолітків. Зазначимо, одиницею мовленнєвої діяльності є мовленнєва дія [2].

Культура спілкування, на нашу думку, є одним із тих чинників, які сприяють ефективному формуванню мовної стійкості особистості. Тому у процесі формування мовної особистості і розвитку їх мовної стійкості важливого значення набуває мотивація їх (здобувачів освіти) до вдосконалення власного мовлення не лише в час навчання (під час аудиторної роботи), а в повсякденній мовленнєвій діяльності. Зважаючи на це, педагог повинен орієнтуватися на пізнавальні інтереси здобувачів освіти, тобто добирати такий навчальний (як теоретичний, так і практичний) матеріал, в якому прослідковувався б національний компонент, наприклад, твори сучасних українських письменників, твори мистецтва, зокрема воєнної тематики тощо [4, с. 47].

Зауважимо, що мовна стійкість – це якість, намір, психологічний орієнтир особистості впевнено та наполегливо користуватися у щоденному спілкуванні рідною мовою, різноманітними мовними засобами, які є для людини природовідповідними та близькими з погляду її виховання та освіти. Сутність та значення словосполучення «україномовна стійкість» пояснюється самою назвою – використовувати українську мову постійно, незважаючи на мовлення співрозмовника. За словами відомого українського науковця Ткаченка О., мовну стійкість живлять чотири головних джерела, що становлять доконечні умови його національного спілкування: національна традиція (вона ж історична пам'ять); національна свідомість та солідарність, що мають становити взаємопов'язану нерозривну пару; національна культура, духовна й матеріальна; національний світ і співробітництво з іншими народами, що живуть на території відповідного народу [5].

На сьогодні мовна стійкість має досить ширшу конотацію. Основу її визначають зростання авторитету української мови, усвідомлення внутрішньої потреби спілкуватися й пізнання світу засобами рідної мови, заперечення мовного відступництва або ж мовного конформізму в будь-яких їх проявах, прагнення позбутися монополії суржику, турбота про високу культуру спілкування.

Говорячи про шляхи формування та удосконалення мовної стійкості в здобувачів освіти, зауважимо, що сьогодні молоде покоління має змогу (на відміну від тих часів, коли український народ був позбавлений національної традиції, коли запроваджувалася урядом заборона усього українського, коли дієвість мовної стійкості була не зовсім неможливою) вивчати мовотворчість репресованих, заборонених, емігрованих і забутих письменників, політиків,

вчених, діячів культури й релігії, таким чином, розширюючи свій світогляд і збагачуючи словниковий запас.

Ефективними шляхами формування мовної стійкості є, на нашу думку, запровадження та популяризація державної мови в усіх сферах нашої життєдіяльності на законодавчому рівні, що сприятиме й удосконаленню культури мовлення молоді.

Зауважимо, що засвоєння національної культури без знання української мови неможливе, тому духовно-культурний розвиток сучасної української нації зобов'язує державу дбати про розвиток української мови. Сьогодні, особливо у світлі історичних подій, українська мова активно розвивається та функціонує у всіх сферах: українською виходять наукові видання, пишуться публіцистичні статті, випускається високоякісна художня література, лунають мелодійні українські пісні; лине вона з радіоприймачів, з екранів телевізорів [1, с. 150].

Головними джерелами, що підтримують, формують та удосконалюють мовну стійкість, є: 1) національна традиція, 2) національна свідомість та солідарність, 3) національна культура, 4) національний мир та співробітництво з іншими етносами і народами [1, с. 151].

Отже, однією з найголовніших засад повноцінного функціонування української мови у молодіжному середовищі повинно стати забезпечення мовної стійкості і стабільності молоді, виховання в неї мовного обов'язку щодо своєї держави, формування патріотизму, духовної культури, пов'язаних із вибором мови спілкування.

Література

1. Бондар О. І. Мовний патріотизм як складник українського національного виховного ідеалу. *Мова: структура, суспільство, культура. [До дня народження професора Бондаря Олександра Івановича]*. Одеса : Одеський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 2012 б. С. 149–155.

2. Галицька Е.В., Донкоглова Н.А. Особливості культури спілкування студентів закладів вищої освіти. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ea8bd251-f09e-4410-9c48-3dd7b58a808b/content> (дата звернення: 10.09.2024).

3. Лавриненко О. Л. Структурно-функціональні особливості мовної особистості студентів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Луцьк, 2011. 19 с.

4. Симоненко Т. Стимулювання студентів до українськомовної стійкості. *Українська мова і література в школі*. 2004. № 1. С. 46–47.

5. Ткаченко О. Проблема мовної стійкості та її джерела. *Українська спілка*. URL: http://national.org.ua/library/orest_tkaczenko.html (дата звернення: 10.09.2024).

СЕКЦІЯ
**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА,
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

УДК 001.891:02

**ГЕНЕЗИС БІБЛОМЕТРІЇ ЯК ЗАСОБУ ОПТИМІЗАЦІЇ
БІБЛОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

*Герасимчук С.М., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», Білоцерківський інститут економіки і управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: **Романченко І.Г.**, кандидат історичних наук, доцент, Білоцерківський інститут економіки і управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

Індекс цитування – один із найважливіших показників, що широко використовуються в усьому світі для оцінки роботи дослідників та наукових колективів. Величина індексу визначається кількістю згадок про твір (прізвище) в інших джерелах. світу, наприклад, коли Джозефсон виявив тунельний ефект, його статтю за рік процитували більше 500 разів. Питання про присудження йому Нобелівської премії вирішилося саме собою.

Інформація про цитування вже майже півстоліття використовується для аналізу наукових знань та складання різних рейтингів академічних журналів, наукових колективів та окремих науковців – рейтингів, побудованих на кількісних бібліометричних показниках [3].

Визначення «бібліометрія» було введено в науковий обіг англійським вченим А. Прітчард в 1969 році. Вчені розуміли бібліографію як статистичний метод, що вивчає бібліографічні характеристики документів. Але цей метод по-перше, нечітко описував тему дослідження (характеризувався смисловою неоднозначністю, тобто тема могла трактуватися як «бібліографія статистики»); подруге – використовувався не часто.

Починаючи з 1960-х рр. аксіомою є те, що дослідження інформаційних процесів у науці в цілому або конкретно за окремим науковим напрямом може бути засноване на аналізі цитування в наукових публікаціях, насамперед статтях, а моніторинг рівня цитованості наукових праць дає можливість вивчити розвиток галузі науки, чи окремого наукового напрямку, чи виявити зв'язки з суміжними науковими областями і напрямками досліджень [2].

Розвитку методів наукометрії значною мірою сприяла поява у 1963 р. Показника цитування у науці – Science Citation Index (SC), а згодом – універсальних світових політематичних баз даних Філадельфійського інституту наукової інформації. Ці інформаційні системи дають змогу виявляти статистику бібліографічних даних у світовому масштабі та зв'язки між публікаціями (відповідно, і вченими). Нині існує три основних напрями наукометричних досліджень, які проводяться на основі Індексу наукових посилань (SCI):

- дослідження внутрішньої структури галузі знань, виявлення історичних особливостей та тенденцій розвитку науки і техніки. В основі таких досліджень лежить один із методів аналізу мереж цитування – метод загального цитування двох публікацій;

- формування груп тематично однорідних журналів, оцінка наукового рівня цих журналів та їх взаємовпливу, включаючи вимір чинників впливу, чинників «швидкого реагування» на даний журнал, коефіцієнтів самоцитування та інших бібліометричних показників;

- отримання оцінок наукового внеску окремих вчених, а також наукової діяльності окремих організацій, країн [1, с. 6].

Таким чином, в останні десятиліття основними, найбільш ефективними та популярними бібліометричними методами дослідження є аналіз кількості публікацій та вивчення цитування, що дозволяє обробляти статистику бібліографічної інформації у глобальному масштабі та знаходити зв'язки між публікаціями для пошуку наукової літератури, передбаченої для вивчення знань та соціальних зв'язків науковців та наукових колективів.

Література

1. Асєєв Г. Наукометрія, інформетрія, бібліометрія: визначення і розмежування. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 2. С. 3-10.
2. Кобелев О. М. Бібліометрія як засіб оптимізації бібліотечної діяльності: історія та сучасний стан. *Вісник ХДАК*. 2020. Вип. 58. С. 18-26.
3. Мацей О. О. Національні індекси наукового цитування. URL: http://lib.khnu.km.ua/about_library/naukova_robota/2013/mac_nac.htm (дата звернення: 12.11.2024).

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

*Мельник Є.В., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки і управління
Університету «Україна», м. Біла Церква
Тимошенко І.С., директор Васильківського
фахового коледжу Університету
«Україна», м. Васильків*

Функція і місія сучасної публічної бібліотеки як соціокультурної організації – реагувати на новий вектор діяльності, створений повномасштабним російським вторгненням в Україну, що певною мірою розширює поле роботи. Нині викристалізувалося питання, наскільки громадяни України емоційно стійкі до реалій, відтак спроможні до вирішення життєвоважливих потреб. Бібліотеки сьогодення продовжують функціонувати (де це можливо, попри нові, складні умови), надалі реагуючи на виклики громадян.

Ґрунтовні наукові розвідки, які здійснили українські науковці В. Добровольська й Л. Чередник, чітко окреслюють інноваційні форми діяльності бібліотеки, що спрямовані на задоволення інформаційних запитів користувачів. Зокрема, вчені дослідили понятійний апарат таких новітніх форм роботи, як-от: «буккросинг», «буктрейлер», «бібліофреш», «квест», «бібліотечний флешмоб», «інформаційний брифінг», «коворкінг», «коучинг» та ін. Зосередили увагу й на перспективах впровадження новітніх інформаційних технологій у роботу бібліотеки, аргументуючи доцільністю віртуальної бібліотеки та формуванням бібліотечної блогосфери, що стають актуальними для користувачів ресурсу [2].

Як зазначає український дослідник С. Гарагуля, бібліотека надає доступ до інформаційних ресурсів, які належать іншим суб'єктам інформаційного простору, зокрема представлених у мережі «Інтернет». А також сама стає творцем електронних інформаційних ресурсів, зокрема вебсайтів, баз даних, вебпорталів, колекцій оцифрованих документів, які перебувають за її фізичними межами [1].

Структурними компонентами, що утворюють медійне середовище, стають відділи розвитку інновацій, інтернет-центри з віддаленим доступом, електронні читальні зали, бази даних та репозитарії в цифровому середовищі [3].

Сильними сторонами бібліотеки є не лише доступність документованої інформації, що зберігається у фондах чи на її сервері, а «вихід» за межі своєї фізичної площини у віртуальний простір, і надалі виконуючи одну із найважливіших функцій – задоволення освітніх, інформаційних, комунікаційних, культурних та дозвіллевих потреб користувачів. Слабкими

сторонами бібліотеки в умовах воєнного стану є вкрай складна ситуація, що спричинена повним або частковим знищенням бібліотеки.

Слід зазначити, що майже в усіх публічних бібліотеках діють добре організовані волонтерські центри з підтримки Збройних Сил України, плетіння маскувальних сіток, збору та надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, надання фахової психологічної допомоги та моральної підтримки переселенцям, які опинилися у складних життєвих ситуаціях. Зокрема, у Васильківській центральній районній бібліотеці відбуваються щотижневі зустрічі із психологами, проводиться арттерапевтичні заходи, метою яких є формування впевненості у своїх силах, сприйняття світу та характер взаємин із соціумом. Крім занять з професійними арттерапевтами, бібліотекарі пропонують своїм відвідувачам й інші види терапії – бібліотерапія (казкотерапія) та терапія творчістю (терапія образотворчим мистецтвом, лялькотерапія, пісочна терапія, ліплення, плетіння, в'язання, вишивка та ін.).

Васильківська центральна районна бібліотека активно долучилась до захисту інформаційного простору та боротьби з фейками. Наприклад, проводять медіауроки «Протидія дезінформації в умовах війни», де бібліотекарі розповідають про поширення фейків на прикладі подій Голодомору в Україні 1932–33 рр., коли радянська пропаганда вводила в оману світову спільноту. Також бібліотекарі Васильківської центральна районна бібліотеки спільно з юристом місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги провели інформ-дос'є «Обережно! Фейкові волонтери» для учнів ліцеїв та розповіли про те, як розпізнати псевдоволонтера та відрізнити фейкові заклики про допомогу від реальних.

До послуг відвідувачів Васильківської центральної районної бібліотеки бібліотечні фонди, доступ до мережі Інтернет; презентації книг місцевих авторів; зустрічі з цікавими людьми; робота різноманітних навчальних / пізнавальних клубів та об'єднань; творчі заняття та майстер-класи; мистецькі виставки; тренінги тощо. У бібліотеці надають електронну допомогу в реєстрації на порталі «Дія», допомагають подати заявку на виплату грошової допомоги через соціальну платформу «єДопомога», онлайн оплатити комунальні послуги, передати показники лічильника.

З погляду сучасних тенденцій, в умовах воєнного стану, переконуємося в потужних можливостях та ресурсах бібліотек для задоволення освітніх, інформаційних, комунікаційних, культурних та дозвілєвих потреб користувачів в умовах діджиталізації, реакції на нові виклики перед суспільством та державою загалом.

Висновки. В умовах воєнного стану бібліотеки як соціальні інституції органічно вплетені в інформаційне суспільство та його діяльність. Відповідно до процесу трансформацій і діджиталізації, призначення та завдань, що формують новий суспільний імідж, бібліотеки стали провайдерами інформаційних та культурно-освітніх послуг з якісним контентом для всебічного розвитку суспільства на державному та світовому рівнях.

Література

1. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 6. С. 17–23
2. Добровольська В. В., Чередник Л. А. Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 5–11.
3. Жукова В. Трансформація бібліотеки в інфраструктурі глобального інформаційного суспільства. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 3. С. 3–6.

УДК 004:378

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ОСНОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Романченко І.Г., кандидат історичних наук,
доцент, Білоцерківський інститут
економіки і управління Університету
«Україна», м. Біла Церква*

У дослідженнях, присвячених проблемі творчого саморозвитку Богомолова В.А. (2007), Анісімова А.М. (2008), Полата Є.С. (2021) визначається інформаційна компетентність як основа інформаційної діяльності – основного виду діяльності в інформаційному суспільстві.

Інформаційна компетентність – це особистісна освіта, тобто система знань, умінь і навичок роботи з інформацією, а також здатність і бажання здійснювати різноманітну діяльність з використанням цієї системи. Виходячи з цього, видається доцільним розглядати інформаційну компетентність студентів як поєднання двох складових – інформаційної грамотності та інформаційної поведінки. Перший компонент визначається наявністю у студентів відповідних компетенцій – знань, умінь і навичок застосування засобів інформаційних технологій для роботи з інформацією (пошук, зберігання, обробка, передача). Друга складова – сукупність дій і діяльності щодо використання їх інформаційної грамотності в інтересах вирішення навчально-прикладних завдань у ході навчально-пізнавальної діяльності при вивченні суспільно-гуманітарних та фахових дисциплін. У результаті цих дій і діяльності формуються особистісні якості, ціннісне ставлення до інформації, виробляються способи дій, здатність і готовність адекватно реагувати на зміни в інформаційному просторі досліджуваного суб'єкта (Богомолов, 2007).

Основою аналізу структури інформаційної компетентності викладача дистанційної форми навчання є два положення, запозичені з раніше проведених досліджень:

- 1) Природа компетентності така, що вона може проявитися лише в органічній єдності з людськими цінностями, тобто за умови глибокої

особистої зацікавленості в даному виді діяльності. Отже, крім когнітивної (знання) та операційно-технологічної (уміння, досвід) складових, інформаційна компетентність передбачає наявність внутрішньої мотивації особистості до якісного здійснення інформаційної діяльності, наявність ставлення до цієї діяльності як до цінності.

2) Інформаційну компетентність викладача можна структурно представити як поєднання двох блоків: блоку базових і блоку спеціальних компонентів.

Блок базових компонентів інформаційної компетентності включає компоненти, кожен з яких є сплавом знань, умінь і ціннісних ставлень до виконання того чи іншого виду інформаційної діяльності, спрямованих на розширення професійного кругозору та самоосвіти. Це знання, уміння та ціннісне ставлення до отримання, обробки та засвоєння наявної інформації, створення та передачі нової інформації (Полат, 2021).

Спеціальний компонент інформаційної компетентності викладача дистанційного навчання можна розглядати як інтегральну професійно-особистісну якість викладача, що включає сукупність знань, умінь і ціннісних ставлень до дистанційного навчання та виховання студентів із застосуванням сучасних комунікаційних технологій та диференційовано на компоненти, виділені за критерієм їх відповідності компонентам педагогічної діяльності викладача (гностичний; проєктний, конструктивний, організаційно-комунікативний). Як різновид компетентності в загальному розумінні слова та як складова професійної компетентності викладача інформаційна компетентність викладача дистанційного навчання за змістом є адекватною здатності викладача застосовувати отримані знання та навички для реального виконання своїх функціональних обов'язків у рамках своєї компетенції, в даному випадку – викладача дистанційного навчання.

Таким чином, реалізація визначених нами для розробки педагогічних умов інформаційної компетентності викладачів має здійснюватися в рамках обраних ефективних технологій навчання. Водночас системне використання традиційних та електронних компонентів навчально-методичних комплексів у цьому аспекті слід розглядати як правомірну педагогічну діяльність викладача, який здійснює науково обґрунтовану організацію дидактичного процесу та має вищий ступінь ефективності, надійності та гарантії результату, ніж при використанні традиційних технологій.

Література

1. Pistunova Tetiana, Slabko Volodymyr, Averina Kateryna, Romanchenko Inna, Babakina Oksana, Vidomenko Oksana. Providing the minds of the out-of-the-box digitalization as the basic component of the information culture of the teacher. *Laplage em Revista* (International). Vol.7, № 2. May.- Aug. 2021. P. 691-696. ISSN: 2446-6220. URL: <https://laplageemrevista.editorialaar.com/index.php/lpg1/article/view/1076/986> (дата звернення: 15.11.2024).

ЕЛЕКТРОННІ БІБЛІОТЕКИ НА ДОПОМОГУ ЗДОБУВАЧАМ ОСВІТИ

*Гевчук І.І., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня, спеціальність
«Інформаційна бібліотечна та архівна справа»,
Інститут філології та масових
Комунікацій Університету «Україна»
Науковий керівник: **Скільська М.І.**, викладач,
Тернопільський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Тернопіль*

На сучасному етапі розвитку суспільства відбувається процес переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань. Важливим завданням постає створення мережного розподіленого середовища для забезпечення доступу до ресурсів бібліотек, архівів, музеїв та інших інформаційних систем у галузі науки та освіти. Сучасні інформаційні технології дозволили здійснити переведення численної кількості підручників і посібників, науково-методичних матеріалів та накопиченої інформації в електронну форму. Це дозволило створити принципово нові інформаційні ресурси, до яких відносяться електронні бібліотеки.

У форс-мажорний воєнний період електронні підручники і посібники, методичні матеріали допомагають, передусім, здобувачам освіти вчитись дистанційно за мережевою формою навчання.

Поява нових електронних бібліотек, збільшення числа документів, що зберігаються в них і підвищення якості послуг, що надаються ними, сприяє розвитку науки, полегшуючи, а інколи і просто відкриває єдино можливий доступ до джерел інформації для здобувача освіти, надаючи йому зручний засіб для навчання. Багато студентів виїхали за кордон або як вимушено переміщені особи з небезпечних чи окупованих територій. Саме завдяки Інтернет-технологіям вони мають можливість оволодіти навчальними програмами. Водночас, мережева форма навчання дозволяє студентам поєднувати працю з навчанням. Для здобувачів вищої освіти вільнодоступні мережеві електронні ресурси, українознавчі сайти та вебресурси наукових установ.

Сучасне покоління має доступ до таких технологій, які кілька років тому здавались фантастикою. Ми зараз можемо поєднати в навчання джерела інформації як в традиційній друкованій, так і в електронній формі, як кому зручніше. Утім, здебільшого, надаємо перевагу електронним книгам. Електронні підручники є компактними, зручними й універсальними. Усе частіше у громадському транспорті, на вулицях, у кафе ми бачимо молодих людей, які використовують e-book для навчання дозвілля та й загалом у повсякденному житті.

Забезпечення публічного, зокрема, віддаленого, доступу користувачів до електронних інформаційних ресурсів стає одним з першочергових завдань інформаційного обслуговування науки, освіти і культури, у зв'язку з чим істотно змінюється роль і функції такого соціального інституту, як електронна бібліотека.

Основним призначенням електронних бібліотек є надання читачам повних текстів документів і функціональних можливостей роботи з ними в поєднанні з інформацією, поданою в різних форматах, приміром, файлів, що містять зображення, звук, діаграму, анімацію, відео. Це легко, просто і доступно. І це є основною перевагою електронних бібліотек.

Зручністю є те, що онлайн-бібліотеки доставляють інформацію користувачу за місцем її замовлення – достатньо мати гаджет, комп'ютер, підключений до мережі Інтернет. Вони надають більше можливостей щодо пошуку відомостей та їх опрацювання, оскільки практично будь-яке слово в тексті може бути пошуковим виразом. Також надають можливість спільного використання певної інформації, що значно спрощує завдання фізичного дублювання мало використовуваних матеріалів, а також забезпечує доступ до унікального документа, для роботи за яким раніше потрібно було приїхати в в архів чи бібліотеку, де він знаходиться, оформляти замовлення, чекати і шукати.

Електронні ресурси надають бібліотекам і архівам можливість забезпечити широкий доступ користувачів до своїх фондів за допомогою представлення їх в комп'ютерній мережі, надають можливість бібліотекам постійно підтримувати свої ІР в актуальному стані, оскільки оновлення електронної версії документа простіше, ніж друкарської. І головне – інформація доступна цілодобово і повсюди.

Сьогодні активно діє безліч електронних бібліотек, що містять інформаційні ресурси різних напрямів, обсягу і якості, які доступні користувачам через глобальну мережу Інтернет. Серед численних бібліотек в Інтернеті є низка електронних бібліотек, де є змога читати онлайн-книги українською мовою.

В Україні є багато онлайн-бібліотек, які спеціалізуються на книжках українською мовою. Онлайн-бібліотека «УкрЛіб» – це найбільша в Інтернеті електронна бібліотека української літератури. Її назва – скорочення від Ukrainian Library (українська бібліотека). За допомогою цього проєкту засновники популяризують українську мову і культуру, прищеплюють любов до рідної літератури новим поколінням.

Основними джерелами поповнення електронної бібліотеки є електронні ресурси НБУВ. Оцифровані видання із фондів НБУВ та інших бібліотек, авторські електронні версії видань. Електронний каталог постійно наповнюється і дозволяє оперативно відповідати на різноманітні запити користувачів. Особливо він стає у нагоді студентській молоді в освоєнні нових знань з різних галузей науки.

Open Ukrainian Citation Index (OUCI) — це пошукова система і база даних наукових цитувань, які надходять від усіх видань, що використовують

сервіс Cited-by від Crossref та підтримують Initiative for Open Citations. Це допомагає розширити читацьку аудиторію та дозволяє вільно навчатись різних наукових дисциплін, зокрема, в галузі суспільних та гуманітарних наук.

Електронні бібліотеки – це наші найперші помічники при підготовці до практичних і семінарських занять, заліків та екзаменів. Без них не обійтись без електронних ресурсів при написанні рефератів, курсових і дипломних робіт.

Онлайн-бібліотеки здебільшого безкоштовні, а це для студентів важливо і вигідно. Приміром, «E-books directory» – безкоштовний веб-ресурс, з якого можна завантажити книги, документи, лекції, технічні документи. Ресурс містить посилання на більш ніж 1780 електронних книг, в тому числі з бізнесу, права, комп'ютерних наук, гуманітарних наук, медицини, літератури і багато іншого.

Звісно, ми не тільки навчаємось, а й відпочиваємо. Цікавою для молоді є електронна бібліотека «Librarius». Український проект, який запустився у 2021 році, але вже зараз виглядає крутим і перспективним стартапом. Ця онлайн-бібліотека містить новинки та бестселери, світову класику та дитячі книги, тут є мотиваційна література, популярний нон-фікш – все це доступно в мобільному додатку за підпискою. А «Bookmate» – це сервіс для читання електронних книг за підпискою для всіх, у кого є смартфон. Його творці вважають своєю місією допомагати мільйонам людей читати більше, відкривати нові книги і знаходити друзів за інтересами. Користувачі активно діляться рецензіями і складають тематичні книжкові полиці, на яких можна знайти щось цікаве. Безкоштовний фонд включає кілька десятків тисяч книг, в тому числі велику кількість класики, необхідної для шкільної програми.

Електронні бібліотеки стали фундаментом освіти, що забезпечує потреби навчально-виховного процесу в усіх його ланках, надає систематичну, цілеспрямовану допомогу як студентам, так і викладачам і наставникам. Вони допомагають розширювати обсяг знань, знайомить із різноманітними джерелами інформації. Хоча основні функції електронної бібліотеки відповідають функціям сучасної традиційної бібліотеки, проте вони модифіковані, оскільки ґрунтуються на широкому використанні сучасних інформаційних технологій. Це інформаційний супровід освітніх, науково-дослідних, виробничих процесів, управління знаннями та продукування нового знання, його аналітико-синтетичне опрацювання з використанням новітніх інформаційних технологій, поширення серед користувачів інформації про документи, які складають історичну та культурну цінність. Також вони відіграють провідну роль як інформаційна підтримка наукових здобутків та проведення власних наукових досліджень. Знання, подані в єдиному електронному середовищі, радикально змінюють і спосіб життя людей, й структуру людського суспільства.

Поєднання в сучасній бібліотеці історично традиційних функцій, використання електронних ресурсів і сервісів, а також упровадження нових альтернативних технологій, якісна організація і наявність усіх інформаційних

ресурсів – суттєві переваги нових інформаційних технологій, які зберігають відомості практично з усіх галузей знань і обслуговують майже всі соціальні верстви, користувачів різних вікових і професійних категорій.

УДК 005.73:005.1

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ

*Редченко О.О., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
спеціальності «Інформаційна, бібліотечна
та архівна справа», Білоцерківський
інститут економіки і управління
Університету «Україна», м. Біла Церква,
Науковий керівник: **Романченко І.Г.**,
кандидат історичних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки і
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

У дослідженнях вчених корпоративна культура, дуже тісно пов'язана з іміджем бренду, іміджем менеджера, стратегією якості тощо. Оскільки на всі без винятку процеси безпосередньо впливають поведінка, культура, емоції та інтереси колективу [1].

Найвідомішими прикладами корпоративної культури організації за управлінським аспектом; за орієнтацією організації: на сьогоднішнє або майбутнє, на організацію або людей; за організаційними формами й теорією управління є класифікації: Т. Діла та А. Кеннеді; В. Шнайдера; К. Камерона та Р. Куїнна [3].

Корпоративна культура – це сукупність моделей поведінки в організації. Вона формується внаслідок її розвитку та поділяється всіма членами команди. Простіше кажучи, це система цінностей, правил та умовностей яких дотримуються співробітники. Компонентами корпоративної культури є: система лідерства; норми поведінки; формування робочого процесу; способи вирішення конфліктів; система комунікацій; корпоративний стиль; традиції; особистісні цінності; цінності компанії; вектор розвитку [2].

Діяльність організації показує, що часи, коли високі зарплати та унікальні пільги були пріоритетом для залучення найкращих фахівців, відійшли на другий план. Сучасні фахівці вважають, що організаційна культура важливіша за матеріальну винагороду, а це означає, що потенційні співробітники хочуть отримувати гідну зарплату, але в той же час вони хочуть працювати в організації, яка відповідає їх власним цінностям, з метою та місією, які вони повністю підтримують [4].

У сфері управління людськими ресурсами відбулися глобалізаційні процеси. Війна в Україні змусила змінити відносини між працівниками та роботодавцями. Сьогодні необхідно створювати нові можливості для

співпраці, забезпечувати гідний рівень безпеки для співробітників та клієнтів, зберігаючи при цьому безперервний робочий процес. Корпоративна культура та віра у цінності організації допомагають пережити важкі часи. Позитивна організаційна культура на робочому місці є одним із найважливіших важелів утримання співробітників в організації в умовах сьогодення [5].

Таким чином, успішна корпоративна культура дозволяє організації бути конкурентоспроможною, автентичною, відрізнитися від інших організацій серед клієнтів, ділових партнерів, громадськості, інвесторів та зацікавлених сторін. Корпоративна культура може сприяти високій продуктивності, якщо цінності організації та її співробітників збігаються, при цьому формуються довгострокові професійні відносини.

Література

1. Нестеренко О., Сердюков К. Методологія формування обліково-звітної інформації про соціально-репутаційний капітал фінансових установ. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2019. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2019_1_4. (дата звернення: 20.11.2024).
2. Що таке корпоративна культура. URL: <https://hurma.work/blog/stvorenyya-korporativnoyi-kulturi/>. (дата звернення: 20.11.2024).
3. Ярошенко Н. Класифікація корпоративних культур на корпоративних підприємствах. *Соціальна економіка*. 2018. Вип. 56. С. 243–244.
4. New survey: company mission & culture matter more than salary. Glassdoor. URL: <https://www.glassdoor.com/blog/mission-culture-survey/> (дата звернення: 19.11.2024).
5. The culture effect: why a positive workplace culture is the new currency. URL: <https://www.shrm.org/hr-today/trends-and-forecasting/research-and-surveys/documents/2021%20culture%20refresh%20report.pdf>. (дата звернення: 19.01.2024).

УДК 65:338

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНСАЛТИНГУ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙ

*Пустовіт Ю.С., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», Білоцерківський інститут економіки і управління Університету «Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: Романченко І.Г., кандидат історичних наук, доцент, Білоцерківський інститут економіки і управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

У сучасних умовах інтеграції України до глобального економічного простору тема розвитку бізнес-консалтингу має велике значення. Потреба у консалтингових послугах виникла через недостатній досвід вітчизняних

менеджерів у сфері іноземних інвестицій, злиття українського та іноземного капіталу, зміни внутрішньої структури підприємств та її трансформації, відповідно до світових стандартів тощо.

Проблеми українських підприємств є не менш складними, ніж у закордонних аналогів, але наявність розвиненого ринку консалтингових послуг забезпечує швидкість та ефективність вирішення основних проблем підприємницької діяльності. В Україні зростає інтерес підприємств до використання консалтингових послуг із удосконалення корпоративного управління та технологічних інновацій.

Консультавання виділилося в окрему галузь у результаті суспільного розподілу праці. Історичний розвиток консалтингу сформувався в поступовому переході взаємного консультування (природної взаємодії людей з обміну досвідом) у спеціальну професію. Тенденція пришвидшення спеціалізації підприємницької діяльності призвела до того, що не всі суб'єкти бізнесу змогли стежити за змінами ринку, новаціями в поведінці конкурентів, клієнтів і партнерів у середовищі бізнесу, за нормативно-правовими документами [2].

Метою консалтингу можна назвати певну допомогу системі управління (менеджменту) для досягнення обраних цілей. Основне завдання – аналіз перспектив розвитку, а також використання науково-технічних рішень, враховуючи предметну сферу і проблеми кожного потенційного клієнта.

Поступове ускладнення методик і форм управління стало причиною для зміни підходів до процесу управління підприємствами та сформувало потребу менеджерів у безперервному наповненні управлінської практики новітніми знаннями шляхом спільної роботи з консультантами не тільки за допомогою реалізації експертних, навчальних і процесних проєктів, а й за допомогою вирішення складних дослідних завдань.

Згідно з проведеними дослідженнями та прогнозами, консалтингова індустрія Європи демонструє сильні ознаки стабільності та стійкості. Після невеликого зниження у 2020 році оборот європейського ринку консалтингу у 2021 році збільшився більш ніж на 11% і, незважаючи на поточну міжнародну кризу, прискорив своє зростання на 12% у 2022 році та зберігає тенденцію зростання на 10% у 2023 році [4, С. 2].

Як і в усьому світі, в Україні потрібні консультації для забезпечення ефективності управління підприємством та підвищення його конкурентоспроможності на ринку за рахунок використання новітніх технологій. Розвиток консалтингу в Україні буде успішним, якщо, по-перше, покращиться макроекономічна ситуація, підприємства усвідомлять фінансову вигоду від спілкування з консалтинговими компаніями, збільшиться популярність консалтингових послуг, збільшиться довіра до очікуваних результатів консалтингової діяльності та рівень оплати праці підприємств.

Література

1. Карпенко О. О. Перспективи розвитку консалтингової діяльності в Україні на основі європейського досвіду. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27 (1). С.

54-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_27%281%29__13 (дата звернення: 14.11.2024).

2. Копитко М. І., Верескля М. Р., Групська Х. А. Тенденції і виклики у сфері консалтингу та управління бізнес-процесами. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 2 (12). С. 151-159.

3. Пустовіт О., Гладиш А., Бойко І. Консалтинг як ефективний інструмент розвитку бізнесу в Україні. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2023. № 3 (84). С. 66-76.

4. Фоміна, О., Литвинчук, Д. Європейські тенденції розвитку консалтингу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3589/3520> (дата звернення: 14.11.2024).

УДК 006:02](94)

СТАНДАРТИ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК АВСТРАЛІЇ

*Прокопенко Н.І., головний бібліотекар
Національної бібліотеки України
імені Ярослава Мудрого, м. Київ*

У значній мірі бібліотечна діяльність у зарубіжних країнах регулюється стандартами. Бібліотекарі можуть використовувати стандарти як ефективний інструмент планування та відстоювання правильності своєї професійної думки. Завдяки застосуванню єдиних стандартів каталогізації читачі у зарубіжних країнах можуть здійснювати пошук у каталогах будь-де в уніфікованому режимі.

У більшості країн є державний корпоративний орган, що називається організація, орган влади або інститут, відповідальний за розробку та публікацію офіційних стандартів на національному рівні згідно із законом.

Австралія – одна з небагатьох країн, яка має науково обґрунтовані національні стандарти та рекомендації для публічних бібліотек. Цей багаторічний національний підхід є результатом спільних зусиль Австралійської бібліотечно-інформаційної асоціації (ALIA) та Австралійського альянсу публічних бібліотек (APLA). ALIA є національною професійною організацією австралійського сектору бібліотечно-інформаційних послуг.

Перший єдиний документ, який впливав на розвиток публічних бібліотек в Австралії на національному рівні, був опублікований ALIA в 1990 році називався «На шляху до якісного обслуговування: цілі, завдання та стандарти для публічних бібліотек Австралії».

Проте, існує певна складність у створенні національних стандартів, які б могли бути застосовані до бібліотек усіх розмірів у всіх частинах столичних, регіональних, сільських та віддалених районах Австралії. Різноманітність громад та системи управління по всій країні призводить до того, що не кожен

національний стандарт чи рекомендація будуть повністю доречними у різних бібліотеках країни.

Стандарти та рекомендації для австралійських публічних бібліотек 2020 року значною мірою ґрунтуються на трьох ключових документах:

- Рекомендації, стандарти та критерії оцінювання публічних бібліотек Австралії, 2016, APLA/ALIA;

- Живі навчальні бібліотеки: Стандарти та рекомендації для публічних бібліотек Нового Південного Уельсу, v7.3 2020, SLNSW;

- Стандарти та рекомендації для публічних бібліотек Квінсленду, липень 2020 р., SLQ.

Існують такі бібліотечні стандарти в Австралії: S1. Витрати на бібліотеки; S2. Кадрове забезпечення; S3. Години роботи; S4. Витрати на бібліотечні матеріали; S5. Фізичний розмір фонду; S6. Термін зберігання фондів; S7. Доступ до публічних технологій; S8. Членство; S9. Відвідування; S10. Книговидачі; S11. Зношеність фондів; S12. Користування електронними послугами; S13. Участь у програмі; S14. Показник задоволеності користувачів.

Рекомендації для бібліотек Австралії поділяються на: G1. Взаємодія з громадою; G2. Державне управління; G3. Управління бібліотекою; G4. Фонди; G5. Інформаційні та довідкові послуги; G6. Програми; G7. Доступ до технологій; G8. Місця і простори; G9. Цільові послуги для молодих та літніх людей, а також представників різних культур та інших груп; G10. Пункти обслуговування; G11. Кадрове забезпечення; G12. Фінансування; G13. Партнерство та співпраця; G14. Обслуговування користувачів.

При читанні та інтерпретації стандартів і рекомендацій слід звернути увагу на наступні моменти.

- Рада. Публічні бібліотеки в різних штатах і на різних територіях працюють за різними формами управління. Для простоти викладу термін «рада» використовується для позначення головного керівного органу, який несе відповідальність за бібліотечні послуги. На практиці це може бути орган місцевого самоврядування, урядовий департамент, регіональна бібліотечна корпорація або інша організація.

- Цифрові ресурси. Термін «цифрові ресурси» в цьому документі використовується для позначення електронних книг, аудіокниг, електронних журналів, газет, онлайн баз даних та потокових сервісів.

- Метрополія. Органи місцевого самоврядування в столицях кожного штату чи території (наприклад, Великий Сідней, Великий Мельбурн).

- Регіональний. Органи місцевого самоврядування з населенням 20 001 або більше осіб у нестоличних регіонах.

- Сільський. Території місцевого самоврядування з населенням 20 000 або менше в нестоличних районах.

Бібліотечні стандарти відіграють важливу роль у розвитку та ефективному функціонуванні публічних бібліотек в Австралії. Стандарти – це науково обґрунтовані кількісні показники для порівняльного аналізу, порівняння та досягнення цілей найкращих практик.

Стандарти 2020 року ґрунтуються на галузевих прогнозах і найновіших доступних даних на національному рівні, рівні штатів і територій. Вони включають національні статистичні дані за 2018–19 роки, опубліковані Національними та державними бібліотеками Австралії, а також місцеві бази даних, опубліковані державними бібліотеками та бібліотечними асоціаціями штатів, щодо широкого спектру бібліотечних послуг та показників використання бібліотек окремими бібліотечними службами. Також було зроблено посилання на загальнодоступні бібліотечні стандарти, опубліковані в Новому Південному Уельсі та Квінсленді.

Кожен стандарт містить завдання, критерії, терміни, що використовуються в документі, а також примітки щодо тлумачення.

Залежно від типу оцінюваного показника, стандарт може:

- встановлювати мінімальні рівні надання бібліотечних послуг, що відповідають очікуванням громади та галузі;
- представляти критерії високого рівня для загального порівняння та оцінки надання, використання та ефективності бібліотечних послуг;
- допомогти у визначенні відповідних бібліотечних послуг для порівняльного аналізу з аналогічними бібліотеками (тобто бібліотеками подібного розміру, розташування або структури);
- визначати обґрунтовані та/або бажані цілі для покращення послуг, їхньої якості та доступності.

Австралійські публічні бібліотеки керуються різними адміністративними механізмами, починаючи від послуг, що повністю надаються державою/територією, і закінчуючи послугами, що надаються лише місцевою владою. Значні відмінності в соціальних і географічних умовах між адміністративно-територіальними одиницями та всередині них створюють різні запити і потреби громади, впливаючи на тип і обсяг послуг, що надаються.

Більшість стандартів 2020 року представлено у вигляді показників на душу населення, що стандартизує бібліотечне обслуговування та користування і робить стандарти більш придатними для застосування в бібліотечних закладах різного розміру. Аналіз на душу населення ґрунтується на кількості населення на території обслуговування/на території місцевого самоврядування, яку обслуговує бібліотека. Використання стандартів при визначенні цілей для бібліотек відбувається лише з чітким розумінням географічного, демографічного, юрисдикційного та сервісного контексту, в якому працює бібліотека. Стандарти діяльності бібліотек встановлюють вимоги щодо надання послуг публічних бібліотек у громаді.

Витрати на бібліотеки на одного мешканця: 100 000 або більше населення – \$45 в середньому; від 20 000 до 99 999 населення – \$48 в середньому; від 5 000 до 19 999 населення – \$56 в середньому; менше ніж 5 000 населення – \$63 в середньому.

Витрати бібліотеки можуть фінансуватися за рахунок асигнувань, грантів і субсидій з місцевого бюджету, бюджету штату і бюджету

Співдружності, а також за рахунок корпоративного спонсорства і зборів та внесків користувачів.

Дуже малі групи населення (до 5 000 осіб) можуть мати значно вищі витрати на душу населення через мінімальні витрати на персонал, фонд та інші інфраструктурні витрати.

Для великих груп населення (понад 100 000 осіб) ефективність послуг може бути досягнута завдяки економії за рахунок збільшення обсягів збору, розвитку послуг та управління послугами.

Кожна бібліотека Австралії прагне до якомога повнішого задоволення потреб у своїх послугах. Тому стандарти користування послугами встановлюються як цільові показники, що базуються на результатах для громад різного розміру та типу.

Література

1. APLA-ALIA Standards and Guidelines for Australian Public Libraries, May 2021. Canberra: Australian Library and Information Association, 2021. 50 p.
2. Public Library Guidelines for New South Wales. Sydney: State Library of New South Wales, 2020. 60 p.
3. Public Library Standards for Queensland. Brisbane: State Library of Queensland, 2020. 65 p.

УДК 004:02

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ГАЛУЗІ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

*Бударевський Д.В., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальності «Інформаційна, бібліотечна
та архівна справа», Білоцерківський інститут
економіки і управління Університету
«Україна», м. Біла Церква
Науковий керівник: Романченко І.Г.,
кандидат історичних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки і управління
Університету «Україна», м. Біла Церква*

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та їх інтеграція в усі важливі сфери людської діяльності суттєво вплинули також й на удосконалення роботи бібліотек та бібліотечної справи. Актуальність інформатизації бібліотечної галузі виступає важливою умовою з метою якісного забезпечення її ефективного функціонування на етапі застосування інтернет-технологій. Практичне їх використання безпосередньо дозволяє покращувати саму якість обслуговування читачів, спрощувати рівень доступу

до потрібної інформації, різноманітних наукових, а особливо навчальних ресурсів. Також, актуальність цієї проблеми підтверджується науковими розробками сучасних науковців, таких як О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугової, Я. Сошинської, І. Шевченко [1], В. Касаткіна [2], О. Посвистака [3] та ін.

Прикладом сучасної концепції відкритої та резонуючої бібліотеки, що має чотири простори, є розроблена ще у 2010 році дослідниками Королівської школи бібліотекознавства та інформаційних наук Dorte Skot-Hansen, Casper Hvenegaard Rasmussen та Henrik Jochumsen (Копенгаген, Данія), яка включає простір навчання, простір досвіду, простір зустрічей та простір подій. Ця модель означила бібліотеку в локальному громадському інтегрованому просторі знань, культури та послуг. Вона чітко ілюструє як бібліотеки зміщують акценти своєї діяльності з розвитку бібліотечних фондів і колекцій документів до розбудови культурного простору та літературного досвіду, простору взаємодії різних поколінь, простору співучасті, творчості та інновацій.

Нові підходи до діяльності вищої школи, навчальний процес в умовах дії воєнного стану вимагають нових форм і методів роботи від бібліотек закладів вищої освіти. Реформування системи роботи бібліотек тісно пов'язане з процесами їх інформатизації та комп'ютеризації.

Яким має бути простір сучасної бібліотеки, зокрема і в навчальних закладах? Комфортним і сучасним, відкритим і доступним, щоб читачі почували себе зручно, вільно й затишно. Мобільним і мультифункціональним, щоб невелике приміщення можна було швидко трансформувати для навчання, індивідуальної роботи, проведення зустрічей та організації подій. Гібридним, щоб відвідувач бібліотеки міг користуватися і реальним, і віртуальним простором, який створюють бібліотекарі, задовольняючи і передбачаючи читацькі потреби [1, с. 6].

Інформаційне забезпечення є важливою ланкою навчального процесу будь-якого вузу. Цю роль традиційно виконує бібліотека вищого навчального закладу. Наскільки її інформаційний простір відповідає запитам користувачів, настільки успішною стає навчальна та науково-дослідницька робота закладу. Саме від чіткої структури інформаційного простору бібліотеки залежить створення необхідних для книгозбірні набору інструментів, використання яких дозволить забезпечити кожному студенту та науковцю вузу оперативний доступ до матеріалів та документів бібліотечного фонду, а бібліотекарам реалізувати нові форми роботи з користувачами. Надійність процесу обслуговування в бібліотеці визначається не кількістю послуг, що надаються, а тим, наскільки повно і якісно вони задовольняють інформаційні потреби.

Підвищення соціальної і інформаційної ролі бібліотек у сучасній освітній діяльності диктує необхідність формування нових методів організації інформаційного простору бібліотеки вузу, який реалізується на базі комп'ютерних технологій.

Аналіз бібліотечно-бібліографічних процесів, які відбуваються у бібліотеках вищих навчальних закладів, дає змогу відзначити, що під

впливом технічного прогресу сутність процесів змінилася, але це позитивно впливає на діяльність бібліотек тільки тоді, коли рівень їх інформатизації достатньо високий.

На нашу думку, слід погодитися із науковцем В. Касаткіним, який розкрив послідовність інформатизації бібліотек. Зокрема, такий підхід може бути використаний також й у закладі вищої освіти. Базуючись на зазначеному вище, з метою формування електронних ресурсів, розвитку нових форм обслуговування та забезпечення доступності інформації на якісно новому рівні, на базі автоматизованої інформаційно-бібліотечної системи (АІБС) має здійснюватися послідовна інформатизація бібліотеки. Вона включає:

- створення матеріально-технічної бази, в тому числі визначення необхідної кількості автоматизованих робочих місць для співробітників і користувачів;

- придбання ліцензійних програмних продуктів, формування локальної обчислювальної мережі (ЛОМ), підключення до мережі Інтернет;

- автоматизацію всіх основних бібліотечних процесів: управлінських, технологічних (комплектування, обробка та каталогізація, створення довідково-бібліографічного апарату тощо), бібліотечного обслуговування, інформаційного забезпечення читачів, управління бібліотекою (бібліотечною системою);

- реалізацію нових технологічних можливостей, в тому числі формування та нарощування інформаційних електронних ресурсів, створення веб-сайту бібліотеки для розміщення інформації про ресурси і послуги, надання віддаленого доступу до електронних ресурсів і віртуальним послугам, участь в корпоративних проектах [3].

Отже, можна стверджувати, що процес інформатизації бібліотек закладів вищої освіти полягає в збільшенні якості і кількості інформації і послуг, а також покращує її інтелектуалізацію, оскільки з розвитком інформатизації в бібліотеках відбувається посилення інтелектуалізації бібліотечної діяльності.

Література

1. Чотири простори бібліотеки : модель діяльності: практичний посібник / автори укладачі : О. Бояринова, О. Бруй, Л. Лугова, Я. Сошинська, І. Шевченко; Українська бібліотечна асоціація. Київ : ВГО Українська бібліотечна асоціація, 2020. 104 с.

2. Посвистак О. Інформаційний простір бібліотеки: нові технології - нові можливості. URL: <http://personal.in.ua/article.php?id=77> (дата звернення 21.11.2024).

3. Касаткін В. Специфіка використання інформаційних технологій у бібліотечних електронних ресурсах. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2681> (дата звернення 21.11.2024).

СУЧАСНИЙ СТАН ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН

*Сакун Є.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету
«Україна», м. Біла Церква,
Тимошенко І.С., директор
Васильківського фахового коледжу
Університету «Україна», м. Васильків*

У Збройних Силах України особливе місце посідають нормативно-правові документи та акти, які допомагають регулювати питання бойової підготовки, військової дисципліни, матеріально-технічного забезпечення та інші питання повсякденної діяльності військових частин (установ).

Водночас ретельний аналіз проблеми засвідчує наявність низки недоліків оперативності доведення інформації, які потребують подальшого опрацювання в сфері документообігу в військових частинах України.

Дослідженням проблеми стану відомчої нормотворчості та перспектив її вдосконалення займалися такі науковці, як С. Алексеєв, І. Бенедик, В. Горшеньов, А. Колодій, С. Комаров, В. Копейчиков, А. Міцкевич, А. Піголкін та ін.

Документаційне забезпечення роботи в військових частинах ґрунтується на відповідній нормативно методичній базі – комплексі правових документів організаційного, інструктивного, методичного характеру. Нормативні і методичні документи по діловодству в кожній установі розробляються на основі відповідних законодавчих і нормативних актів.

Згідно із Законом України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. «документування (тобто створення документів) є обов'язковою умовою включення інформації в інформаційні ресурси». Там же зазначається, що «документування ведеться в порядку, встановлюваному органами державної влади, які відповідальні за організацію діловодства, стандартизацію документів. Державне регулювання поширюється не тільки на сферу документування, але й на організацію роботи з документами.» [5].

«Як і в будь-якому документі, закріплена у військових документах інформація носить не випадковий, а цілеспрямований характер. Тому саме усвідомлення, цілеспрямоване закріплення інформації на матеріальному носії є однією з необхідних ознак документу, який в повній мірі відповідає військовим документам» [1]. Існування даної ознаки знаходить підтвердження в чинних законодавчих актах, які регламентують питання службового листування і діловодства в Збройних Силах України. Закріплена в них вимога використовувати листування лише тоді, коли відсутні умови або особисте спілкування чи не можливо використовувати технічні засоби

зв'язку, а також коли діючими положеннями передбачено складання письмового документу, свідчить про цілеспрямованість фіксації інформації у військових документах.

Військовий документ, призначення якого прямо чи опосередковано впливає з визначення його індивідуального контексту; наприклад, наказ, інструкція, специфікація, план, звіт, телеграма тощо. Наприклад, з визначення наказу в нормативному джерелі як розпорядження командира, що містить обов'язкові для виконання вимоги, зрозуміло, що метою цього документа є фіксація інформації у формі наказу та доведення її до підлеглих для виконання.

Предметно-матеріалізований характер документу відрізняє його від інших джерел інформації. Щодо воєнних документів, вказівка на їх предметно-матеріалізований характер знаходиться в нормативних джерелах, що регламентують порядок документування в воєнному управлінні.

На даний час домінує спосіб виготовлення військово-управлінських документів за допомогою комп'ютерів. Технічне документування застосовується для закріплення інформації при здійсненні технічного і будівельного проєктування, інженерного конструювання та інших робіт по виготовленню зброї і військової техніки.

Характерною рисою військового документа є наявність реквізитів, тобто обов'язкових структурних елементів документу, таких як: назва виду документу, текст, дата, місце видання, адресат, підпис, печатка тощо. «Наявності в документі необхідних реквізитів надається велике значення. Для окремих військових документів, таких як посвідчення особи, військовий квиток, диплом про закінчення військово-навчального закладу тощо, перелік реквізитів визначений законодавчо. Відсутність у цих документах хоча б одного із вказаних у відповідному нормативному акті реквізитів означає недійсність документа, втрату ним юридичної сили» [4].

Поряд із загальними ознаками, рисами і властивостями, характерними всім документам, військові документи мають свої особливості, наявність яких обумовлена призначенням ЗС України, характером вирішуваних задач, специфікою діяльності.

Як форма існування військового управління, військова документація має ознаки офіційної. Його офіційний характер зумовлений нормативним закріпленням основних видів і різновидів військових документів, що діють у Збройних Силах України, їх форми, структури та змісту. Встановлені вимоги до військових документів повинні суворо дотримуватись. У цьому принципова відмінність документів від особистих документів суб'єктів військового управління, таких як мемуарні джерела, щоденники, нотатки, особисті листи, які складаються в довільній формі.

Звичайно акт військового управління набирає юридичної сили з моменту його підпису компетентною посадовою особою. Інколи момент вступу у законну силу обумовлюється у самому акті. Діє акт військового управління до його скасування. З моменту скасування він вже не має юридичної сили.

Юридична сила наказів органів військового управління залежить від органів та посадових осіб військового управління, які їх видають, видів цих наказів, поширення їх дії на певні категорії військовослужбовців та інших осіб, а також дії цих наказів на відповідній території.

Істотною ознакою військових документів є їхня відомча приналежність. Всі вони належать військовому відомству ЗС України. Відомча приналежність військових документів визначається насамперед тим, що вони розробляються та видаються посадовими особами армії. Ці документи функціонують головним чином у військовій частині та закладах, тобто у межах військового відомства. Дія військових документів поширюється на посадових осіб військових частин та закладів військовослужбовців, громадський персонал ЗС України та тільки в окремих випадках – на інших громадян.

Особливості Збройних Сил України, принцип безумовного виконання наказів командира, високий ступінь свідомості військовослужбовців, а також здійснення військового управління, що характеризується оперативним виконанням рішень, зумовлюють необхідність використання спеціальних документів, які є одним із засобів військового управління.

«Певна частина військових документів служить засобом розвитку та конкретизації закріплених у них положень, стосовно відповідної військово-управлінської ситуації. Це стосується нормативних актів військового управління, які встановлюють чи скасовують правові норми, які регулюють суспільні відносини. Саме у цьому є мета видання нормативних актів управління» [3].

«Поряд з правотворчою діяльністю органів військових управлінь, які характеризують підзаконність виданих військових документів, дана ознака знаходить також відображення у правозастосовчій діяльності цих органів. Закони та підзаконні акти вищих органів державної влади містять норми, зобов'язуючі компетентних посадових осіб розробляти та видавати військові документи, акти, договори, довідки, рапорти, донесення тощо. Військові документи безперервного характеру забезпечують виконання вимог законів шляхом спонукання посадових осіб до активних дій на основі викладеної в них інформації. Це, наприклад, висновки та пропозиції, які є в рапортах і актах різних комісій» [2].

Таким чином, військовий документ – це спеціальний носій інформації, на якому різними способами викладені відомості про цілі, задачі та структури ЗС України, їхніх складових частин, характерні управління військами, їхньої бойової підготовки, бойових дій військ, повсякденного життя та діяльності штабів з'єднань частин та підрозділів та який призначений для регулювання військових правовідносин, здійснення органами військового управління виконавчої діяльності у мирний та військовий час.

Література

1. Головачев А. С. Зразки оформлення документів. Київ: Сталкер, 1998.

2. Гордієнко К. Д. Діловодство в роботі секретаря: практ. посіб. Київ: Ліра, 2009.
3. ДСТУ 2395-94: Інформація та документація. Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів для індексування. Основні вимоги. Чинний від 1995-01-01. Київ, 1994.
4. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 336 с.
5. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992р. № 2658-ХІІ (2658-12). *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650 (зміни, внесені згідно із Законом № 1642-ІІІ (1642-14) від 06.04.2000 р., див.: Офіц. вісн. 2003. № 18-19. Ст. 810).

СЕКЦІЯ
«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКОНОМІКИ,
ПІДПРИЄМНИЦТВА, МЕНЕДЖМЕНТУ ТА СТРАХУВАННЯ»

УДК 338.22.021

АЛЬТЕРНАТИВНІ ВАРІАНТИ АНТИКРИЗОВИХ СТРАТЕГІЙ
АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

*Понедільчук Т.В., кандидат
економічних наук доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Стратегія в системі бізнес-моделі є основою для досягнення довгострокових цілей підприємства, забезпечення його конкурентоспроможності та стійкості. Вона розуміє, як компанія створює, доставляє та захоплює цінність, інтегруючи основні елементи бізнес-моделі.

Ключовими компонентами бізнес-моделі та стратегії впливу є: ціннісна пропозиція (Value Proposition); цільові сегменти клієнтів (Customer Segments); кому продається?; канали розповсюдження (Channels); відносини з клієнтами (Customer Relationship); джерела доходів (Revenue Streams); ключові ресурси (Key Resources); ключові процеси (Key Activities); партнерства (ключові партнерства); структура витрат (Cost Structure).

Антикризова стратегія в системі бізнес-моделі розвитку підприємства є елементами, які забезпечують стабільність, гнучкість та адаптивність підприємства в умовах кризових ситуацій. Вона спрямована на зменшення поточних труднощів, мінімізацію ризиків і створення основи для сталого розвитку в майбутньому. Основними елементами антикризової стратегії є:

Діагностика та оцінка ризиків, що включає відповідно аналіз зовнішнього середовища (політичні, економічні, соціальні, технологічні фактори) та виявлення внутрішніх проблем (неефективність бізнес-процесів, слабкі сторони компанії, недоліки в управлінні) з подальшою розробкою сценаріїв розвитку ситуацій.

Фінансова стабілізація, що полягає у контролі витрат і оптимізації бюджету, пошук додаткових джерел фінансування.

Модернізація бізнес-моделі з урахуванням впровадження інновацій (нові продукти, технології, маркетингові стратегії); адаптації бізнес-моделі до змін у ринку (перехід на цифрові платформи, розвиток e-commerce) та оцінки з можливим переглядом ключових цінностей, які компанія пропонує клієнтам.

Управління змінами у зв'язку з модернізацією бізнес-моделі через систему навчання персоналу новим навичкам з можливим залученням співробітників до процесу прийняття рішення та підтримкою корпоративної культури в умовах змін.

Комунікація із зацікавленими сторонами у формі відкритого діалогу з клієнтами, постачальниками, партнерами та інвесторами з обов'язковим інформуванням про дії, які вживаються для подолання кризи.

Кризове планування має реалізовуватися шляхом розробки плану дій на випадок загострення кризи з формуванням антикризової команди та подальшим моніторингом ефективності заходів та внесення корективу в реальний час [1].

Антикризові стратегії для агробізнесу під час війни мають виклики, пов'язані з нестабільністю, знищенням інфраструктури, обмеженнями логістики та ризиками для безпеки. Основними цілями є збереження безпеки виробничого потенціалу, адаптація до нових умов і забезпечення продовольчої діяльності. Адже, втрати агробізнесу України через війну та блокування кордонів у 2022–2024 роках мають масштабні економічні та соціальні наслідки. За даними KSE Institute, прямі збитки аграрного сектора, включно з руйнуванням інфраструктури (елеваторів, техніки, складів), оцінено в \$10 млрд. Загальні збитки сільськогосподарської інфраструктури становлять \$80 млрд [2]. З 48 тисяч фермерських господарств, зареєстрованих до війни, активними залишилися лише 32 тисячі, що погіршило серйозний вплив бойових дій та окупації [3]. Загальна сума непрямих втрат агробізнесу через зниження врожаїв, зменшення посівних площ і збільшення ресурсів сягає \$34,25 млрд. Лише у 2022 році падіння врожайності ключових культур, таких як пшениця та соняшник, призвело до втрати \$11,2 млрд. [4-5]. Через порушення логістичних ланцюгів та обмежений доступ до портів ціни на українську агропродукцію на внутрішньому ринку впали, тоді як експорт до Європи постраждав через блокування західних кордонів [5-6]. У 2023 році блокування пунктів пропуску на західних кордонах Польщі та Румунії призвело до втрат \$1,5 млрд. Експорт наземного транспорту скоротився на 40% [7]. Блокада Чорноморських портів суттєво обмежила експорт зерна та олійних культур, впливаючи на ключові доходи аграріїв.

Втрати агросектора у 2022–2024 роках значною мірою пов'язана з руйнуванням інфраструктури, порушенням логістики та дорожчанням ресурсів. Однак значний вплив має також зниження врожайності, падіння ціни та неможливість виходу на міжнародні ринки. Реконструкція галузі потребує великих фінансових ресурсів — оцінка близько \$56 млрд [4-5].

Виходячи з усього вище перерахованого пропонуємо розглянути альтернативні варіанти антикризових стратегій агробізнесу задля продовження життєвого циклу бізнесу в умовах зовнішньо-економічної турбулентності:

1. Диверсифікація діяльності шляхом розширення асортименту продукції: вирощування культур, які споживають менше ресурсів (води, добрив), мають короткий цикл дозування або високу стійкість до складних умов. Розвиток переробних потужностей, наприклад, виробництво борошна, консервів або кормів, щоб підвищити додану вартість продукції.

2. Зміцнення логістичної інфраструктури за допомогою організації експорту через західні кордони або використання річкових портів, якщо морська логістика ускладнена. Пошук постачальників товарів та техніки на місцевому або регіональному рівнях. Спільне використання складів, транспортних засобів або пунктів реалізації.

3. Використання енергозбереження та альтернативних джерел енергії, а саме: сонячних панелей, біогазових установок або генераторів для забезпечення стабільного енергопостачання. Мінімізація витрат на добрива за допомогою інновацій таких як дрони, системи точного землеробства та інш. Заміна трудомістких культур на менші вибагливі, які дають стабільну врожайність.

4. Інновації та цифровізація. Використання програмного забезпечення для управління посівами, моніторингу урожайності та прогнозування ризиків. Розвиток онлайн-каналів продажу продукції через платформи та соціальні мережі.

Кожен з цих підходів має бути адаптований до конкретних умов підприємства та регіону. Комплексний підхід до антикризового управління допоможе агробізнесу не тільки вижити, але й забезпечити стійкість у складних умовах.

Література

1. Шостак Л., Шмаровоз О., Матвійчук С. Антикризові стратегії в системі бізнес-моделі розвитку підприємства. *Економіка та суспільство*, 2024 (66). URL: <http://surl.li/iklvrx>

2. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення / Global Facility for Disaster Reduction and Recovery (GFDRR). URL: www.gfdr.org

3. Заміновані поля, нестача грошей та працівників: як українські аграрії пережили рік повномасштабної війни та хто їх підтримав. URL: <http://surl.li/apdnxe>

4. Втрати на \$40 млрд: як через війну страждає аграрний сектор України. URL: <http://surl.li/ulpvkh>

5. Дослідження KSE Institute та Мінагрополітики: непрямі втрати в сільському господарстві України через війну сягають \$ 34,25 млрд. URL: <http://surl.li/itqvbd>

6. Від великої війни постраждали аграрії з усіх регіонів — підраховані величезні збитки та втрати URL: <http://surl.li/tmslen>

7. Укрінформ URL: <http://surl.li/fwcriz>

АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАЛУЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

*Мельниченко І.І., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», Білоцерківський інститут економіки та управління Університету “Україна”, м. Біла Церква
Науковий керівник: Півторак М.В., кандидат економічних наук, доцент, Білоцерківський інститут економіки та управління Університету “Україна”, м. Біла Церква*

Державний борг – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення.

Аналіз інструментів залучення державного боргу доцільно аналізувати у розрізі динаміки і структури інструментів залучення державного боргу. Загальна сума державного боргу за інструментами залучення наведена у табл. 1.1, що вказує на формування динаміки державного боргу переважно за динамікою кредитних інструментів неринкових та фондових інструментів.

Таблиця 1.1

Загальна сума державного боргу за інструментами залучення, млрд грн

	2021	2022	2023	Відхилення, (+/-)	
				2022-2021	2023-2022
Державний борг, в тому числі:	2362,7	3715,1	5188,1	1 352,5	1 473,0
Фондові інструменти	1 685,7	2 216,5	2 450,6	530,8	234,1
Інструменти кредитного ринку	50,74	60,38	59,49	9,6	-0,9
Інструменти кредитні неринкові	626,3	1 438,2	2 678,0	812,0	1 239,8

Джерело: побудовано за даними Міністерства фінансів України

У 2022 р. основна динаміка державного боргу формувалася з інструментів кредитних неринкових на 60% або 812 млрд грн через додаткові кредити від ЄС, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, формувалася з фондових інструментів на 39,2% або 530,8 млрд грн через додаткову емісію 15-річних ОВДП, 4-річних ОВДП. І лише менше одного відсотка збільшення державного боргу припадало на інструменти кредитного ринку, що дорівнювало 9,6 млрд грн.

У 2023 р. основна динаміка державного боргу формувалася з інструментів кредитних неринкових на 84,2% або 1239,8 млрд грн через

додаткові кредити від ЄС, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародного валютного фонду; формувалася з фондів інструментів на 15,9% або 234,1 млрд грн через додаткову емісію 2-річних ОВДП, 3-річних ОВДП, 30-річних ОВДП, 9-місячних ОВДП. Вартість інструментів кредитного ринку зменшилася на 0,9 млрд грн. Таким чином, загальна динаміка державного боргу України визначалася переважно неринковими інструментами та фондівими інструментами у 2021-2023 рр.

У контексті структури державного боргу за інструментами залучення (рис. 1.1) можна визначити структурні зміни, що повністю змінили пріоритети використання інструментів. Структурні зміни державного боргу України за інструментами залучення слід вважати негативним індикатором боргової політики України, оскільки відсутня єдина стратегія та Україна змінює порядок формування державного боргу відповідно до зміни зовнішніх та внутрішніх умов.

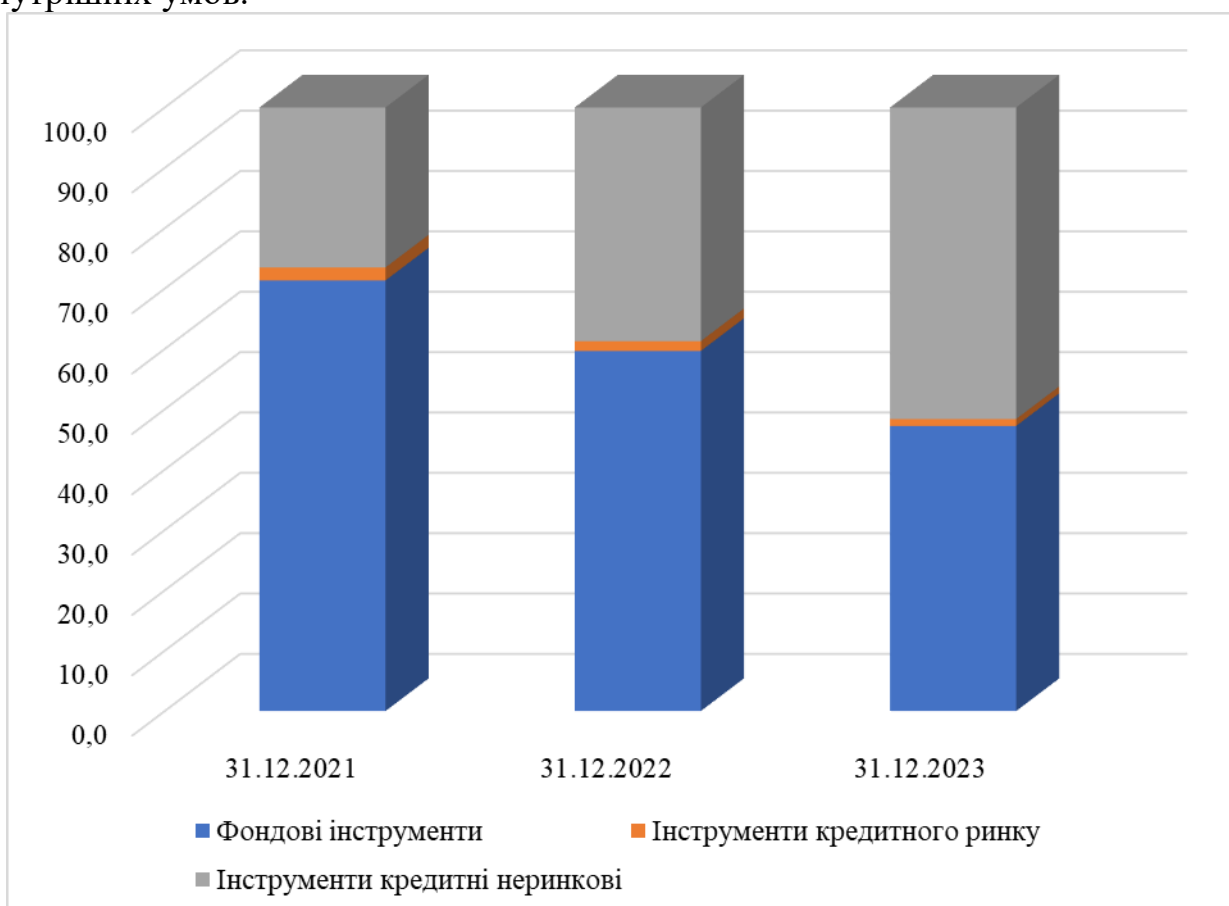

Рис. 1.1. Структура державного боргу України за інструментами залучення

Джерело: побудовано за даними Міністерства фінансів України

Основними кредиторами України були Cargill та Deutsche Bank, менше Credit Agricole Corporate and Investment Bank. Детальна структура інструментів кредитного ринку наведена у табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Інструменти кредитного ринку залучення державного боргу, %

	2021	2022	2023	Відхилення, (+/-)	
				2022-2021	2023-2022
Заборгованість за позиками, одержаними від іноземних комерційних банків, інших іноземних фінансових установ					
Cargill	39,6	41,9	46,1	2,3	4,2
Chase Manhattan Bank	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Citibank Europe PLC	0,0	0,0	0,3	0,0	0,3
Credit Agricole Corporate and Investment Bank	16,0	18,4	17,3	2,4	-1,1
Deutsche Bank	44,4	39,7	36,3	-4,7	-3,4

Джерело: побудовано за даними Міністерства фінансів України

У 2022 р. відбулися структурні зміни на користь збільшення частки інструментів кредитних неринкових на 12,2 в.п. та зменшення частки фондових інструментів на 11,7 в.п. і зменшення частки інструментів кредитного ринку на 0,5 в.п.. Збільшення частки інструментів кредитних неринкових відбулося через збільшення заборгованості перед Європейським Союзом на 315,9 млрд грн, збільшення заборгованості перед Міжнародним банком реконструкції та розвитку на 135,6 млрд грн, збільшення заборгованості перед Міжнародним валютним фондом на 379,9 млрд грн. У 2022 р. у контексті воєнного стану отримано кредити та фінансову підтримку від інших країн. У 2022 р. залучено кредити від Італії (7,8 млрд грн), Канади (66,8 млрд грн), Нідерландів (7,8 млрд грн), збільшено заборгованість перед Німеччиною (13,6 млрд грн), Польщею (0,8 млрд грн), Францією (16,3 млрд грн), Японією (36,5 млрд грн).

У 2023 р. відбулися структурні зміни, які продовжили тенденції попереднього року, тобто на користь збільшення частки інструментів кредитних неринкових на 12,9 в.п. та зменшення частки фондових інструментів на 12,4 в.п. і зменшення частки інструментів кредитного ринку на 0,5 в.п.. Збільшення частки інструментів кредитних неринкових у 2023 р. відбулося через збільшення заборгованості перед Європейським Союзом на 797,6 млрд грн, збільшення заборгованості перед Міжнародним банком реконструкції та розвитку на 192,4 млрд грн, збільшення заборгованості перед Міжнародним валютним фондом на 145,8 млрд грн.

Отже, аналіз інструментів залучення державного боргу вказує на переважання фондових інструментів та інструментів кредитних неринкових, проте структура залучення коштів змінилася та у 2021-2022 рр. пріоритетом були фондові інструменти на основі ОВДП та ОЗДП, проте у 2023 р. першість належала інструментам кредитним неринковим, що представлені

кредитами від міжнародних фінансових організацій та урядів іноземних держав.

Література

1. Про державний внутрішній борг України: Закон України від 16.09.1992 р. № 2604-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2604-12#Text> (дата звернення: 12.10.2024)
2. Боргова політика: Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/borgova-politika> (дата звернення: 12.10.2024)

УДК 658.1

АНАЛІЗ СТАНУ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМСТВА М'ЯСНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ПРИКЛАДІ ТОВ «АНТОНІВСЬКИЙ М'ЯСОКОМБІНАТ»

*Назаренко О.Б., здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», Білоцерківський інститут економіки та управління Університету “Україна”, м. Біла Церква
Науковий керівник: Півторак М.В., кандидат економічних наук, доцент, Білоцерківський інститут економіки та управління Університету “Україна”, м. Біла Церква*

Фінансове забезпечення суб'єктів господарювання може приймати різні форми, які класифікують за допомогою різних критеріїв. З рис. 1.1, що базується на наукових дослідженнях Захарченко Т. О. [1] можна визначити такі методи фінансування як: самофінансування (у формі чистого прибутку та амортизаційних відрахувань), акціонування (у формі збільшення зареєстрованого капіталу), кредитне фінансування (у формі кредитів банків, інвесторів, облігаційних позик), державне фінансування (у формі коштів бюджеті усіх рівнів, закріплення в державній власності частини акцій створюваних акціонерних товариств), венчурне фінансування (у формі коштів венчурних підприємств та інвестиційних фондів), іноземне фінансування (у формі коштів іноземних інвесторів).

Альтернативними є підходи у науковій літературі за критеріями класифікації форм фінансування підприємств:

- залежно від цілей фінансування [2, с. 70];
- за джерелами надходження капіталу [2, с. 70];
- за правовим статусом капіталодавців щодо підприємства [2, с. 70].

Структурно-логічні взаємозв'язки між окремими формами фінансування суб'єктів господарювання наведені на рис. 1. у формі матриці.

Статус інвестора Джерела фінансування	Позичковий капітал	Власний капітал	Реструктуризація активів
Зовнішнє	Банківські, комерційні позички	Часткове фінансування (внески учасників та засновників)	Дезінвестиції
Внутрішнє	Забезпечення наступних витрат і платежів	Нерозподілений прибуток	Амортизаційні відрахування

Рис. 1.2. Матриця форм фінансування

Джерело: [2, с. 70; 3, с. 555]

Залежно від цілей фінансування виокремлюють такі його форми:

- фінансування при заснуванні підприємства, коли кошти вносяться власниками під час застосування та визначаються у статутних документах. Фінансування при заснуванні підприємства набуває форми зареєстрованого капіталу (раніше – статутного капіталу), емісійних різниць та додаткового капіталу. Фінансування при заснуванні підприємства визначається відповідно до законодавчих вимог: відповідність законодавчим передумовам щодо мінімального розміру (мінімальний розмір статутного капіталу акціонерних товариств має становити 200 мінімальних заробітних плат, і ця вимога поширюється однаково на публічні і приватні акціонерні товариства [4], для підприємств інших організаційних форм не визначено мінімального розміру зареєстрованого капіталу), розмір має відповідати інвестиційним та комерційним інтересам засновників;

- фінансування на розширення діяльності та спрямування фінансових ресурсів на придбання основних засобів, розширення технологічних можливостей, проте такий напрям фінансування потребує уточнення за підходами інших вчених (за науковою позицією Свистун Л. А. [5]);

- рефінансування через фінансування попередньо отриманих кредитів та інвестицій, коли підприємство не має можливості розраховуватися за наявними борговими зобов'язаннями;

- санаційне фінансування, тобто фінансування заходів щодо відновлення платоспроможності боржника з метою запобігання банкрутству боржника шляхом вжиття організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів.

Фінансування залежно від цілей може бути на забезпечення поточної діяльності або інвестиційно-інноваційного розвитку. Свистун Л. А. виключно для цілей фінансування поточної діяльності та простого відтворення, безперебійної діяльності, простого відтворення рекомендує використовувати страхові суми відшкодування збитків; іммобілізовані надлишки основних та

оборотних активів, товарний кредит та факторинг [5]. Для цілей фінансування розширеного відтворення; експансії на відповідних ринках; нарощування обсягів виробництва та реалізації, освоєння нових видів діяльності, продукції рекомендовано використовувати залучення коштів на фінансування проекту шляхом випуску акцій, надання позик на впровадження нових технологій, залучення інвестиційних кредитів, грантового фінансування від міжнародних фінансових організацій, венчурного фінансування та краудфандингу [5].

За джерелами мобілізації фінансових ресурсів розрізняють зовнішнє та внутрішнє фінансове забезпечення; за правовим статусом інвесторів – власний капітал і позичковий капітал. На рис. 1.3 наведено розподіл фінансування за формами. Власний та позичковий капітал може бути мобілізований із зовнішніх та внутрішніх джерел відносно суб'єкта господарювання.

Рис. 1.2. Форми фінансування

Джерело: [3, с. 555]

Власний капітал суб'єкта господарювання може бути сформований за рахунок внесків власників або шляхом реінвестування заробленого чистого прибутку, формування резервного капіталу та додаткового капіталу, не зареєстрованого як статутний капітал. В іноземних літературних джерелах фінансування за рахунок нерозподіленого (реінвестованого) прибутку та

амортизаційних відрахувань досить часто позначають також як самофінансування.

Таким чином, власний капітал виступає економічною основою як започаткування, так і наступного функціонування суб'єкта господарювання. Відповідно, до особливостей діяльності суб'єктів господарювання, зареєстрований капітал формується одноразово або декілька разів за час функціонування. Власний капітал або фінансове забезпечення за рахунок власних джерел фінансування задовольняються даними розділу 1 пасиву балансу [6].

За терміном залучення фінансування може бути умовно постійним та складається з власних фінансових ресурсів, довгостроковим (середньо- і довгостроковий банківський кредит, випуск облігацій, фінансовий лізинг, цільовий державний кредит), короткостроковим (кредиторська заборгованість, короткостроковий кредит, факторинг, комерційний кредит, овердрафт)! [2, с. 69]. Для суб'єктів господарювання важливо формувати всі види фінансування, оскільки умовано постійні та довгострокові фінансові ресурси створюють передумови для фінансової стійкості та платоспроможності у довгостроковому періоді та створюють фінансове забезпечення інноваційної та інвестиційної діяльності, а короткострокові фінансові ресурси створюють передумови для забезпечення безперебійності діяльності та покриття поточних фінансових потреб, для ліквідності і короткостроковому періоді а можливості профінансувати поточну діяльність.

Внутрішні і зовнішні користувачі фінансової інформації про позиковий капітал задовольняються даними розділу 2 та розділу 3 пасиву балансу [6].

Крім основних форм фінансування можуть застосовуватися альтернативні форми фінансування: «венчурне фінансування (у формі обміну венчурного капіталу на частку у статутному фонді (пакет акцій) для забезпечення розвитку інноваційного підприємства або підприємства на інноваційних засадах з допустимим рівнем ризику), позики peer-to-peer (пряме залучення фінансових ресурсів від фізичних та юридичних осіб за допомогою онлайн-платформ, виключаючи участь традиційного фінансового посередника), краудфандинг (форма колективного фінансування, що дає можливість фізичним особам стати учасниками (інвесторами) спільного проекту), ресурси міжнародних організацій та фондів» [7].

Отже, фінансове забезпечення підприємства передбачає залучення фінансових ресурсів в необхідному обсязі та шляхом використання оптимального співвідношення зовнішніх та внутрішніх джерел, з метою забезпечення безперебійного процесу виробництва чи надання послуг, а також реалізації інвестиційно-інноваційного розвитку відповідно до потреб розширеного розвитку.

Література

1. Захарченко Т. О. Управління фінансовим забезпеченням підприємств в сучасних умовах. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 199-204. <https://doi.org/10.31649/ins.2022.2.199.204>

2. Брунько П. В. Теоретичні засади фінансування будівельних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 17. С. 66-73.
3. Щербань О.Д., Коновал А.В. Механізм формування фінансових ресурсів підприємств. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 16. С. 554-559
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985>
5. Свистун Л. А. Підходи до фінансового забезпечення діяльності малих підприємств. *Ефективна економіка*. 2019. №6. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2019/52.pdf. (дата звернення: 14.12.2021).
6. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Мінфіна від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>
7. Носань Н., Мартінович В. Альтернативні форми фінансування суб'єктів малого підприємництва: перспективи використання в Україні. *Економіка та суспільство*. 2020. № 21. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/32>

УДК 377.012

ДИНАМІКА РИНКУ ПРАЦІ МІСТА БІЛА ЦЕРКВА КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

*Пахомов І.В., старший викладач
Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти ДЗВО «Університет
менеджменту освіти», м. Біла Церква*

Аналіз вітчизняних та зарубіжних досліджень щодо особливостей ринку праці (Т. Березнюк, І. Зошій, В. Кулішов, І. Матійків, Н. Панчук, Н. Шетеля, С. Шевчук та інші) свідчить, що цей процес постійно змінюється відповідно до вимог суспільства [1]. Якщо певна професія чи спеціальність не є актуальною на ринку праці, рівень сформованості професійних компетентностей не буде впливати на професійне становлення особистості. Тому метою нашого дослідження є аналіз динаміки ринку праці м. Біла Церква (Київська область).

Біла Церква має значні можливості для працевлаштування осіб з різними професіями та спеціальностями, бо є найбільшим містом у Київській області, значним економічним, культурним та освітнім центром Київщини, розташованим за 80 км на південь від Києва. Близькість до Києва, зручне транспортне сполучення, розвинута соціально-економічна інфраструктура в поєднанні з природними умовами надають місту значної інвестиційної та туристичної привабливості.

Населення міста складає понад 200 тис. осіб, з них більшість (60%) – працездатного віку, які потребують зайнятості. Рівень їх проявляється під час професійної самореалізації, яку ці особи можуть здійснити на одному з підприємств, організацій та установ міста різної форми власності. Так, у місті

є близько 2 тис. малих підприємств, на яких працюють 24 тис. осіб (20% осіб працездатного віку) та понад 10 тис. підприємців фізичних осіб (8% осіб працездатного віку).

Також працевлаштуватися можна застосувати на одному з великих підприємств міста: ПрАТ «Росава», ТОВ «Інтер-ГТВ», ТОВ «Білоцерківський завод Трібо», ПАТ «Білоцерківський завод залізобетонних конструкцій», ТОВ «Білоцерківський домобудівельний комбінат», КП «Білоцерківбуд», ТОВ «Валтекс», ТОВ НВП «БілоцерківМАЗ», ДП «Білоцерківський завод Еталон», ПАТ НВФ «Ферокерам», ТОВ «СП Укрінтерм», ТОВ «Завод пакувального обладнання Термо-Пак», ТДВ «Білоцерківський кар'єр», ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика», ТОВ «Біофарма», ТОВ «Маревен Фуд Європа», ТОВ «Білоцерківський молочний комбінат», ПАТ «Білоцерківський консервний завод», ДП ПАТ «Білоцерківський хлібокомбінат», КП «Білоцерківхлібопродукт», ПАТ «Білоцерківський вантажний авіаційний комплекс (КП БВАК)».

Крім промислових підприємств, можливості працевлаштування є і у державних організаціях та установах різних відомств: органах державної влади та місцевого самоврядування, установах Міністерства оборони України (насамперед у військових частинах), Міністерства юстиції України (управлінні юстиції, РАГСі, виправній колонії та органі пробації), Міністерства внутрішніх справ (органах поліції), Міністерства освіти та науки (25 закладах загальної середньої, 46 – дошкільної, 5 – позашкільної, 6 – вищої, 6 – фахової передвищої та 5 – професійної (професійно-технічної) освіти), Міністерства охорони здоров'я (12 закладах охорони здоров'я), інших міністерств та відомств. Цікаво, що багато органів та установ обласного підпорядкування розташовані саме у Білій Церкві, що дозволяє ставити питання щодо надання місту статусу адміністративного центру Київської області.

Звичайно, така кількість роботодавців створює значну кількість вакансій, на які варто орієнтуватися, обираючи власний шлях формування професійних компетентностей. Згідно інформації Білоцерківської філії Київського обласного центру станом на 01.10.2024 року роботодавці Білої Церкви проінформували центр зайнятості про наявність понад 2,2 тис. вакансій, що у 5 разів більше, ніж у 2023 році (близько 0,5 тис. вакансій), що становить лише 4% від загальної кількості вакансій по Київській області.

Незначні зміни відбулися також у структурі вакансій: за видами економічної діяльності майже третина їх (28% у 2023 році та 27% у 2024 році) пропонувалася на підприємствах промисловості, значна частина – у системі охорони здоров'я (12% та 8% відповідно), торгівлі (8% та 15%) та на транспорті (6% та 7%). Незначна частина (3% та 5%) вакансій – у сфері державного управління.

У професійному розрізі найбільше вакансій пропонувалося для робітників з обслуговування та експлуатації устаткування та машин (18% у 2023 році та 16% у 2024 році): швачка (6% та 3% відповідно), верстатник (4% та 3%), оператор (2% та 2%), машиніст важкої техніки (1% та 1%),

різноробочий (3% та 4%), комплектувальник (1% та 2%) та технолог (1% та 1%).

Значна частка вакансій належать до сфери охорони здоров'я (12% у 2023 році та 10% у 2024 році): лікарі (7% та 5% відповідно), реабілітологи (2% та 2%), медсестри (3% та 3%). Також багато вакансій пропонувалася для кваліфікованих робітників з інструментом (14% у 2023 році та 14% у 2024 році): електромонтер (4% та 3% відповідно), автослюсар (3% та 2%), слюсар-інструментальник (2% та 2%), токар (2% та 1%), слюсар-сантехнік (1% та 1%), зварювальник (1% та 3%), столяр (1% та 2%).

Більше ніж вдвічі зросла частка вакансій, які пропонували для працівників сфери торгівлі та послуг (12% у 2023 році та 26% у 2024 році): продавець (4% та 9% відповідно), вантажник (2% та 5%); менеджер з продажу (3% та 6%), кухар (2% та 4%), комірник (1% та 2%). Значна частка вакансій пропонувалася роботодавцями для працівників автотранспорту: водій (6% у 2023 році та 7% у 2024 році), бухгалтерів (2% та 3% відповідно), адміністраторів (1% та 2%) та інженерів (2% та 2%).

Враховуючи, що у місті розташована Білоцерківська виправна колонія, деяка частка вакансій належить працівникам пенітенціарної служби: молодший інспектор відділів нагляду та охорони виправної колонії (3% у 2023 році та 5% у 2024 році). Інші вакансії займали менше 1% від загальної кількості вакансій по місту.

Таким чином, найбільше перспектив отримати роботу є у сфері промисловості, охорони здоров'я, торгівлі та транспорту. Здобути професії та спеціальності, які користуються попитом на ринку праці міста, можна у численних закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти.

Так, у 5 закладах професійної (професійно-технічної) освіти міста здобувачі можуть здобути наступні професії, які допоможуть працевлаштуватися у сфері промислового виробництва (верстатник, електромонтажник, токар, верстатник широкого профілю, електрогазозварник, фрезерувальник, машиніст важкої техніки), будівництва (маляр, штукатур, столяр, муляр, плиточник) та сфері обслуговування (кухар, кондитер, офіціант, бармен, радіомеханік, автоелектрик, слюсар-електрик, автослюсар, водій). Нажаль, професій у сфері торгівлі жоден з закладів професійної (професійно-технічної) освіти міста не надає, хоча частка вакансій продавців, касирів, менеджерів з продажу та торгових представників стрімко зростає (з 7% у 2023 році до 12% у 2024 році).

У 6 закладах фахової передвищої освіти міста бажаючі також можуть здобути професії та спеціальності, які мають відношення до промисловості (технолог легкої промисловості, технолог м'ясо-молочного виробництва, електроенергетик, слюсар-ремонтник, зварювальник, оператор холодильно-компресорних установок), сфери обслуговування (поліграфіст, перукар, кравець, швачка, манікюрник, електромонтер, бухгалтер, автослюсар), сфери охорони здоров'я (медсестра, фельдшер, акушер, зубний технік, молодший ветеринар), сфери освіти (вчитель начальных класів, вихователь закладу

дошкільної освіти, викладач образотворчого мистецтва, соціальний працівник). Нажаль, професій у сфері торгівлі жоден з закладів фахової передвищої освіти міста також не надає.

Менш значні можливості для працевлаштування мають здобувачі вищої освіти. Її можна здобути у 6 закладах вищої освіти міста за спеціальностями: викладач закладу вищої освіти, психолог, менеджер, бібліотекар, архіваріус, юрист, економіст, страховий агент, соціальний працівник, аудитор, агроном, спеціаліст з садово-паркового та лісового господарства, геодезист та землевпорядник, ветеринарний лікар, електроенергетик, технолог харчового виробництва, еколог, гідробіолог, філолог, біотехнолог, маркетолог, ресторатор-готельєр. Нажаль, спеціальностей у сфері торгівлі жоден з закладів вищої освіти міста також не надає.

Таким чином, у місті Біла Церква створені значні можливості для працевлаштування фахівців з різними професіями та спеціальностями у численних державних, комунальних та приватних підприємствах, організаціях та установах різної форми власності, які пропонують бажаним понад 2,2 тис. вакансій, що у 5 разів більше, ніж у 2023 році. Найбільше перспектив отримати роботу є у сфері промисловості, охорони здоров'я, торгівлі та транспорту. Здобути професії та спеціальності, які користуються попитом на ринку праці міста, можна у численних закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти. Нажаль, професій та спеціальностей у сфері торгівлі жоден з закладів освіти міста не надає, що потребує їх створення у найближчі роки.

Література

1. Kulishov V., Herasymenko Y., Furs O. & Pakhomov I. Labour market of Ukraine and meeting postwar workforce supply market demands. *Economics Ecology Socium*. Vol. 8. No.3. 2024. P. 27-39.

УДК 656:004

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАЧАНЬ

*Загурський О.М., доктор економічних наук,
професор, Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ*

Широко відома референтна модель операцій у ланцюгах постачання, SCOR-модель, була представлена вперше у 1996 році. Через 10 років у 2006 році було розроблено SSCOR-модель, що описує процеси, пов'язані з продажами та підтримкою клієнтів. SCOR-модель належить до класу процесноорієнтованих моделей, в яких діяльність об'єкта моделювання розглядається як сукупність «наскрізних» (крос-функціональних) процесів.

Опис методології SCOR 11-ої версії включає такі розділи: «процеси», «показники», «практики» та «люди». Модель процесів на першому рівні декомпозиції включає шість типів процесів, таких як Plan (планування), Source (постачання), Make (виробництво), Deliver (доставка), Return (повернення) і Enable (забезпечення). (рис 1).

В ній застосовано систему стандартних бізнес-процесів, що базуються на кращих світових практиках, систему ключових показників оцінки ефективності (KPI) бізнес-процесів ланцюга постачань і узгоджений з процесами перелік навичок і компетенцій співробітників. SCOR-модель описує як процеси взаємодії учасників ланцюгів постачань, так і внутрішні процеси логістичних систем підприємств-учасників ланцюга. Модель розглядає наступні процеси: планування, постачання, виробництво, доставку та повернення.

Структура процесів моделі передбачає три рівні ієрархії: типи процесів, категорії процесів та процеси [1].

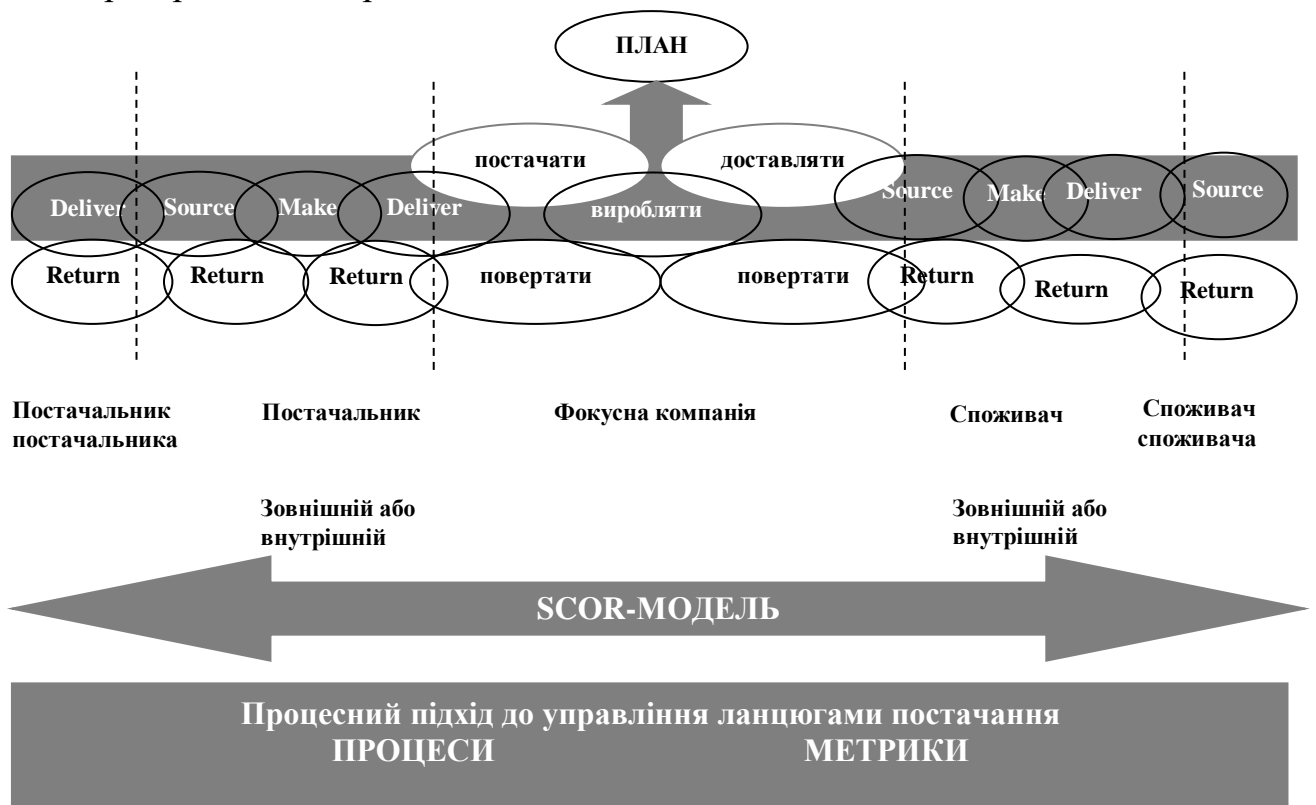

Рис. 1 – Схема SCOR-моделі в ланцюгах постачань.

Джерело: складено на основі Huan S.H., Sheoran S.K. and Wang G. A review and analysis of supply chain operations reference (SCOR) model, Supply Chain Management, 2004, Vol. 9 No. 1, 23-29.

Модель також містить рекомендовані метрики процесів та описи різних практик, що застосовуються в управлінні ланцюгами постачання. Референтні моделі, що розглядаються, об'єднали такі концепції, як реінжиніринг бізнес-процесів, бенчмаркінг, оцінка процесів та організаційне проектування в єдину міжфункціональну методологію [4].

Структура SCOR-моделі охоплює три досить популярні концепції управління: бенчмаркінг, використання передового досвіду й реінжиніринг бізнес-процесів [5] та містить чотири рівні деталізації процесів (рис 2).

Перший рівень – базова конкурентоспроможність. На цьому рівні компанія формує конкурентні цілі та стратегію для ланцюга постачань. Він включає шість типів процесів: планування, виробництво, постачання, доставку, повернення та підтримку. Показники розділені на п'ять груп показників, що відображають надійність, оперативність, гнучкість та витрати в ланцюзі постачання, а також ефективність управління активами.

Рис. 2 – Етапи проектування SCOR-моделі

Групи показників містять такі показники стратегічного рівня: рівень бездоганного виконання замовлень, тривалість циклу виконання замовлення, гнучкість ланцюга поставок, адаптивність ланцюга поставок по відношенню до постачальників та клієнтів, загальна вартісна міра ризику, загальна вартість обслуговування, час обороту коштів, рентабельність основних засобів, оборотного капіталу. Структура показників аналогічна структурі процесів і має три рівня ієрархії. Розділ практик містить описи визнаних практик, за допомогою яких можуть бути організовані процеси та досягнуті цільові значення показників. Практики розділені на чотири групи: розвиваються, найкращі, стандартні та практики, реалізація яких не рекомендована [8].

Другий рівень – конфігурація. Відповідно до вимог стратегії, урахування застосовуваних технологій, логістичних принципів і правил компанія проектує ланцюг постачань. Цей рівень включає показники, які допомагають діагностувати метрики першого рівня з погляду відхилення запланованих величин від еталонних, що входять в «платформу бенчмаркінгу» (конкуренти, лідери) [7].

Третій рівень – ефективності, процеси й практики, системи. Процеси кожної категорії розбиваються на елементи, комбінація яких буде визначати

конкурентоспроможність компанії. Тут задаються параметри та заходи, які використовуються за оцінки ефективності кожного елемента [6].

Четвертий рівень – процеси ланцюгів постачань та впровадження. На цьому рівні елементи процесів розбиваються на складові їх роботи та операції.

Методологія CCOR є розширенням SCOR-моделі як моделі процесів продажу та його підтримки. На першому рівні декомпозиції процесів CCOR-модель визначає п'ять типів процесів, таких як Plan (планування), Relate (встановлення відносин), Sell (продажу), Contract (договірна робота), Assist (сервіс та забезпечення) [3]. Серед 16 показників першого рівня можна назвати такі: валовий дохід, вартість продажу, середній прибуток від клієнта, час реагування ланцюжка обслуговування клієнта, бездоганні договори. Таким чином, моделі, що розглядаються, в сукупності охоплюють як логістичні процеси, так і процеси, пов'язані з продажами. Слід також відзначити розвинену систему показників результативності та ефективності процесів, що включає методики розрахунку значень показників.

Література

1. Загурський О.М. Управління ланцюгом постачань : підручник. Київ : ФОП Ямчинський О.В., 2023. 333.
2. Huan S.H., Sheoran S.K. and Wang G. A review and analysis of supply chain operations reference (SCOR) model. *Supply Chain Management*, 2004, Vol. 9 No. 1. P. 23-29.
3. Supply Chain Council (SCC). CCOR model ver. 1.0 quick reference guide. Supply Chain Council (SCC). – Washington, D.C., 2008. URL: <https://ru.scribd.com/document/112812799/CCOR-Quick-Reference>.
4. The APICS SCC Frameworks Chicago, IL, 2016. URL: www.apics.org/sites/apics-supply-chain-council/frameworks/apics-scc-frameworks
5. Zagurskiy, O., Duczmal, W., Savchenko, L., et al., 2024. Models of Formation of Reliability of Supply Chains for the Supply of Agricultural Products. *Research on World Agricultural Economy*. 5(3): 14-23.
6. Zagurskiy O., Pokusa T., Zagurska S., Ohiienko M., Titova L., Rogovskii I. Ohiienko A., Razumova K., Berezova L. Current trends in development of transport and logistics systems of delivery of fast perishable foodstuffs. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2021, 238.
7. Zagurskiy O., Savchenko L., Makhmudov I., Matsiuk V. Assessment of socio-ecological efficiency of transport and logistics activity. Proceedings of 21st International Scientific Conference Engineering for Rural Development 25-27.05.2022 Jelgava, LATVIA. 543-550.
8. Zagurskiy O., Savchenko L., Ohiienko A., Zagurska S., Domin O. Methodology for the formation of the company's logistics service system. Proceedings of 23st International Scientific Conference Engineering for Rural Development 22-24.05.2024 Jelgava, LATVIA. 105-112.

ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ (CASH FLOW STATEMENT): СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА

*Півторак М.В., кандидат економічних наук,
доцент, Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

Звіт про рух грошових коштів (Cash Flow Statement) — це фінансовий документ, який показує, як грошові кошти надходять і витрачаються в компанії протягом певного періоду. Він дає змогу оцінити здатність підприємства генерувати грошові потоки, підтримувати операційну діяльність, здійснювати інвестиції й виконувати фінансові зобов'язання.

Структура звіту про рух грошових коштів:

Звіт поділяється на три основні розділи:

1. Операційна діяльність (Operating Activities)

Відображає грошові потоки, які виникають у результаті основної діяльності компанії.

Основні статті:

- Надходження від продажу товарів, робіт чи послуг.
- Витрати на оплату праці, оренди, закупівлі матеріалів.
- Сплата податків.
- Інші операційні доходи й витрати.

Методи розрахунку:

- Прямий метод: Показує конкретні надходження й витрати коштів.
- Непрямий метод: Починається з чистого прибутку, до якого додаються/віднімаються коригування (наприклад, амортизація, зміни в оборотному капіталі).

2. Інвестиційна діяльність (Investing Activities)

Відображає грошові потоки, пов'язані з придбанням або продажем активів.

Основні статті:

- Придбання/продаж основних засобів.
- Інвестиції в інші компанії.
- Надходження від продажу активів.
- Позики, надані іншим суб'єктам.

Характеристики: Цей розділ показує, чи компанія вкладає в розвиток, чи продає активи для забезпечення ліквідності.

3. Фінансова діяльність (Financing Activities)

Відображає грошові потоки, пов'язані із залученням або поверненням капіталу.

Основні статті:

- Отримання або погашення кредитів і позик.
- Виплата дивідендів акціонерам.
- Надходження від емісії акцій.

- Виплата відсотків за зобов'язаннями.

Формула підсумкового розрахунку:

Чистий грошовий потік = Операційна діяльність + Інвестиційна діяльність + Фінансова діяльність.

Цей показник додається до залишку грошових коштів на початок періоду, щоб отримати залишок на кінець періоду.

Значення звіту про рух грошових коштів:

1. Оцінка ліквідності: Звіт допомагає зрозуміти, чи має компанія достатньо коштів для покриття поточних зобов'язань.

2. Контроль управління: Відображає, наскільки ефективно керівництво управляє грошовими ресурсами.

3. Прогнозування: Дозволяє планувати майбутні потреби в грошових коштах.

4. Прозорість для інвесторів: Показує, як компанія генерує і використовує кошти.

Переваги звіту Cash Flow:

- Реальні дані про рух грошей, незалежно від методів обліку.
- Розкриває фінансові ризики (наприклад, недостатність грошових коштів).
- Допомагає визначити, чи може компанія виплачувати дивіденди, погашати борги та здійснювати інвестиції.

Використання звіту:

- Інвестори аналізують, чи компанія здатна генерувати стабільні грошові потоки.
- Кредитори оцінюють, чи може підприємство обслуговувати свої борги.
- Менеджмент використовує звіт для прийняття рішень щодо бюджету та стратегії розвитку.

Грамотне управління грошовими потоками дозволяє забезпечити фінансову стійкість і уникнути касових розривів.

Література

1. Неруш О. В. Управління рухом грошових коштів на підприємстві: кваліфікаційна робота магістра: спец. 073 – Менеджмент; наук. кер. О. В. Антонова; Харків, 2023. 68 с.

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ СТРАТЕГІЇ КРАЇН: ПРОТЕКЦІОНІЗМ, САНКЦІЇ ТА ТОРГОВІ ВІЙНИ

*Дмитрик І.О., здобувач третього
(доктор філософії) рівня вищої освіти,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань
Науковий керівник: Загороднюк О.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

В умовах глобалізації, коли економічні зв'язки між країнами стають все тіснішими, зовнішньоекономічні стратегії набувають великого значення для формування світової політики та економіки. Від протекціонізму до санкцій і торгових війн — кожна країна використовує ці інструменти для досягнення своїх національних інтересів. Водночас такі стратегії мають значний вплив на глобальні ринки, зовнішню політику та міжнародну стабільність. Протекціонізм, санкції та торгові війни, хоч і здаються окремими інструментами, насправді є взаємопов'язаними та взаємодіють у глобалізованій економіці.

Протекціонізм — це економічна стратегія, що передбачає обмеження імпорту товарів та послуг для захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції. Найчастіше він реалізується через тарифи, квоти або субсидії для національних виробників.

Сучасний приклад протекціоністської політики — це рішення введення мит на сталь та алюміній з боку президента США у 2018 році. Уряд США стверджував, що ці заходи необхідні для захисту національних виробників від китайської конкуренції, яка, на їх думку, загрожувала американським робочим місцям та індустріям.

Протекціонізм має два обличчя, і його вплив на економіку не завжди є однозначним. З одного боку, він може забезпечити короткострокову вигоду для національних виробників, захищаючи їх від конкуренції з боку іноземних компаній. Це може призвести до збереження робочих місць і підтримки стратегічно важливих галузей, таких як сільське господарство, важка промисловість або високотехнологічні сектори, де важливо зберігати національну конкурентоспроможність. Крім того, митні бар'єри або субсидії можуть стимулювати зростання внутрішнього виробництва, що в свою чергу сприяє економічній активності в національній економіці.

З іншого ж боку, в довгостроковій перспективі протекціонізм може мати й негативні наслідки. Підвищення мит або інші обмеження імпорту часто призводять до зростання цін на імпортовані товари. Це створює додаткове навантаження на споживачів, зокрема на найбільш вразливі верстви населення, які залежать від дешевих імпортованих товарів. Зростання витрат на

споживчі товари може призвести до зниження купівельної спроможності населення та сповільнення загального економічного зростання. Крім того, протекціонізм може стимулювати неефективність національних виробників, оскільки зниження конкуренції не мотивує підприємства до вдосконалення технологій, зниження витрат і підвищення якості продукції. Відсутність зовнішньої конкуренції може призвести до стагнації та навіть до деградації певних секторів економіки [1].

Ще одним важливим аспектом є те, що в умовах глобалізованого світу протекціоністські заходи часто викликають відповіді з боку інших держав, що може призвести до спіралі торгових обмежень і ескалації конфліктів. У відповідь на введення мит або інших обмежень, країни-партнери можуть запровадити власні санкції або торгові бар'єри, що спричиняє подорожчання товарів і послуг на світових ринках. Це, в свою чергу, може мати негативний вплив на економічне зростання, як на національному, так і на глобальному рівні. Якщо таке протистояння переходить у повномасштабні торгові війни, як це було з США і Китаєм у 2018 році, це може завдати шкоди не тільки двом учасникам конфлікту, а й глобальній економіці, порушивши постачальні ланцюги, підвищивши невизначеність на фінансових ринках і знизивши рівень міжнародної торгівлі.

Санкції — це інструмент зовнішньої політики, за допомогою якого країни намагаються змусити інші держави змінити свою політику, не вдаючись до військових заходів. Вони можуть бути економічними, фінансовими, політичними або навіть дипломатичними. Санкції, як правило, вводять через міжнародні організації, такі як ООН або ЄС, або окремо, як, наприклад, США робили щодо Ірану.

Іран — це класичний приклад, коли санкції стали основною лінією тиску з боку Заходу. Після того, як Іран почав розвивати свою ядерну програму, ЄС та США запровадили економічні санкції, які включали обмеження на торгівлю нафтою і фінансові операції. Внаслідок цього економіка Ірану зазнала серйозного удару: впала ціна на нафту, що є основною статтею доходів країни, а інфляція піднялася до двозначних цифр. Проте, на думку аналітиків, ці санкції не лише завдали шкоди іранському уряду, а й серйозно позначилися на благополуччі простих іранців [1, 2].

Торгові війни — це економічні конфлікти між двома або більше державами, які виникають, коли країни застосовують мита та інші обмеження для захисту своїх ринків, посилення власної економічної позиції або тиску на політичних опонентів. Вони можуть мати серйозні наслідки не тільки для безпосередніх учасників конфлікту, а й для глобальної економіки в цілому, адже порушення торговельних потоків і постачальних ланцюгів веде до зростання невизначеності, підвищення цін та уповільнення зростання [3].

Повноцінні торгові війни можуть виникати через протекціоністські політики, що призводять до введення митних бар'єрів та обмежень, спрямованих на захист національних ринків або для досягнення політичних цілей. Конфлікти між США та Китаєм є найбільш помітними і масштабними прикладами торгових війн сучасності, однак існують й інші приклади,

зокрема торгові суперечки між між ЄС і Великою Британією після Brexit. Після виходу Великої Британії з ЄС у 2020 році, обидві сторони почали запроваджувати нові митні бар'єри та торгові обмеження, що створило додаткові витрати для компаній, які працюють на обидва ринки. Також можна навести приклад конфлікту між США та ЄС. Спочатку конфлікт був спричинений спробами США запровадити високі митні тарифи на європейські автомобілі. У відповідь Європейський Союз застосував власні митні обмеження, підвищивши мита на американські товари, такі як харчові продукти і промислові вироби. Хоча в кінці кінців обидві сторони досягли угоди в 2019 році, ці торгові суперечки все одно підкреслили, як торгові війни можуть вплинути на великі економічні блок

Висновки. Зовнішньоекономічні стратегії країн, зокрема протекціонізм, санкції та торгові війни, мають серйозний вплив на світову економіку. Кожна з цих стратегій може бути ефективним інструментом для досягнення національних інтересів у короткостроковій перспективі, але вони також несуть ризики для глобальної стабільності. У світі, що стає все більш взаємопов'язаним, ефективне управління зовнішньоекономічною політикою вимагає обережного і збалансованого підходу, здатного мінімізувати негативні наслідки для глобальної економіки і забезпечити стійке економічне зростання.

Література

1. Кулик С. Економічні санкції як інструмент протекціонізму. *Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід*. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. С.37-38
2. Безрукова Н.В., Василенко М.В. Світові торговельні війни: особливості та наслідки. URL: [http:// www.economy. nauka.com.ua](http://www.economy.nauka.com.ua).
3. Юрчишин В. Торговельні війни сучасності та їх вплив на економічне зростання і розвиток у світі та Україні. Київ: Заповіт, 2019. 190 с.

УДК: 338.432:330.341.1

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ У СФЕРІ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

*Хахула В.С., кандидат
сільськогосподарських наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква
Хахула Б.В., доктор філософії
в галузі економіки, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

В сучасних умовах господарювання значення сталого сільського господарства зростає невідповідно. Сучасний агросектор забезпечує нас волокном для текстильної промисловості, продуктами харчування та

кормом для худоби. У зв'язку зі зростанням населення планети підвищується й попит, через що виникає загроза нестачі ресурсів. Стале сільське господарство дозволяє оптимізувати цей процес, знижуючи шкоду довкіллю та майбутнім поколінням. Така практика включає перехід до відновлюваних джерел енергії, ощадного землекористування та усунення забруднення навколишнього середовища. Загалом, стале сільське господарство – комплекс управлінських рішень, які приймають фермери, а також даних, необхідних для якісного аналізу, які надає технологія дистанційного зондування.

Технології сталого сільського господарства сприяють стабільному та безперервному виробництву, що, в свою чергу, дозволить забезпечити достатню кількість ресурсів у майбутньому. Згідно з Продовольчою та сільськогосподарською організацією Об'єднаних Націй (ФАО) така практика включає такі принципи:

- покращення харчового ланцюга;
- захист та економію природних ресурсів;
- поліпшення добробуту та економічного стану людей;
- стимулювання стійкості екосистем та угруповань;
- підтримку державних ініціатив та нормативних актів [1].

Впровадження принципів сталого розвитку у сфері аграрного виробництва включають: оцінку екологічних, економічних та соціальних викликів, які стоять перед сільським господарством; визначення проблем експлуатації ресурсів та негативного впливу на навколишнє середовище в сільському господарстві; вибір пріоритетних напрямків для впровадження, таких як використання екологічно чистих технологій, раціональне використання водних та земельних ресурсів, підтримка малих сільськогосподарських виробників тощо; створення механізмів підтримки аграрних підприємств для впровадження інновацій та технологій сталого розвитку; систематичний моніторинг ефективності та оцінка впливу застосованих стратегій на екологічну, економічну та соціальну сфери сільського господарства.

Концепція визначення якості сталого сільського господарства базується на аналізі трьох складових:

- екологічної (агроекологічної), яка позначає природозберігаючий підхід у господарюванні зі зменшенням забруднення та споживання невідновлюваних ресурсів;
- соціальної (соціально-територіальної), яка відповідає за забезпечення населення планети достатньою кількістю продовольства, справедливу зайнятість та розвиток для локальних спільнот;
- економічної, яка забезпечує життєздатність, ефективність та прибутковість фермерського бізнесу.

Такі складові сталого сільського господарства та їхні ефекти тісно взаємопов'язані. Наприклад, внесення добрив з урахуванням специфіки конкретної ділянки поля економить ресурси виробників (економічна складова) та сприяє захисту природи (екологічна складова).

Стале аграрне виробництво означає не просто стабільний бізнес для фермерів. Це завдання кожної окремої людини та організації, відповідальної за продовольчу безпеку. Точна інформація про достатність продуктів харчування потрібна національним та світовим торговим компаніям, фермерським господарствам, статистичним агентствам, державним установам тощо.

Нові технології сталого сільського господарства дозволяють здійснювати постійний моніторинг виробництва та полегшують керування ним. Можливості для впровадження принципів сталого розвитку в умовах аграрного виробництва є багато. Це: використання інноваційних передових технологій, таких як системи поливу, моніторинг рослин за допомогою дронів, автоматизовані системи управління фермами тощо, що сприяє збільшенню ефективності виробництва та оптимізації використання ресурсів. Це новітні екологічно чисті методи вирощування рослин та виробництва продуктів, які мають менший негативний вплив на довкілля, такі як органічне виробництво, переробка відходів, збір та використання відновлюваних джерел енергії [2].

Використання цифрових технологій та інструментів у сільському господарстві створює можливість змінювати стратегії управління, беручи за основу точне землеробство. Все це впроваджується заради максимізації врожайності та якості врожаю, щоб оптимізувати посів, скоригувати зрошення або покращити застосування внесених добрив, щоб впроваджувати ефективні рішення протягом усього сезону за допомогою відповідних інструментів. Унікальні технології для досягнення найкращих показників на кожному етапі розвитку культури У цьому контексті технологія відіграє ключову роль для отримання інформації через моніторинг культури, від початку її розвитку до збору врожаю, і становить вихідну точку в стратегіях діджиталізації та спостереження. На даний момент використання супутникових знімків, дронів в поєднанні з погодними даними та польовими спостереженнями сільськогосподарських експертів є потужними діагностичними інструментами, які відкривають двері для точного землеробства. Майже кожне рішення для точного землеробства спирається на дані. Тому, коли ми говоримо про використання погодних даних, то маємо на увазі не лише прогнозування екстремальних погодних явищ, таких як повені та посухи, але накопичення даних щодо щоденних погодних умов на полі, які впливають на посіви [3].

Інновації в інформаційно-комунікаційних технологіях для сільського господарства, а також використання найсучаснішої електроніки в сільськогосподарській техніці, що відбулися в останнє десятиліття, зробили можливим використання технологій диференційного внесення. Трактори з екранами моніторів та системами GPS із сантиметровою точністю, здатні застосовувати фітосанітарний продукт з різною інтенсивністю залежно від місцевості, стають все доступнішими і продовжуватимуть очолювати списки бестселерів у найближчі роки. У цьому сенсі протягом усього процесу вирощування цифрове сільське господарство покладається на

геореференційну інформацію для діагностики існуючих проблем та створення рекомендації щодо обробітку засобами захисту. Впровадження робіт та автономних систем у сільському господарстві дозволяє автоматизувати процеси вирощування, збирання та обробки продукції, зменшуючи витрати робочої сили та часу. Підтримка досліджень та розвитку нових технологій у сільському господарстві сприяє винайденню нових методів вирощування, покращенню генетичної стійкості культур та розробці нових сортів та гібридів [4].

Крім значних переваг, є певні складнощі, з якими стикаються фермери, впроваджуючи методи сталого сільського господарства. До таких проблем належать відсутність досліджень, урядових ініціатив та матеріальної бази, потрібних для конкретних рішень. Переваги сталого сільського господарства у довгостроковій перспективі мають деякі недоліки у короткостроковій. Це можуть бути збільшення трудовитрат завдяки мінімальну використанню обладнання, що працює на паливі. Також зменшується термін зберігання врожаю через відмову від хімікатів. Крім того, обмеження для захисту земель знижують обсяги виробництва.

Ера інноваційного сільського господарства відкриває нові горизонти для аграрного сектора, перетворюючи традиційні методи виробництва та управління сільськогосподарськими підприємствами на новітні. Інноваційні підходи дозволяють досягти більшої продуктивності, ефективності та сталості виробництва, а також забезпечують сталий та стійкий розвиток сільських громад. Ці тенденції вказують на зростаючу роль технологій та даних у сучасному сільському господарстві. Проте ми не можемо ігнорувати принципи сталого розвитку й охорони навколишнього середовища та такі елементи, на які впливає діджиталізація й нові технології, оскільки вони дозволяють нам оптимізувати використання природних ресурсів, одночасно забезпечувати продуктами харчування зростаюче населення та робити сільське господарство більш стійким і вигідним як для споживача, так і для агровиробника. В багатьох випадках цифрове сільське господарство є більш продуктивним і екологічним у середньостроковій і довгостроковій перспективі, воно врівноважує сільськогосподарські екосистеми, сприяє підвищенню стійкості, рентабельності та якості [2].

Отже, інтеграція принципів сталого розвитку відкриває нові можливості для досягнення більшої продуктивності, ефективності та сталості виробництва харчових продуктів та є важливим кроком у напрямку сталого розвитку аграрного сектора економіки. Це сприяє забезпеченню економічної стабільності, екологічної стійкості та соціальної відповідальності у виробництві та споживанні харчових продуктів. Дотримання принципів сталого розвитку дозволяє забезпечити наступним поколінням доступ до здорової та безпечної харчової продукції, зберігаючи природні ресурси для майбутніх поколінь.

Література

1. Харченко Т.О. Державне регулювання сталого розвитку аграрного сектора економіки України: теоретико-методологічні підходи: монографія. Суми, 2023. 360 с.

2. Курман Т. В. Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва: проблеми правового забезпечення : монографія. Харків : Юрайт, 2018. 376 с.

3. Бурачек І.В. Сучасний стан та перспективні напрямки розвитку сільського господарства в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки: Економіка та управління національним господарством*. Миколаїв. 2018. Вип. 21.

4. Полянчиков С. Капітонська О. Інтелектуальне сільське господарств. *Агроном*. №4. 2020. С. 22-25.

УДК: 005.551:005.95/.96

КОМАНДОТВОРЕННЯ ТА ТІМБІЛДІНГ – ЕФЕКТИВНІ МЕТОДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

*Хахула Б.В., доктор філософії
в галузі економіки, доцент,*

*Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

*Хахула Л.П. кандидат педагогічних наук,
доцент, Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

В умовах сьогодення для досягнення високого рівня конкурентоспроможності підприємств та їх прибутковості в цілому все більше керівників починають застосовувати інноваційні методи кадрового підбору майбутніх працівників та організації їх командної роботи для досягнення високого рівня трудового потенціалу організації. Позитивні результати суб'єкта господарювання не можуть бути отримані за рахунок продуктивної та задовільної роботи лише одного або декількох працівників. До такого результату діяльності можна прийти за допомогою злагодженості та згуртованості колективної трудової діяльності на підприємстві, яка направлена на досягнення поставлених цілей. Саме для цього доцільно застосовувати тимбілдінг при командотворенні та при подальшій діяльності колективу суб'єкта господарювання [1].

Людина була і залишається основним ресурсом будь-якого бізнесу. Завданням кожного керівника є використання цього ресурсу максимально ефективно. Але людина – це складна система, до якої потрібно шукати комплексний та комбінований підхід. Для побудови продуктивної та згуртованої команди треба враховувати можливості і потенціал кожного робітника та вміти розвивати ці якості. Очевидно, що не можливо просто зібрати групу співробітників, назвати їх командою і очікувати від них результатів. Потрібно розглянути динаміку роботи команди, а потім вибрати членів команди, чії навички та досвід будуть добре працювати разом і які окремо можуть принести щось варте. Робота в команді може бути ускладнена, якщо є різні члени, які складаються з різної статі, культурного походження, віку, зрілості та досвіду, а також тих, хто не хоче бути там.

Якщо неправильно зрозуміти динаміку людей, це може вплинути на робочу групу з точки зору її функціонування, її продуктивності та успіху.

Як правило, успішні команди включають: виконавців – вони стежать за тим, щоб робота була виконана і дають командний драйв; мислителів – вони мають хороші ідеї і відкидають погані; опікунів – вони тримають команду разом, знімають напругу, забезпечують співпрацю, сприяють гармонії та чуйно ставляться до стосунків у команді. Члени команди повинні: мати додаткові навички та досвід, схожі цінності; розуміти, що команда важливіша за особистість; мати сильне почуття причетності та прихильності; чітко розуміти цілі та завдання, індивідуальні ролі та відповідальність; відчувати відповідальність за результат; не соромитися говорити про те, що насправді думають; мають повноваження розвивати власні ідеї; бути готовими дотримуватися узгодженого курсу дій, хоча вони можуть мати різну думку.

В свою чергу керівник повинен: мати хороші навички роботи з людьми, мати гарні комунікативні навички, встановити чіткі, складні цілі, які всі розуміють і хочуть досягти, використовувати консультаційні процеси для планування командної роботи та розподілу завдань, встановити протоколи та стандарти, викликати бажання співпрацювати та взаємну довіру, щоб мати можливість отримати найкраще від кожного члена команди, адаптувати свій стиль керівництва відповідно до потреб ситуації, переконатися, що кожен член команди відчуває сильне почуття приналежності, заохочувати обмін ідеями, ефективно контролювати індивідуальний і командний прогрес.

Командна робота все одно може бути неуспішною, якщо не буде впроваджена мотивовану, продуктивну «культуру побудови команди» від верху до низу організації. Ця культура повинна підтримувати командну роботу та дозволяти членам команди працювати разом згуртовано та інноваційно. Кожна команда повинна відчувати, що не тільки має здатність створювати нові ідеї, ініціативи та стратегії, але й має для цього повноваження. Вони також повинні відчувати, що мають повну підтримку з боку вищого керівництва, вміти висловлювати невдоволення, коли воно виникає, і що в бізнесі існує сильна культура командної роботи.

Хороші команди, де співробітники працюють разом, є цінним активом для будь-якого бізнесу. Окремі люди можуть сяяти, але зазвичай блиск однієї людини не одноосібно визначає результат цілого проекту. Майже завжди саме спільні зусилля всієї команди в кінцевому підсумку показують успіх чи провал проекту. Для цього й був створений тимблдінг, який руйнує бар'єри. Це сприяє кращому та більш відкритому спілкуванню між самими співробітниками та вищим керівництвом та покращує навички вирішення проблем, розуміння та співпрацю, а також сприяє мотивації співробітників і зміцненню довіри. Тімблдінг – це комплекс заходів, спрямований на створення у робочому колективі певної атмосфери, яка мотивує його учасників йти до певної мети згуртовано та цілеспрямовано. Тімблдінг позитивно впливає на формування та налагодження взаємозв'язків у команді, організацію ефективної взаємодії між усіма учасниками трудового

колективу, що в свою чергу підвищує продуктивність праці робітників підприємства.

Однією з найбільш важливих функцій тимбілдингу є пошук шляхів злагодженої роботи серед учасників колективу, між якими можуть виникнути конфліктні ситуації. Це стає особливо важливим на етапі формування майбутнього колективу підприємства. В першу чергу тимбілдинг повинен стати важливою частиною навчання топ-менеджерів, тому що саме вони формують основні принципи і правила командотворення на суб'єкті господарювання, яким вони керують. Після цього стає не менш важливим правильне застосування методів тимбілдингу у вже сформованому колективі задля досягнення його злагодженості та продуктивності [2].

Позитивними наслідками застосування тимбілдингу в організації є:

- ігровий формат взаємодії між робітниками, що допоможе розслабитися, зняти напругу, помітити щось цікаве в інших членах колективу;

- під час тимбілдингу колеги можуть ближче познайомляться один з одним; у неформальному середовищі, наприклад, менеджери, маркетингологи, економісти та бухгалтерія зможуть стати єдиною командою, залученою до заходу; а якщо на підприємстві є новачки, то вони легше увіллються в колектив;

- співробітники отримують можливість прокачати свої навички спілкування, адже саме на спілкуванні будується лівова частка роботи будь-якого підприємства;

- у тимбілдингу важлива кожна людина, тому його активне застосування серед усіх членів колективу дає можливість кожному проявити себе, розкрити свої таланти та здібності [3].

В умовах сьогодення тимбілдинг актуальний як для малого і середнього, так і для великого бізнесу, який має всесвітній масштаб. Тому виникло так багато різновидів тимбілдингу: спортивний, творчий, історичний, психологічний тощо. При застосуванні у колективі спортивного виду тимбілдингу проводяться різноманітні спортивні ігри та заходи, які сприяють згуртуванню колективу та розвиненню навичок злагодженої і послідовної командної роботи. Творчий тимбілдинг ставить перед собою мету розвинення творчих навичок учасників трудового колективу задля розвитку креативного мислення та генерації ідей, які можуть стати каталізатором покращення результатів діяльності підприємства в цілому [4]. Відтворення подій з минулого є методом історичного тимбілдингу, який також дуже ефективно розвиває у працівників суб'єкта господарювання вміння працювати в команді та злагоджено передавати інформацію від однієї ланки робочого колективу іншій. Психологічний вид тимбілдингу є одним з найефективніших з-поміж інших видів, тому що спонукає його учасників до активного аналізу себе та інших співробітників, вдало розвиває навички комунікації та допомагає досягти більш згуртованого колективу на підприємстві. Кожен вид тимбілдингу надзвичайно важливий, оскільки будь-яка загальна діяльність команди, яка не пов'язана безпосередньо з роботою, якнайкраще впливає на

взаємовідносини між її підрозділами. Максимально позитивного та задовільного результату можна досягти за допомогою комбінації різних видів тимбілдіingu [5].

На жаль, у нашій країні тимбілдіинг знаходиться не на такому високому та розвиненому рівні, як закордоном. Дуже часто робітники українських підприємств тренінги командоутворення сприймають як щось нудне та нецікаве. Тому, для їх активного заохочення до участі у тимбілдіингових заходах слід спочатку провести роз'яснювальні бесіди на предмет того, які зміни планується впроваджувати та з якою метою, щоб максимально зменшити супротив до змін у колективі. І вже після цього можна розпочинати активно застосовувати методи тимбілдіингу для покращення якості командотворення на підприємстві [6].

Тому, на основі вищезазначеного, можна стверджувати, що тимбілдіинг є одним із найефективніших методів управління людськими ресурсами. Він дозволяє об'єднати працівників підприємства в єдину систему – команду – для побудови ефективних і продуктивних відносин всередині організації та успішної діяльності кожного її члена. Тому в умовах сьогодення для досягнення високої якості командотворення на підприємстві, доцільно активно використовувати тимбілдіинг.

Отже, найкращим способом для лідера є створити команду мрії – це: заохочувати співпрацю, допомогти членам команди зрозуміти свою мету та цілі, допомагати членам команди чітко розуміти інструкції та процеси для вирішення проблем і прийняття рішень, заохочувати членів команди вносити свій внесок у визначення цілей і відчувати причетність до проєкту, над яким вони працюють, забезпечити підтримку вищого керівництва, використовувати тимбілдіинг з формування команди, які кидають виклик динаміці та взаємодії всередині команди й забезпечують сильний досвід навчання.

Література

1. Виноградова О.В., Євтушенко Н.О. Групова динаміка і комунікації. навч. посіб. Київ, 2018. С. 223.
2. Климчук А. О., Михайлов А. М. Мотивація та стимулювання персоналу в ефективному управлінні підприємством та підвищенні інноваційної діяльності. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. Випуск 1. С. 218-229.
3. Романовський О.Г., Шаполова В.В. Психологія тимбілдіингу: навч. посіб. Харків : «Друкарня Мадрид», 2017. 92 с.
4. Сергеева Т. В., Дорін Фестеу, Гейл Роунтрі. Лідерство і командна робота: навч. посіб. Харків: ХНУБА, 2014. 124 с.
5. Ярмолюк Д. І., Хлуп'янець Д. І. Тимбілдіинг як один із ефективних методів управління персоналом. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Випуск 3(20). С. 152-156.
6. Гринько Т.В., Гвініашвілі Т.З. Ефективні комунікації як фактор забезпечення розвитку сучасного підприємства. *Теорія та практика управління суб'єктами підприємництва*: колективна монографія: за заг. ред. Т.В. Гринько. Дніпро: Біла К.О., 2020. С. 60-84.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

*Моцьо Я.Г., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань
Науковий керівник: **Малюга Л.М.**,
кандидат економічних наук, доцент.
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

Конкуренція - динамічний стан ринкового середовища, яке змушує її учасників удосконалювати свою продукцію і діяльність. Конкурентна перевага, що розглядається як сукупність властивостей товару, які створюють для фірми певну перевагу над конкурентами (місія, імідж, рівень культури, якість системи менеджменту і ін.), може обумовлюватися різними факторами. З іншого боку, конкурентна перевага може збільшувати ринкову силу і, тим самим, впливати на стан економічної кон'юнктури.

Позицію підприємства в галузі визначає конкурентна перевага. В кінцевому рахунку підприємства обходять своїх суперників, якщо мають міцну конкурентну перевагу.

Управління конкурентоспроможністю підприємства ресторанного бізнесу отримало особливу значимість з огляду на появу нових ідей для розвитку ресторанного бізнесу, нових запитів з боку споживачів, розвитку сучасних інформаційних технологій.

Найбільш важливим фактором, який забезпечує конкурентоспроможність ресторану - це місце розташування. З точки зору фахівців, найбільш перспективними є центр міста, курортні райони, розташування в торговому центрі, ресторанний ряд, ресторан, що знаходиться окремо.

Підвищити свої позиції ресторан може також за допомогою зниження ціни в порівнянні з конкурентами. І навпаки, підвищуючи ціну він знижує свої можливості в цьому напрямку. Підприємцям все більш цікавий середньоціновий сегмент ринку, тому що демократичні ресторани - найбільш динамічний напрямок.

Наступним фактором, який теж може вплинути на успіх ресторану - це якість послуг і їх різноманітність. Останнім часом людям подобається все тематичне: італійські ресторани з пастами, мексиканські кафе з гострим буріто або корейські ресторани з гострими стравами і можливістю їх приготувати самим на сковороді. Різноманітність і розважальний момент допомагає завоювати увагу споживача.

Одним з важливих елементів підвищення конкурентоспроможності ресторану є правильне складання меню. До розробки і створення меню слід

підходити творчо, тоді воно не тільки інформуватиме споживачів про страви та напої, а й спонукатиме до більшого замовлення.

При складанні меню необхідно постаратися врахувати такі чинники: приблизний асортимент страв, напоїв і виробів; наявність сировини і продуктів на складі; сезонність продуктів; наявність стандартів приготування страв; особливість контингенту, що обслуговується; час обслуговування; форми обслуговування; трудомісткість приготування страв, кулінарних і кондитерських виробів; спеціалізація кухні конкурентів; очікуваний рівень прибутку; витрати на придбання продуктів, оренду приміщень, заробітну плату персоналу; режим роботи підприємства.

Дизайн і концепція ресторану має переважне значення при виборі ресторану вищого цінового сегмента, а також для тих, хто планує банкет або інше свято (день народження, весілля і т.д.). Для клієнтів, які відвідують такі заклади, головним критерієм вибору ресторану є пануюча в ньому атмосфера, привабливий декор, персоналізований сервіс, наявність живої музики, а також знаменитого шеф-кухаря.

Багато в чому на формування унікальності може вплинути політика ресторану або кафе. Так, орієнтування на постійне вдосконалення сервісу і манери подачі продукту, виходячи з тих тенденцій, які диктує споживач, є цілком виграшним варіантом.

Вплив економічних чинників на ресторанний бізнес обумовлено тим, що конкуренція ресторанів і економіка знаходяться в тісному зв'язку. Вона може виражатися, наприклад, в прямій залежності динаміки закладу від економічного розвитку міста, матеріального добробуту її жителів. Так, наприклад, в маленькому населеному пункті з відсталою інфраструктурою ресторан фешенебельного типу не витримає конкуренцію з маленькими дешевими кафе.

До того ж, як і будь-яка інша сфера послуг, ресторанний бізнес також чутливий до підйому і спаду економіки. Так, відзначається, що під час економічних криз число відвідувачів закладів ресторанного господарства скорочується в рази. У таких ситуаціях найбільш дієвий спосіб для підтримки постійної бази клієнтів - впровадження програми лояльності, яка доводить свою ефективність протягом вже декількох років.

Сезонність - це одна з тих чинників, яка повинна бути врахована в першу чергу при відкритті ресторану. З року в рік це сприяє зниженню рентабельності ресторанного бізнесу.

Конкурентна перевага ресторану не є чимось стабільним, що постійно гарантує успіх і потік гостей. З огляду на високу циркуляцію конкурентів на ресторанному ринку, конкурентну перевагу ресторану можна легко втратити. Щоб ресторан залишався конкурентоспроможним, необхідно регулярно стежити за тенденціями ресторанного ринку, новими і існуючими раніше конкурентами.

Література

1. Малюга Л.М., Загороднюк О.В. Конкурентоспроможність підприємств

ресторанного бізнесу. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. №2 (25). С. 241-245. URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua> ISSN ONLINE 2518-1971.

2. Семенов В.Ф. Методи оцінювання конкурентоспроможності туристичного підприємства *Науковий вісник ОДЕУ*. 2010. № 14 (115). С. 75-85.

3. Яцковий Д. В. Сучасні методика оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 4(51). С. 183-188.

УДК 664:005.936.43

КОНЦЕПЦІЇ УПРАВЛІННЯ: СИСТЕМА 3S

Півторак М.В., кандидат економічних наук, доцент, Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», м. Біла Церква

Система 3S (від англійського "3S" — Simple, Special, Sustainable) є концепцією управління, яка фокусується на трьох ключових аспектах діяльності організації. Вона може застосовуватись у різних сферах, таких як бізнес, маркетинг, виробництво або управління процесами. Ця система спрямована на підвищення ефективності, конкурентоспроможності та стійкості організації.

Ось детальний опис кожного елемента:

1. Simple (Простота)

Суть полягає в тому, щоб зробити процеси, продукти чи послуги максимально простими та зрозумілими для співробітників, клієнтів і партнерів.

Цілі:

- Уникнення зайвої складності в управлінні, дизайні чи виробництві.
- Автоматизація рутинних операцій.
- Забезпечення легкості використання продуктів або послуг.

2. Special (Унікальність)

Фокус на створенні унікальних конкурентних переваг, які роблять компанію або продукт особливими на ринку.

Цілі:

- Виділення серед конкурентів за рахунок інновацій, дизайну або сервісу.
- Підвищення цінності для клієнтів через унікальні пропозиції.

3. Sustainable (Стійкість)

Забезпечення довгострокового розвитку за рахунок економічної, екологічної та соціальної стабільності.

Цілі:

- Зменшення впливу на довкілля (екологічна відповідальність).

- Створення довгострокових партнерських відносин із клієнтами та постачальниками.

- Забезпечення фінансової стабільності компанії.

Переваги системи 3S:

- Забезпечує баланс між ефективністю, інноваційністю та стійкістю.

- Дає змогу швидко адаптуватися до змін у ринковому середовищі.

- Збільшує задоволеність клієнтів і підвищує лояльність до бренду.

- Створює конкурентні переваги в довгостроковій перспективі [1, с. 233].

Система 3S є універсальною та може бути застосована в різних сферах:

Управління бізнесом (спрощення операцій, створення унікального продукту, розвиток сталих бізнес-моделей).

Проектний менеджмент (ефективне планування, інноваційний підхід, збереження ресурсів).

Маркетинг (чітке позиціонування бренду, створення емоційного зв'язку з клієнтом, відповідальність перед суспільством).

Запровадження 3S допомагає організаціям досягти високої результативності та забезпечити стійкий розвиток навіть у складних умовах.

Література

1. Базалійська Н.П., Міщук В.В. (2016) Сутнісні підходи формування системи мотивації трудової поведінки працівників на підприємстві. Глобальні та національні проблеми економіки. монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 232–236

УДК 339.138

МАРКЕТИНГОВІ КОМУНІКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

*Осадчук М.О., здобувач вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань
Науковий керівник: **Малюга Л.М.**,
кандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

Поряд з ринками товарів, капіталу, робочої сили існує і взаємодіє з ними величезний ринок послуг. В сучасних умовах конкурентної боротьби за споживача на ринку готельних послуг значення маркетингових комунікацій для підприємств сильно зростає. Саме комунікації виступають в якості активного елементу комплексу маркетингу. Готельним підприємствам недостатньо мати хороший продукт, встановити на нього правильну ціну і довести його до споживачів за допомогою системи збуту.

Середовище, в якому функціонує готельне підприємство містить у собі складну систему комунікацій. Комунікації – це процес обміну інформацією, її смисловим значенням між двома і більше людьми. У діяльності готельних підприємств комунікації виконують такі основні функції: є джерелом і носієм інформації; є засобом усвідомленого впливу на ринок; є інструментом підвищення ефективності маркетингової діяльності.

Готель контактує зі своїми клієнтами, постачальниками, посередниками, банками, страховими компаніями та іншими контактними аудиторіями. Ці зв'язки взаємні і перетинаються між собою. Завдання кожного готелю полягає в формуванні та підтримці свого іміджу в очах клієнтів та громадськості.

Управління маркетингом в готелі - це система маркетингової діяльності, що передбачає планування, виконання і контроль маркетингової програми й індивідуальних обов'язків кожного працівника готелю, оцінка ризиків і отриманого прибутку, ефективність маркетингових рішень.

Управління маркетингом передбачає систему, що містить у собі: збір необхідної інформації, досліджень коливаний ринку, реклама, збутові операції обслуговування персоналу. Дана система змогла б забезпечити максимум ефекту при раціональному мінімумі витрат на маркетинг.

Маркетингові дослідження в готелях - це надзвичайно важка система вивчення готельного ринку, позицій готельного підприємства на ринку, формування попиту, виявлення різних шляхів задоволення потреб клієнтів. Власні внутрішні стандарти, які має готельне підприємство допомагає ідентифікувати його серед інших готелів. Корпоративні стандарти відображають попередній досвід в управлінні якістю готелем, ідентифікують спеціалізацію готелю, розвивають попит на готельні послуги, створюють конкуренцію.

Управління маркетингом складається з аналізу, планування, виконання, координації, а також програми контролю всіх елементів маркетингового комплексу. Основою сучасного управління маркетингом є концепція маркетингу. Концепція маркетингу стверджує, що запорука успіху готелю є визначення потреб і потреб цільових ринків, для забезпечення бажаної задоволеності більш ефективно, ніж конкуренти. Дана концепція розрахована на детальне вивчення своїх клієнтів та максимальне їх задоволення.

Маркетингові дослідження в готелях - це надзвичайно важка система вивчення готельного ринку, позицій готельного підприємства на ринку, формування попиту, виявлення різних шляхів задоволення потреб клієнтів.

Власні внутрішні стандарти, які має готельне підприємство допомагають ідентифікувати його серед інших готелів. Корпоративні стандарти відображають попередній досвід в управлінні якістю готелем, ідентифікують спеціалізацію готелю, розвивають попит на готельні послуги, створюють конкуренцію.

У практиці маркетингу ці види комунікацій взаємодіють і доповнюють один одну. На сьогоднішній день існують такі основні елементи маркетингових комунікацій:

- Реклама - форма комунікацій, яка призначена для просування товарів, послуг або ідей на ринок. Більшість рекламних посилок призначені для широкого кола споживачів, поширюються завдяки ЗМІ, радіо, телебаченню, друкованим виданням, зовнішній рекламі, тощо.

- Стимулювання збуту готельного продукту - вид маркетингової діяльності, який на певний час збільшує цінність пропонованої послуги і безпосередньо стимулює купівельну активність споживачів.

- Зв'язки з громадськістю - це створення сприятливого іміджу про послуги у свідомості клієнта. Вони реалізуються шляхом підтримки певних програм і видів діяльності, які пов'язані з продажем готельного продукту.

- Брендинг - це мистецтво створення довгострокової купівельної переваги до даного готелю.

- Особисті продажі - встановлення особистого контакту з покупцями з метою продажу товару (телефонні переговори, бронювання).

Отже, сучасний маркетинг готельного підприємства означає більше, ніж розробка конкурентоспроможних готельних послуг і встановлення на них привабливих цін. Готелі повинні мати продуману комунікаційну стратегію і вміти підтримувати зв'язок з клієнтами, контактними аудиторіями і громадськістю. Методика оцінки маркетингових комунікацій в готелі залежить від його зацікавленості в просуванні своїх послуг на ринок, розширенні можливостей, пошук нових пропозицій, введення чесної конкуренції, відповідність очікуванням гостей, намагання задовольнити кожного споживача готельних послуг, правильний вибір стратегії введення маркетингової політики та багато іншого.

Література

1. Давиденко І. В. Сучасні напрями стратегічного управління туристичним підприємством. *Економічні студії*. Львів: ГО «Львівська економічна фундація», 2017. №2 (15). С. 23-27.

2. Петриченко П. А. Маркетингові Інтернет-комунікації підприємств сфери послуг: клієнтоорієнтований підхід. *Вісник соціально- економічних досліджень*. 2013, випуск 2 (49), ч. 1. С. 54 - 59.

3. Роглев Х. Й. Основи готельного менеджменту: підручник. К.: Кондор, 2009. 408с.

УДК 351:338.432

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Никоненко О.А., здобувачка третього (доктор філософії) рівня вищої освіти, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква

Питання забезпечення продовольчої безпеки займає важливе місце в концепціях національної безпеки більшості передових країн, в зв'язку з чим в

цих країнах розробляються та приймаються відповідні закони, державні стратегії й програми. В теорії продовольчої безпеки одним з ключових питань є питання про способи та механізми її забезпечення. Йдеться в першу чергу про державну підтримку сільськогосподарського виробництва і продовольчого ринку як внутрішньої, так і зовнішньої. Обидва напрями представляють собою складні системи, які не можуть функціонувати в режимі вільного ринку, а вимагають ефективного державного регулювання

Продовольча безпека та її механізм будь-якої держави полягає в досягненні оптимальної для національних умов комбінації політичних, економічних, соціальних і інших чинників, спрямованих на якнайповніше постачання населення продуктами харчування, виходячи з медичних норм споживання. Причому, роль уряду в процесі забезпечення продовольчої безпеки полягає в розробці цілей продовольчого забезпечення країни і заходів соціально-економічних. В розвинутих країнах держава за допомогою різних економічних і фінансових інструментів здійснює постійну і стабільну підтримку менше монополізованого сільського господарства шляхом перерозподілу доходів з більше монополізованого промислового сектору. Це дає можливість не лише забезпечувати продовольством населення країн, навіть з величезною щільністю населення, але також експортувати великі обсяги сільськогосподарської продукції і продуктів харчування, забезпечуючи продовольчу безпеку своїх країн.

Велику роль відіграє торгівля в контексті продовольчої безпеки. Роль і значення торгівлі в забезпеченні продовольчої безпеки в умовах ринкової економіки полягає в тому, що це ключовий елемент в досягненні світової продовольчої безпеки. Торгівля породжує ефективне використання ресурсів і стимулює економічний розвиток, від якого залежить рівень макроекономічної продовольчої безпеки. Торгівля дозволяє споживанню продуктів харчування населення країни перевищити їх виробництво, допомагає скоротити коливання виробництва і споживання і частково знімає тягар зберігання. Відповідна торгова політика сприяє досягненню мети стійкого розвитку і продовольчої безпеки

Аналіз досвіду різних країн показує, що забезпечення власної продовольчої безпеки є природним прагненням будь-якої держави. Але при цьому виникає необхідність в спеціальних політичних заходах із збереження посівних площ, розвитку внутрішнього виробництва, збереження і розвитку різних форм господарювання. Однак, сільськогосподарське виробництво країни ніколи не буде в змозі повністю забезпечити власну продовольчу безпеку, його продуктивність може бути обмежена географічними або кліматичними чинниками.

В Україні і в світі питання забезпечення продовольчої безпеки, налагодження механізму, підтримки достатнього рівня самозабезпечення продовольством стоїть досить гостро. Для вирішення цієї проблеми потрібно прискорення аграрної реформи, зниженню міжрегіональних бар'єрів на шляху руху продовольчої продукції. При цьому аграрна реформа є необхідною ланкою загальних перетворень економіки в

ефективну ринкову систему і спрямована не тільки на соціально-економічну, галузеву і технологічну реструктуризацію, але і зміну економічної поведінки сільськогосподарських виробників. Питання підтримки продовольчого самозабезпечення країни вирішувалося виключно планово-директивними методами, що призводило до значного спотворення ціноутворення і не стимулювало розвиток виробництва сільгосппродукції, хоча при цьому населенню гарантувався продовольчий мінімум. Тому використання ринкових методів підтримки продовольчої самодостатності в цілому ефективніше, особливо у разі проведення ефективної внутрішньої і зовнішньої аграрної політики.

Література

1. Farm Safety Net. U.S. Department of Agriculture. URL: http://www.usda.gov/documents/FARM_SAFETY_NET.pdf.
2. National Export: Importance of U.S. Agricultural Exports. April 2010. URL: <http://www.fas.usda.gov/>.
3. Батюк Л. А. Продовольча безпека та досвід її забезпечення в деяких розвинутих країнах світу. *Вісник ХНТУСГ*. Економічні науки. 2010. Вип. 105. С.72—79.
4. Васільєва Л. М. Методичні аспекти державного регулювання стійкого розвитку аграрного сектору в зарубіжних країнах. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2011. № 4. С. 74 – 83.
5. Олійник В. Державне регулювання у сфері забезпечення продовольчої безпеки: зарубіжний досвід. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. Вип. 1 (12). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01\(12\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_01(12)/index.html).
6. Борщевський П. Продовольча безпека країни: стан і тенденції. *Розбудова держави*. 2007. №1-6. С. 66-73.
7. Саблук П.Т., Юрчишин В.В. Розробка аграрної (аграрно-продовольчої) доктрини України. *Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку*. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 5) / За ред. П.Т. Саблука та ін. К.: ІАЕ, 2002. С. 625-642.

УДК 658.15:004.738.5

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Прохорова Н.Д., здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв
Науковий керівник: Гуріна О.В., доктор економічних наук., доцент м. Миколаїв

Цифровізація економіки сприяє позитивним змінам у діяльності підприємств, відкриваючи нові можливості для їх розвитку. Однак, поряд із

перевагами, вона створює нові загрози, які раніше були малозначущими в умовах традиційної економіки. Вплив цифрових технологій призводить до фундаментальних змін у роботі підприємств, що зумовлюють потребу урахувувати специфікацію цифрової реальності під час формування та реалізації системи фінансової безпеки [1].

Позитивні аспекти цифрової економіки включають у себе: підвищення швидкості та ефективності обміну інформацією та даними; розвиток онлайн-бізнесу та платіжних систем, що сприяє зростанню електронної комерції; зручність для користувачів у здійсненні онлайн-покупок, знаходженні необхідної інформації та отриманні послуг; стимулювання інновацій та розвитку новітніх технологій; покращення доступу до освіти та здоров'я через цифрові ресурси та платформи.

Проте, поряд із перевагами цифрової економіки, варто розглянути і її негативні аспекти, які включають у себе: проблеми з приватністю та безпекою даних: цифрова економіка збирає великі обсяги особистої інформації, що може призвести до порушень приватності та можливого зловживання даними; ризики для зайнятості: інтелектуальні технології можуть призвести до автоматизації робіт і втрати робочих місць для людей, які не можуть конкурувати з машинами; розрив у діджитальному доступі: часто цифрова економіка призводить до розриву між тими, хто має доступ до технологій, та тими, хто не має, поглиблюючи нерівності; кібершахрайство та мережеві загрози: зростаюча кількість цифрових даних підвищує ризик кібератак та інших загроз для безпеки в Інтернеті; маніпулювання наявною інформацією: цифрові технології можуть використовуватися для маніпулювання інформацією та поширення фейкових новин, що може вплинути на суспільство.

Система фінансової безпеки підприємства зазнає змін і вимагає особливої уваги до захисту інформаційних активів, які використовують для адміністрування, управління підприємством, організації виробничих процесів, реалізації продукції та комунікації із суб'єктами зовнішнього середовища, такими як постачальники, клієнти, банки та державні установи [2].

Для забезпечення інформаційної безпеки, яка є складовою фінансової безпеки підприємства, доцільно використовувати інформаційні системи та технології. Вони являють собою комплекс програмно-технічних засобів і методів, призначених для створення, передачі, обробки та використання інформації.

Таким чином, з одного боку, бізнес отримує значні переваги у вигляді нових можливостей та додаткових ефективних важелів управління при використанні цифрових технологій, а з іншого – на додачу і нові виклики та загрози. В цьому контексті до системи забезпечення фінансової безпеки додається нове завдання – підтримання фінансової стійкості в умовах нестабільності, що підсилюються наслідками використання цифрових технологій.

А тому, на нашу думку, механізм фінансової безпеки повинен бути інтегрованим у загальну систему управління підприємством, сприяючи досягненню його стратегічних цілей. Він представляє собою комплекс принципів, завдань і методів, які впливають на процес ухвалення управлінських рішень (рис.). Основне завдання такого механізму — мінімізувати негативний вплив загрози на фінансову безпеку та забезпечити конкурентоспроможний розвиток підприємства.

Рис. Механізм фінансової безпеки підприємства в умовах цифровізації

Наведений механізм може бути реалізований через зміни підходів до управління підприємством і трансформацію його структури. Оперативне управління повинно стати динамічним і здійснюватися ситуативними командами, які формуються для вирішення конкретних завдань. Прийняття рішень у таких командах базується не на жорстких інструкціях «зверху вниз», а на адаптивних підходах.

Вказане вище зумовлює перехід до мережових децентралізованих структур із гнучкими зв'язками, які можуть змінюватися за потреби. Ключовим фактором стає можливість ухвалення рішень щодо планування і розподілу ресурсів у реальному часі. У цифровій економіці домінуючою організаційною структурою стає мережева форма організації, що сприяє самоорганізації підприємств та їхньому еволюційному переходу від простих до більш складних систем.

У сучасних умовах цифрової трансформації економіки забезпечення фінансової безпеки підприємства стає одним із ключових завдань його стабільного функціонування та розвитку. Цифровізація не лише відкриває нові можливості для підвищення конкурентоспроможності бізнесу, але й створює низку ризиків, зокрема кіберзагрози, дезінтермедіацію фінансових процесів, посилення конкурентного тиску та збільшення залежності від цифрових технологій [3].

Ефективний механізм фінансової безпеки підприємства має бути адаптованим до викликів цифрової економіки та включати гнучку систему принципів, методів та інструментів, які дозволяють ідентифікувати ризики, мінімізувати їх вплив та створювати умови для стійкого розвитку. Особлива увага має приділятися захисту інформаційних активів, інтеграції сучасних фінансових технологій та побудові надійних систем управління ризиками.

Отже, в умовах цифровізації важливо забезпечувати постійний моніторинг нових загроз, впроваджувати інноваційні підходи до управління фінансами та адаптувати організаційну структуру підприємства до реалій цифрового середовища. Лише комплексний підхід до формування механізму фінансової безпеки забезпечить не лише стійкість підприємства до зовнішніх та внутрішніх викликів, але й сприятиме його довгостроковому успіху в умовах динамічних змін цифрової економіки.

Література

1. Pantielieieva N. M., Rogova N. V., Braichenko S. M., Dzholos S. V., Kolisnyk A. S. Current aspects of transformation of economic relations: crypto-currencies and their legal regulation. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 4, № 31, pp. 410–418. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v4i31.190962>

2. Пантелєєва Н. М. Фінансова безпека в умовах цифрової економіки: очікування і реальність. *Фінансовий простір*. 2020. № 2 (38). DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209289](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209289)

Paryzkyi I., Perehuda Y., Kryvoberets M., Hurina O. and Glybovets V. Smart Economy in the Regions of Ukraine: Current Trends and Development Vectors. *Review of Economics and Finance*. 2023. №21. pp. 1380–1388

УДК: 336.132

МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Бухенська М.С., старший викладач,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету “Україна”,
м. Біла Церква*

Механізм здійснення публічних закупівель є регламентованим чинним законодавством, у положенні Закону України «Про публічні закупівлі»,

оскільки порядок здійснення публічних закупівель має часові, вартісні та організаційні обмеження. Механізм здійснення публічних закупівель у частині етапів наведено на рис. 1.1. Публічна закупівля розпочинається з оголошення, яке державні органи чи органи місцевого самоврядування самостійно та безоплатно через авторизовані електронні майданчики оприлюднює в електронній системі закупівель. До авторизованих електронних майданчиків належать ТОВ «Закупівлі.Про», ТОВ «Смарттендер», ТОВ «Держзакупівлі.Онлайн» та ін.

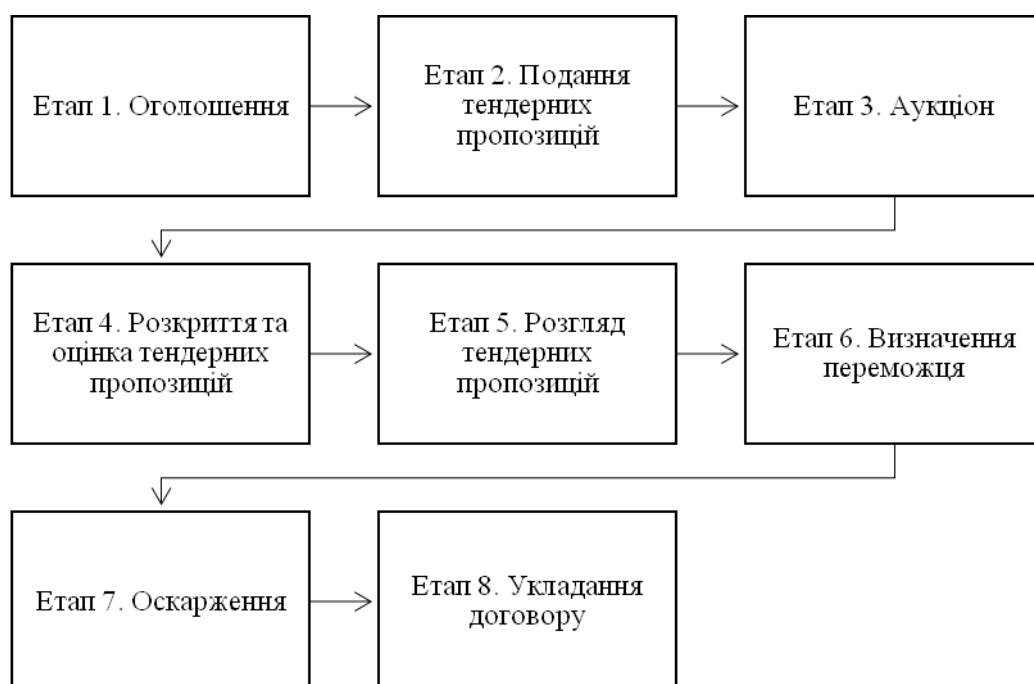

Рис. 1.1. Механізм здійснення публічних закупівель

Джерело: побудовано на основі Закону України «Про публічні закупівлі» [1]

Перший етап, замовник розміщує оголошення про проведення конкурентних процедур закупівель, тендерну документацію та проект договору про закупівлю: оголошення про проведення відкритих торгів та конкурентного діалогу - не пізніше ніж за 15 днів до кінцевого строку подання тендерних пропозицій, якщо вартість закупівлі не перевищує межі, та не пізніше 30 днів у разі перевищення таких меж; оголошення про проведення торгів з обмеженою участю - не пізніше ніж за 30 днів до кінцевої дати отримання документів, поданих на кваліфікаційний відбір; оголошення про проведення спрощеної закупівлі та проект договору про закупівлю - не пізніше ніж за 6 робочих днів до кінцевого строку подання пропозицій.

Другий етап - подання тендерних пропозицій, щодо предмета закупівлі або його частини, яку учасник процедури закупівлі подає замовнику відповідно до вимог тендерної документації.

Електронна система закупівель під час отримання тендерних пропозицій/пропозицій забезпечує: «1) фіксацію дати і точного часу отримання тендерних пропозицій/пропозицій; 2) неможливість доступу будь-

яких осіб до отриманих тендерних пропозицій/пропозицій (їх частин) до моменту настання дати і часу кінцевого строку подання; 3) розкриття отриманих тендерних пропозицій/пропозицій, зазначених в оголошенні про проведення конкурентної процедури закупівлі/спрощеної закупівлі» [1].

Коли відбувається електронний аукціон учасники мають право протягом одного етапу один раз понизити ціну/приведену ціну своєї пропозиції не менше ніж на один крок від своєї попередньої ціни/приведеної ціни (ст. 30 Закон України «Про публічні закупівлі» [1]).

І на останньому етапі, рішення про намір укласти договір про закупівлю приймається замовником у день визначення учасника переможцем процедури закупівлі/спрощеної закупівлі. Протягом одного дня з дати ухвалення такого рішення замовник оприлюднює в електронній системі закупівель повідомлення про намір укласти договір про закупівлю.

В умовах воєнного стану надзвичайно важливим є забезпечення оперативного, належного та безперервного бюджетного планування планування публічних закупівель та їх проведення. Починаючи з 24 лютого 2022 року, з метою забезпечення безперебійного функціонування економіки та підтримки малого бізнесу було внесено численні зміни до Бюджетного кодексу, а також прийнято низку нових законів і нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, більшість з яких залишаються чинними на період воєнного стану, а деякі з них - ще протягом року після війни. Зокрема, на період війни подальшої уніфікації зазнала спрощена система оподаткування, а деякі податки було скасовано, наприклад, податок на землю, акциз на паливо та екологічний податок. Місцевим органам влади було надано ширшу автономію, зокрема щодо оприлюднення звітів про виконання місцевих бюджетів.

Внесені зміни спростили організацію бюджетного процесу на територіях, які після 24 лютого 2022 р. є тимчасово непідконтрольними українській владі, тимчасово окупованими або на яких ведуться бойові дії, а також удосконалили організацію роботи учасників бюджетного процесу на місцевому рівні у період дії воєнного стану. Зокрема, постановою Уряду передбачено доповнення щодо особливостей виконання місцевих бюджетів у період дії воєнного стану, які було затверджено постановою Кабінету Міністрів від 11 березня 2022 року № 252, відповідно до яких [2]:

- визначено спрощені умови виконання бюджетних повноважень військовими адміністраціями населених пунктів, обласними, районними та Київською міською військовою адміністраціями;

- надано право начальникам військових адміністрацій населених пунктів у період дії воєнного стану на територіях, які після 24 лютого 2022 року є тимчасово непідконтрольними українській владі, тимчасово окупованими або на яких ведуться бойові дії, здійснювати повноваження місцевих фінансових органів, у разі неможливості їх функціонування;

- врегульовано питання погодження проектів рішень про передачу коштів у вигляді міжбюджетного трансферту.

Не менш важливий документ [3] стосується затвердження порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевому бюджету на відновлення об'єктів критичної інфраструктури в рамках спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проекту, завдяки якому забезпечується швидке відновлення та розвиток міської інфраструктури у воєнний період. З початку війни можна було спостерігати призупинення надання міжбюджетних трансфертів у зв'язку з необхідністю погодження процесів передачі фінансових ресурсів обласним військовим адміністраціям, районним радам багато, між громадами, в тому числі у розрізі міжмуніципального співробітництва з Міністерством фінансів України.

Реформування бюджетного планування в контексті удосконалення реалізується через утвердження середньострокового бюджетного планування. У Верховній Раді України зареєстровано проект Закону «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення передбачуваності бюджетної політики та посилення боргової стійкості» № 9346. Проект передбачає внесення низки змін для посилення ролі Міністерства як органу, відповідального за збалансованість і обґрунтованість показників бюджету під час внесення змін до закону про Державний бюджет України.

За Бюджетною декларацією на 2022 – 2024 роки [4] зусилля бюджетного фінансування будуть спрямовані на підтримку макроекономічної стабільності, стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, виконання завдань спрямованих, зокрема, на:

- посилення обороноздатності і безпеки держави;
- стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу;
- розвиток агропромислового комплексу;
- формування чистого та безпечного довкілля, збереження та відновлення природних екосистем;
- розвиток адміністративних послуг та їх цифровізацію, інформатизацію суспільства, сприяння розвитку ІТ-бізнесу,
- підвищення рівня цифрової грамотності українців;
- посилення енергонезалежності;
- створення ефективної та досконалої системи здійснення соціальної підтримки та пенсійного забезпечення населення;
- розвиток системи соціального захисту ветеранів війни;
- забезпечення якісної, сучасної і доступної середньої освіти,
- розбудову безпечної та інклюзивної системи освіти, створення сучасної системи професійної (професійно-технічної) освіти та забезпечення якості вищої освіти;
- забезпечення доступу до основних медичних послуг;
- підвищення рівня прозорості в управлінні державними фінансами [15].

Механізм здійснення публічних закупівель є суворо регламентованим чинним законодавством, а в умовах воєнного стану надзвичайно важливим є ще й забезпечення оперативного, належного та безперервного бюджетного планування та організації публічних закупівель.

Література

1. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 року № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 19.11.2024).
2. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України No 252 від 11.03.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text3> (дата звернення: 19.11.2024).
3. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на відновлення об'єктів критичної інфраструктури в рамках спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проекту «Проект розвитку міської інфраструктури – 2» : Постанова Кабінету Міністрів України No 1279 від 15.11.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.11.2024).
4. Про Бюджетну декларацію на 2022-2024 роки: Постанова Верховної Ради України від 15.07.2021 № 1652-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1652-IX#Text> (дата звернення: 19.11.2024).

УДК 331.101.3

МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ

Кондренков В.В., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, Уманський національний університет садівництва, м. Умань
Науковий керівник: Малюга Л.М., кандидат економічних наук, доцент, Уманський національний університет садівництва, м. Умань

Одним з важливих шляхів підвищення ефективності використання персоналу підприємства є посилення мотивації праці. Саме мотивація праці і професійний рівень працівників забезпечують дієвість управління людськими ресурсами.

Мотивація праці - це одна з найважливіших функцій менеджменту, яка представляє собою спонукання працівників до діяльності по досягненню цілей підприємства через задоволення їх власних потреб. Основою даного процесу є використання різноманітних мотивів, серед яких слід відзначити матеріальні, моральні, соціально-психологічні, духовні, творчі та ін. На мотивацію працівників фірми безпосередній вплив надають умови праці на підприємстві, організація праці та її оплати, можливості підвищення посади та ін. [2]

Виділяють три види мотивації - пряму, примусову і стимулювання. Пряма мотивація є безпосереднім впливом на особистість працівника і його систему цінностей шляхом переконання, навіювання і психологічного впливу. Примусова мотивація спрямована на загрозу погіршення задоволення будь-яких потреб працівника при невиконанні їм заданих вимог. Стимулювання праці як метод формування мотивів передбачає право вибору працівником варіанта поведінки спираючись на його інтереси [1].

Головними способами мотивації є потреби, стимули і мотиви. Потреби є в теорії мотивації як усвідомлена відсутність чого-небудь, що спричиняє спонукання до роботи. Під стимулом зазвичай мається на увазі зовнішнє спонукання до дії, причиною якого є інтерес (матеріальний, особистий або груповий), найчастіше матеріальне заохочення певної форми, тобто заробітна плата. На відміну від стимулу мотив є внутрішньою спонукальною силою (бажання, потяг, орієнтація і ін.).

Система матеріального і морального стимулювання праці являє собою сукупність заходів, які спрямовані на підвищення ділової активності працівників і як наслідок - підвищення ефективності праці та її якості. Стимулювання праці як метод управління доповнює адміністративні і правові методи управління, спонукаючи працівників і їх колективи працювати більше і краще, ніж це передбачено трудовими угодами.

Стимули можуть бути матеріальними і нематеріальними, а поєднання матеріальних і моральних стимулів є одним з найважливіших принципів стимулювання. У складі матеріальних можна виділити грошові і негрошові стимули, в складі нематеріальних - соціальні (престижність роботи, можливість росту), моральні (повага з боку колег, нагороди) і творчі (можливість самореалізації та самовдосконалення) [3].

Виділяють такі основні форми стимулювання працівників підприємства:

1) Заробітна плата, яка характеризує оцінку внеску працівника в результати роботи підприємства (абсолютна величина і співвідношення з рівнем оплати інших працівників підприємства).

2) Соціальні виплати, які включають пільгове харчування, продаж власної продукції підприємства працівникам зі знижкою, оплату витрат на проїзд працівника до місця роботи і назад.

3) Нематеріальні пільги і привілеї персоналу, в тому числі надання права на гнучкий графік роботи.

4) Заходи, які підвищують самостійність і відповідальність працівника, також підвищують його кваліфікаційне зростання.

5) Створення сприятливої атмосфери, усунення статусних, адміністративних, психологічних бар'єрів між різними групами працівників.

6) Просування працівників по службі, планування їх кар'єри, оплата навчання та підвищення кваліфікації [2].

Такі заходи по підвищенню мотивації праці дозволяють більш якісно використовувати трудовий потенціал підприємства і підвищити його конкурентоспроможність на ринку.

Отже, слід зазначити, що система оплати праці є важливим, хоча і не єдиним, інструментом управління мотивацією працівників організації. Постійна частина оплати праці забезпечує утримання вже працюючих працівників на підприємстві та залучення нових. Оклади працівників повинні відповідати вимогу справедливості як всередині підприємства, так і в порівнянні з іншими. Тому при розробці системи окладів проводиться оцінка посад в балах за критеріями, важливим з точки зору бізнесу даного підприємства.

Література

1. Устіловська А. С. Мотивація персоналу як один з основних інструментів успішного управління персоналом. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 112–115.
2. Формування мотивації персоналу підприємства / М. Д. Ведерніков [та ін.]. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2020. № 3. С. 239-247.
3. Шлендер П.Е. Управління персоналом. К.: Знання, 2005. 126 с.

УДК: 336.2

ОПОДАТКУВАННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

*Долецький Д.О., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету “Україна”,
м. Біла Церква
Науковий керівник: Півторак М.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету “Україна”,
м. Біла Церква*

Світові тенденції оподаткування транспортних засобів досліджувалися та більшість з них визначають необхідність гармонізації українського податкового законодавства з іноземним податковим законодавством, в першу чергу європейським. Тому актуальності набуває дослідження особливостей оподаткування транспортних засобів. У табл. 1. наведено особливості іноземного досвіду оподаткування транспортних засобів.

Таблиця 1

Особливості іноземного досвіду оподаткування транспортних засобів

Країна	Об'єкт оподаткування	База оподаткування
Німеччина	легковий автомобіль	об'єм двигуна; об'єму викиду вуглекислого газу CO ²
Франція	легковий автомобіль або службовий автомобіль в залежності від типу використовуваного палива та року першої реєстрації	потужність двигуна; об'єм викиду вуглекислого газу CO ² ; тип палива
Італія	автомобіль в залежності від регіону проживання	потужність двигуна; об'єм викиду вуглекислого газу CO ²
Данія	автомобіль	вартість автомобіля; тип двигуна; витрата пального
США	автомобіль; службовий автомобіль	витрата пального
Австралія	автомобіль; додаткове оподатковуються дорогих автомобілів в розмірі 33% від вартості понад 57 тис. дол.	вартість автомобіля

Джерело: [1, с. 32]

Наведені дані у табл. 1. показують, що величина транспортного податку в більшості країн залежить не від одного показника, за яким розраховується податок, а від декількох. Наприклад, у Німеччині розраховується від об'єму двигуна, в Італії – від потужності двигуна, а у Франції додається ще і тип палива. Спільною базою оподаткування для цих країн є об'єм викиду вуглекислого газу CO². Порівняння з українським оподаткуванням вказує, що в Україні не враховують ні об'єм двигуна, ні об'єм викиду вуглекислого газу, тобто екологічна складова оподаткування транспортних засобів є пріоритетною в іноземних країнах, проте є повністю відсутньою в українській практиці.

В умовах євроінтеграції необхідно визначити позитивний досвід держав у оподаткуванні транспортних засобів. На прикладі Польщі визначимо особливості прямого оподаткування. Оподаткування транспортних засобів – це невід'ємний елемент податкової системи. «Податок на транспортні засоби замінив дорожній податок, який діяв до кінця 1990 року» [2, с. 97].

Податком на транспортні засоби (транспортний податок, podatek od środków transportowych) обкладаються транспортні засоби, що відповідають наступним критеріям:

- 1) вантажні автомобілі з максимально допустимою масою 3,5-12 тонн;
- 2) вантажні автомобілі, максимально допустима маса яких дорівнює або перевищує 12 тонн;
- 3) тягачі та баластні тягачі, пристосовані для використання з напівприцепом;

4) тягачі та баластні тягачі, пристосовані для використання з напівприцепом або прицепом з максимально допустимою масою автопоїзду, що дорівнює або перевищує 12 тонн;

5) прицепи та напівприцепи, загальна маса яких разом з автомобілем становить від 7 до 12 тонн;

6) прицепи та напівприцепи, які разом з автомобілем мають розпоряджену загальну масу, рівну або перевищує 12 тонн, для тих, які пов'язані виключно з сільськогосподарською діяльністю;

7) автобуси, що належать фізичним та юридичним особам, які є власниками транспортних засобів.

Платниками транспортного податку є фізичні та юридичні особи - власники транспортних засобів, організаційні одиниці без юридичної особи – за наявності зареєстрованого транспортного засобу, власники зареєстрованих у Польщі транспортних засобів, довірених іноземною фізичною чи юридичною особою польської особи.

Податок на транспортні засоби сплачується двома частинами, пропорційно до терміну податкового зобов'язання. Якщо податкове зобов'язання виникло або сплило протягом року, податок за цей рік визначається пропорційно до кількості місяців, у яких існувало податкове зобов'язання.

Податок на транспортні засоби у Польщі сплачується:

до 15 лютого кожного податкового року – перший внесок

до 15 вересня кожного податкового року – другий внесок.

Якщо податкове зобов'язання виникло після 1 лютого та до 1 вересня цього року, сплатити податок за цей рік двома частинами пропорційно до строку дії податкового зобов'язання у розмірі: 14 днів із дня виникнення податкового зобов'язання – перший внесок, до 15 вересня поточного року – другий внесок.

Якщо податкове зобов'язання виникло 1 вересня цього року, податок за цей рік сплатитиме один раз протягом 14 днів з дня виникнення податкового зобов'язання.

Залежно від типу транспортного засобу ставки транспортного податку у 2023 році не можуть перевищувати:

1) з автобуса, за кількістю місць, крім місця водія:

менше 22 місць – 2773,16 злотих.

кількість місць дорівнює або вище 22 – 3506,01 злотих.

2) з вантажного автомобіля дозволеною повною масою понад 3,5 тонни та нижче 12 тонн залежно від дозволеної повної маси транспортного засобу:

понад 3,5 тонни до 5,5 тонни включно – 1173,19 злотих

понад 5,5 тонни до 9 тонн включно – 1957,12 злотих

понад 9 тонн – 2348,52 злотих.

3) для вантажного автомобіля з дозволеною повною масою, що дорівнює або перевищує 12 тонн, - 4 481,57 злотих - за умови, що залежно від кількості осей, допустимої повної маси транспортного засобу та типу підвіски ставки податку не можуть бути нижчими від суми, зазначені у табл. 2.

Таблиця 2.

Ставки транспортного податку у Польщі для вантажних автомобілів,
злотих

Кількість осей та допустима загальна маса (тонни)		Ставки транспортного податку	
		дорожня вісь(і) з пневматичною підвіскою або підвіскою, визнаною еквівалентною	інші системи підвіски мостів
Дві			
12	13	0	146,51
13	14	146,51	404,88
14	15	404,88	570,39
15	16	570,39	1290,78
Три			
12	17	146,51	254,84
17	19	254,84	522,74
19	21	522,74	678,75
21	23	678,75	1045,46
23	25	1045,46	1625,35
25		1045,46	1625,35
Чотири та більше			
12	25	678,75	688,28
25	27	688,28	1074,04
27	29	1074,04	1705,12
29	31	1705,12	2529,10
31		1705,12	2529,10

Джерело: [3]

4) з вантажного автомобіля або баластового тягача, пристосованого для використання разом із напівпричепом або причепом з допустимою повною масою автопоїзда від 3,5 тонн та менше 12 тонн - 2 739,90 злотих.

5) від дорожнього тягача або баластового тягача, пристосованих для спільної експлуатації з напівпричепом або причепом з допустимою повною масою автопоїзда, що дорівнює або перевищує 12 тонн, залежно від допустимої повної маси автопоїзда: до 36 тонн включно – 3436,95 злотих, понад 36 тонн – 4 481,57 злотих.

6) за причіп або напівпричіп, який разом з автомобілем має дозволу повну масу 7 тонн та менше 12 тонн, за винятком тих, що пов'язані виключно з сільськогосподарською діяльністю, що здійснюється платником сільськогосподарського податку, - 2 348,52 злотих.

7) з причепа або напівпричепа, який разом з автотранспортним засобом має дозволу повну масу, що дорівнює або перевищує 12 тонн, за винятком тих, що пов'язані виключно з сільськогосподарською діяльністю, що здійснюється платником сільськогосподарського податку, залежно від допустимої повної маси автопоїзда: до 36 тонн включно - 2739,90 злотих, понад 36 тонн – 3 463,95 злотих.

Отже, ставки податку на транспортні засоби мають специфічний характер. На їх розмір впливає багато факторів, зокрема, «тип транспортного

засобу, кількість його осей або допустима повна маса. Крім того, ці ставки повинні відповідати положенням законодавства ЄС» [2, с. 98].

Література

1. Бобошко Л. І. Транспортний податок в Україні: стан та перспективи. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2017. № 1. С. 25-36.
2. Бабін І.І. Особливості правового регулювання системи податків органів місцевого самоврядування в Республіці Польща. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1 (2024): С. 94-98.
3. Podatek od środków transportowych. URL: <https://www.biznes.gov.pl/pl/opisy-procedur/-/proc/74> (дата звернення: 08.11.2024)

УДК 330

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ВАРТОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ

*Однорог М.А., кандидат
економічних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Сучасна економічна література виокремлює два основні види вартості – економічна і ринкова. Економічна вартість, яку багато хто називає «обґрунтована ринкова вартість» – це ціна, виражена в готівці або їхніх еквівалентах, з якою згодні продавець, який хоче продати, і покупець, який бажає купити, не схильні до жодного тиску та добре обізнані про всі дотичні до купівлі факти. Як впливає з визначення, економічна вартість – це компромісна ціна, яка відображає на поточний момент рівновагу інтересів продавця і покупця. Тобто вартість у даному випадку – це певна величина грошової маси, яку покупець згоден витратити зараз, щоб у майбутньому отримати очікуваний прибуток [1, с. 135].

Таким чином, економічна вартість орієнтована на майбутнє і виражає інвестиційну цінність підприємства. Її визначають за допомогою прогнозованої оцінки майбутнього грошового потоку, у тому числі й надходжень від ліквідації підприємства.

Економічна вартість є основою для багатьох інших теорій вартості, тому що основний її принцип – компроміс – є основоположним під час ухвалення будь-якого інвестиційного рішення. Але слід зазначити той факт, що розрахувати економічну вартість на практиці досить складно. Вона має ймовірнісний характер і важлива не стільки своєю конкретною величиною, а є відносним критерієм майбутнього інвестиційного ризику.

Ринкова вартість («грошова вартість», «обґрунтована вартість») являє собою ціну «будь-яких активів або набору активів, за якою яких їх продають на організаційному ринку або під час угоди, здійсненої за вільного

волевиявлення сторін». Ринкова вартість дає змогу як продавцеві, так і покупцеві знайти взаємно прийнятну ціну на активи підприємства. Таким чином, ринкова вартість, як і економічна – це компроміс на певний проміжок часу (момент угоди) і теж є нестабільною величиною [2, с. 177].

Однак саме ринкову вартість розглядають і використовують для оцінки статей активів і пасивів балансу підприємства АПК, а також для оцінки виробничих запасів під час злиття або купівлі діючих підприємств.

Оцінку агробізнесу проводять з метою:

1. підвищення ефективності від прийняття управлінських рішень на поточний момент;

2. визначення вартості акцій (їх частини) у разі продажу їх на фондовому ринку. Для прийняття вивіреного рішення інвесторам потрібно оцінити власність сільськогосподарського підприємства або частину цієї власності, а також розрахувати можливий дохід;

3. визначення вартості сільськогосподарського підприємства в разі його продажу, а також у випадках підписання договорів щодо встановлення розміру часток через вибуття одного з партнерів;

4. реструктуризації підприємства – ліквідації підприємства або відділення якоїсь частини;

5. розроблення стратегічних рішень розвитку підприємства;

6. визначення рівня кредитоспроможності підприємства і розміру застави для кредитування;

7. страхування;

8. оподаткування.

У разі, якщо об'єктом будь-якої угоди виступає частина майна підприємства або розраховується податок на майно, тоді оцінюють окремо кожен необхідний об'єкт (нерухомість, машина або обладнання) [3, с. 207].

Таким чином, ступінь достовірності та обґрунтованості оцінки вартості майна (його частини) багато в чому залежить від правильності визначення мети використання цієї оцінки.

При цьому слід зазначити, що результати оцінки одного й того самого об'єкта, проведеної в один день, відрізнятимуться. І причиною цьому є саме мета оцінки, яка, своєю чергою, визначає і вибір методу оцінки.

На сьогодні актуальність оцінки викликана ще й тим, що в ринкових відносинах, які постійно змінюються, потрібно дуже тонко лавірувати між усіма методами управління підприємством, обирати оптимальні та використовувати новіші стратегії керівництва, або, іншими словами, управляти вартістю агропромислового підприємства. Тільки все це разом узятє може призвести до стійкої роботи підприємства, підвищення його привабливості серед інших конкурентів (аналогічних підприємств). І найголовніше – правильно ухвалені управлінські рішення, що спричинили збільшення вартості підприємства, приваблять інвесторів, можливо, й зарубіжних.

Нині функції оптимізації концепцій управління вартістю агропромислового бізнесу покладено на менеджмент. У його основі лежить

визначення пріоритетів для всіх учасників агропромислового бізнесу. Для акціонера важливо, щоб дохід від експлуатації всіх засобів підприємства постійно зростав, при цьому підвищувалася і їхня ринкова ціна. Для інвестора важливо вкласти кошти в підприємство на вигідних для нього умовах і гарантувати отримання прибутку. Для споживача важливо отримати якісний товар за оптимальною ціною і в перспективі – налагодження надійних партнерських зв'язків.

Багато вчених та експертів висловлюються про те, що, застосовуючи одні й ті самі методи оцінки, можна досягти різних результатів. На них вплине галузева приналежність підприємства. Найбільшою мірою це стосується аграрного виробництва, яке безпосередньо залежить від природних умов тієї чи іншої території, а також від економічних і соціальних ситуацій, які склалися на цих територіях у той чи інший час.

Проаналізувавши всі фактори, що впливають, можна зробити висновок про те, що, незважаючи на високу фондоємність, краще оцінювати сільськогосподарське підприємство, використовуючи дохідний підхід. Він дає змогу врахувати всі зміни зовнішнього середовища та ситуації в той чи інший період часу (навіть тривалий), що вельми актуально для підприємств АПК. Під час розрахунку прогнозного обсягу продажів, який дуже важливий для визначення величини грошового потоку, краще застосувати методи, засновані на експертних висновках оцінювача.

Витратний підхід краще застосувати при оцінці підприємств тих галузей, які використовують велику кількість основних засобів і обладнання. На сільське господарство, на жаль, це не поширюється. Якщо тільки це не велика агрофірма або холдинг.

Література

1. Бурачек І.В., Михайленко Н.В. Сучасний стан та перспективні напрями розвитку сільського господарства в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Вип. 21. 2018. С. 134-137.
2. Калетнік Г.М., Гончарук І.В., Ємчик Т.В., Лутковська С.М. Аграрна політика та земельні відносини: підручник. Вінниця: ВНАУ, 2020. 307 с.
3. Томілін О.О. Диверсифікація аграрних підприємств як дієва стратегічна орієнтація в агропромисловій сфері. *Збірник наукових праць ВНАУ*. Серія: Економічні науки. No 3 (69). 2012. С. 205-211.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

*Півторак М.В., кандидат
економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

Управління прибутком – це важливий аспект фінансового менеджменту, який передбачає аналіз, планування, контроль і оптимізацію прибутковості організації. Це комплексний процес, спрямований на забезпечення фінансової стабільності, зростання доходів і ефективного використання ресурсів підприємства [1, с. 213].

Основні етапи управління прибутком:

1. Аналіз прибутку:
 - Оцінка динаміки прибутку за попередні періоди.
 - Визначення структури прибутку (операційний, інвестиційний, фінансовий).
 - Аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на прибутковість.
2. Планування прибутку:
 - Встановлення цільових показників прибутковості.
 - Розробка бізнес-плану з урахуванням прогнозованих доходів і витрат.
 - Визначення ключових драйверів зростання прибутку.
3. Контроль і моніторинг:
 - Постійний контроль за виконанням фінансового плану.
 - Оперативний аналіз відхилень фактичних показників від запланованих.
 - Розробка коригувальних заходів у разі невідповідності цільовим показникам.
4. Оптимізація прибутку:
 - Зниження собівартості продукції чи послуг.
 - Підвищення ефективності використання ресурсів.
 - Впровадження нових джерел доходу або розвиток нових ринків.
5. Розподіл і використання прибутку:
 - Інвестування у розвиток бізнесу (оновлення обладнання, запуск нових проєктів).
 - Формування резервів.
 - Розподіл прибутку між акціонерами (виплата дивідендів).

Методи управління прибутком:

- Маржинальний аналіз: оцінка прибутку на основі маржинального доходу.
- Бюджетування: створення детального плану доходів і витрат.

- SWOT-аналіз: виявлення сильних і слабких сторін підприємства, а також можливостей і загроз.

- Фінансові коефіцієнти: аналіз показників рентабельності, ліквідності, платоспроможності.

Завдання управління прибутком:

- Забезпечення стабільного зростання прибутку.

- Підвищення конкурентоспроможності.

- Формування стратегії довгострокового розвитку.

- Ефективне управління ризиками.

Грамотно організоване управління прибутком дозволяє компанії залишатися конкурентоспроможною, адаптуватися до змін ринкових умов і забезпечувати фінансову стійкість.

Література

1. Белінська С. М., Крисіна І. О. Управління прибутком підприємства. *Ефективна економіка*. 2022. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2022/18.pdf (дата звернення: 27.10.2024)

УДК: 336

ОЦІНКА ДИНАМІКИ ФІСКАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ

Михайлюк О.В., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня, Білоцерківський інститут економіки та управління Університету “Україна”, м. Біла Церква
Науковий керівник: Півторак М.В., кандидат економічних наук, доцент, Білоцерківський інститут економіки та управління Університету “Україна”, м. Біла Церква

Фіскальний потенціал податків в Україні реалізується через здатність за допомогою податків і зборів наповнювати бюджет і покривати видатки. Для оцінки фіскального потенціалу податків доцільно провести аналіз надходжень податків (відповідно до Наказу Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14.01.2011 № 11 [1] – податкові надходження) в абсолютному показників та у відношенні до ВВП (показник податкового навантаження на економіку України), аналіз ролі податків у формування доходів бюджету та аналіз податків у покритті видатків бюджету.

Динаміка доходів Зведеного бюджету України була позитивною. Динаміка податкових надходжень наведена на рис. 1.1 та вказує на

відсутність повної кореляції з доходами бюджету, оскільки у 2022 р. податкові надходження зменшилися, а доходи виключно збільшувалися.

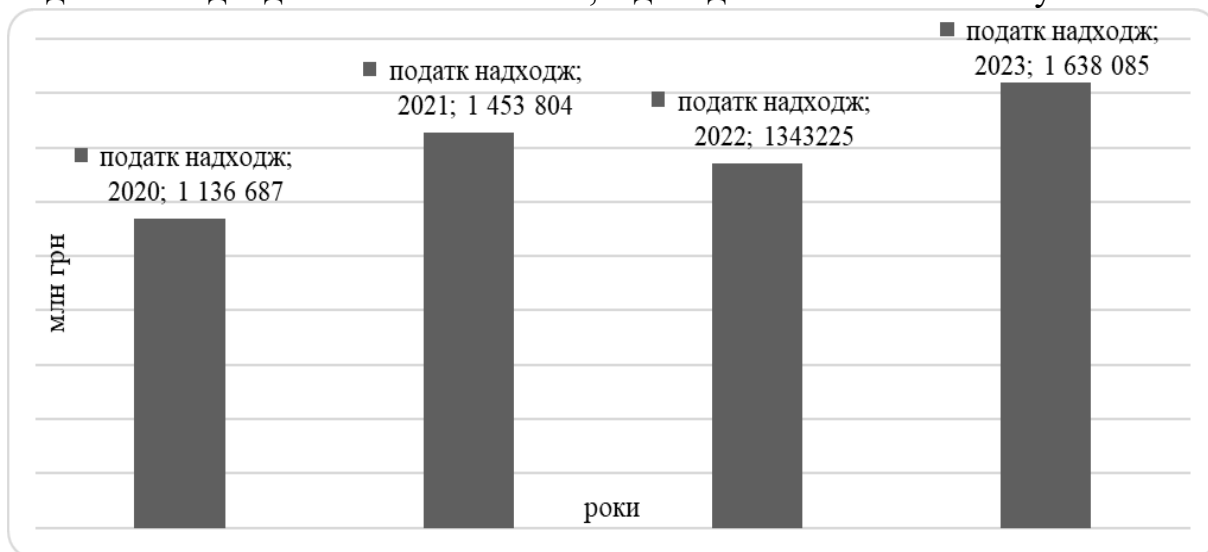

Рис. 1.1. Динаміка податкових надходжень Зведеного бюджету України
Джерело: побудовано за даними Міністерства фінансів України

Динаміка доходів Зведеного бюджету України на вказує на збільшення доходів у 2020 р. на 86 825 млн грн або 6,73% (за індексу інфляції 2,7%), у 2021 р. збільшення доходів становило 285 660 млн грн або 20,75% (за індексу інфляції 9,4%), у 2022 р. збільшення доходів становило 533 940 млн грн або 32,12% (за індексу інфляції 20,2%), у 2023 р. збільшення доходів становило 908 033,2 млн грн або 41,3% (за індексу інфляції 5,1%). Динаміка податкових надходжень вказує на зміну виконання фіскальної функції. У 2021 р. динаміка податкових надходжень була позитивною та податки надійшли до бюджету на 317 117 млн грн або 27,9% більше. Однак з введенням воєнного стану та послаблення податкового навантаження на бізнес та споживання, а також зменшення споживання через міграцію частини населення податкових надходжень надійшло до бюджету на 110 579 тис. грн менше або 7,6%. У 2023 р. збільшення податкових надходжень становило 317 117 млн грн або 22,0%.

У 2021 р. збільшення доходів було досягнуто за рахунок збільшення всіх складових доходів бюджету, крім неподаткових надходжень: внутрішні податки на товари та послуги збільшили надходження до бюджету на 162 339 млн грн або 29,3%; податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, які сукупно збільшили доходи бюджету на 100 051 млн грн або 24,1%.

Отже, у 2020-2021 рр. податкові надходження нарощували фіскальний потенціал для бюджету, доповненням для збільшення доходів слугували адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності зі збільшенням на 3 890 млн грн та власних надходжень бюджетних установ на 25 105 тис. грн. Позитивний фінансовий результат діяльності державних та комунальних підприємств (ПриватБанк, Ощадбанк, Укрексімбанк, Нафтогаз, Українська фінансова житлова компанія) призвів до

збільшення доходів від власності та підприємницької діяльності на 30 784 млн грн.

За даними рис. 1.2 видно, що фіскальний потенціал податкових надходжень знижується з кожним роком і податки все менше виконують фіскальну функцію. У 2020 р. частка податкових надходжень у ВВП набувала максимального значення – 26,9% і наступного року зменшилася до 26,7%. Різке зменшення частки податкових надходжень відбулося у 2022 р. – до 25,6%. Втрата податкового потенціалу країни відбувалася під впливом воєнного стану та продовжувалася зменшуватися у 2023 р. У 2023 р. частка податкових надходжень у ВВП становила 25,1%.

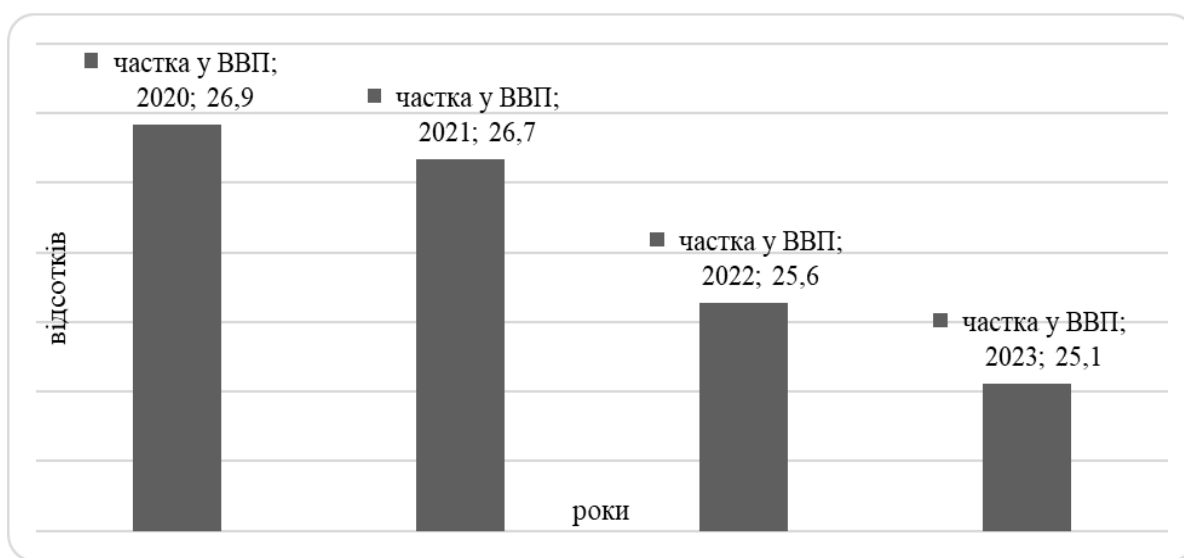

Рис. 1.2. Частка податкових надходжень Зведеного бюджету України у ВВП

Джерело: побудовано за даними Міністерства фінансів України та Держстату

Податкові надходження були основним джерелом для формування доходів бюджету. Частка податкових надходжень у доходах Зведеного бюджету України має іншу динаміку, ніж частка у ВВП. У 2021 р. частка податкових надходжень збільшилася 87,5%, що було максимальним значенням у досліджуваному періоді.

У довоєнний період, коли на податкові надходження припадало понад 80% всіх надходжень з переважанням частки першої групи податкових надходжень (податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, частка близько 30% всіх доходів зведеного бюджету) та четвертої групи податкових надходжень (внутрішні податки на товари та послуги, частка близько 40% всіх доходів зведеного бюджету).

2022 р. - структурні зрушення відбулися з урахування воєнного стану та пріоритети у формуванні доходів мали офіційні трансферти зі збільшення частки від 0,08% до 21,92%, тобто п'ята частини доходів була сформована за рахунок допомоги іноземних країн. 2023 р. - структурні зрушення відбулися у напрямі зменшення частки податкових надходжень та збільшення у два рази частки не податкових надходжень за рахунок збільшення частки

власних надходжень бюджетних установ, на третину зменшення офіційних трансфертів.

Фіскальна функція виконується податками, проте виконання фіскальної функції зазнало структурних змін у 2022-2023 рр. під впливом воєнного стану та збільшення частки офіційних трансфертів. основний фіскальний потенціал формують податки на доходи, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості та внутрішні податки на товари та послуги.

Література

1. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text> (дата звернення: 24.10.2024)
2. Про систему оподаткування: Закон України від 25.06.1991 р. № 1251–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12> (дата звернення: 24.10.2024)

УДК 338.439.22.002.68

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ УПРАВЛІННЯ ТВЕРДИМИ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

*Однорог М.А., кандидат економічних наук, доцент,
Іванець Р.А., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Романчук В.В., здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква*

В сучасних умовах в Україні створено базові елементи організаційно-економічного механізму для накопичення фінансів та цільового фінансування пріоритетних заходів у сфері охорони навколишнього середовища, зокрема в управлінні твердими побутовими відходами. Однак економічні інструменти поки що не отримали необхідного значення та навіть відзначаються певним зниженням ефективності. Це обумовлено як нестачею фінансування в сфері охорони навколишнього середовища загалом, так і в сфері управління твердими побутовими відходами зокрема. Порівняно з адміністративними, правовими та іншими методами, для охорони довкілля та доцільного використання природних ресурсів, економічні механізми є більш ефективними засобами управління. Основу економічних методів управління природними ресурсами становить оцінка їх вартості та потенціалу в цілому. На сьогоднішній день цей підхід не розроблений належним чином і не використовується в практичному управлінні [1, 310].

Серед всіх інструментів економічного впливу на природоохоронну діяльність особливе значення приділяється екологічним платежам. Головна мета цих платежів полягає в зменшенні негативного впливу бізнесу та населення на довкілля.

Основні завдання екологічних платежів включають стимулювання зменшення викидів та обсягу відходів, зокрема твердих побутових відходів, а також створення додаткових фінансових ресурсів для реалізації заходів з охорони навколишнього середовища.

Під терміном «екологічні платежі» розуміють різноманітні податки, штрафи, збори, санкції та інші види фінансових внесків, орієнтованих на досягнення екологічних цілей. Однак важливо встановлювати чітку різницю між податками та платежами.

Податки мають фіскальний характер, і зібрані кошти не завжди направляються безпосередньо на природоохоронні заходи. В Україні, наприклад, екологічний податок виступає ключовим елементом організаційно-економічного механізму управління твердими побутовими відходами [2, с. 125]. Це безпосередня оплата суб'єктами господарювання за утворення та розміщення твердих побутових відходів (ТПВ). Збори від таких платежів акумулюються у Фонді охорони навколишнього природного середовища України, але їх регулююча роль є мінімальною. Отримані кошти використовуються не лише для розв'язання проблеми відходів, але і для інших природоохоронних заходів. На жаль, відзначається, що більшість фінансових заходів спрямовані не на розвиток інфраструктури управління відходами, а на усунення наслідків цього процесу. Один з ефективних заходів у країнах ЄС – це податок на захоронення ТПВ, який підвищує вартість відходів, які призначені для захоронення, стимулюючи тим самим їхню альтернативну утилізацію.

На противагу екологічному податку, «екологічні платежі» мають бути спрямовані на реалізацію цільових програм охорони навколишнього середовища для захисту та охорони навколишнього середовища від різних негативних впливів. В контексті управління твердими побутовими відходами «екологічні платежі» можуть включати в себе оплату за негативний вплив на навколишнє середовище та вартість розміщення відходів [3, с. 69].

Навіть при наявності ефективного механізму «екологічного оподаткування» в Україні, система «витрати – результат» працює неефективно. Це може призводити до того, що заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, не досягають очікуваного ефекту. Крім того, фінансові ресурси, виділені на природоохоронні програми, часто не досягають своєї кінцевої мети.

Складові екологічних платежів включають: екологічний податок (це пряма фінансова відповідальність суб'єктів господарювання за завдання негативного впливу на навколишнє середовище чи викиди забруднюючих речовин у довкілля); плату за розміщення відходів; різні екологічні платежі, спрямовані на фінансування проектів і заходів з охорони довкілля та вирішення екологічних проблем; штрафи та санкції (фінансові покарання за

порушення екологічних норм та вимог); різноманітні фінансові внески та благодійні внески на підтримку екологічних проектів та ініціатив. Ці складові можуть бути використані для реалізації природоохоронних програм і зменшення негативного впливу на довкілля.

Література

1. Волошина О.А., Стеценко Ю.В. Проблеми та напрями ефективного управління побутовими відходами в сучасних умовах. *Економіка і суспільство*. Вип. 19. 2018. С. 310–315.
2. Радченко Л.М. Державне управління з проблеми твердих побутових відходів у сучасних умовах європейської інтеграції України. *Інвестиції: практика та досвід*. Серія «Державне управління». №8. 2019. С. 125–129.
3. Організаційно-економічні засади формування систем управління відходами в регіонах України: науково-аналітична доповідь / наук. ред. д.е.н., с.н.с. Колодійчук І.А. Львів, ІРД НАНУ. 2022. 170 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

УДК 332.133.6:330.341.424(477)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКО-ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ УКРАЇНИ

Батажок С.Г., кандидат економічних наук, доцент, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква

Модель еко-індустріальних парків (ЕІП) є ключовою стратегією для сталого розвитку України. Розвиток мережі ЕІП має позитивний вплив на зростання національного виробництва країни, рівень і темпи структурної перебудови економіки табл. 1.

Таблиця 1.

Результативні показники створення ЕІП

Показники	Ознаки
Організаційні	Ефективність управління Контроль Планування та прогнозування
Екологічні	Екологічний менеджмент та моніторинг Управління енергоресурсами Управління водними ресурсами Використання відходів Стійкість до природного середовища та клімату
Соціальні	Соціальний менеджмент та моніторинг Соціальна інфраструктура Робота з громадськістю
Економічні	Нові робочі місця Розвиток малого та середнього бізнесу Створення економічної цінності

Складено автором на основі джерела: [1].

Проблемами фінансування та економічної стабільності ЕП є:

Відсутність коштів у Державному фонді регіонального розвитку на фінансування будівництва інженерно-транспортної інфраструктури внаслідок бойових дій. Місцеві бюджети спрямовані на вирішення поточних видатків, на капітальні проєкти недостатньо власних ресурсів, зовнішнє інвестування обмежено через воєнні дії. Іноземні компанії не мають можливості застрахувати військові ризики, що локалізує надходження. Високі кредитні ставки від 20%, відсутність програм страхування військових ризиків та низькі відсотки покриття в НБУ обмежують можливості позик у комерційних банках. Міграція робочої сили спричинює додаткові витрати компаніям, що негативно позначається на кількісних і якісних результативних показниках.

На ринку праці створюється конкуренція, яку неможливо задовольнити внутрішніми ресурсами, особливо у сфері циркулярної економіки, переробки відходів, які є новими та вузькими галузями з обмеженою кількістю спеціалістів [1].

ЕП сприяють ефективному використанню ресурсів, чистому виробництву та промисловому симбіозу, переваги:

Економічні: зростання ВВП та бюджетних надходжень; підвищення доданої вартості виробництва; інкубація нового бізнесу або галузей; залучення внутрішнього капіталу та прямих іноземних інвестицій; зростання обсягів та вартості імпорту та експорту.

Соціальні: підвищення рівня кваліфікації місцевого населення та збільшення частки жителів у вищих навчальних закладах; зниження рівня безробіття; сприяння розвитку громадських послуг та містобудування.

Екологічні: зменшення земельних відходів; заощадження більшої кількості енергії; сприяння циркулярній економіці та досягненню промислового симбіозу; усунення великих катастроф, пов'язаних із забрудненням, екологічної шкоди.

ЕП відрізняються від звичайних індустріальних парків тим, що вони не тільки пропонують можливість спільного використання ресурсів але й активно сприяють обміну послугами, матеріалами, енергією, водою, відходами та побічними продуктами. Компанії можуть колективно перетворювати екологічні виклики на прибуткові рішення, сприяючи ефективному використанню ресурсів та налагодженню співпраці через спільну інфраструктуру [1].

Реалізація Стратегії розвитку ІІ спрямована на розвиток виробничого та науково-технічного потенціалу та сприяє розвитку моделі ЕКП на законодавчому рівні. Завданнями Стратегії є: запровадження механізму державного стимулювання трансформації індустріальних парків у ЕКП із формуванням промислового симбіозу в їх межах.

ЕП є спільнотою виробників і постачальників послуг, які розміщуються на спільній території і співпрацюють в управлінні ресурсами з метою підвищення економічних, екологічних, соціальних показників своєї діяльності. Така спільнота пов'язані між собою відносинами щодо впровадження промислового симбіозу та системою управління відходами [2].

Індустріальний симбіоз досягається в результаті ініціатив двох, або більше компаній щодо співпраці на взаємовигідних умовах. Одним з найтипівіших прикладів індустріального симбіозу є використання відходів одного виробника як сировини іншим виробником. Промисловий симбіоз лежить також в основі спільного користування обладнанням та ресурсами.

Запровадження стимулів розвитку ЕІП є необхідним етапом підвищення конкурентоспроможності економіки в умовах воєнного конфлікту [3]:

- компенсація відсоткової ставки за кредитами на здійснення господарської діяльності у межах ІП;

- надання коштів на безповоротній основі для облаштування ІП та забезпечення будівництва об'єктів суміжної інфраструктури;

- компенсація витрат на підключення та приєднання до інженерно-транспортних мереж;

- звільнення від податку на прибуток на 10 років за умови його реінвестування в розвиток інвестиційного проекту;

- звільнення від оподаткування ПДВ ввезення нового обладнання для власного використання;

- можливість застосування за рішенням органу місцевого самоврядування пільг на податок на нерухомість на території ІП;

- звільнення від оподаткування ввізним митом нового обладнання що ввозиться учасниками ІП власного використання;

- гранти для сприяння переходу до ЕІП.

Альтернативним варіантом розвитку ЕІП є емісія «зелених» облігацій.

В Законі України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» (ст. 18) встановлено правові та організаційні засади розміщення зелених облігацій, які спрямовуються виключно на фінансування витрат проекту екологічного спрямування. Проект екологічного спрямування - це проект у сфері альтернативної енергетики, енергоефективності, мінімізації утворення, утилізації та переробки відходів, впровадження екологічно чистого транспорту, органічного землеробства, збереження флори і фауни, водних і земельних ресурсів, адаптації до змін клімату, а також інший проект, спрямований на захист навколишнього природного середовища, впровадження екологічних стандартів, скорочення викидів у навколишнє природне середовище.

Зелені облігації - це облігації, перспект яких передбачає використання залучених коштів виключно на фінансування екологічного проекту [4].

Розвиток ринку зелених облігацій об'єднує фондовий ринок, енергетику, промисловість, агропромисловий комплекс, збереження і відтворення екосистем. Необхідним є організація та залучення фінансування для реалізації проектів екологічного спрямування шляхом випуску зелених облігацій у різні сектори економіки.

Шляхи забезпечення фінансування:

- підвищення обізнаності щодо запровадження ринку зелених облігацій в Україні, залучення ключових гравців на ринок;

- підготовка та реалізація експериментальних проєктів з випуску зелених облігацій різними категоріями емітентів із залученням програм допомоги ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій та донорських установ;

- сприяння створенню внутрішнього інвестиційного попиту на вкладення в зелені облігації з боку різних категорій потенційних інвесторів, зокрема залучення населення та локальних інституційних інвесторів;

- залучення до співробітництва міжнародних банків розвитку з питань підвищення кредитної якості зелених облігацій українських емітентів та інвестування в зелені облігації України;

- сприяння просуванню національних емітентів зелених облігацій на зовнішні ринки капіталу;

- проведення виїзних презентацій на зовнішніх ринках капіталу з метою підтримки залучення міжнародних інвесторів до інвестування в українські випуски суверенних та муніципальних зелених облігацій.

Випуск зелених облігацій дасть змогу залучати фінансування для реалізації проєктів екологічного спрямування та стимулювати соціально-економічний розвиток регіонів України, що позитивно впливатиме на виконання завдань, визначених у стратегіях розвитку територій, державних органів [5].

Впровадження моделі ЕІП стимулює розвиток циркулярної економіки та підвищення ресурсоефективності.

Література

1. Еко-індустріальні парки, як частина зеленого відновлення та постконфліктних можливостей для промислового сектора в Україні: UNIDO, 25.04.2024. URL: <https://geipp-ukraine.org/eko-industrialni-parki-yak-chastina-zelenogo-vidnovlennya-ta-postkonfliktnih-mozhливостей-dlya-promislovogo-sektora-v-ukraini/>

2. Про схвалення Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки: Розпорядження КМУ від 24.02.2023р. №176-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2023-%D1%80#Text>

3. Про індустріальні парки : закон України від 17.09.2023р. Документ 5018-VI, підстава – 3311-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5018-17#Text>

4. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України. Документ 3480-IV, Редакція від 27.04.2024, підстава-3585-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>

5. Концепція запровадження та розвитку ринку зелених облігацій в Україні: Розпорядження КМУ від 23.02.2022р. №175-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/175-2022-%D1%80#Text>

ПІДГОТОВКА ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

*Слободинюк Є.О., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань
Науковий керівник: **Малюга Л.М.**,
кандидат економічних наук, доцент.
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

У сучасних нестабільних умовах цифровізації економіки успіх організацій на висококонкурентних ринках визначається насамперед здатністю гнучкого реагування на постійні зміни довкілля. Гнучкість необхідна як організації загалом так і її співробітникам. Високий професіоналізм працівника стає фактором соціального захисту людини у нових економічних умовах. Завданням професійного навчання є не тільки формування знань, умінь і навичок, а й розвиток здатності адаптуватися до змін техніки, технології, організації праці. Умови та принципи функціонування організацій, їх результати діяльності тепер прямо залежать від професійно-економічної підготовки працівників.

В умовах постійно зростаючої конкуренції, заклад ресторанного господарства з некваліфікованим персоналом швидко втратить привабливість для клієнтів. Щоб уникнути даної ситуації, керівництво розробляє план розвитку на подальші 2-3 роки та комплексну програму навчання усього персоналу, в рамках якої працівників повинні навчати клієнтоорієнтованості та прищепити комунікативні навички.

Ефективним з боку керівництва буде регулярне проведення оцінки рівня задоволення персоналу, в результаті якої буде визначено рівень мотивації персоналу, низький рівень якої негативно позначається на якості обслуговування та будуть сформовані подальші шляхи розвитку працівників ресторанного підприємства.

Для забезпечення належного обслуговування, керівництво ресторанного підприємства повинно розробити та впровадити службові інструкції, правила та стандарти, посібники по якісному обслуговуванню гостей, визначити певні вимоги щодо рівня компетенції, повноважень та обов'язків працівників ресторанного підприємства. У ресторанах існують основні стандарти сервісу, необхідні для безперебійної роботи закладу. Деякі заклади використовують всі стандарти і самостійно їх створюють, деякі обмежуються кількома класичними.

Але, так чи інакше, стандарти повинні адаптуватися під кожен заклад індивідуально. Залежно від концепції, типу закладу, портрета гостей і портрета команди. До основних стандартів можна віднести:

- стандарти чистоти (чистота залу, робочих зон персоналу, вхідної

групи),

- стандарти зовнішнього вигляду (форма персоналу, взуття, зачіски, прикраси, манікюр, макіяж),

- стандарти обслуговування гостей (сценарій обслуговування, конфліктні ситуації, компліменти і лояльність, зустріч гостей з дітьми, продажу, робота з запереченнями, зворотний зв'язок з гостем),

- стандарти подачі страв і напоїв (правила виносу страв та напоїв, компліментів і частувань, час подачі),

- стандарти сервіровки (до приходу гостя, під час його перебування, після прощання з гостям, в перервах між подачею страв).

Процес навчання включає цілий ряд програм від тренінгів з продажу та розвитку управлінських якостей до курсів розвитку техніки вимови та емоційного інтелекту, вибір яких залежить від займаної працівником посади.

Професійне навчання та підвищення кваліфікації персоналу повинно проводитися систематично. Результатом навчання та можливості застосувати знання на практиці стане покращення рівня обслуговування, мотивації персоналу, збільшення лояльності клієнтів та прибутку ресторану.

Важливою вимогою до обслуговуючого персоналу ресторану є висока етична культура. Етична культура праці визначається в першу чергу рівнем кваліфікації та професійної майстерності кадрів, їх загальноосвітньою підготовкою і передбачає достатній рівень їх особистої загальної й професійної культури, етикету, етики та естетики праці. Від працівників ресторану вимагається наявність абсолютної дисципліни у виконанні професійних обов'язків, високого загальнокультурного рівня, дотримання правил службового та професійного етикету. Для етики службових відносин важливими є такі якості, як взаємоповага і взаємодопомога, виконавча дисципліна та творчий підхід до справи, сумлінність та відповідальність, уміння працювати у команді [2].

Для забезпечення усього комплексу потреб клієнта, керівництво ресторанного підприємства повинно пояснити персоналу важливість надання якісного обслуговування як необхідної умови добробуту ресторану в умовах зростаючої конкуренції. Для цього ресторанним підприємствам рекомендовано запровадити корпоративну культуру, що надасть працівникам уявлення щодо мети та завдань ресторану, підвищить рівень мотивації працівників, буде стимулювати на якісну взаємодію з клієнтами. Результатом введення корпоративної культури повинно стати розуміння працівниками ресторану свого місця та ролі у виробничому процесі та колективі.

Велику увагу у корпоративній культурі приділяють соціально-психологічному клімату, що має помітний вплив на зовнішньому вигляді працівників та їх доброзичливості. Корпоративна культура клієнтоорієнтованого підприємства повинна будуватися з турботою про власний персонал шляхом миттєвого зворотного зв'язку між працівниками та керівним складом ресторану. Одним з найпоказовіших ВНЗ України, де готують фахівців ресторанного та готельного обслуговування є Вище

професійно-технічне училище морського туристичного сервісу, яке за багато років існування не втратило потужних позицій підготовки кадрів [1].

Отже, в результаті навчання персонал закладів ресторанного господарства зможе надати клієнту якісне обслуговування, що приведе до покращення іміджу, зростання привабливості для клієнтів, збільшення доходів та прибутків та підвищення конкурентоспроможності ресторанного підприємства на ринку.

Література

1. Діл Т., Кеннеді А. Корпоративні культури: обряди та ритуали корпоративного життя. 2010. 126 с.
2. Харчишина О.В. Формування організаційної культури в системі менеджменту підприємств харчової промисловості : монографія. Житомир: 155 Вид-во ЖДУ, 2011. 290 с.

004.738.5:659.1

ПОШУКОВА РЕКЛАМА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ

*Малютін О.В., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв
Науковий керівник: Гуріна О.В.,
доктор економічних наук, доцент
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв*

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій маркетинг зазнає кардинальних змін, переходячи від традиційних до інтерактивних інструментів взаємодії зі споживачами. Одним із ключових елементів цифрового маркетингу є пошукова реклама, яка стала ефективним засобом залучення цільової аудиторії та підвищення впізнаваності бренду [1].

Пошукова реклама ґрунтується на використанні алгоритмів пошукових систем для розміщення оголошень у відповідь на запити користувачів. Це дозволяє підприємствам не лише демонструвати свою продукцію чи послуги потенційним клієнтам у найпотрібніший момент, але й точно визначати потреби споживачів завдяки аналізу їхньої поведінки онлайн.

Особливість пошукової реклами полягає у її високій точності, доступності для різного розміру бізнесу та можливості налаштування гнучких бюджетів. Водночас постійне вдосконалення пошукових алгоритмів та конкуренція між бізнесами за місце у верхніх рядках пошукової видачі вимагають нових підходів і стратегій [2].

Пошукова реклама (Search Engine Advertising, SEA) є одним із ключових інструментів цифрового маркетингу, що дозволяє компаніям залучати потенційних клієнтів через пошукові системи, такі як Google, Bing та інші. Цей інструмент працює на основі контекстної реклами, яка відображається користувачам відповідно до їхніх пошукових запитів.

Основними особливостями пошукової реклами є: контекстний характер – рекламні оголошення з'являються у відповідь на конкретні запити користувачів, що забезпечує їх високу релевантність та збільшує ймовірність переходу на сайт; оплата за клік (PPC); гнучкість і вимірюваність – рекламодавці мають можливість аналізувати ефективність кампаній у реальному часі за допомогою таких інструментів, як Google Ads, що дозволяє оптимізувати витрати та підвищувати ефективність; аукціонна система розміщення – місце відображення оголошення залежить від ставок рекламодавців, якості оголошення та відповідності пошуковому запиту, це забезпечує конкурентне середовище; таргетування [3].

Пошукова реклама дозволяє використовувати різні види таргетингу, включаючи: географічне таргетування – орієнтація на користувачів у певному регіоні; демографічне таргетування – вибір цільової аудиторії за віком, статтю тощо; часове таргетування – показ оголошень у певні дні або години.

До переваг пошукової реклами можна віднести: швидкий результат – оголошення починають працювати відразу після запуску кампанії; точне охоплення – реклама показується лише тим, хто активно шукає відповідний товар чи послугу; високий рівень конверсії – завдяки орієнтації на користувачів із чітким наміром здійснити покупку; зростання впізнаваності бренду – навіть якщо користувач не клацне на оголошення, він помітить бренд у результатах пошуку.

Пошукова реклама допомагає бізнесу не лише залучати нових клієнтів, а й підтримувати присутність у цифровому просторі, залишатися конкурентоспроможним та збільшувати рентабельність інвестицій. Вона є особливо ефективною для малого та середнього бізнесу, адже дозволяє масштабувати кампанії та управляти витратами в залежності від результатів [4].

Ефективне оголошення може відобразитися на вищих позиціях у результатах пошуку (SERP), збільшуючи кількість кліків і конверсій, іноді навіть за нижчою вартістю за клік порівняно з конкурентами.

При створенні повідомлення слід зосередити увагу на потребах і вигодах користувачів. Це важливо, оскільки користувачі частіше реагують на оголошення, які відповідають їхнім інтересам. Варто враховувати бажання користувачів і використовувати мову «офіційного сайту». Якщо споживачі шукають широкий вибір товарів, слід додати пункт «переглянути список товарів». Це допомагає встановити контакт із користувачами. Також необхідно переглянути цілі користувачів і за можливості додати їх до оголошення.

Друга рекомендація – додавати одне із ключових слів із групи оголошень до заголовків. Заголовок – це гіперпосилання у верхній частині

оголошення, а опис знаходиться під заголовком. Google автоматично перевіряє комбінації заголовків і описів, щоб переконатися, що будь-яка комбінація зрозуміла й цікава. Важливо додавати до тексту ключові слова, які важливі для потенційних клієнтів. Якщо в оголошенні відображається те, що вони шукають, вони з більшою ймовірністю натиснуть на нього. Існують сучасні інструменти, які автоматично вставляють ключове слово в заголовок для створення тексту оголошення.

Третя рекомендація – слід уникати стандартну мови продажів. Фрази типу «зателефонуйте нам сьогодні» створюють хибне відчуття терміновості. Водночас треба пам'ятати про вигоди для користувачів, якщо їх немає, то їм взагалі не треба телефонувати. Загальні заклики, такі як «zareєструйтеся», зменшують взаємодію з оголошенням. Замість стандартних фраз треба використовувати конкретні та зрозумілі заклики до дії.

Четверта рекомендація – використовувати всі логічні розширення оголошень. Розширення оголошень надають додаткову інформацію про бізнес і підвищують ефективність пошукової реклами. Завдяки розширенням оголошення стають помітнішими на сторінці результатів. Розширення, такі як місцезнаходження, номер телефону або встановлення додатка, забезпечують кращий досвід використання на мобільних пристроях. Це простий спосіб виділити оголошення серед конкурентів. В оголошенні може бути кілька розширень, тому треба активувати всі, що стосуються компанії. За можливості, варто активувати хоча б чотири розширення, Google Ads визначить найкращу комбінацію розширень для кожного аукціону окремо.

П'ята рекомендація – оптимізувати цільову сторінку. Оголошення та цільова сторінка повинні вдало доповнювати одне одного. Необхідно порівняти ключові слова з текстом на цільовій сторінці та загальним користувацьким досвідом. Ключові слова не обов'язково повинні бути на цільовій сторінці, але їхня релевантність повинна бути очевидною. Цільова сторінка також повинна бути надійною, вона має швидко завантажуватися. Якщо завантаження триває занадто довго, користувачі можуть залишити сторінку, що є сигналом для Google про неефективність оголошення та сторінки [1].

Отже, розробка стратегії залучення клієнтів за допомогою пошукового маркетингу є критично важливим елементом успішної онлайн-присутності бізнесу. Використання ефективної пошукової реклами дозволяє не лише привернути увагу потенційних клієнтів, але й оптимізувати витрати, досягти вищих позицій у результатах пошуку, та підвищити конверсії. Ключовими аспектами є орієнтація на потреби і вигоди користувачів, використання релевантних ключових слів, впровадження розширень оголошень, а також оптимізація цільових сторінок.

Література

1. Hurina, O., Karpenko, V., Vdovichena, O., Lipych, L., & Herylo, V. B2B marketing strategies: value creation, key customer acquisition and preservation. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. 5(52), 543–561. DOI: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4159>

2. Зеркаль А. В., Балабуха К. Є. Вплив цифрового маркетингу на розвиток підприємств в умовах воєнного часу. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2022. № 11. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-11-8431>

3. Витвицька О., Суворова С., Корюгін А. Вплив цифрового маркетингу на розвиток підприємництва в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1518>

4. Князева, Т., Казанська, О. Маркетингова стратегія: виклики та можливості в умовах цифровізації. *Економіка та суспільство*. 2022. № 46. DOI: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2028>

УДК 005.22: 005.8: 681.3

ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ: СУТНІСТЬ, ЕТАПИ ТА МЕТОДИ

*Нечай Р.В., здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету “Україна”,
м. Біла Церква
Науковий керівник: Півторак М.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету “Україна”,
м. Біла Церква*

Прийняття управлінських рішень є одним з основних аспектів управлінської діяльності будь-якої організації. Це процес вибору найбільш ефективного способу досягнення цілей організації в умовах обмежених ресурсів і невизначеності. Управлінські рішення впливають на стратегію підприємства, його функціонування та розвиток, тому важливість правильного прийняття рішень важко переоцінити [1, с. 168].

Управлінське рішення — це обґрунтований вибір варіанту дій із можливих альтернатив, який здійснюється керівником або групою осіб для досягнення поставлених цілей організації. Кожне управлінське рішення визначає певні напрямки діяльності, а також включає в себе ресурсні та часові обмеження.

Процес прийняття рішень в управлінні має низку характеристик:

- Цілеспрямованість: рішення повинно бути орієнтоване на досягнення стратегічних або поточних цілей організації.
- Альтернативність: завжди існує кілька можливих варіантів рішення, і вибір одного з них — це ключовий момент процесу.
- Невизначеність: часто процес прийняття рішень пов'язаний із ризиком, оскільки неможливо передбачити всі наслідки.
- Раціональність: рішення повинні бути максимально обґрунтованими на основі фактичних даних і оцінки ситуації.

Залежно від різних критеріїв, управлінські рішення можна класифікувати за кількома ознаками:

1. За рівнем прийняття:

- Стратегічні рішення — це важливі рішення, які визначають основний напрямок розвитку підприємства, формують його стратегію на тривалу перспективу (наприклад, вибір ринку для експансії, інвестиційна політика).

- Тактичні рішення — стосуються конкретних кроків для реалізації стратегії (наприклад, організація виробничих процесів, розподіл ресурсів для досягнення певних цілей).

- Операційні рішення — рішення короткострокового характеру, пов'язані з щоденною діяльністю підприємства (наприклад, управління запасами, графіки роботи працівників).

2. За характером проблеми:

- Рішення з обмеженою структурою (структуровані) — пов'язані з добре визначеними проблемами, де існують чіткі інструкції для прийняття рішення.

- Не структуровані рішення — стосуються ситуацій, які мають велику невизначеність і складність, де важко визначити чіткі критерії та алгоритм прийняття рішення.

3. За обсягом впливу:

- Індивідуальні рішення — приймаються однією особою, зазвичай керівником.

- Колективні рішення — приймаються групою осіб або комітетом на основі колективної думки.

4. За результатом впливу:

- Рішення для вирішення поточних проблем — зосереджені на швидкому вирішенні актуальних, але менш значущих проблем.

- Інноваційні рішення — передбачають нововведення або зміни, що можуть мати великий вплив на всю організацію.

Процес прийняття управлінських рішень зазвичай проходить кілька етапів, на яких здійснюється ретельний аналіз ситуації, вибір оптимального варіанту та реалізація обраного рішення [2, с. 234].

1. Визначення проблеми чи ситуації

Першим етапом є чітке розуміння проблеми або ситуації, яка потребує вирішення. Без правильного визначення проблеми неможливо знайти правильне рішення. Важливо зрозуміти, що саме потрібно змінити або вдосконалити.

2. Збір інформації

Для того, щоб прийняти обґрунтоване рішення, необхідно зібрати всю необхідну інформацію, яка може вплинути на вибір рішення. Це може бути інформація про фінансовий стан підприємства, ринкові умови, конкурентів, нормативно-правову базу тощо.

3. Аналіз альтернатив

На цьому етапі керівник чи команда аналізують всі можливі альтернативи, які можуть привести до вирішення проблеми. Це може включати кілька варіантів стратегій чи дій. Аналіз передбачає оцінку переваг і недоліків кожної альтернативи, а також потенційні ризики і витрати.

4. Вибір оптимального варіанту

Після оцінки альтернатив керівник або команда повинні вибрати найкращий варіант, що відповідає цілям підприємства. Вибір рішення базується на оцінці факторів, таких як вартість, час, ризики, вплив на інших учасників процесу.

5. Прийняття рішення та його реалізація

Після вибору оптимального варіанту рішення, наступним кроком є його прийняття та реалізація. На цьому етапі важливо організувати необхідні ресурси, розподілити обов'язки, визначити строки виконання і забезпечити контроль за реалізацією.

6. Моніторинг та оцінка результатів

Після реалізації рішення необхідно оцінити його ефективність. Це допоможе з'ясувати, чи досягнуті бажані результати, та чи потрібно коригувати подальші дії або рішення.

Література

1. Квасницька Р. С. Процес прийняття управлінських рішень: зміст і етапи. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. № 6 (51), ч. 2. 2021. С. 198-201.
2. Приймак В. М. Прийняття управлінських рішень: навчальний посібник. Київ : Атіка, 2023. 240 с..

УДК 174,7 + 658,3

ПРОФЕСІЙНА ЕТИКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ СУЧАСНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

*Ковальчук О.О., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна», м. Київ
Науковий керівник: Палієнко С.В.,
кандидат історичних наук, доцент,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна», м. Київ*

Сучасні умови розвитку суспільства зумовлюють формування певних норм та стандартів співіснування людей у соціумі. Ефективне провадження будь-якого виду діяльності, особливо в розрізі історичних та політичних подій на теренах нашої держави, зумовлюють запровадження та реалізацію нових, перспективних форм та методів керівництва в усіх сферах діяльності.

Саме таким рушієм, який стимулює та актуалізує людську діяльність, формуючи моральні вимоги, специфічні норми поведінки спільнот і груп людей, є професійна етика. Виникнення, диференціація і розвиток цих норм, відповідних мотивацій та оцінок є одним із напрямів прогресу моралі.

Важливість формування та розвитку професійної етики в організації, установі, на підприємстві підтверджується такими факторами, як доцільність, навіть необхідність, вміти правильно та ефективно управляти людьми (підлеглими), у результаті чого не лише створюється сприятливе для роботи середовище, а й підвищується продуктивність праці, комунікативний процес виходить на найвищий рівень спілкування тощо.

Говорячи про професійну етику як ефективний інструмент сучасної управлінської діяльності в будь-якій галузі діяльності, вважаємо за потрібне детальніше зупинитися на характеристиці самого поняття «управління». Поняття «управління» міцно ввійшло у вжиток багатьох галузей знань. Так, існує управління біохімічними процесами в живих організмах, управління технічними пристроями, машинами, управління соціальними процесами тощо. Його суть визначається як «елемент, функція організмів, систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), які забезпечують збереження їх певної структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію їхніх програм» [4, с. 26].

Зазначимо, що управління як теорія зародилось на початку ХХ століття. Так, основоположниками першої школи «наукового управління» були американський інженер Ф. Тейлор і французький менеджер А. Файоль. Перший з них вирішив завдання удосконалення управління підприємством шляхами економного використання праці і засобів виробництва, регламентації використання інструментів і матеріалів, стандартизації робочих операцій, точного обліку робочого часу і цим довів, що управляти можна «науково». У 1911 році Ф. Тейлор опублікував свою книгу «Принципи наукового управління», яка традиційно вважається початком визнання управління наукою.

А. Файоль виділив п'ять функцій управління. На його думку, «управляти – означає передбачати і планувати, організовувати, розпоряджатися, координувати і контролювати». Він розробив «принципи управління», що визнається першим самостійним результатом «науки адміністрування» в її тепер вже класичному варіанті, зорієнтованому насамперед на побудову «формальних» організаційних структур і систем [5, с. 36].

Галузь людського знання, яка допомагає здійснити функцію, вид діяльності щодо керівництва людьми в найрізноманітніших організаціях, одержала назву «менеджмент». Термін менеджмент (анг. *management* – управління) у вузькому розумінні означає уміння досягати поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки інших людей; у широкому – те саме, що й управління: функцію, вид діяльності з керівництва людьми в різних організаціях. Водночас у трактуванні і застосуванні цих понять є і відмінності. Термін «менеджмент» застосовний до різних типів організацій, але якщо йдеться про державні органи будь-якого рівня, то

більш правильним буде використання терміна «державне управління» (англ. *public administration*). Він здебільшого вживається для позначення особистості «менеджера» – людини, суб'єкта управління, що діє в певній організації; у більш загальному розумінні використовується термін «адміністрація», який в основному відбиває безособову систему управління. Крім того, «менеджер» – це професійний керівник, представник особливої професії – управління; людина, яка пройшла спеціальну підготовку [5, с. 39].

У більшості країн світу менеджмент вважається однією із пріоритетних галузей соціальних наук, є невід'ємною частиною загальної культури людини та трудових колективів. У США, менеджмент якої вважається найбільш могутньою «управлінською цивілізацією» [5, с. 40].

Аналіз значної кількості наукових досліджень дозволяє нам стверджувати, що управління, менеджмент – це міждисциплінарна галузь знань, яка поєднує в собі науку, досвід, управлінське мистецтво. Еволюція управління в XXI столітті полягає у використанні досягнень багатьох наук для вирішення головної проблеми – як одержати бажані результати на основі погоджених дій багатьох людей [5, с. 47].

Важливим та ефективним інструментом здійснення управлінської діяльності є, на нашу думку, професійна етика, яка повинна орієнтувати адміністрацію будь-якого закладу (установи, організації, підприємства) саме на внутрішнє управління. Внутрішнє управління – це діяльність управляючої підсистеми, спрямована на реалізацію мети шляхом створення умов (прогностичних, психологічних, кадрових, організаційних, матеріально-фінансових тощо), необхідних для належного розвитку процесу [1, с. 37].

Реалізація професійної етики в сучасних установах (організаціях, закладах) будь-якого виду діяльності має відбуватися насамперед таким способом, при якому на зміну філософії «впливу» в управлінні йде філософія створення умов для взаємодії, співробітництва, партнерства. Тому теорія управлінської діяльності доповнюється теорією внутрішнього менеджменту, яка має особистісну спрямованість. Це суттєво змінює стиль взаємин у вертикальному розподілі праці:

- дозволяє створити атмосферу поваги, довіри й успіху кожного члена колективу;

- перейти на професійний стиль співробітництва, в процесі якого враховуються індивідуальні особливості кожного працівника, здійснюється особистісно орієнтований підхід до його діяльності;

- створити умови розвитку кожної особистості на основі мотиваційних орієнтацій;

- сприяє формуванню внутрішньої культури, створенню психологічного комфорту для всіх членів колективу [2, с. 38].

Професійна етика в управлінській діяльності є набором принципів, цінностей та стандартів поведінки, які визначаються для керівників і менеджерів у процесі виконання їхніх обов'язків. Ці принципи визначають, як керівники повинні вести себе у відношенні до своїх підлеглих, колег, клієнтів та інших стейкхолдерів.

Основні аспекти професійної етики в управлінській діяльності включають:

1. Чесність і інтегритет: керівники повинні діяти з чесністю, правдивістю та інтегритетом у всіх справах, що стосуються їхньої роботи та прийняття рішень.

2. Професійна компетентність: керівники повинні мати необхідні знання, навички та досвід для ефективного виконання своїх обов'язків і відповідальностей.

3. Справедливість і рівні можливості: керівники повинні забезпечувати справедливість та рівні можливості для всіх членів організації, уникати дискримінації та нерівності.

4. Конфіденційність: керівники повинні дотримуватися конфіденційності у всіх питаннях, що стосуються конфіденційної інформації про підлеглих, клієнтів та інші чутливі дані.

5. Етичне лідерство: керівники повинні виступати як приклад етичної поведінки для своїх підлеглих та інших членів організації [3, с. 203].

Отже, дотримання професійної етики в управлінській діяльності (як кожним учителем, так і адміністрацією освітнього закладу) сприяє підвищенню довіри, співпраці та ефективності в організації, а також підвищує репутацію керівників та організації в цілому.

Література

1. Баюра Д.О. Система корпоративного управління в Україні - стан та перспективи розвитку : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. 288 с.

2. Васильченко Л.В. Управлінська культура і компетентність керівника. Харків : Основа. 2007. 176 с.

3. Лавриненко С.О. Роль етики як науки у формуванні культури міжособистісних стосунків майбутніх вчителів. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. Випуск 121. Частина II. Кіровоград : РВВ КДПУ ім.В. Винниченка, 2013. 332 с.

4. Никифоренко В. Г. Управління персоналом: навч. Посібник. Одеса: Атлант, 2013. 275 с.

5. Скібіцька Л.І., Скібіцький О.М. Менеджмент: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 416 с.

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ МАЛОВІЛЬШАНСЬКОЇ ОТГ

Юхименко П. І., доктор економічних наук, професор, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква
Якимюк Ю. П., кандидат наук із соціальних комунікацій, Білоцерківський інститут економіки та управління Університету «Україна», м. Біла Церква

Проведене нами дослідження потенціалу розвитку Маловільшанської ОТГ засвідчило наявність у регіоні резервів і потенціалу (рис. 1) для ефективно організації виробництва с/г продукції.

Рис. 1. Ресурсний потенціал розвитку економіки Маловільшанської ОТГ.

Джерело: запропоновано автором.

Не менш важливим потенціалом розвитку Маловільшанської ОТГ є наявність людського капіталу. Люди із етичної, із економічної точки зору є найбільшою цінністю. Демографічна ситуація в громаді більш-менш стабільна. Крім П-РП, на відміну від інших громад, працездатного населення достатньо для ведення активної господарської діяльності (табл. 1).

Таблиця 1 – Демографічна складова Маловільшанської ОТГ

	Роки				
	2020	2021	2022	2023	2024
Всього населення чол	11769	11897	12436	12591	12549
Працездатне населення, %	48,45	48,20	47,9	47,5	47,2

Джерело: складено на основі даних Маловільшанської ОТГ.

У загальній виробничій архітектоніці найвагоміший потенціал поки що складають селянські домогосподарства, які є своєрідними інкубаторами мікроекономічних передумов стабілізації майбутнього стійкого розвитку сільських поселень Маловільшанської ОТГ. Аналіз зайнятості за напрямками діяльності засвідчив, що переважна частина працездатного населення громади зайнята у фірмах по наданню послуг, промисловості та торгівлі (табл. 2).

Таблиця 2 – Зайнятість за видами діяльності працездатного населення Маловільшанської ОТГ в 2023 році

Галузі та види діяльності	Всього	%
Сільське господарство, мисливство, лісове та рибне господарство	607	15,5
Промисловість	863	22
Будівництво	32	0,8
Оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з їх ремонту	543	13,8
Ресторани	71	1,8
Транспорт і зв'язок	56	1,4
Фінансова діяльність	14	0,3
Операції з нерухомістю, здавання під найом та послуги юридичним особам	5	0,1
Державне управління	67	1,7
Освіта	391	9,9
Охорона здоров'я та соціальна допомога	97	2,4
Колективні, громадські та особисті послуги	38	0,9
Інші види діяльності	1129	28,8
Всього	3 917	100

Джерело: складено на основі звітів Маловільшанської ОТГ.

Представлена нами статистика в таблиці 2 не відображає повної картини людського потенціалу Маловільшанської ОТГ. Тут не врахований важливий компонент цього людського ресурсу – «підприємницька здатність». Саме вона виражає економічно активне населення громади, її потенціал підприємництва у використанні природно-ресурсного потенціалу, яке на ринку праці формує попит на працю та класифікується як підприємці. Виховані на традиціях родин у домогосподарствах сільських територій, вони належать до відповідного демографічного потенціалу розвитку громади. Нині громада, за нашими спостереженнями, відчуває дефіцит управлінських

кадрів та потенціалу кадрів робітничих професій (будівельник, зварювальник тощо). Цю проблему громади поглибила війна, яка забрала на фронтах значну частину креативної молоді. Як результат, господарства Маловільшанської ОТГ відчувають погіршення кількісної та якісної характеристики кадрового потенціалу. Головною ознакою цього, на наш погляд, є продовження процесу скорочення чисельності зайнятих в господарствах громади, висока плінність кадрів сільської місцевості, особливо керівного складу. Цю проблему поглиблює ще і низький рівень заробітної плати, Середня заробітна плата на 1 працюючого становить 5317 грн, що дещо менше ніж по району та області (5493 і 7299 відповідно), та в 1,6 рази більше встановленої законодавчо мінімальної.

Низький рівень підприємницької діяльності сільських територій Маловільшанської ОТГ, на наш погляд, зумовлений ще і низьким рівнем капіталізації природно-ресурсного потенціалу (П-РР) сільських територій. На протязі останніх років практично відсутнє зростання підприємницької діяльності в с/г виробництві (з 2019–2023 рр. кількість підприємців зростає на всього 0,2 %) із-за високої його капіталомісткості, що потребує вирішення цього питання через капіталізацію П-РР сільських територій. Тут є і об'єктивні умови на які вказали самі підприємці: розвиткові громади заважають високий рівень безробіття; поширення злочинності, алкоголізму; недостатня громадська ініціативність.

Висновок. На основі проведеного дослідження можна зробити висновок, що найбільш актуальними проблемами розвитку сільського підприємництва в Маловільшанській ОТГ є:

- обмежені фінансові можливості громади для відбудови виробничої інфраструктури, слабка мотивація до інноваційної діяльності з боку місцевих органів самоврядування;
- низька конкурентоспроможність на ринку праці у частині її оплати;
- низький рівень системної підтримки виробників с/г продукції на рівні органів влади та місцевого самоврядування;
- нестабільність правового забезпечення регуляторних державних механізмів.

Література

1. Маловільшанська громада. Головний портал. URL: <https://gromada.info/>
2. Оголь А. SWOT-аналіз із прикладами. esputnik. 23 січня 2021. URL: <https://esputnik.com/uk/blog/swot-analiz-iz-prikladami>
3. Тищенко О. SWOT-аналіз: що це таке та приклади використання. WEDEX. 11.08.2023. URL: <https://wedex.com.ua/blog/swot-analiz-shho-tse-take-ta-prikladi-vikoristannya/>

СВІТОВИЙ РИНОК СТРАХУВАННЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Півторак М.В., кандидат
економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

Світовий ринок страхування є важливою складовою глобальної економіки, оскільки страхування відіграє ключову роль у зниженні ризиків і забезпеченні фінансової стабільності як для окремих осіб, так і для бізнесу. Страховий сектор має стратегічне значення для розвитку фінансових ринків, інвестицій та економічної безпеки країн.

Світовий ринок страхування можна поділити на кілька основних сегментів:

Життєве страхування (Life Insurance): Страхування життя та здоров'я, яке забезпечує фінансову підтримку страхувальникам або їхнім спадкоємцям у разі настання певних подій (смерть, інвалідність, досягнення певного віку тощо).

Нежиттєве страхування (Non-Life Insurance): Включає страхування майна, автотранспортних засобів, здоров'я, відповідальності, а також інші види страхових послуг, таких як страхування від природних катастроф, професійних ризиків, крадіжок та пожеж.

Перестраховання: Це страхування для страхових компаній, яке дозволяє їм розподіляти частину своїх ризиків з іншими страховими компаніями. Перестраховання є важливим інструментом для зниження фінансових ризиків у великих страховиків.

На світовому ринку страхування основні гравці представлені як великими міжнародними страховими компаніями, так і національними страховиками.

Міжнародні страхові компанії: До найбільших страховиків світу належать компанії, які працюють в багатьох країнах і мають глобальні інтереси. Це, зокрема:

- Allianz (Німеччина)
- AXA (Франція)
- MetLife (США)
- Prudential (Великобританія)
- Zurich Insurance Group (Швейцарія)

Перестрахові компанії: Це компанії, які займаються перерозподілом ризиків між страховиками. Вони допомагають знижувати ризики великих страхових компаній, такі як:

- Munich Re (Німеччина)
- Swiss Re (Швейцарія)

Регіональні та національні страховики: Вони працюють на локальних ринках і можуть мати значний вплив на конкретні економіки, хоча їх масштаб зазвичай менший, ніж у міжнародних гравців. Наприклад, такі компанії, як State Farm (США), China Life (Китай) або Sberbank Insurance (Росія).

Світовий ринок страхування переживає кілька значних тенденцій, які визначають його розвиток на сьогоднішній день:

Іншуртех (InsurTech) — це новий напрямок у страхуванні, що об'єднує інноваційні технології, такі як штучний інтелект, великі дані, блокчейн, Інтернет речей (IoT), з традиційними страхувальними процесами. Це дозволяє підвищити ефективність страхових операцій, полегшити доступ до страхових послуг, а також знизити витрати на управління ризиками.

Автоматизація — використання роботизованих процесів, чат-ботів та алгоритмів для обробки страхових претензій і підписання полісів значно спрощує взаємодію зі страховиками [1, с. 144].

Зі збільшенням середньої тривалості життя і зростаючим попитом на послуги медичного страхування, ринок здоров'я і довголіття займає все більшу частину світового ринку страхування.

Страхування від великих медичних витрат та поліси для забезпечення довголіття набирають популярності в країнах з розвиненими економіками.

Зростаюча кількість природних катастроф, таких як урагани, повені, лісові пожежі, змушує страховиків впроваджувати нові продукти для захисту від кліматичних ризиків.

Це також стимулює розвиток перестраховання, особливо в регіонах, що піддаються високому ризику.

Зростає увага до соціальних, екологічних і корпоративних (ESG) факторів у діяльності страхових компаній. Компанії зосереджуються на забезпеченні стійкості до змін клімату, соціальної відповідальності та етичного ведення бізнесу.

Встановлення більш строгих екологічних стандартів і підтримка сталих інвестицій допомагають страховим компаніям залучати нових клієнтів і покращувати імідж.

Ринок страхування стикається з процесами консолідації, оскільки великі компанії поглинають менші, щоб посилити свої позиції і зменшити конкуренцію. Це також дозволяє ефективніше управляти ризиками та знижувати витрати.

Література

1. Козьменко, О.В. Страховий ринок України у контексті сталого роз. Суми : УАБС НБУ, 2023. 350 с.

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО: РОЛЬ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАЙНЯТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ

*Рибак Н.О., кандидат
економічних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Однією з основоположних завдань формування сучасного ринку праці є формування раціональної структури зайнятості населення відповідно до потреб економіки країни, а також підвищення ефективності використання робочої сили та її конкурентоспроможності. При цьому однією з провідних проблем, яку необхідно вирішити, є реформування системи соціального партнерства

Соціальне партнерство у сфері зайнятості передбачає організацію партнерських відносин соціальної взаємодії, забезпечення постійного діалогу між суб'єктами трудових відносин для досягнення згоди з питань зайнятості, забезпечення зайнятості безробітних, впровадження нових сучасних форм зайнятості, створення гідних умов праці на основі взаємовигідних угод, їх виконання на мікро-, мезо- та макрорівнях управління цими процесами.

Підвищенню ефективності регулювання ринку праці в сучасних умовах сприятиме співпраця соціальних партнерів по впровадженню гнучких форм зайнятості, розвитку професійної освіти, посиленню соціального захисту працівників як інструменту переходу працівників у формальний сектор зайнятості, розширенню можливостей поєднувати роботу і сімейне життя і т.д. Про це свідчить досвід розвинених країн світу, які вже давно застосовують принципи соціального партнерства для вирішення проблем у сфері праці, в результаті чого забезпечується високий рівень населення і якість життя, а також високі рейтинги країн за шкалою людського розвитку.

Соціальне партнерство забезпечує єдність та добровільну співпрацю учасників у межах певних груп інтересів, у тому числі між роботодавцями та їх асоціаціями, працівниками та профспілковими організаціями; переваги та можливість участі працівників в управлінні. Таке партнерство спрямоване на досягнення спільних цілей на основі державного, місцевого самоврядування, єдності і співробітництва між роботодавцем і працівником на договірній основі, якою може бути Генеральна угода, регіональна угода, виробнича угода, колективний договір, трудовий договір підряду.

На мікрорівні метою соціального партнерства є усунення або зменшення суперечностей між роботодавцями та працівниками в контексті виконання ними своїх трудових обов'язків на основі соціального співробітництва. На рівні макроекономіки метою соціального партнерства є задоволення потреб учасників ринку праці - продавців і покупців робочої сили - на основі взаємної угоди.

В ринкових умовах зростання конкуренції між господарюючими суб'єктами зумовлює необхідність регулювання соціально-трудова відносин на основі принципу соціального партнерства. Боротьба за більш дешеві ресурси, особливо робочу силу, мають найбільший вплив на сферу праці, впливаючи на незахищеність працівників, бідність значної їх частини населення і поглиблення соціальної нерівності в суспільстві. Конкурентна боротьба, з одного боку, змушує виробників знижувати витрати виробництва, а для цього знижувати рівень заробітної плати, зберігати умови праці і техніку безпеки, скорочувати зайнятість у зв'язку з науково-технічним прогресом, а, з другого боку, працівники прагнуть до більш високої заробітної плати, до безпеки праці. Саме тут важливою є роль держави в забезпеченні ефективного регулювання трудових відносин. Виконавчі органи державної влади повинні забезпечити раціональне поєднання інтересів працівників та роботодавців. Власне соціальне партнерство покликане запобігати деструктивним конфліктам, забезпечувати умови для розвитку виробництва, підвищувати ефективність праці за рахунок створення хороших умов зайнятості для співробітників і, як наслідок, забезпечувати соціальну стабільність і злагоду.

В сучасних умовах велике значення має розвиток соціального партнерства в сфері зайнятості населення. У цьому напрямку до проблем соціального партнерства відносяться працевлаштування безробітних, створення нових робочих місць, організація оплачуваних громадських робіт, захист населення від ризику потрапляння до лав безробітних, забезпечення дотримання вимог безпеки праці та охорони здоров'я працівників на виробництві, забезпечення того, щоб заробітна плата виконувала репродуктивну і стимулюючу функції, забезпечуючи оптимальні умови праці та відпочинку; організація колективних переговорів і встановлення процедур вирішення трудових спорів [1]. Завдяки продуктивній зайнятості забезпечується виробництво валового внутрішнього продукту, підвищення рівня життя населення, створення фінансово-економічного фундаменту для розвитку країни. З одного боку, зайнятість є інструментом, який забезпечує розвиток якісних характеристик кожного носія людського капіталу, а з іншого - трудова діяльність забезпечує умови для самозахисту, а також можливість брати участь у соціальному захисті тих членів суспільства, хто його потребує [4].

В Україні був створений Інститут соціального партнерства, який продовжує розвиватися під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів і змін в умовах глобалізації. Основна увага приділяється правовим питанням вирішення існуючих соціально-економічних проблем на всіх рівнях управління трудовими ресурсами шляхом налагодження переговорного процесу. Ринкові відносини зумовили активізацію розвитку соціального партнерства та сприяли вдосконаленню правових механізмів регулювання суспільних відносин. Співпраця з Міжнародною організацією праці відіграє вирішальну роль у розвитку соціального партнерства в Україні у сфері праці та зайнятості. У 2012 році Міністерство соціальної політики України спільно

з МОП оголосило, що Програма гідної праці, основною метою якої є створення умов для гідної праці, що є основним чинником підвищення ефективності праці, відображає заходи, реалізація яких спрямована на вирішення ряду завдань, включаючи «підвищення рівня зайнятості та соціального захисту, забезпечення гендерної рівності та недискримінації на робочих місцях, налагодження ефективного соціального діалогу, покращення умов праці, впровадження міжнародно-трудова норм та стандартів» [3].

Сучасні тенденції в сфері праці та зайнятості, глибокі кризи в соціально-трудова відносинах, низькі стимули до праці, недосконалість податкової системи і т.д. стали об'єктивними передумовами для розвитку "тіньової економіки", поширення нерегульованої зайнятості. Згідно з дослідженнями вчених, заробітна плата громадян, зайнятих нерегулярною зайнятістю, в кілька разів перевищує вартість робочої сили. Найчастіше працівники цієї категорії практично позбавлені соціального захисту. У цих умовах пошук шляхів вирішення соціально-економічних проблем в Україні має здійснюватися у сфері регулювання зайнятості на основі ефективної взаємодії з громадськістю, соціального партнерства, досягнення взаємовигідних домовленостей між соціальними партнерами [2].

Вплив нових економічних реалій на ситуацію на ринку праці вимагає впровадження системних і диференційованих заходів управління. Важливу роль у цьому відіграє ефективна соціальна взаємодія між безпосередніми соціальними партнерами у сфері зайнятості населення конкретного регіону, тобто органами влади: регіональним державним управлінням, зокрема його функціональними структурними підрозділами, які курують розвиток економіки, промисловості, агропромислового комплексу, соціальний захист, освіта, наука тощо. Органи місцевого самоврядування: районні ради, сільські селища, висілки, міські ради, об'єднані територіальні громади, місцеві державні адміністрації, регіональні центри зайнятості, роботодавці; безробітні та наймані працівники; інші партнери: організації роботодавців та об'єднання профспілок [2].

Таким чином, важлива роль у розвитку соціального партнерства в управлінні соціально-трудова відносинами належить державі, яка повинна мати на меті формування та реалізацію соціально відповідальної політики із чітким визначенням різних форм відповідальності за невиконання досягнутих домовленостей.

Література

1. Веха Ю. С. Дотримання соціального діалогу під час підготовки проектів нормативно-правових актів, які підлягають державній реєстрації. *Міністерство юстиції України*. URL : <https://bit.ly/3EMBqMe>.
2. Кравець І. Соціальне партнерство в регулюванні зайнятості населення. *Університетські наукові записки*. 2021, № 4 (82), С. 99-107. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1563110>
3. Міжнародна організація праці (МОП) (16.10.2012). *Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві*. URL : <https://bit.ly/3wWqUzn>.

УДК 338.48-6:640.4:316.728

СОЦІАЛЬНІ ТРЕНДИ У РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ ТА ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

*Клепиков А.В., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Миколаївський національний університет імені
В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв
Науковий керівник: Гуріна О.В.,
доктор економічних наук, доцент
Миколаївський національний університет імені
В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв*

Сучасний готельний бізнес перебуває під значним впливом соціальних змін, які формують нові підходи до обслуговування гостей та управління якістю послуг. Соціальні тренди впливають на очікування клієнтів, організацію роботи персоналу, а також використання новітніх технологій для підвищення конкурентоспроможності готельного бізнесу.

Сучасний споживач готельних послуг надає перевагу індивідуалізованому підходу, що передбачає: адаптацію послуг під конкретні потреби клієнта (індивідуальний вибір номерів, підбір розваг); вегетаріанські, веганські, безглютенові меню стають стандартною опцією створення персоналізованих пропозицій на основі попереднього досвіду клієнта; гостям пропонують локальні фермерські продукти та унікальні дегустаційні вечері; впровадження програм лояльності, що враховують унікальні вподобання гостей також є ознакою індивідуалізованого підходу. До того ж, гості більше цінують не стандартні послуги, а унікальний досвід, наприклад, ночівлю в історичних будівлях, готелях на деревах або капсулах із футуристичним дизайном. Таким чином, індивідуалізація підвищує задоволеність клієнтів і сприяє їхній довгостроковій лояльності.

Наразі екологічна свідомість є одним із ключових трендів у готельному бізнесі. Гостям важливо, щоб готелі дотримувалися принципів сталого розвитку. Готелі впроваджують екологічні ініціативи, такі як: використання енергоефективних технологій; мінімізація одноразового пластику; застосування відновлюваних джерел енергії; підтримка локальних громад та економіки через партнерства з місцевими виробниками. Все більшої популярності набувають «зелені» готелі із сертифікатами екологічності (наприклад, LEED, Green Key). Клієнти все частіше обирають готелі, які демонструють відповідальне ставлення до навколишнього середовища.

Технології також займають ключову роль у підвищенні якості готельних послуг. Основні тенденції включають: впровадження мобільних додатків для бронювання, технології голосового пошуку, спілкування з персоналом та доступу до послуг; автоматизацію процесів, таких як реєстрація заїзду та виїзду через мобільні пристрої; використання штучного інтелекту для аналізу відгуків клієнтів і передбачення їхніх потреб; застосування смарт-технологій (smart room) у номерах (розумне освітлення, клімат-контроль, бездротова зарядка пристроїв, голосовий пошук, розумне цифрове керування, розпізнавання осіб, планшетний моніторинг, розумні дзеркала, відеочат з консьєржем тощо); віртуальні тури, онлайн-консьєржі; безконтактні технології, що є нормою після пандемії COVID-19.

Не залишаються поза увагою і блокчейн-рішення. Криптовалюта у майбутньому змінить систему електронних гаманців. Додавання можливості оплати криптовалютою – новий стійкий тренд у готельному бізнесі. Гості можуть використовувати різні токени для отримання послуг та товарів. Відмінна ідея – додати криптовалюту в офіційну програму або на веб-сайт. Так вдасться збільшити потік клієнтів. Отже, цифрові технології дозволяють зробити взаємодію із клієнтами більш сучаснішою, зручною, швидкою та безпечною.

З боку клієнтів попит на послуги, пов'язані зі здоровим способом життя, продовжує зростати. Готелі пропонують: оздоровчі програми (йога, фітнес, SPA-послуги); здорове харчування з акцентом на органічні та місцеві продукти; можливість активного відпочинку (велоспорт, екскурсії на природі); інтеграція wellness-концепцій у номери (наприклад, матраци з ергономічним дизайном, системи очищення та іонізації повітря). Такий асортимент послуг відповідає сучасним очікуванням клієнтів щодо турботи про своє здоров'я [1].

Широкої популярності набуває локальний туризм. Клієнти підвищують зацікавленість у невеликих готелях, розташованих у віддалених регіонах або поруч із природними пам'ятками. Готелі пропонують унікальні локальні враження: дегустація місцевих страв, екскурсії, участь у культурних заходах місцевих громад.

Конкурентною перевагою і фактором формування позитивного іміджу готелю сьогодні є орієнтація на соціальну відповідальність та забезпечення інклюзивності. Це включає: створення умов для комфортного перебування гостей з обмеженими можливостями, інклюзивний дизайн номерів та загальних зон, зручних для таких категорій гостей; надання послуг, які враховують вікові та культурні особливості клієнтів; участь у соціальних проєктах, що сприяють підтримці локальних громад. Також, готелі активно долучаються до підтримки місцевих громад, шляхом створення робочих місць або інвестування у розвиток інфраструктури, в тому числі через благодійні програми [2].

З метою зменшення витрат, сприяння взаємодії та підвищення сталості розподілу ресурсів широко поширюється модель Sharing Economy (спільне використання ресурсів). Зростання конкуренції з боку платформ на кшталт

Airbnb змушує готелі адаптувати свої пропозиції для молодіжної аудиторії, яка шукає унікальний досвід.

Готелі, розуміючи потреби сучасного клієнта, все частіше пропонують різні варіанти для гібридної роботи та відпочинку. Поширення тренду «workation» (робота та відпочинок) спричинило попит на готелі з робочими зонами, швидким Wi-Fi, конференц-залами. Деякі створюють спеціальні «робочі зони» у номерах або готельних лобі, де гості можуть працювати комфортно, інші – надають послуги відеоконференцій, щоб гості могли працювати із дому. Також, у готелях часто створюють простори для коворкінгу [3].

Безпека в готелях, особливо під час війни, є критичною проблемою. Готелі в зонах конфлікту можуть стати цілями або потрапити під перехресний вогонь, що піддає ризику гостей і персонал. Наразі готелі створюють надійні засоби безпеки, такі як бар'єри, контрольно-пропускні пункти та персонал служби безпеки; впроваджують технології для моніторингу безпеки без втручання в приватність гостей. Стандарти гігієни та безпеки також залишаються ключовими, особливо після пандемії [3].

Аналізуючи статистику діяльності готелю з метою покращення якості готельних послуг, можна передбачити, які послуги та сервіси будуть найбільш привабливими для гостей у майбутньому, а також виявити й усунути потенційні недоліки. Інтелектуальні системи підтримують сучасні тенденції в готельній індустрії, дозволяючи аналізувати вподобання кожного клієнта. Завдяки такому аналізу можна визначити, чи варто надсилати гостям регулярні повідомлення про меню обідів, спеціальні пропозиції або знижки. Зібрана інформація також допомагає зрозуміти, чи потрібна функція будильника, або, навпаки, гості віддають перевагу її відсутності. Для забезпечення якісного і комфортного обслуговування можна оптимізувати налаштування систем опалення, вентиляції та інших технічних аспектів [4].

Намагаючись зробити максимально комфортним та зручним обслуговування гостей, готельєри не залишають поза увагою і технології інтелектуального розпізнавання. Ця опція означає більш ефективну роботу з персоналом та гостями. Очікується, що розмір світового ринку розпізнавання осіб зростатиме із середньорічним темпом у 15,4% з 2021 по 2028 рік. Такі методи ідентифікації, як вхідні карти та ключі, відійдуть у минуле. У туристичній індустрії виживуть лише гравці, які будуть впроваджувати інноваційні технологічні рішення, адже, дедалі більше клієнтів віддають їм перевагу. Розбиратися у трендах та впроваджувати їх у роботу – секрет успіху та якості в індустрії гостинності XXI століття.

Отже, соціальні тренди відіграють важливу роль у формуванні стратегії розвитку сучасного готельного бізнесу. Успішні готелі активно адаптуються до нових вимог клієнтів, використовуючи персоналізацію, цифрові технології, екологічні та інклюзивні підходи. Підвищення якості послуг у поєднанні з орієнтацією на соціальні зміни дозволяє готелям зміцнювати конкурентні позиції та забезпечувати довготривалий успіх у галузі.

Література

1. Банева І., Величко О. Перспективи післявоєнного відновлення готельно-ресторанної галузі в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 67. 48 с.
2. Баженова С., Пологовська Ю., Канцур І. Розвиток готельно-ресторанного бізнесу в умовах сьогодення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 38.
3. Олійник В., Дишкантюк, Ю., Власюк, К. Оптимізація якості готельних послуг на прикладі готелю «Bossfor», Одеса. *Економіка та суспільство*. 2024 №1 (60).
4. Поворознюк І. Управління якістю послуг на підприємствах індустрії гостинності під час кризи. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42.

УДК 338.46 : 330.341.4

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Зубков Р.С., доктор
економічних наук, професор,
Миколаївський міжрегіональний інститут
розвитку людини ВНЗ «Відкритий
міжнародний університет розвитку
людини «Україна», м. Миколаїв
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8894-5724>*

Сфера обслуговування є важливим компонентом економіки, що забезпечує не лише економічний розвиток, але й соціальну стабільність. У сучасних умовах, зокрема в умовах цифровізації та глобалізації, стратегічні пріоритети розвитку цієї сфери набувають особливого значення. У статті розглядаються основні тенденції та виклики, що впливають на розвиток сфери обслуговування, а також пропонуються стратегічні ініціативи для їх подолання.

Сучасний розвиток сфери обслуговування стикається з низкою викликів, серед яких:

- Впровадження нових технологій змінює способи надання послуг, вимагаючи від підприємств адаптації до нових умов.
- Зростання автоматизації призводить до змін у структурі зайнятості, що потребує нових підходів до підготовки кадрів[1].
- Зміни в споживчих звичках та очікуваннях вимагають від компаній гнучкості та інноваційності [2].

Стратегічні пріоритети розвитку є ключовими елементами, які визначають напрямки та цілі економічного, соціального та технологічного прогресу в різних сферах. В умовах глобалізації, швидких технологічних змін та соціально-економічних викликів, важливо формулювати чіткі пріоритети, які сприятимуть стійкому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності. До втратених пріоритетів розвитку сфери обслуговування ми відносимо:

1. Впровадження нових технологій, таких як штучний інтелект та великі дані, може суттєво підвищити ефективність надання послуг. Підприємства повинні інвестувати в дослідження та розробки для створення нових продуктів і послуг.

2. Створення стандартів якості та впровадження системи управління якістю допоможе підвищити задоволеність клієнтів та конкурентоспроможність підприємств[3].

3. Підготовка кадрів, здатних адаптуватися до нових технологій та змінюватися відповідно до вимог ринку, є критично важливою. Це включає в себе як професійне навчання, так і розвиток м'яких навичок.

4. Соціальна відповідальність: Підприємства повинні враховувати соціальні аспекти своєї діяльності, зокрема, забезпечення рівного доступу до послуг та підтримку місцевих спільнот.

5. В умовах глобальних екологічних викликів важливо впроваджувати екологічно чисті технології та практики, що зменшують негативний вплив на навколишнє середовище.

Сфера обслуговування має величезний потенціал для розвитку в сучасних умовах, проте для цього необхідно враховувати нові виклики та адаптуватися до змін. Стратегічні пріоритети, такі як інновації, підвищення якості обслуговування, розвиток людських ресурсів, соціальна відповідальність та екологічна стійкість, можуть стати основою для успішного розвитку цієї сфери в майбутньому [4].

Поряд з цим, технологічні інновації відіграють ключову роль у трансформації сфери обслуговування, змінюючи не лише способи надання послуг, але й стратегічні пріоритети розвитку підприємств. У сучасному світі, де цифровізація та автоматизація стають нормою, важливо розуміти, як ці зміни впливають на стратегії компаній у сфері обслуговування.

Технологічні інновації стали основним рушієм змін у сфері обслуговування, формуючи нові стандарти якості, ефективності та доступності послуг. У сучасному світі, де цифровізація та автоматизація стають невід'ємною частиною бізнес-процесів, важливо розуміти, як ці технології впливають на різні аспекти обслуговування, від покращення взаємодії з клієнтами до оптимізації внутрішніх процесів. Технологічні інновації в сфері обслуговування включають в себе широкий спектр рішень, таких як:

1. **Автоматизація процесів:** Впровадження автоматизованих систем дозволяє знизити витрати та підвищити ефективність обслуговування. Наприклад, використання чат-ботів у службах підтримки клієнтів дозволяє швидше реагувати на запити, що підвищує задоволеність споживачів.

2. **Персоналізація послуг:** Завдяки аналітиці даних та штучному інтелекту, компанії можуть пропонувати персоналізовані послуги, що відповідають індивідуальним потребам клієнтів. Це стає важливим стратегічним пріоритетом, оскільки споживачі все більше очікують індивідуального підходу.

3. **Інноваційні бізнес-моделі:** Технології, такі як блокчейн та Інтернет речей (IoT), відкривають нові можливості для створення бізнес-моделей, які раніше були неможливими. Наприклад, у сфері логістики технології IoT дозволяють відстежувати товари в реальному часі, що підвищує прозорість і ефективність.

4. **Покращення якості обслуговування:** Технологічні інновації також сприяють підвищенню якості послуг. Наприклад, використання віртуальної реальності у сфері туризму дозволяє клієнтам отримати уявлення про послуги ще до їх придбання, що може суттєво вплинути на їх вибір.

5. **Адаптація до змінюваних умов ринку:** У сучасному світі, де зміни відбуваються швидко, компанії повинні бути готовими до адаптації своїх стратегій. Технологічні інновації дозволяють швидше реагувати на зміни в попиті та пропозиції, що є критично важливим для збереження конкурентоспроможності [5].

Технологічні інновації суттєво впливають на стратегічні пріоритети розвитку сфери обслуговування, змінюючи способи надання послуг, підвищуючи їх якість та адаптивність до змінюваних умов ринку. Компанії, які активно впроваджують нові технології, здатні не лише підвищити свою ефективність, але й забезпечити кращий досвід для своїх клієнтів, що в умовах сучасної конкуренції є вирішальним фактором успіху.

Таким чином, реалізація цих стратегій не лише сприятиме економічному зростанню, але й покращить якість життя населення, забезпечуючи стійкий розвиток суспільства в цілому.

Література

1. Banieva, I. O. (2022). Suchasni pidkhody do orhanizatsii hotelno-restorannoho biznesu [Modern approaches to the organization of the hotel and restaurant business]. *Modern Economics - Modern Economics*, 36. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V36\(2022\)-01](https://doi.org/10.31521/modecon.V36(2022)-01) [in Ukrainian]

2. Bykova, A., Chaban, L., & Aleksyeyev, A. (2023). Investuvannia v liudskyi kapital u viiskovyi period [Investing in human capital during the war period]. *Ekonomika i suspilstvo - Economy and society*, 54, DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-74> [In Ukrainian].

3. Kokhan, M.O., Gnylyanska, L.Y., & Golovnev, V.I. (2024). Rozvytok liudskoho kapitalu ta dosiahnennia sotsialnoi ushkodzhenosti v umovakh formuvannia stratehichnoho potentsialu ta dynamichnykh zmin [Human capital development and achievement of social cohesion in the context of strategic potential formation and dynamic changes]. *Ekonomika i suspilstvo - Economy and society*, 59, DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-58> [In Ukrainian].

4. Ovdyyk O., Shvets T. (2020) Strategichni aspekty rozvitku vitchiznyanogo rynku sferi poslug [Strategic aspects of development of the domestic services market]. *Efektivna ekonomika*. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8194>

5. Маркевич К. Л. Поточний стан та перспективи прямого іноземного інвестування в економіку України. *Економічні інновації: збірник наукових праць (Index Copernicus)*. Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. № 64, 2022. С.12-17

СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА

*Півторак М.В., кандидат
економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

Фінансові потоки можна визначити як сукупність грошових коштів, що переміщуються між різними учасниками економічної діяльності підприємства в результаті здійснення фінансових операцій. Ці потоки можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, і вони охоплюють усі види фінансових операцій, відносно яких здійснюються грошові транзакції: від надходження коштів від реалізації продукції до виплати податків або нарахування дивідендів.

Правильна класифікація фінансових потоків і чітке їх управління є основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, розвитку підприємства та забезпечення його фінансової стабільності.

У вітчизняних і зарубіжних джерелах ця категорія трактується по-різному. Так, на думку американського ученого Д. Вільямса [1, с. 14] сам по собі термін, що не має відповідного тлумачення «потоки грошових коштів» (у його буквальному розумінні) позбавлений сенсу. Компанія може випробовувати притоки грошових коштів (тобто грошові надходження), і вона може випробовувати відтік грошових коштів (тобто грошові виплати).

Базовою формою структурування фінансових потоків є виділення вхідних (CashInflows) та вихідних (CashOutflows) фінансових потоків. Необхідність виокремлення як вхідного, так вихідного фінансових потоків як окремого виду пояснюється, окрім функціонально-організаційних його особливостей, ще й методологічними потребами інформаційного забезпечення фінансового аналізу та управління фінансовими потоками суб'єкта господарювання [2, с. 67].

Вхідний фінансовий потік являється складовою частиною сукупного фінансового потоку суб'єкта господарювання в результаті здійснення його основної, інвестиційної та фінансової діяльності, при цьому, фінансовий потік класифікується як вхідний за умови, коли рух коштів в рамках такого фінансового потоку призводить до збільшення абсолютної величини грошових коштів та їх еквівалентів, що знаходяться у розпорядженні суб'єкта господарювання на певний момент часу.

У свою чергу, вихідний фінансовий потік також являється складовою частиною сукупного фінансового потоку суб'єкта господарювання в результаті здійснення його основної, інвестиційної та фінансової діяльності, фінансовий потік класифікується як вихідний за такою ознакою – рух коштів в рамках даного фінансового потоку призводить до зменшення абсолютної

величини грошових коштів та їх еквівалентів, які знаходяться у розпорядженні суб'єкта господарювання на певний момент часу.

Література

1. Williams J. The Theory of Investment Value. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1938.
2. Chang S.-C. Pension Fund Management Using the Markov Chain Approximation. *Asia Pacific Management Review*. 2021. № 10(4). P. 259-266.

УДК 658.14

СУТЬ АНАЛІЗУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ КОМПАНІЇ

*Знахоренко А.В., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету “Україна”, м. Біла Церква
Науковий керівник: **Півторак М.В.**,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету “Україна”,
м. Біла Церква*

Аналіз фінансового стану компанії передбачає наукові дослідження багатьох факторів фінансової діяльності, таких як оцінка та аналіз фінансових звітів. Аналіз макроекономічних показників, зокрема визначення змін в економічному середовищі, які зможуть впливати на фінансовий стан підприємства, такі як інфляція, ставки податків, процентні ставки за кредитами та інші. Процеси аналізу та прогнозування фінансового стану мають вирішальне значення у забезпеченні працездатності підприємств, відповідають за вибір, аналіз та тлумачення фінансових, економічних та інших сигналів, що в свою чергу значною мірою впливає на процес прийняття основних фінансових та інвестиційних рішень.

Аналіз та прогнозування фінансового стану підприємства - це процес, який включає в себе оцінювання фінансової діяльності підприємства, що дає можливість точно визначити його реальний фінансовий стан та передбачити його можливі фінансові результати у найближчому майбутньому. Для здійснення аналізу та передбачення фінансового стану підприємства потрібно зібрати та обробити фінансові дані, що охарактеризовують його діяльність. Такі дані мають включати фінансові звіти, внутрішні і зовнішні звіти, показники фінансової діяльності тощо.

В Україні аналіз та передбачення фінансового стану підприємства є структурним елементом його діяльності і обов'язковим для подання звітності. Для цього підприємства мають виконуватися вимоги законодавства, окрім

того подавати фінансові звіти та документацію, які підтверджують їх фінансову діяльність. Основними пунктами проведення аналізу та прогнозування фінансового стану підприємства в Україні є:

Збір та обробка фінансової інформації - цей етап включає збір та аналіз фінансових звітів підприємства. Також використовують додаткову інформацію про ринок, основних конкурентів, закони та інші важливі фактори, які можуть вплинути на фінансовий стан підприємства;

Аналіз фінансових показників - на цьому етапі проводиться аналіз фінансових показників, таких як ліквідність, рентабельність, оцінка ефективності використання активів, фінансової твердості та інші. Цей етап має на меті визначити сильні та слабкі сторони фінансового стану підприємства, зробити оцінку його потенціалу та можливостей для розвитку. Для передбачення фінансового стану будується стратегія та план дій для підприємства. Вони мають у собі рекомендації щодо керування фінансовими ресурсами, означення цілей і завдань, запровадження заходів для забезпечення сталого розвитку підприємства [2].

За допомогою передбачення показників фінансового стану можна визначати потрібні обсяги фінансових активів підприємства на майбутні часи, зважено будувати хороші відносини з покупцями та постачальниками, а ще банками та різними державними установами, аргументовано приймати основні рішення щодо тенденцій ведення бізнесу.

До основних переваг передбачення фінансового стану слід додати:

можливість проведення багатьох різних фінансових розрахунків для майбутніх періодів;

можливість проведення оцінки фінансового стану підприємства і тенденцій його зміни під впливом різних факторів;

визначення сприятливої структури активів та капіталу підприємства;

можливість визначення актуальних джерел фінансування діяльності підприємства для різних ситуацій.

Основним об'єктом передбачення при прогнозуванні фінансового стану підприємства є його фінансові активи та ресурси. Основним показником на якому все ґрунтується є сума чистого прибутку. Також об'єктами передбачення зазвичай є платоспроможність, ліквідність, правильне використання активів підприємства. Основні об'єкти передбачення які можна розділити за відповідними ознаками у декілька груп були показані на рисунку 1.1.

Рис. 1.1 – Класифікація прогнозів фінансового стану підприємства *
Джерело: складено автором на основі [1]

В залежності від вибраного періоду на який складається передбачення, вирізняють оперативні, короткострокові, середньострокові і довгострокові прогнози.

Оперативні прогнози є основною складовою для короткострокових прогнозів, які мають на меті вирішення конкретних завдань діяльності підприємства та забезпечення прийняття поточних рішень керівництва.

При пошуковому прогнозуванні аналіз виконується від теперішнього часу до майбутнього на підставі визначених закономірностей розвитку у минулому і поточному періодах і визначення причин які впливають на нього. Результат пошукового прогнозування дає можливість передбачити завершальні результати розвитку підприємства і його стан в майбутньому.

Література

1. Бланка І.А. Фінансовий менеджмент на підприємстві: Учбовий курс. К.: Ніка центр, 2019. 528 с.
2. N. Kyrych, B. Andrushkiv, O. Nahaliuk, O. Pohaidak. Reasons of vulgarism problems in management and business-ethics and ways of their solution Monograph “Business Risk in Changing Dynamics of Global Village 2” Publishing House of University of Applied Sciences in Nysa 2024. P/338–345/. URL: <http://surl.li/epygb> (дата звернення: 16.11.2024)

СУЧАСНА ПАРАДИГМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПРОДУКЦІЇ

*Однорог М.А., кандидат
економічних наук, доцент,
Підберезний М.Д., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Федорченко Б.Ю., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Управління якістю, за сучасними підходами, розглядається одночасно як органічна складова системи управління організацією і як самостійний напрям управління процесами, спрямованими на досягнення цілей у сфері якості. Даний процес «являє собою всі види діяльності загальної функції менеджменту, які визначають політику в галузі якості, цілі, відповідальність і представлені як планування якості, забезпечення якості та покращання якості в рамках системи якості» [1, с. 111].

Загальне управління якістю (total quality management – TQM) є однією з найпопулярніших і найбільш довготривалих у практичному використанні концепцій управління, що являє собою «сукупність принципів, прийомів та практик з доведеною ефективністю застосування» [2, с. 19]. При цьому, ключові акценти у розбудові систем TQM на підприємствах пройшли значний еволюційний шлях.

В той же час, поряд із концепцією TQM успішно застосовується й ряд інших, які, однак, не отримали такого значного поширення у практичному застосуванні. Це, зокрема, концепції 6 сигм (Six Sigma), кейдзен (Kaizen), європейська модель ділової досконалості (EFQM), концепції ощадливого виробництва (Lean manufacturing) та забезпечення якості (QAS), кожна з яких характеризується своїми особливостями та обмеженнями.

Ключова мета будь-якої з концепцій (філософій, систем) управління якістю полягає у формуванні такого способу, який би дав можливість систематично і контрольовано забезпечувати і покращувати якість продукції, хоча кожна з них базується на застосуванні власних принципів та підходів.

Також дослідники наголошують і на тому факті, що кожна з концепцій (філософій) не позбавлена окремих недоліків та обмежень щодо практичного застосування, а, отже, не є ідеальною у вирішенні питання формування ефективної системи управління якістю та конкурентоспроможністю продукції.

Широкий спектр теоретично обґрунтованих і вдало практично апробованих підходів до розбудови систем управління якістю продукції спонукав урядові організації до вироблення уніфікованих стандартів (правил,

підходів) з метою полегшення бізнесу діяльності з формування ефективних управлінських систем.

Зокрема, з цією метою була розроблена серія стандартів Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) як міжнародні вимоги та рекомендації для систем управління якістю. Міжнародні стандарти ISO серії 9000 – це стандарти управління якістю продукції, а не самим показником якості.

Вони «присвоюються не конкретному виду продукції, а цілому підприємству, яке її виробляє та передбачають контроль і забезпечення якості виробництва на різних технологічних стадіях – від обробки замовлення до відвантаження товару» [3, с. 121]. При цьому, до прикладу, у стандарті ISO 9000-2015 сім принципів менеджменту якості, покладені в основу стандартів, є певною комбінацією принципів різних концепцій управління якістю продукції.

Міжнародна стандартизація систем управління якістю посилається на фундаментальну та загальну тенденцію до підвищення очікувань щодо якості, адже тільки шляхом постійних зусиль і вдосконалень можливо досягти високої продуктивності, а також високоякісних виробничих процесів. Таким чином, сучасна наука і практика виробила чисельний перелік підходів до формування систем управління якістю продукції на підприємствах, окремі з яких навіть знайшли втілення у міжнародних стандартах.

Література

1. Бондаренко С. М. Система управління якістю бізнес процесів на принципах сталого розвитку на підприємствах легкої промисловості. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 4 (15). С. 111–118.
2. Власенко І.В. Якість та конкурентоспроможність продукції українських підприємств в розвитку експортного потенціалу України. *Розвиток соціально-економічної системи держави та регіонів: матеріали науково-практичної конференції*, м. Одеса, 24-25 грудня 2021 р., Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2021. С. 19–23.
3. Семенов В. Ф. Стандарти ISO серії 9000 і формування систем управління якістю на підприємствах сфери послуг. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2020. № 3 (72). С. 121–134.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ БІДНОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ ЛЮДСТВА

*Панченко Б.П., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету "Україна", м. Біла Церква
Науковий керівник: Півторак М.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету "Україна",
м. Біла Церква*

Бідність — це складне соціально-економічне явище, яке характеризується нестачею ресурсів, необхідних для задоволення базових людських потреб, таких як харчування, житло, одяг, охорона здоров'я та освіта. Вона є глобальною проблемою, яка зачіпає всі аспекти життя людини, суспільства і держави.

Основні характеристики бідності

1. **Економічна недостатність**
 - Відсутність достатніх доходів для задоволення основних потреб.
 - Обмежений доступ до праці або низька оплата праці.
2. **Соціальна ізоляція**
 - Бідні люди часто відчувають обмеження у соціальних контактах і участі в суспільному житті.
 - Відсутність можливостей отримати якісну освіту та медичне обслуговування.
3. **Нестабільність життєвих умов**
 - Нестійкість доходів і ризик залишитися без засобів для існування через економічні кризи, природні катастрофи або війни.
4. **Психологічний вплив**
 - Відчуття безнадійності, стресу, тривожності, що часто супроводжують бідність.

Види бідності

1. **Абсолютна бідність**
 - Визначається як стан, коли людина не може забезпечити свої базові потреби: харчування, житло, медичну допомогу.
 - Відповідно до критеріїв ООН, люди, які живуть на суму менше ніж 2,15 долара на день (станом на 2023 рік), вважаються такими, що перебувають у стані абсолютної бідності.
2. **Відносна бідність**
 - Вимірюється як відсутність доступу до рівня життя, який є прийнятним у конкретному суспільстві.
 - Залежить від економічних і соціальних стандартів кожної країни.

3. **Хронічна (довготривала) бідність**
○ Стан, коли люди або сім'ї перебувають у бідності тривалий час, часто передаючи цей стан із покоління в покоління.

4. **Ситуативна бідність**
○ Виникає через несподівані обставини, такі як втрата роботи, хвороба, війна або стихійні лиха.

Причини бідності

1. **Економічні фактори**

- Нерівномірний розподіл ресурсів і доходів.
- Високий рівень безробіття.
- Низький рівень оплати праці.
- Економічні кризи, інфляція.

2. **Соціальні фактори**

- Обмежений доступ до якісної освіти.
- Дискримінація за статтю, расою, етнічною приналежністю.
- Нерівність у розподілі соціальних благ.

3. **Політичні фактори**

- Відсутність ефективної соціальної політики.
- Корупція та неефективне управління.
- Збройні конфлікти та політична нестабільність.

4. **Екологічні фактори**

○ Стихійні лиха, кліматичні зміни, що впливають на сільське господарство.

- Деградація природних ресурсів.

5. **Індивідуальні фактори**

- Відсутність професійних навичок.
- Проблеми зі здоров'ям або інвалідність.
- Соціальні звички, які перешкоджають економічному зростанню.

Наслідки бідності

1. **Здоров'я**

○ Високий рівень смертності через недостатнє харчування та відсутність доступу до медичних послуг.

- Поширення захворювань через антисанітарні умови життя.

2. **Освіта**

- Відсутність можливості отримати якісну освіту.
- Високий рівень неписьменності.

3. **Економічний вплив**

○ Зниження продуктивності праці.
○ Економічне навантаження на державу через потребу в соціальній підтримці.

4. **Соціальна напруга**

- Поширення злочинності через економічні труднощі.
- Соціальна нерівність і дискримінація.

5. **Політична дестабілізація**

- Ризики протестів, збройних конфліктів і масових заворушень.

Шляхи подолання бідності

1. Економічні заходи

- Створення нових робочих місць.
- Підвищення рівня мінімальної заробітної плати.
- Залучення інвестицій у бідні регіони.

2. Освітні реформи

- Забезпечення доступу до якісної освіти для всіх верств населення.

- Професійне навчання та підготовка робітників.

3. Соціальна підтримка

- Надання субсидій, пільг та інших видів соціальної допомоги.
- Розширення програм охорони здоров'я та доступу до житла.

4. Політична стабільність

- Боротьба з корупцією.
- Залучення міжнародної допомоги для розвитку інфраструктури.

5. Міжнародні ініціативи

- Виконання цілей сталого розвитку ООН, зокрема:
 - Ліквідація бідності у всіх її формах до 2030 року.
 - Забезпечення соціального захисту для всіх.
 - Зниження нерівності між країнами та всередині країн.

6. Екологічні рішення

- Захист природних ресурсів.
- Підтримка сталого сільського господарства.

Бідність є однією з найгостріших проблем сучасного світу, яка вимагає комплексного підходу до вирішення. Подолання бідності передбачає не лише економічні заходи, а й поліпшення доступу до освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. Ефективна боротьба з бідністю можлива лише за умови глобальної співпраці, активної участі держави та суспільства у впровадженні сталих рішень для покращення життя мільйонів людей

Література

1. Ковальчук К.Ф. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 150 с.
2. Європейська обсерваторія інформаційних технологій. URL: <http://www.eito.com/> (дата звернення: 20.11.2024).
3. Європейський інститут медіа. URL: <http://www.eim.org> (дата звернення: 20.11.2024).
4. Європейський Союз. URL: <http://europa.eu.int> (дата звернення: 20.11.2024).
5. Міжнародна асоціація паблік рилейшнз. URL: <http://www.ipra.org> (дата звернення: 20.11.2024).
6. Міжнародний союз електрозв'язку. URL: <http://www.itu.int/> (дата звернення: 20.11.2024).
7. Організація з безпеки та співробітництва в Європі. URL: <http://www.osce.org/> (дата звернення: 20.11.2024).

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЯКОСТІ ПОСЛУГ У ГОТЕЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВІ

*Семенов Л.С., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань
Науковий керівник: **Малюга Л.М.**,
кандидат економічних наук, доцент.
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

Готельний бізнес є однією із основних складових туристичної галузі України. Розвиток сфери туристичної галузі значною мірою пов'язаний з рівнем матеріально-технічної бази туристичних підприємств, розгалуженістю та різноманітністю їх мережі, якістю та обсягом послуг, що пропонують підприємства готельного бізнесу. Подальший розвиток готельного господарства неможливий без сучасного обладнання, новітніх технологій, інноваційних методів управління, що є основою формування системи якості готельного бізнесу.

Аналіз останніх наукових публікацій свідчить, що вітчизняні науковці приділяють увагу таким аспектам, як: виявлення складових компонентів якості послуг [1; 2], визначення системи управління якістю обслуговування в готелях [3], дослідження сучасних підходів до оцінювання якості надання послуг [4], аналіз проблем сертифікації системи менеджменту якості підприємств готельного бізнесу, встановлення впливу засобів державного регулювання якості послуг у сфері туризму та гостинності.

Згідно з міжнародними стандартами КО 9000, якість - це сукупність властивостей і характеристик послуг, які дають змогу задовольняти зумовлені або передбачувані потреби.

Послуги готелів, котрими користується незначна частка суспільства, загалом прийнято вважати послугами вищого стандарту, незалежно від їхньої реальної ціни та якості. У кожному випадку гість обирає готельні послуги за критеріями якості.

Поняття якості готельних послуг може трактуватись по-різному. По-перше, якість розуміється як властивості і характерні особливості товару, які викликають задоволення споживачів, і як відсутність недоліків, що підсилює почуття задоволення у клієнта. Цей тип якості збільшує витрати. Споживачі повинні бути згодні оплатити підвищені витрати на додаткові особливості і властивості готельних послуг, або ці особливості повинні робити споживачів більш лояльними до їх придбання. Готельні номери на поверхах з консьержем мають більше властивостей і особливостей, ніж стандартні кімнати, і вимагають більш високої ціни.

Другий тип якості може розглядатись як технічна та функціональна

якість.

Технічна якість - це те, з чим залишився клієнт після взаємодії з таким працівником. Наприклад, номер в готелі, блюдо в ресторані, орендований автомобіль.

Функціональна якість - це процес надання товару або послуг. Під час цього процесу споживачі проходять безліч етапів у їх взаємодії з персоналом готелю. Наприклад, функціональна якість може поліпшити враження від кімнати, яка не цілком виправдала очікування клієнта. Однак якщо функціональна якість погана, то ніщо інше не виправить виниклого почуття незадоволеності у клієнта [2].

Четвертий тип якості - громадська якість (етична). Це якість переконання, яке не може бути оцінене споживачем перед покупкою, і часто його неможливо оцінити і після придбання товару або послуги. Наприклад, незнання правил протипожежної безпеки службовцями готелю в найближчій перспективі ніяк не відіб'ється на задоволенні клієнтів. У той же час у віддаленій перспективі це може вплинути на безпеку гостей у разі виникнення пожежі.

Імідж підприємства також має вплив на сприйняття якості клієнтами. Так, гості засобу розміщення, що має хороший імідж, можуть не звернути уваги на незначні огріхи, вважаючи їх не типовими, оскільки надане обслуговування в цьому випадку сприймають вище. У той же час у підприємств з поганим іміджем обслуговування сприймається нижче.

Багато підприємств визначають якість як відповідність стандартам і нормативам. Такий підхід добре працює на операційному рівні виробництва послуг, особливо там, де можуть виникати проблеми з визначенням потреб гостей, але він небезпечний на вищому рівні управління. Важливо розуміти, що відповідність стандартам є тільки однією з умов досягнення високої якості. Якість як мета змінюється у міру зміни потреб гостей. Готельне підприємство повинне не тільки виділити послуги, які краще за інших відповідають потребам клієнтів, але і розробити таку пропозицію, яку при необхідності можна модифікувати або повністю змінити [3].

Таким чином, основною складовою всієї системи якісного обслуговування є якість готельних послуг. Гості обирають готельні послуги за критеріями якості. Але на сьогоднішній день залишилось дуже багато готелів, в яких якість послуг не співпадає з стандартами послуг якості та з бажанням клієнтів. Отож потрібно розвивати сферу послуг гостинності, підвищуючи якість надання готельних послуг.

Література

1. Галасюк С.С., Нездоймінов С.Г. Організація готельного господарства: навчально-практичний посібник. К.: ФОП Гуляєва В. М., 2019. 204 с.
2. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії: навчальний посібник. К.: Атіка, 2006. 264 с.
3. Дубоделова А.В., Лісовська Л. С., Ницота А.О. Система управління якістю обслуговування клієнтів готельного підприємства. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/VNULPP_2013_754_24.pdf.

4. Беградіна Г. К. Сучасні підходи до оцінювання якості послуг підприємств туризму. *Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців*. Науки: економіка, політологія, історія. 2011. № 20 (145). С. 50-59.

УДК [659:005]+338.48

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ РЕКЛАМНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ТУРИЗМІ

*Сирота С.В., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань
Науковий керівник: **Малюга Л.М.**,
кандидат економічних наук, доцент,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань.*

Туризм є однією з найбільш перспективних галузей економіки України. Туристична галузь в нашій країні почала активно розвиватися та володіє великим запасом невикористаного потенціалу. Україна має сприятливі природні умови, численні історико-культурні пам'ятки, джерела цілющих мінеральних вод, що робить туристичний ринок привабливим як для зовнішнього, так і для внутрішнього споживача.

В умовах конкурентних ринкових відносин важливе місце у процесах виробництва та розподілу будь-якого продукту, і, зокрема, туристичного, займають маркетингові заходи. Виробництво товарів чи послуг само по собі не дозволяє досягти цілей підприємства. Ці товари (послуги) необхідно продати. Тут на одне з перших місць виступає реклама як центральний елемент комплексу заходів з маркетингу.

Реклама має велике значення також у прогнозуванні та плануванні роботи туристичної фірми. Як свідчить досвід рекламних кампаній провідних туристичних фірм світу, реклама має враховувати особливості країни, регіону, соціальний та політичний стан у суспільстві. Реклама у вітчизняному туризмі в жодному разі не повинна маскувати низький рівень якості туристичного продукту та обслуговування клієнтів. Якісна реклама має бути правдивою, пропагувати здоровий спосіб життя, культуру та порядність у людських відносинах [1].

Плануючи рекламну стратегію підприємства, необхідно зважати на постійну змінність якості туристичного обслуговування, яка залежить від численних факторів, умовно нами поділених на три групи. До першої групи віднесено фактори, які безпосередньо не залежать від підприємства: наприклад, природно-кліматичний, політичний, економічний та екологічний стан у країні під час подорожі клієнта. Друга група пов'язана з роботою

підприємства, що приймає відвідувачів, і в якому якість обслуговування залежить від кваліфікації, індивідуальних рис і настроїв персоналу. До останньої групи факторів належать суб'єктивні риси та унікальність самого споживача. Таким чином, при формуванні рекламної діяльності в туризмі не можна досягти високої ефективності за наявності навіть незначних недоліків, через залежність сфери послуг від великої кількості чинників впливу.

У рекламній діяльності туристичних підприємств завжди існує специфічний ризик, який неможливо повністю нейтралізувати. Він пов'язаний з тим, що послуги не можна накопичити, що водночас призводить до зменшення виробничих потужностей організацій туристичної індустрії.

Основними інноваціями в останні роки в рекламному менеджменті є: телеграм-канали, чат-боти, потокові відео, «вірусний контент», геозонування, використання думок лідерів мікро-масштабу, персоналізація реклами, активний вихід в соціальні мережі (особливо Instagram), доповнення реальності та безпілотна техніка [2].

Розглянемо кожен з вищенаведених пунктів детальніше.

Телеграм вже давно замінив вайбер, як інформаційно-реklamний канал. Згодом з'являються все більше телеграм каналів на яких можна дізнаватися найсвіжіші новини в туризмі і співпрацювати з розробниками цих каналів та їх учасниками.

Ще однією перевагою каналу телеграм є можливість введення чат-ботів.

Чат-бот це - програма, яка є віртуальним чатом, котрим може користуватися потенційний покупець туристичних послуг, задати питання, які його цікавлять та в лічені хвилини отримати компетентну консультацію. Це дуже зручно для компаній, адже, зберігається час на консультацію з самих популярних питань.

Соціальні мережі приймають активну участь у нашому житті, тому, і компанії активно ведуть свої сторінки з метою ознайомлення споживачів з продуктом, самою компанією та побудувати комунікацію між підприємством та покупцем. Та зараз для вдалого зв'язку вже недостатньо публікувати фото, стає дуже популярною комунікація через потокові відео. Відео рекламу з порадами «як вибрати готель» чи «що таке «палаючий тур» ми можемо помітити все частіше на таких інтернет майданчиках, як YouTube і Instagram. Ці відео дозволяють клієнту не тільки побачити в обличчя працівників компанії, а й впевнитися в їх компетентності в багатьох питаннях. Також досягнути цих цілей можна і через блоги компаній, де, працівники і керівництво пишуть про свій досвід та діляться думками на різні теми.

Вірусний контент – це особлива форма реклами, яка характеризується поширенням інформації з великою швидкістю за рахунок чогось незвичайного та цікавого в своєму контексті. Особливості цієї форми реклами в тому, що: треба, щоб нею хотілось поділитися з друзями, щоб поділитись було легко та ця реклама повинна бути цікавою для великого кола людей.

Геозонування є дуже популярним рекламним інструментом в наш час. Воно дозволяє збирати інформацію про активність та знаходження в мережі

інтернет-користувача та давати цікаву, саме йому, рекламу, саме тоді, коли це потрібно. Адже реклама не може працювати, якщо її бачить ні цільова аудиторія, якій цікавий продукт чи вона з'являється не в той, що потрібно час.

Також, завдяки геозонуванню можлива персоналізація реклами, таким чином охоплення аудиторії буде значно більшим.

Впровадження технологічних інновацій виводить рекламу на новий рівень. Особливо, вони допомагають в туристичній сфері, адже продукт, який реалізується, не можливо побачити чи відчутти до відправлення у тур. З цим моментом легко впораються окуляри доповненої реальності. А безпілотний дрон, в свою чергу може ефектно доставити документи туристу та вразити оточуючих.

З кожним роком у сфері маркетингу з'являється все більше інноваційних ідей та технологій просування свого бізнесу. Для того, щоб встигнути за всіма новинами проводяться конференції, форуми, майстер класи, які дозволяють краще вивчати та правильно використовувати всі інструменти, щоб реклама працювала та приносила дієві результати.

Література

1. Зазимко О. В., Корольчук М.С., Корольчук В.М. Психологія реклами: навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 384 с.

2. Малюга Л.М., Р.Б. Кожухівська Застосування бенчмаркінгових засад для розвитку туристичної сфери. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. №4 (15). С. 90-94. URL: <http://www/easterneurope-ebm.in.ua> ISSN (Online): 2518-1971

УДК 330.142.26

УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА

*Рибальченко Д.М., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету "Україна",
м. Біла Церква
Науковий керівник: **Півторак М.В.**,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету "Україна",
м. Біла Церква*

Управління оборотними активами виробничого підприємства потребує постійної уваги та використання адаптаційних управлінських рішень на невизначеність умов господарювання, в тому числі умов господарювання, що обумовлені воєнним станом та змінами ринку, вподобань замовників, їх

платоспроможності та зміни технологічних підходів у виробництві виробів, наприклад, дверей. Управління оборотними активами повинно враховувати сутність та особливості оборотних активів як активів, що постійно обертаються та потребують оновлення, тому важливо професійно враховувати порушення логістичних процесів, валютні коливання та інші форс-мажорні обставини, що супроводжують ведення діяльності в сучасних умовах.

Тому, одним з найважливіших елементів успішного функціонування підприємства є оборотні активи. Якщо оборотних активів недостатньо, то підприємство не має можливості виконувати свої зобов'язання в повному обсязі.

Вітчизняний стан розвитку ринкових відносин в Україні потребує нових підходів до управління економікою на різних рівнях. Правильне управління активами дозволить підприємству збільшити їх ефективність, вартість та отримати вищі прибутки. Тому вітчизняна економіка в сучасних умовах господарювання вимагає нових підходів до управління оборотними активами.

Господарюючі суб'єкти не тільки самі визначають потребу в оборотному капіталі у розрізі окремих груп оборотних активів, а і формують комбінацію джерел фінансування, виходячи із загальної стратегії розвитку підприємства.

Оскільки оборотні активи виробничого підприємств є одночасно джерелом ліквідності і ризику, це робить процес комбінування джерел їх формування особливо важливим етапом, на якому створюються умови стабільного функціонування і розвитку промислового підприємства.

Фінансове забезпечення оборотними активами є найбільш вагомим фактором, що може впливати на ліквідність та платоспроможність підприємства, прибутковість та ризику, що з ними пов'язані. Саме від вибору відповідних джерел, за рахунок яких фінансуються оборотні активи, залежить зміцнення фінансового стану організації, який впливає на конкурентоспроможність підприємства.

Однією з центральних проблем в управлінні формуванням оборотних активів є співвідношення джерел фінансування оборотних активів. Їх характер є фактором прямого впливу на ефективність використання оборотних активів та сукупного капіталу промислових підприємств. Недостатній грошовий потік, спрямований на фінансування оборотних активів може призвести до ускладнення і, подекуди, припинення господарського процесу. Тоді як надлишок оборотних коштів може спричинити формування наднормативних запасів товарно – матеріальних цінностей, зниження ефективності розподілу ресурсів і, як наслідок, втрати частини прибутку [1, с.244].

Якщо підприємство немає можливості в повному обсязі фінансувати оборотними засобами процес виробництва, це позначиться на результатах діяльності підприємства.

До найбільш вагомих причин, які викликають нестачу в оборотних коштах, можна віднести інфляційні процеси в країні, що впливають на підвищення цін, використання оборотних коштів за нецільовим призначенням, якщо відбувається невчасне фінансування приросту нормативу оборотних коштів.

У свою чергу, надмірне фінансування призводить до утворення наднормативних виробничих резервів, відтоку оборотних засобів з виробничого обороту, та також негативно позначається на фінансовому становищі підприємства. Такі фактори як перевиконання плану прибутку, несплата в повному обсязі платежів до бюджету, отримані товарно-матеріальні цінності від інших організацій безоплатно є причинами надлишку оборотних коштів, що вимагає підвищеної уваги підприємства щодо джерел формування оборотних активів, тому що від цього залежить весь результат роботи підприємства [2, с.38].

У момент заснування підприємства, шляхом внесення коштів у статутний капітал, починається процес формування власних оборотних коштів. Певна частина статутного капіталу використовується для утворення таких оборотних активів як запаси, щоб розпочати виробництво продукції. Після певного часу, певний розмір оборотних активів підприємства покривається за рахунок прибутку [2, с.38]

Власні засоби підприємства з розвитком підприємницької діяльності відіграють важливу роль, оскільки забезпечують фінансову стійкість і оперативну самостійність господарюючого суб'єкту. Власний оборотні активи – це частина власних засобів підприємства, авансованих в оборотні активи за для забезпечення безперервного процесу виробництва й реалізації продукції.

Отже, узагальнення особливостей управління оборотними активами показало, що від якості управління оборотними активами буде залежати платоспроможність господарюючого суб'єкта, рівень його рентабельності, формування можливостей роботи у непередбачуваних ситуаціях, масштабність та рівень виробництва і кінцевої реалізації продукції.

За умови забезпечення вдалого управління оборотними активами на підприємстві вдається досягти деякого вивільнення активів, які можна застосувати для забезпечення зростання прибутковості його функціонування, пришвидшення обіговості оборотних коштів, забезпечення безперебійної виробничої діяльності та максимізації прибутковості, що беззаперечно є першочерговою місією для кожного суб'єкта господарювання.

Література

1. Фінанси підприємств: підручник / кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 8-ме вид., перероб. та доп. Київ: КНЕУ, 2013. 519 с.
2. Ігнатєва М.І., Олійник Т.О. Характеристика основних джерел фінансування оборотних коштів підприємств. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління*. 2019. Т. 30(69), № 5(2). С. 37-41.

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ГОТЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Стойченко Ю.В., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань
Науковий керівник: **Малюга Л.М.**,
кандидат економічних наук, доцент.
Уманський національний університет
садівництва, м. Умань*

В наш час ринкових відносин, а разом з тим і високої конкуренції у готельному бізнесі, жорстку боротьбу витримують лише ті готелі, які можуть запропонувати своїм клієнтам високоякісне обслуговування, що неможливо без професійного підготовленого персоналу. Управління персоналом - це складова менеджменту, оскільки всі цілі організації досягаються за допомогою людей. Персонал - це рушійна сила при вирішенні проблем, пов'язаних з конкурентоспроможністю, економічним зростанням та ефективністю праці будь-якого підприємства. Підготовка компетентного персоналу, здатного продуктивно працювати, віддаватися своїй праці, є головним завданням готелю в умовах сьогодення [1].

Проблеми нестачі персоналу в готельних підприємствах, неправильного їх підбору та розстановки, аналіз кадрового складу служб та відділів підприємств готельного господарства представлені та вивчені в багатьох працях відомих науковців. Проте, варто звернути увагу, що у наукових працях процес управління персоналом найчастіше розглядається лише в загальнонауковому аспекті, що значно звужує рамки об'єкта дослідження та не враховує всіх нюансів його роботи, які визначаються внутрішнім потенціалом і впливають та забезпечують якісну роботу персоналу. Окрім того, на даний момент дуже часто на роботу служби управління персоналом та готелю в цілому суттєвіше почали впливати зовнішні чинники, що також потребує пильної уваги і зумовлює використовувати нові методи і концепції управління персоналом через погляд на їх загальну адаптацію з урахуванням питань управлінської діяльності.

Готельне господарство являє собою сукупність послуг, спрямованих на проведення розважальних і оздоровчих програм та забезпечення комфортного перебування людини в готелі на визначений період. Проблемами вітчизняних готелів є яскраво виражена сезонність попиту, низький коефіцієнт завантаження протягом року, невелика потужність засобів розміщення. У зв'язку з цим можна стверджувати, що готельний бізнес в Україні розвивається нестабільно і потребує розвитку, вдосконалень, врахувань сучасних тенденцій, регулювання цін, які з кожним роком мають тенденцію до збільшення. Отже, пріоритетними напрямками розвитку сфери готельних послуг мають стати наступні: доведення якості обслуговування до

рівня міжнародних стандартів, удосконалювання готельних технологій, впровадження нових видів і форм сервісного забезпечення, що дозволить у більш повному обсязі задовольняти потреби споживачів [3].

В цілому, управління персоналом - це система взаємозалежних, організаційно-економічних і соціальних заходів по створенню умов для нормального функціонування, розвитку й ефективного використання потенціалу робочої сили на рівні організації. Система управління персоналом - це комплекс цілей, завдань і основних напрямків діяльності, різних видів, форм і методів роботи, а також відповідного механізму управління, спрямованого на забезпечення постійного підвищення ефективності виробництва, продуктивності праці та якості роботи [2].

Суспільне значення готельної діяльності як одного з індикаторів розвитку економіки держави зумовлює необхідність створення галузевої системи підготовки і підвищення кваліфікації персоналу. При цьому слід зважати на вплив низки факторів макро- та мікрорівня, які позитивно/негативно позначаються на перебігу процесів у готельній сфері, зокрема й безпосередньо у процесі формування персоналу. У цілому система управління персоналом в готелі має бути побудована на таких принципах:

- орієнтація на вимоги законодавства про працю;
- врахування поточних і перспективних потреб готельного підприємства в персоналі, виходячи з його сучасного стану та стратегії розвитку, кон'юнктури на ринках праці та готельних послуг, тенденцій руху трудових ресурсів;
- забезпечення умов для стабілізації кадрового складу та мінімізації плинності кадрів;
- притягнення до співробітництва всіх зацікавлених сторін, зокрема профспілок, з питань формування та реалізації кадрової політики в загальній стратегії управління якістю на підприємстві готельного господарства;
- максимальне піклування про кожного співробітника готелю, створення умов для розвитку його творчих здібностей, забезпечення поваги до його прав, свобод, думок [1].

Слід зазначити, що в даний час для кваліфікованої роботи в індустрії гостинності, крім технологічної підготовки, знань в області ведення готельного бізнесу, також необхідна відповідна психологічна підготовка персоналу, володіння питаннями міжособистісного спілкування. Все більшого значення набувають особистісні якості працівника, його інтуїція, досвід, здатність і вміння оцінювати ситуацію з різних сторін, в тому числі і з точки зору споживачів. Персонал готелю повинен виконувати комплекс обов'язкових стандартів обслуговування гостей, які покликані гарантувати встановлений рівень якості послуг для всіх вироблених операцій.

Таким чином, справжньою основою сучасної системи управління персоналом являються висококваліфіковані кадри, які готові розвиватися, навчатися, прислухатися, а головне - якісно і ефективно працювати. А управлінці і власники повинні про це подбати, щоб робота приносила людям задоволення.

Література

1. Малюга Л.М. Управління підприємствами готельно-ресторанного бізнесу в умовах конкуренції. *Управління розвитком сфери гостинності: регіональний аспект*: матеріали I Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції. 5 травня 2022 року, м. Чернівці. С. 258-263
2. Прокачайте свій колектив: огляд креативних організаторів тимбілдінгзаходів у Києві. URL: <https://ckr.in.ua/business/15918> (дата звернення 01.11.2024)
3. Хаустова К., Дем'янович Е. Управління кадровим потенціалом підприємства в умовах сучасної нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 53. 6с.

УДК 330.341:330.322

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ МІСТА

*Петрик С.В., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету "Україна",
м. Біла Церква
Науковий керівник: Півторак М.В.,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету "Україна",
м. Біла Церква*

Інвестиційна привабливість міста — це здатність міста залучати інвестиції, як внутрішні, так і зовнішні, для забезпечення свого економічного розвитку, модернізації інфраструктури, створення нових робочих місць і підвищення якості життя мешканців. Вона є результатом комплексного поєднання різних факторів, які визначають ризики і вигоди для інвесторів.

Інвестиції, у свою чергу, можуть бути як в фізичні активи (нерухомість, підприємства, інфраструктурні проекти), так і у фінансові інструменти (акції, облігації місцевих підприємств та інші фінансові інструменти) [1, с. 107].

1. Основні фактори, що впливають на інвестиційну привабливість міста

1.1 Економічний потенціал міста

• Рівень економічного розвитку: Важливим фактором є загальний економічний розвиток міста. Це включає наявність промислових і комерційних підприємств, рівень доходів населення, динаміку ВВП, рівень безробіття.

• Можливості для бізнесу: Наявність сприятливих умов для ведення бізнесу, таких як низькі податки, розвиток підприємницької інфраструктури, зручний доступ до фінансування, державна підтримка інвесторів, а також місцеві ініціативи, спрямовані на полегшення ведення бізнесу.

- Конкурентоспроможність галузей: Міста з розвиненими галузями, такими як технології, виробництво, сільське господарство, туризм, є більш привабливими для інвесторів.

1.2 Інфраструктура

- Транспортна інфраструктура: Наявність сучасних доріг, транспортних вузлів, аеропортів, залізничних станцій та морських портів, що забезпечують легкість доступу до міста для вантажів та пасажирів, є важливим чинником для інвесторів.

- Комунальна інфраструктура: Система водопостачання, енергозабезпечення, каналізація, сміттєзбирання та інші комунальні послуги, що забезпечують комфортне функціонування підприємств і населення.

- Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ): Наявність високошвидкісного Інтернету, мобільних зв'язків і сучасних ІТ-інфраструктур підвищує інвестиційну привабливість міста, особливо для технологічних компаній.

1.3 Трудові ресурси

- Кваліфікація робочої сили: Наявність освічених і кваліфікованих працівників є важливим фактором для інвестицій у виробництво та інноваційні проекти. Більше того, доступ до висококваліфікованої робочої сили привертає інвесторів у високотехнологічні сфери.

- Вартість праці: У міському контексті важливими є і вартість праці, і рівень заробітної плати, оскільки це впливає на загальні витрати підприємств та прибутковість інвестицій.

1.4 Правове та регуляторне середовище

- Підтримка бізнесу з боку місцевої влади: Інвестори надають перевагу містам з прозорими та сприятливими умовами для бізнесу, що включають чітку правову регуляцію, підтримку підприємництва, захист інвестицій, механізми вирішення спірних ситуацій.

- Податкові пільги та стимулювання інвестицій: Міста з розвиненими механізмами податкових пільг і субсидій для нових інвесторів або спеціалізованих зон (індустріальні, технопарки тощо) мають вищу інвестиційну привабливість.

1.5 Соціальні фактори

- Якість життя: Місто з високим рівнем життя, гарною екологією, безпекою, освітніми установами, медичними закладами, культурними та спортивними об'єктами має більше шансів привабити не тільки інвесторів, але й кваліфікованих працівників.

- Житлова інфраструктура: Можливість для працівників та їхніх родин знайти житло в доступному ціновому діапазоні також може бути важливим фактором для інвестиційної привабливості міста.

1.6 Фінансові умови

- Доступ до фінансування: Наявність банківських установ, кредитних організацій, венчурного капіталу і розвитку фінансових інструментів для підприємців робить місто привабливим для інвесторів.

- Податкові стимули: Міста з гнучкими податковими пільгами, експортними або інноваційними зонами можуть залучати більше інвестицій.

1.7 Екологічна ситуація та стійкість до ризиків

- Екологічні фактори: Сприятливий екологічний стан є важливим для довгострокових інвестицій у житлову та комерційну нерухомість, а також для підприємств, що орієнтуються на сталий розвиток.

- Управління ризиками: Міста, які готові до природних катастроф або мають стійкі механізми для управління ризиками, створюють додаткову впевненість у інвесторів [2, с. 14].

Література

1. Буряченко А. Світовий досвід фінансування розвитку інфраструктури. Міжнародна економічна політика. 2024. № 1(20). С. 105–128.

2. Програма сприяння залучення інвестицій у місто Вінницю на 2018-2020 роки. Вінницька міська рада. Вінниця, 2017. 82 с.

УДК 336.012.23

ФІНАНСОВІ ПОТОКИ ПІДПРИЄМСТВА: СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА УПРАВЛІННЯ

*Курносів І.О., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету “Україна”,
м. Біла Церква
Науковий керівник: **Півторак М.В.**,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету “Україна”,
м. Біла Церква*

Фінансові потоки підприємства — це рух грошових коштів і інших фінансових ресурсів всередині підприємства та між ним і зовнішнім середовищем, який виникає у процесі здійснення господарської діяльності. Вони є важливою складовою фінансового менеджменту, оскільки дозволяють забезпечити фінансову стабільність, ліквідність та рентабельність підприємства.

Фінансові потоки підприємства відображають переміщення грошових коштів або їх еквівалентів між підприємством і іншими суб'єктами економічних відносин: постачальниками, покупцями, державою, кредиторами тощо. Ці потоки утворюються внаслідок операційних, інвестиційних і фінансових процесів підприємства. Вони дозволяють забезпечити безперервність діяльності підприємства, оскільки від їх

рівноваги залежить здатність підприємства своєчасно виконувати зобов'язання, фінансувати зростання і впроваджувати нові проєкти.

Фінансові потоки можна класифікувати за різними ознаками:

1. За напрямком руху фінансів

Вхідні фінансові потоки — кошти, що надходять до підприємства. Це можуть бути:

надходження від продажу продукції або послуг;
капіталовкладення (інвестиції) від акціонерів чи власників;
кредити, позики;
державні субсидії чи дотації.

Вихідні фінансові потоки — кошти, що підприємство витрачає на різні цілі. Це можуть бути:

виплати постачальникам за сировину, матеріали, комплектуючі;
оплата заробітної плати працівникам;
сплата податків і зборів;
погашення кредитів і виплата відсотків;
виплата дивідендів акціонерам або власникам.

2. За видом діяльності підприємства

Операційні фінансові потоки — пов'язані з основною господарською діяльністю підприємства. Це гроші, що надходять від продажу продукції або послуг і витрачаються на оплату операційних витрат:

доходи від продажу товарів і послуг;
витрати на закупівлю сировини, оплату праці, сплату податків.

Інвестиційні фінансові потоки — відображають рух коштів, пов'язаний з придбанням або продажем довгострокових активів (основних засобів, нематеріальних активів, цінних паперів):

інвестиції у нове обладнання, виробничі потужності, нерухомість;
надходження від продажу або здачі в оренду основних засобів.

Фінансові потоки — пов'язані з фінансуванням підприємства, тобто залученням капіталу або його поверненням. Це може бути:

надходження від випуску акцій або облігацій;
залучення банківських кредитів;
виплата дивідендів акціонерам або погашення боргу.

3. За термінами

Короткострокові фінансові потоки — кошти, які переміщуються протягом одного року або менше:

оплата поточних рахунків;
виплата короткострокових боргів.

Довгострокові фінансові потоки — кошти, які переміщуються через більш ніж один рік:

погашення довгострокових кредитів і облігацій;
інвестиції в основні засоби.

4. За джерелами

Власні фінансові потоки — кошти, що надходять від акціонерів або власників підприємства, зокрема через збільшення статутного капіталу або реінвестування прибутку.

Залучені фінансові потоки — кошти, що надходять від зовнішніх джерел, таких як кредити, позики, державне фінансування, інвестиції від сторонніх осіб.

5. За структурою

Внутрішні фінансові потоки — фінансові операції, що здійснюються всередині підприємства між його підрозділами чи відділами, наприклад, переміщення коштів між рахунками підприємства.

Зовнішні фінансові потоки — фінансові операції між підприємством і зовнішніми суб'єктами (постачальниками, покупцями, державними органами).

3. Управління фінансовими потоками підприємства

Управління фінансовими потоками є важливою частиною фінансового менеджменту. Воно включає в себе:

Планування фінансових потоків — прогнозування надходжень і витрат на основі стратегії підприємства, що дозволяє забезпечити своєчасність платежів і уникнути дефіциту ліквідності.

Контроль за рухом коштів — здійснення постійного моніторингу та аналізу грошових потоків для своєчасного виявлення відхилень від планових показників і коригування стратегії.

Оптимізація фінансових потоків — вжиття заходів для покращення грошових потоків, наприклад:

- зменшення витрат на обслуговування боргу;

- зниження дебіторської заборгованості та прискорення її повернення;

- ефективне управління запасами, що допомагає зменшити витрати на складські послуги.

Управління ризиками — використання різних інструментів для мінімізації фінансових ризиків, пов'язаних із змінами в ринкових умовах, валютними коливаннями, зміною процентних ставок, неплатежами тощо.

Інвестування і фінансування — ухвалення рішень щодо використання надлишкових фінансових ресурсів, інвестування у нові проекти або фінансування поточної діяльності через залучення додаткових ресурсів.

4. Важливість фінансових потоків для підприємства

Забезпечення ліквідності: Адекватне управління фінансовими потоками дозволяє підприємству підтримувати необхідний рівень ліквідності для виконання своїх поточних зобов'язань. Це є запорукою фінансової стійкості.

Оптимізація витрат: Підприємство може зменшити витрати на кредитування та підвищити ефективність управління грошовими коштами, що в кінцевому підсумку позитивно впливає на прибутковість.

Підвищення інвестиційної привабливості: Гарно організовані фінансові потоки є показником фінансової стабільності підприємства, що збільшує його привабливість для інвесторів і кредиторів.

Розвиток та масштабування: Підприємства, що ефективно управляють своїми фінансовими потоками, мають змогу реінвестувати отриманий прибуток, що дозволяє їм розвиватися і розширювати діяльність [1, с. 156].

Фінансові потоки підприємства є важливим елементом його економічної стабільності та ефективності. Вони відображають рух грошових коштів у результаті здійснення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Управління фінансовими потоками дозволяє забезпечити своєчасність платежів, оптимізувати витрати та підтримувати ліквідність підприємства, що є критичним для його розвитку та успішної діяльності на ринку.

Література

1. Біленко Ю. І. Міжнародні фінансові потоки в країни Центральної та Східної Європи після глобальної фінансової кризи 2008 року: структурні особливості. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 154-159

УДК 631.1:338.43

ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА

*Приходько Т.В., асистент
Білоцерківський національний аграрний
університет, м.Біла Церква
Іларіонов В.О., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м.Біла Церква*

Рослинництво є однією з ключових галузей сільського господарства України, яка забезпечує продовольчу безпеку, сприяє розвитку експорту та формуванню ВВП. Питання підвищення економічної ефективності рослинництва є актуальним у контексті глобальних кліматичних змін, нестабільності цін на агропродукцію та необхідності впровадження інноваційних технологій.

Потенціал виробництва продукції рослинництва в Україні використовується не в повній мірі. Основними причинами є висока капіталомісткість виробництва сільськогосподарської продукції, ризикованість ведення даного виду бізнесу, нестача кваліфікованих кадрів, висока вартість кредитних ресурсів, суттєві коливання і невизначеність цін, воєнні дії, окупація територій та інше. [4]

Зростання конкурентоспроможності підприємства – одна з головних цілей сучасного суб'єкту господарювання в аграрному секторі на ряду із зростанням прибутковості. Сучасний агробізнес зацікавлений в розвитку інновацій, що є ключем до зростання економічної ефективності

господарювання. Галузі сільського господарства потребують технічного і технологічного перезавантаження для досягнення бажаних результатів щодо підвищення економічної ефективності діяльності, можливості конкурувати із світовим ринком аграрної продукції, забезпечення продовольчої безпеки тощо.

Економічна ефективність галузі рослинництва в Україні за останні п'ять років залишається ключовим питанням розвитку аграрного сектору. Галузь демонструє значну залежність від зовнішніх факторів, таких як кліматичні зміни, воєнні дії, логістичні проблеми, а також економічні ризики.

Посівні площі для деяких культур, зокрема зернових та технічних, скоротилися через військові дії та окупацію частини територій України. Проте деякі регіони адаптувались, збільшуючи площі під овочеві культури, такі як цибуля, морква, картопля [3].

У 2023 році зібрано 79,2 млн тонн зернових та олійних культур, що свідчить про поступове відновлення після значних втрат у попередні роки [2]. Аграрні підприємства в умовах війни зосередили на вирощуванні найбільш товарних сільськогосподарських культурах. у 2021 році урожай зернових досяг історичного максимуму (85 млн тонн), проте у 2022-2023 рр. спостерігалось зниження через війну та логістичні труднощі.

Зростання цін на добрива, паливо та логістичні послуги справили негативний вплив на економічну ефективність виробництва продукції рослинництва.

Україна залишається одним із провідних світових експортерів пшениці та кукурудзи. Однак блокування морських портів у 2022-2023 рр. спричинило падіння експорту на 40%,

На сьогодні слід відмітити різке зниження рівня доходності через зростання собівартості продукції, проблеми з експортом та логістичні труднощі.

Економічна ефективність галузі рослинництва формується під впливом комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників. Чинниками впливу на економічну ефективність галузі рослинництва є:

- Природно-кліматичні умови (родючість ґрунтів: Україна володіє значними площами чорноземів, які забезпечують високий рівень урожайності; кліматичні зміни: зміна температурних режимів, посухи, заморозки, частота екстремальних погодних явищ впливають на строки сівби, вегетацію та збір урожаю; наявність зрошення: у південних регіонах через дефіцит вологи ефективність рослинництва часто залежить від доступності іригаційних систем);

- Технологічні чинники (інтенсивність застосування технологій: використання сучасних агротехнічних рішень, точного землеробства, добрив і засобів захисту рослин підвищує продуктивність; рівень механізації: новітня сільськогосподарська техніка зменшує витрати на одиницю продукції та підвищує ефективність виробництва; інновації: застосування дронів, сенсорних систем моніторингу, генетично модифікованих культур);

- Економічні чинники (ціни на сільськогосподарські ресурси: вартість пального, добрив, засобів захисту рослин, насіннєвого матеріалу значно впливає на собівартість продукції; ціни на аграрну продукцію: коливання цін на внутрішньому та зовнішньому ринках визначає рівень доходів виробників; рентабельність культур: різниця у доходності між основними культурами (пшениця, кукурудза, соняшник) впливає на вибір сільгоспвиробників);

- Організаційно-управлінські чинники (рівень менеджменту; державна підтримка: дотації, субсидії, програми кредитування та страхування ризиків можуть стимулювати розвиток галузі; кооперація: розвиток аграрних кооперативів сприяє зниженню витрат та покращенню доступу до ринків збуту);

- Соціально-економічні чинники (кваліфікація персоналу; скорочення кількості сільського населення)

- Інфраструктурні чинники (логістика: доступність та стан транспортної інфраструктури (залізниця, порти) визначають витрати на транспортування продукції до ринків збуту; зберігання продукції: наявність елеваторів та складських приміщень дозволяє зменшити втрати урожаю);

- Політичні та зовнішньоекономічні чинники (ринкові обмеження: санкції, квоти, торговельні бар'єри впливають на доступ до міжнародних ринків; політична стабільність: військові дії, зміни у законодавстві, нестабільність фінансових ринків впливають на інвестиційний клімат та економічну ефективність галузі);

- Екологічні чинники (стан навколишнього середовища: забруднення ґрунтів, дефіцит води, виснаження природних ресурсів вимагають сталого управління для забезпечення довгострокової ефективності; екологічні стандарти: дотримання міжнародних екологічних норм впливає на конкурентоспроможність продукції на зовнішніх ринках). [6]

Галузь рослинництва має значний економічний потенціал навіть в умовах кризи. Подальша підтримка агровиробників, інвестиції в інноваційні технології, адаптація до змін клімату, диверсифікація виробництва, удосконалення системи державної підтримки та страхування ризиків, підвищення логістичної незалежності через розвиток альтернативних шляхів транспортування продукції є ключовими факторами підвищення ефективності галузі в майбутньому

Література

1. Калініченко О. В. Економічна ефективність виробництва продукції рослинництва в аграрних підприємствах. Матеріали конференції "Актуальні питання розвитку агробізнесу в Україні". Лубни, 2018. С. 2–5.
2. Національний інститут стратегічних досліджень. Жнива-2023: В Україні намолочено 79,2 млн тонн нового врожаю. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 24.11.2024).
3. Агросвіт. Виробництво продукції рослинництва: сучасний стан та перспективи. №21, 2023. URL: <https://dspace.pdau.edu.ua> (дата звернення: 24.11.2024).
4. Галицький О., Коммунішина С. Сучасний стан та перспективи розвитку виробництва продукції рослинництва в Україні. *Економічний вісник Причорномор'я*. № 2 (2021).

5. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). Огляд аграрного сектору України, 2023. URL: <https://www.fao.org>
6. Соколенко С. І. Економічна ефективність сільськогосподарських підприємств в Україні. Київ: Наук. думка, 2022. 254 с.

УДК 658

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА НА ПРИКЛАДІ ТОВ «БІОФАРМА ПЛАЗМА»

***Войдевич Б.В.**, здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету “Україна”, м. Біла Церква
Науковий керівник: **Півторак М.В.**,
кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету “Україна”,
м. Біла Церква*

Діяльність ТОВ «Біофарма плазма» перебуває під впливом багатьох ризиків та загроз, що можуть сприяти погіршенню фінансового стану підприємства та збільшення витрат до високого рівня. Недоліком діяльності ТОВ «Біофарма плазма» є високий рівень коливання структури витрат у контексті збільшення/зменшення частки окремих витрат.

Основна мета механізму управління підприємством у період воєнного стану – мінімізація негативних економічних та соціальних наслідків війни у діяльності підприємства. З огляду на те, що кризі воєнного часу притаманний гострий дефіцит часу на реагування та обмеження термінів подолання кризи, головною завданням антикризового управління в умовах війни полягає в оперативному і найменш ризикованому прийнятті рішень, що уможливили б досягнення бажаного результату з мінімальними додатковими зусиллями за мінімальних негативних наслідків.

Таким чином оптимізація витрат в умовах воєнного стану вимагає перегляду різних підходів до управління витратами та оптимізації витрат оскільки воєнний стан несе в собі загрозу додаткових витрат що відображаються переважно у статті інші операційні витрати. Важливим принципом антикризового управління та управління витратами, особливо в умовах воєнного стану, виступає принцип терміновості реагування. В часи воєнного стану, особливо в перший період шоку, всі рішення мають прийматися дуже швидко, оскільки кожного дня ситуація змінюється і в такому випадку невчасне реагування може дорого коштувати підприємству. Таким чином, для підвищення швидкості прийняття антикризових рішень в умовах воєнного стану має місце скорочення рівнів управління, ліміт на погодження рішень, у межах якого можна приймати рішення без узгодження

вищого керівника, або децентралізація, щоб рішення приймалися не тільки зверху вниз, а й на місцях, для швидкого вирішення локальних проблем.

Зважаючи на заявлену динаміку попереднього року за кварталами 2023 р. визначимо прогнозні показники на 2024 р. (табл. 1.1.) за умови збільшення собівартості щоквартально на 63244 тис. гривень, збільшення адміністративних витрат щоквартально на 5635 тис. гривень, збільшення витрат на збут щоквартально на 8958 тис. гривень, збільшення інших операційних витрат щоквартально на 13998 тис. гривень, зменшення фінансових витрат та інших витрат.

Таблиця 1.1.

Прогнозування витрат ТОВ «Біофарма плазма», тис. гривень

	2024				Квартальний темп	2025			
	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.		I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.
Собівартість реалізованої продукції	221762	127045	231428	411495	63244	474739	537984	601228	664472
Адміністративні витрати	47067	-8104	30877	63972	5635	69607	75242	80877	86512
Витрати на збут	37244	26413	35499	64118	8958	73076	82034	90992	99950
Інші операційні витрати	71593	69802	156701	113586	13998	127584	141581	155579	169577
Фінансові витрати	36224	36679	73313	938	-11762	0	0	0	0
Інші витрати	8065	4214	14769	48	-2672	48	48	48	48
Витрати всього	421955	256049	542587	654157	77401	745054	822455	899855	977256

Джерело: побудовано автором на основі фінансових даних ТОВ «Біофарма Плазма»

[1]

Для ТОВ «Біофарма плазма» є ризик збільшення витрат до 745054 тис. гривень у I кварталі 2025 р., збільшення витрат до 822455 тис. гривень у II кварталі 2025 р., збільшення витрат до 899855 тис. гривень у III кварталі 2025 р. та до 977256 тис. гривень у 2025 р.

Прогнозування структури витрат вказує, що якщо ТОВ «Біофарма плазма» не буде запроваджувати систему оптимізації витрат, то у 2024 р. частка собівартості фармацевтичної продукції буде становити від 64%, до 68% частка витрат на збут буде становити від 9,8% до 10,2%.

Сучасний стан динаміки і структури витрат ТОВ «Біофарма плазма» вказує про можливість для оптимізації витрат, а прогнозування витрат вказує на необхідність оптимізації витрат.

Для ефективної оптимізації витрат ТОВ «Біофарма плазма» доцільно використовувати наступну послідовність етапів. Етапи оптимізації витрат ТОВ «Біофарма плазма» є наступними:

1. Визначення обмежених ресурсів, тобто обмеження витрат відповідно до частки у чистому доході від реалізації продукції. Основні показники

динаміки витрат мають корелювати з динамікою доходів підприємства. ТОВ «Біофарма плазма» задекларувало рентабельність на рівні 25,9% у 2023 р., тому потрібно оперувати таким рівнем ефективності.

2. Визначення альтернативних варіантів використання фінансових ресурсів. До альтернативних варіантів використання коштів слід вважати нарощення виробництва, нарощення основних засобів для збільшення виробничих потужностей.

3. Виділення витрат, які не створюють цінність для підприємства та припущення їх необхідності у процесі, особливо це стосується всіх виробничих витрат у процесі виробництва фармпрепаратів, витрат на збут та інших операційних витрат, що пов'язані з компенсацією витрат від воєнного стану.

4. Формувати інших альтернативних варіантів зниження витрат для дотримання ріння планових витрат.

5. Визначення резервів оптимізації витрат.

6. Визначення напрямів оптимізації витрат.

7. Перерозподіл коштів між різними статтями витрат.

З урахуванням вищенаведених ознак доцільно виділити заходи щодо оптимізації витрат підприємства у сучасних умовах:

- зниження собівартості продукції через розроблення комплексу на основі виробничих, кадрових, наукових та інших заходів,

- впровадження ресурсозберігаючих технологій, що набуває актуальності в умовах енергодефіциту та підвищення тарифів на електроенергію в Україні,

- усунення непродуктивних витрат,

- підвищення технічного рівня виробництва та зниження трудомісткості бізнес- процесів, що набуває актуальності в контексті автоматизації та цифровізації ведення бізнес- діяльності,

- диверсифікація виробництва та оптимізація асортименту продукції, що буде відповідати національним та іноземним медичним протоколам.

- усунення браку продукції,

- зменшення адміністративних (управлінських) витрат, формування відповідності між результатами діяльності ТОВ «Біофарма плазма» та винагородою адміністративного персоналу. Прикладом неефективних адміністративних витрат є збільшення адміністративних витрат у 2022 р., коли зменшувався чистий дохід від реалізації, чистий прибуток та відносні показники результативності (прибутковості),

- дотримання фінансової та технологічної дисципліни з метою недопущення інших операційних витрат у формі штрафів, пені,

- підвищення продуктивності праці,

- скорочення неефективного персоналу та формування персоналу відповідно до потреб підприємства та пропозицій на ринку праці з урахуванням внутрішньої та зовнішньої міграції, а також мобілізації частини працівників,

- оптимізація використання активів і капіталу, в частині.

У сучасних умовах до найбільш вживаних заходів оптимізації витрат підприємства слід віднести: впровадження ресурсозберігаючих технологій, усунення непродуктивних витрат, диверсифікація виробництва, зменшення управлінських витрат, підвищення технічного рівня виробництва. Використання даних заходів в комплексі надає максимального ефекту підприємству в досягненні своїх цілей.

Література

1. Фінансова звітність ТОВ «Біофарма плазма». URL: https://clarity-project.info/edr/39000694/finances?current_year=2023#google_vignette (дата звернення: 07.11.2024).

СЕКЦІЯ
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

УДК 159.9:316.62

АГРЕСІЯ ЯК ФОРМА АДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ ДО УМОВ
НЕСТАБІЛЬНОСТІ

*Бурлака А.А., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м.Київ*
*Вольнова Л.М., кандидат
педагогічних наук, доцент,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м.Київ*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми агресії, як форми адаптації підлітків до умов нестабільності, зумовлена збільшенням випадків агресивної поведінки серед підлітків у сучасному соціальному середовищі. Постійні зміни в суспільстві, економічна та політична нестабільність, а також зовнішні стресори, такі як війна чи сімейні конфлікти, створюють високий рівень стресу у підлітків, які не завжди можуть адекватно реагувати на ці труднощі.

У таких умовах агресія стає своєрідною стратегією адаптації, способом вираження емоційного напруження та внутрішнього конфлікту. Тому вивчення причин, проявів та шляхів подолання агресії є надзвичайно важливим для підтримки психічного здоров'я підлітків і попередження розвитку серйозних соціальних та психологічних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження теоретико-методичних питань агресії як форми адаптації підлітків внесли такі автори, як: М.Д. Белея, Ю.В. Вальчук, О.Л. Кононко, Н. О. Кордунової, О.Є.Мойсеєвої та ін. Агресія як форма адаптації в конфліктних стосунках «батьки – підлітки» є предметом дослідження зарубіжних вчених (С.Т. Еннет, К.Дж. Каррікер-Джаффе, Р.Машар, А.Муаріфа, М.Санду, Дж.А.Чубук, В.А. Фоші та ін.). Хоча багато досліджень зосереджено на етіології агресії, лише деякі з них порівнювали траєкторії розвитку цієї поведінки в підлітковому віці. З огляду на це **метою нашого дослідження** є: окреслити особливості агресії підлітків як форми адаптації до умов нестабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Агресія – це поведінка, спричинена певними мотивами. Вона порушує соціальні норми співжиття та призводить до шкоди як фізичній (людям чи предметам), так і психологічній (сприяє виникненню тривоги, стресу, страху, депресії тощо) сферам життя особи [3, с.80]. Агресивна поведінка серед молоді є однією з найгостріших

соціальних проблем. Аналіз літератури з питань агресії показує, що на сьогодні не існує єдиного розуміння терміну «агресія». Це поняття використовується для позначення різних типів і форм поведінки і розуміється різними авторами по-різному. Так, педагогічний аспект агресії розглядається як складова соціалізації та виховання особистості. Агресивний підліток – це, перш за все, нормальна дитина з нормальною генетикою. Риси і якості агресії він набуває під впливом помилок, недоліків, упущень у виховній роботі та труднощів у навколишньому середовищі. Тому вчитель, батьки та оточення можуть впливати на формування позитивних способів вираження емоцій та розвиток соціальної компетентності, що, в свою чергу, допомагає запобігти агресивній поведінці.

Підлітковий вік пов'язаний з цілим комплексом змін: статевим дозріванням, гендерною ідентифікацією. Основною особистісною рисою є особистісна нестійкість, емоційна сфера людини підліткового віку характеризується підвищеною збудливістю, реактивністю, швидкою зміною настрою. Серед особистісних характеристик слід відзначити сформованість почуття дорослості, самостійності, самосвідомості та самовизначення [1, с.17].

Виникнення агресії в підлітковому віці також є результатом впливу багатьох факторів. Ця динаміка обумовлена як природними чинниками (наявність вродженої агресивності як особистісної схильності до агресивних дій), так і мікросоціальними факторами, такими як взаємодія в родині, референтній групі та шкільному колективі, а також макросоціальними впливами, зокрема прийнятими в суспільстві моделями поведінки, які передаються через засоби масової інформації. На формування агресивної поведінки у підлітків впливає низка факторів, серед яких найближче оточення підлітка – сім'я батьків, група однолітків, макросередовище – навчальний заклад, де дитина перебуває тривалий час, а також специфічні культурні традиції, закони та засоби масової інформації.

Нестабільність у сучасному контексті означає постійну зміну та невизначеність у соціальному, економічному, політичному та особистому житті. Це може проявлятися в економічних кризи, політичних конфліктах, природних катастрофах, а також в особистих проблемах, таких як конфлікти в родині чи школі. Такі умови створюють постійний стрес і відчуття невпевненості, що ускладнює нормальне функціонування людини та її емоційний стан. У підлітків, які переживають нестабільність, це може викликати відчуття безсилля, тривоги та соціальної ізоляції, що може призводити до розвитку агресії як способу справлятися з труднощами.

Агресивна поведінка може функціонувати як засіб самозахисту і захисту прав, але може також формувати негативний характер. Соціально-психологічні чинники агресії в підлітковому віці становлять складну систему взаємодії різних чинників, які впливають на формування та прояв агресивної поведінки.

Агресія у підлітків є складним і багатогранним явищем, яке не завжди свідчить про внутрішню агресивність, а часто є спробою адаптуватися до

зовнішніх труднощів. Розуміння причин такої поведінки та надання підтримки підліткам через конструктивні методи виховання та психологічну допомогу можуть допомогти знизити рівень агресії та сприяти здоровій адаптації до соціальних змін.

Агресивність у підлітків часто формується як реакція на нерозуміння з боку дорослих, на незадоволеність власним становищем у суспільстві. Це виражається через відповідну поведінку, яка може бути своєрідною формою протесту. На темперамент також можуть впливати вроджені риси, наприклад, збудливість і емоційна інтенсивність, які сприяють формуванню таких рис особистості, як запальність і дратівливість [2, с. 60].

Профілактика та корекція агресивної поведінки у підлітків має не тільки соціальне значення, але й стає психологічною необхідністю. Профілактика розглядається як комплекс заходів, спрямованих на попередження, усунення або нейтралізацію причин і умов, що викликають соціальні відхилення в поведінці підлітків.

Висновки. Агресія у підлітків може бути формою адаптації до стресових і нестабільних умов, таких як проблеми в родині, школі, країні чи суспільстві. Вона є реакцією на тривогу, соціальну ізоляцію або відчуття безпорадності, коли підліток не знає, як ефективно справлятися з емоціями або труднощами.

Агресія може виникати як спосіб привернення уваги або як захисна реакція на відчуття загрози чи невпевненості. В таких умовах підлітки часто не мають достатньо ресурсів для емоційного самоконтролю і можуть застосовувати агресивні поведінкові стратегії.

Щоб знизити рівень агресії, важливо створити підтримуюче середовище, яке охоплює емоційну підтримку з боку батьків та педагогів, а також програми для розвитку навичок управління стресом. Необхідно забезпечити підліткам доступ до психологічної допомоги та сприяти їх соціалізації через участь у позакласних заходах, що знижують соціальну ізоляцію. Важливим є навчання батьків і вчителів правильним методам реагування на агресивну поведінку, щоб запобігти її ескалації та допомогти підліткам адаптуватися до труднощів.

Література

1. Белей М.Д. Психологічна сутність агресії та її вплив на девіантну поведінку підлітків: методичні рекомендації для студентів спеціальностей. Івано-Франківськ: Приватний підприємець Бойчук А.Б., 2019. 102 с.
2. Вальчук Ю.В. Психологія агресивної поведінки сучасних підлітків: діагностично-корекційний аспект : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра за спеціальністю «053 – психологія». Тернопіль: ТНТУ, 2022. 87 с. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/38361>
3. Кононко О. Дитяча агресія: специфіка, причини виникнення, виховання вміння її долати. *Нова педагогічна думка*. 2019. № 3 (99). С. 80–85.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК АЛЕКСИТИМІЇ ТА СОЦІОФОБІЇ

*Гвоздь М.С., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького, м. Черкаси
Науковий керівник: Чистовська Ю.Ю.,
доктор психологічних наук, професор,
Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького, м. Черкаси*

Воєнний стан в Україні спричинив значні зміни в соціальному, психологічному та емоційному стані населення. Травматичні події, пов'язані з війною, викликають підвищений рівень стресу, тривоги та порушення емоційної регуляції, що є сприятливим підґрунтям для розвитку як алекситимії, так і соціофобії. Соціофобія є одним з найпоширеніших тривожних розладів тому її вивчення набуває поширеності зі зростанням кількості людей з підвищеним рівнем тривожності. Вивчення алекситимії є не менш актуальним, тому що на фоні стресових подій збільшується число осіб, які мають психосоматичні захворювання. Також алекситимія може виникати при переживанні людиною тяжкої тривалої стресової ситуації, до якої людина вже звикла і сприймає її як нормальну. Алекситимія характеризується труднощами розпізнавання та вербалізації почуттів, а також дефіцитом уяви.

Термін «алекситимія» вперше був вжитий в науковому просторі доктором Пітером Е. Сифнеозом, в 1973 році, який сформулював його на основі аналізу анамнезів емоційних станів психосоматичних хворих. Термін походить від грецьких слів "а" (без), "lexis" (слово) і "thymos" (емоція) та означає «брак слів для емоцій». Подальші дослідження в цій сфері тривають та ведуться дуже інтенсивно, і сьогодні алекситимія є однією із значущих проблем неврології і нейропсихології. За останні два десятиліття, проблеми алекситимії були широко поширені та обговорюються в медичній літературі [8].

Люди, які мають високий рівень алекситимічності, так само як і особи з соціальною фобією можуть мати труднощі при взаємодії з іншими людьми, що може впливати на їхню соціальну та професійну сферу життя [6].

Taylor, G. J. виділяє такі симптоми алекситимії: труднощі у визначенні (розумінні) та описі словами власних переживань, почуттів; складність у проведенні відмінностей між почуттями та тілесними відчуттями; бідність фантазії, уяви, дуже рідкісні сновидіння; загострення уваги більшою мірою зовнішніх подій, ніж внутрішніх переживаннях [9].

Розрізняють первинну і вторинну алекситимію. Первинна алекситимія є конституційною особливістю особистості, яка є генетично зумовленою, а вторинна є наслідком розладів різного патогенезу (органічні ураження

центральної нервової системи, депресія, деякі хронічні захворювання, емоційно-вольові розлади та ін.). Первинна алекситимія зумовлена вадами формування головного мозку у внутрішньоутробному періоді, наслідками післяпологової травми, післяпологовими ускладненнями та спостерігається з дитинства. Вторинна алекситимія розвивається внаслідок психотравми, але частіше на тлі легких неврологічних розладів або мінімальної церебральної дисфункції. Вона також може бути проявом прихованої депресії, підвищеної тривожності, посттравматичного стресового розладу тощо. На розвиток вторинної алекситимії також впливають особливості виховання (заперечення, суперечливість, гіперопіка) та психологічний клімат в сім'ї. Вторинна алекситимія може бути як стійкою рисою особистості, так і тимчасовою реакцією на депресію або тривогу. [4; 6].

До особистісних особливостей осіб з алекситимією відносяться труднощі у поясненні, розумінні та вербалізації своїх емоцій та емоційних реакцій оточуючих. Особи з алекситимією мають проблеми з диференціюванням емоцій та фізіологічних відчуттів. Таким людям властивий конкретний тип мислення, а не абстрактний, що характеризується браком уяви та відсутністю такої навички як фантазування. Також важливо відзначити, що вченими було доведено наявність зв'язку між алекситимією, особистісною та реактивною тривожністю [7].

Соціофобія проявляється як сильний страх перед соціальними ситуаціями. Найбільший дискомфорт у людей із цим розладом викликають такі ситуації, як розмови, знайомство з новими людьми, телефонні дзвінки, участь у вечірках, спілкування з начальством, висловлення незгоди, захист власної позиції, публічні виступи, вхід у переповнене приміщення, перебування в центрі уваги, споживання їжі чи напоїв на очах у інших, а також допущення помилок на людях [1, с. 54].

Clark, D. M., & Wells, A. зазначають що розлад соціальної тривоги може варіюватися за інтенсивністю: від специфічного страху перед окремими ситуаціями, наприклад публічними виступами, до генералізованої тривоги, яка зачіпає майже всі аспекти соціальної взаємодії. Вплив цього розладу на життя може бути різним — від труднощів у певних сферах до серйозних проблем із навчанням, соціалізацією чи професійною діяльністю [5].

Однією з основних поведінкових особливостей соціофобії є уникнення або захисні стратегії. Уникнення спрямоване на те, щоб не потрапляти у ситуації, які викликають тривогу. Захисна поведінка — це дії, спрямовані на зниження рівня тривоги, якщо уникнути соціального стресу не вдалося. Проте такі стратегії позбавляють людину можливості отримати коригуючий досвід, тим самим підсилюючи симптоми розладу. Це може призводити до ще більшої соціальної ізоляції та погіршення здатності до адаптації [2, с. 85].

До фізіологічних проявів соціофобії в стресових ситуаціях належать: пришвидшене серцебиття, тремтіння рук, надмірна пітливість, почервоніння шкіри, нудота, утруднене дихання та інші симптоми, характерні для реакції «бий або біжи», яка є природною відповіддю організму на стрес [3, с. 20].

Результати дослідження. Для визначення взаємозв'язку між рівнем алекситимічності та рівнем соціальної тривоги було проведено емпіричне дослідження. В дослідженні взяли участь 60 осіб, віком від 20 до 30 років. Визначення рівня алекситимічності здійснювалося за допомогою Торонтської Алекситимічної Шкали (TAS-26). Рівень соціальної тривоги вимірювався методикою SPIN (Шкала соціальної фобії).

За даними діагностики алекситимії можна зробити висновок, що «алекситимічний» тип особистості мають 19 осіб. «Неалекситимічний» тип особистості – 28 осіб. В цих людей відсутня алекситимія як особистісна риса. Також 13 осіб з вибірки входять до групи ризику появи алекситимії.

Результати діагностики соціофобії наступні: 34 особи з вибірки не мають соціальної фобії, 15 осіб – легка, 6 осіб – середня, 1 особа – важка та 4 особи з усієї вибірки мають дуже важку соціальну фобію.

Метою дослідження було дослідити взаємозв'язок алекситимії та соціофобії та визначити чи існує кореляційний зв'язок між рівнем алекситимічності та рівнем соціальної тривоги. Для того щоб досягти мети дослідження було проведено статистичну обробку даних за допомогою рангової кореляції Спірмена.

Проведене дослідження підтверджує існування взаємозв'язку між алекситимією та соціальною фобією. За результатами кореляційного аналізу було знайдено значущу позитивну кореляцію між рівнем алекситимічності та соціальною фобією. Коефіцієнт кореляції за Спірменом $r = 0,63^{**}$ ($-p < 0,01$). На основі цих результатів можна вважати що гіпотеза дослідження підтвердилася. Люди з вираженою алекситимією можуть виявляти більшу схильність до соціальної фобії через утруднене розпізнавання, регулювання та вираження своїх емоцій у взаємодії з іншими людьми.

Подальше дослідження цієї теми може сприяти розумінню психологічних механізмів, які лежать в основі розвитку алекситимії та соціальної фобії, що відкриває шляхи для розробки більш ефективних методів діагностики та терапії.

Література

1. Аврамчук О.С. Розлад соціальної тривоги: актуальність та перспективи. *Психосоматична медицина та загальна практика*. Київ. № 3(3). 2018.
2. Ентоні М., Рова Карен. Розлад соціальної тривоги. Львів: Свічадо, 2018. 122 с.
3. Подолати соціальну тривогу / Джилліан Батлер ; [пер. з англ. Д. Бусько]. Вид. 2-е, допов. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2020. 96 с.
4. APA, A. P. (2022). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition, Text Revision*. Washington, DC: American Psychiatric Association.
5. Clark, D. M., & Wells, A. (1995). A cognitive model of social phobia. In R. G. Heimberg, M. R. Liebowitz, D. A. Hope, & F. R. Schneier (Eds.), *Social phobia: Diagnosis, assessment, and treatment* (pp. 69–93). The Guilford Press.
6. Cox B. J, Swinson R. P. Alexithymia in panic disorder and social phobia. *Comprehensive Psychiatry*. 1995. Vol. 36. P. 195 URL: [https://doi.org/10.1016/0010-440x\(95\)90081-6](https://doi.org/10.1016/0010-440x(95)90081-6)
7. Kharchenko D. Anxiety in Individuals With Different Levels of Alexithymia / D. Kharchenko, S. Kovalenko, Y. Chystovska. *Наука і освіта*. 2018. №5-6. С. 74-78.

8. Nemiah JC, Freyberger H, Sifneos PE.(1976) Alexithymia: A view of the psychosomatic process. In: Hill OW, editor. Modern Trends in Psychosomatic Medicine, volume 3. London: Butterworths, London; .430–9

9. Taylor, G. J., Bagby, R. M., & Parker, J. D. (1997). Disorders of Affect Regulation: Alexithymia in Medical and Psychiatric Illness. Cambridge : Cambridge University Press. 199 s. 26

УДК: 159.944.4 : 355.01 : 316.48

ВІЙНА ЯК КОЛЕКТИВНА ТРАВМА: ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я СУСПІЛЬСТВА

*Мазур О.М., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м.Київ*

*Вольнова Л.М.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м.Київ*

Постановка проблеми. Війна — це не лише конфлікт зброї, а й масштабний деструктивний вплив на життя й поведінку людей, що несе глибокі психічні шрами, які вражають усіх, хто переживає її: учасників бойових дій, цивільних, в тому числі дітей та людей літнього віку. Наслідки війни не зникають із завершенням бойових дій, залишаючи глибокі психологічні травми, а також змінюючи соціальні зв'язки та психічне благополуччя людей. Війна вражає не тільки окремі особистості, але й створює колективні травми, що передаються від покоління до покоління. Травма війни може змінювати світогляд, порушувати відчуття безпеки, руйнувати зв'язки в суспільстві, а також призводити до масових втрат і біженства.

Міжнародний досвід у подоланні наслідків війни є важливим для розширення контексту дослідження та допомагає зрозуміти, як інші країни, які пережили великі соціальні потрясіння, вирішували проблеми соціальної згуртованості та відновлення національної єдності [4]. Наприклад, після Другої світової війни багато європейських країн стикалися з необхідністю соціального відновлення, що охоплювало психологічну допомогу постраждалим, адаптацію до мирного життя та відбудову національних інститутів. Під час та після війни в Югославії зусилля були зосереджені на підтримці постраждалих від конфлікту і відновленні соціальної структури через допомогу людям, які пережили насильство, зокрема через психологічну підтримку, навчання новим навичкам та розвиток мереж соціальної підтримки. На Близькому Сході, в країнах, що пережили численні військові конфлікти, особливу увагу надають не тільки психологічним технікам, але й створенню юридичних і соціальних механізмів для захисту прав людини, що

сприяє відновленню соціального порядку. Зокрема, створено організації, які забезпечують гуманітарну допомогу та сприяння у відбудові інфраструктури, підтримку внутрішньо переміщених осіб і біженців, а також механізми правосуддя перехідного періоду. Вивчення цього досвіду дозволяє нам краще розуміти, як в інших країнах з різним культурним та соціальним контекстам розробляли стратегії, спрямовані на допомогу в період після конфліктів, що може бути корисним для застосування в українських реаліях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психіатри та психологи, такі як Бессел ван дер Колк, вивчають, як травма війни впливає на тіло та психіку [1], а психологиня Джудіт Герман аналізує методи колективного зцілення після екстремального стресу [2]. Соціальний психолог Ігнасіо Мартін-Баро досліджував наслідки війни для психічного здоров'я в Латинській Америці [5], а Джонатан Шей та Рей Келлерман зосередилися на посттравматичному стресовому розладі (ПТСР) серед ветеранів і цивільного населення [6]. Ще Карл Густав Юнг, розглядаючи феномен війни, бачив у ній прояви колективного несвідомого та глибинних архетипів, що формують психологію мас. Він вважав, що війна — це не лише зовнішній конфлікт, але й відображення невирішених внутрішніх протиріч, як у окремих індивідів, так і в суспільстві загалом [7]. Конфлікти, які залишаються невирішеними на індивідуальному рівні, з часом переростають у колективні проблеми, що можуть призвести до соціальних потрясінь, включаючи війни. Юнг наголошував, що лише визнання та інтеграція цих темних аспектів у свідомість може запобігти їхньому руйнівному впливу. Також він зазначав, що війна травмує не лише окремих людей, але й суспільство загалом, порушуючи зв'язок із собою та духовними основами, що веде до відчуження і втрати цілісності. Крім того, до невирішених внутрішніх конфліктів і неінтегрованих темних аспектів особистості додається глибокий травматичний досвід, з яким психіка індивіда часто не в змозі впоратися самостійно. Ця «хвороба» колективної травми не зникає з часом. Вона передається від покоління до покоління, трансформуючи соціальні структури і залишаючи спадок болю, який глибоко вкорінюється в суспільстві. З огляду на це **метою нашого дослідження** є: розгляд підходів до війни як колективної травми, що, вважаємо, дозволить не лише зрозуміти масштаб і глибину її наслідків, але й шукати шляхи зцілення та відновлення психічного здоров'я суспільства після завершення конфлікту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна завдає значних психологічних травм, які впливають на різні аспекти психічного здоров'я. Серед найпоширеніших розладів, викликаних війною, називають посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривожні розлади, деперсоналізацію, дереалізацію, панічні атаки, порушення сну та інші. Деякі форми травм виявляються через почуття безнадії, втрату сенсу життя, глибокий сум та труднощі в адаптації до повсякденного життя після пережитих катастрофічних подій.

Окрім індивідуальних проявів, війна створює умови для виникнення різних типів групових травм, зокрема:

1. Травма свідка — психологічний вплив від спостереження насильства чи бойових дій, навіть без прямої участі в них.
2. Травма вцілілого — травматичний досвід після безпосередньої загрози життю.
3. Травма переселенців (розрив ідентичності) — викоріненість через втрату дому, розрив соціальних зв'язків та труднощі адаптації в новому середовищі.
4. Бойова травма — наслідки участі в бойових діях, зокрема постійна загроза життю або свідчення насильства.
5. Моральна травма — конфлікт із моральними чи етичними цінностями, який виникає через участь у жорстоких діях або їх спостереження.
6. Травма бомбардування — відчуття страху та тривоги після пережитих авіаударів чи обстрілів.
7. Травма окупації — психологічні та фізичні страждання, викликані перебуванням на окупованих територіях.
8. Травма втрати близьких — гострий біль через смерть рідних чи друзів.
9. Травма втрати дому — переживання викорінення та небезпеки після руйнування або втрати житла.
10. Травма полону — фізичне або психологічне насильство, приниження та ізоляція в умовах полону.
11. Травма дітей — порушення почуття безпеки, труднощі у формуванні особистості та підвищений ризик психічних розладів.
12. Колективна травма — спільний психологічний біль та напруження, які переживає група або нація.
13. Трансгенераційна травма — передача травматичного досвіду наступним поколінням.
14. Травма повернення — труднощі адаптації до мирного життя після війни, особливо серед ветеранів [3].

Ці види травм часто взаємопов'язані, що ускладнює процес їх подолання. Війна впливає на різні групи населення, створюючи численні виклики для їхнього психічного та емоційного здоров'я. Кожна група стикається зі своїми особливими труднощами, які потребують уваги та допомоги:

1. Військовослужбовці, які беруть участь у бойових діях, є однією з найбільш уразливих категорій дорослих. Постійна загроза життю, смерть побратимів, насильство та жорстокі умови залишають глибокі психологічні шрами. Найпоширенішими наслідками є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, підвищена агресивність і труднощі адаптації до мирного життя. Після повернення з фронту військові можуть зіткнутися з проблемами у спілкуванні з родиною та друзями. Нерозуміння з боку суспільства, конфлікти у стосунках і труднощі реінтеграції в цивільне життя лише поглиблюють їхні психологічні травми.

2. Діти є однією з найбільш вразливих категорій під час війни. Вони можуть бути свідками насильства, втратити батьків або близьких, а також безпосередньо постраждати від обстрілів чи інших військових дій. Через неможливість адекватно осмислити події, війна значно впливає на емоційний та психічний розвиток дітей.

Типовими реакціями є тривожність, страхи, агресивна поведінка, порушення сну та почуття непевності. Діти, які стають переселенцями, часто стикаються з труднощами адаптації до нового середовища, проблемами в навчанні та постійним стресом.

3. Літні люди зазнають значних травм через втрату стабільності та безпеки. Втрата дому чи майна стає для них особливо важким ударом, оскільки вони рідко мають ресурси або можливості для відновлення свого життя в нових умовах. Для людей старшого віку травматичними є також втрати близьких, особливо дітей або друзів. Це часто викликає депресію, тривожні розлади та відчуття втрати сенсу життя. Нездатність швидко адаптуватися до нових умов, страх за власне здоров'я та обмежена фізична активність лише посилюють їхню вразливість.

4. Молодь, яка перебуває на порозі дорослого життя, також зазнає значного впливу війни. Втрата перспектив, руйнування планів на майбутнє, необхідність виїзду з рідних міст або адаптація до нових умов створюють серйозний стрес. Страх за власну безпеку та розрив із родиною і друзями стають причиною емоційного виснаження. Дорослі, які втратили роботу, дім або засоби для існування, стикаються з депресією, тривожними розладами та проблемами у міжособистісних стосунках. Неспроможність контролювати своє життя призводить до глибокого почуття безпорадності та емоційного вигорання.

5. Волонтери, які працюють у зонах конфлікту або надають допомогу постраждалим, також перебувають під впливом травматичних обставин. Постійний контакт із насильством, стражданнями людей, виснаження через фізичний і емоційний стрес можуть викликати ПТСР, депресію та вигорання. Спостереження за стражданнями інших часто залишає відчуття власної неспроможності допомогти, що поглиблює емоційний тягар волонтерів.

6. Психологи, які допомагають людям подолати наслідки війни, самі можуть страждати від вторинного стресу та емоційного вигорання. Постійне співпереживання з травмованими клієнтами, робота з їхніми втратами та болем можуть призвести до втоми від співчуття. Враховуючи високий рівень відповідальності за підтримку клієнтів, психологи часто нехтують власним відновленням, що збільшує ризик розвитку депресії, тривожних розладів та вигорання.

Кожна з цих груп потребує спеціалізованої підтримки, яка враховує їхні особливі потреби та виклики. Інтегрований підхід до допомоги може суттєво полегшити подолання наслідків війни для кожної категорії постраждалих.

У психотерапевтичній практиці для підтримки громадської згуртованості та відновлення психічного здоров'я осіб, які переживають наслідки війни чи катастроф, використовуються різноманітні техніки та

інтервенції. Серед них: гештальт-терапія, EMDR (десенсибілізація і переробки за допомогою руху очей), психоаналіз, когнітивно-поведінкова терапія, психодинамічна терапія, терапія, орієнтована на травму, нарративна та групова терапія, а також методи арт-терапії, тілесно-орієнтованої терапії, медитації та майндфулнес-практики.

Важливим є застосування міждисциплінарного підходу, що забезпечує комплексну допомогу та підтримку для відновлення психічного здоров'я через інтеграцію різних фахівців і методів, орієнтованих на потреби клієнтів і специфіку травматичного досвіду. Зупинити цикл колективної травми можливо лише через створення підтримуючих спільнот, де люди можуть поділитися своїм болем, отримати розуміння та взаємну допомогу. Відкритість і єдність у таких спільнотах сприяють поступовому зціленню та звільненню від психологічного тягаря. У складні часи необхідно усвідомлювати, що психологічна допомога є життєво важливою потребою, яка допомагає ділитися переживаннями, знаходити підтримку та зміцнювати взаєморозуміння.

Групова терапія є одним із найефективніших інструментів. Вона створює безпечний простір для обміну переживаннями, сприяє відчуттю єдності та допомагає відновити душевну рівновагу. Участь у таких групах дозволяє формувати міцну основу для подальшого життя. Важливим залишається також підтримка близьких, які можуть стати опорою у важкі моменти. Іноді навіть емпатична людина без професійної підготовки може допомогти більше, ніж будь-хто, якщо проявить розуміння, співчуття та готовність вислухати.

Відновлення психічного здоров'я після війни вимагає не лише індивідуальної роботи, але й участі соціальних інститутів. Зокрема, освітні установи можуть створювати простір для психоедукаційних заходів, груп самопомоги та надавати знання і навички для подолання травм. Важливим аспектом є розвиток критичного мислення і психологічної стійкості серед постраждалих від війни. Інклюзивна освіта відіграє значну роль у підтримці постраждалих. Вона забезпечує рівні можливості для всіх, незалежно від соціального чи психологічного статусу, створюючи середовище, де кожен учень може реалізувати свої здібності. Освітні заклади мають адаптувати навчальні програми, проводити спеціалізоване навчання педагогів і розвивати емоційний інтелект.

Творчість є потужним інструментом у подоланні наслідків війни та сприянню колективного зцілення. Через мистецтво, літературу, кіно чи театр люди можуть висловити свої емоції, пережити травму і знайти нові способи осмислення свого досвіду. Колективна творчість допомагає не лише індивідуальному зціленню, а й відновленню соціальної єдності, адже культура відображає спільний біль і стає шляхом до відновлення.

Сучасні технології, зокрема віртуальна реальність, дозволяють створювати симуляції, які допомагають людям опрацювати свої травми у контрольованому середовищі. Нейробіологічні дослідження сприяють

розробці методик, які відновлюють функціонування мозкових структур, порушених війною.

Загалом післявоєнне відновлення — це не лише індивідуальний процес, а й колективний виклик. Суспільство має працювати над відновленням довіри між різними групами, створенням соціальних структур підтримки, які сприятимуть реінтеграції ветеранів, переселенців та інших постраждалих. Психологічне відновлення передбачає групові обговорення, спільні ініціативи з реабілітації та активну взаємодопоміжку. Це дозволить людям не лише впоратися з травмами, але й відновити соціальну цілісність.

Висновки. Війна — це масштабна травматична епідемія, що залишає глибокі психологічні, соціальні та культурні наслідки. Вона вражає всіх: від військових, які безпосередньо беруть участь у бойових діях, до цивільного населення, дітей, людей похилого віку і навіть тих, хто допомагає подолати наслідки, зокрема психологів, волонтерів, соціальних працівників. Війна створює не лише індивідуальні травми, але й колективні, що змінюють суспільні зв'язки та передаються з покоління в покоління, впливаючи на майбутнє націй. Розуміння природи цих травм є першим кроком до їх подолання. Дослідження психологічних наслідків війни, таких як посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривожність, моральна та трансгенераційна травми, вказує на важливість комплексного підходу до відновлення психічного здоров'я. Важливу роль у цьому відіграють як індивідуальна та групова терапія, так і підтримка на рівні соціальних інститутів, зокрема освіти та культури. Післявоєнне суспільство має зосередитися на відновленні довіри, соціальних зв'язків та створенні структур підтримки, які сприяють інтеграції постраждалих. Колективні ініціативи, творчість і сучасні психотерапевтичні методи допоможуть відновити психологічну рівновагу та створити основу для побудови здорового суспільства.

Подолання наслідків війни є викликом не лише для окремих осіб, а й для всього суспільства. Лише через взаємодопоміжку, співпрацю та залучення сучасних підходів можливо забезпечити гармонійне відновлення та стійке майбутнє.

Література

1. Ван дер Колк Б. Тіло веде лік. Як лишити психотравми в минулому. Харків : Vivat, 2022. 570 с.
2. Герман Дж. Л. Травма та відновлення: наслідки насильства – від домашнього насильства до політичного терору / пер. з англ. О.Лизак, О.Наконечна, О.Шлапак. Львів, В-во Старого Лева, 2021. 424 с.
3. Робота з травмами війни. Український досвід : матеріали Першої всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28–31 березня 2018 р.) / за наук. ред. Л. А. Найдюкової, О. Л. Вознесенської, В. В. Савінова. Київ : Золоті ворота, 2018. 170 с.
4. Barzun J., Weinstein D., Parker N. G. etc. History of Europe. *Encyclopedia Britannica*, 29 Oct. 2024. URL: <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe>.
5. Martín-Baró I. Political violence and war as causes of psychosocial trauma in el Salvador. *International Journal of Mental Health*. Spring 1989, Vol. 18, No. 1. Pp. 3-20. URL: <https://doi.org/10.1080/00207411.1989.11449115>

6. Shay J. Achilles in Vietnam: Combat Trauma and the Undoing of Character. Berlin : Atheneum, 1994. 246 p.

7. WAR – Carl Jung's Psychological Perspective on World War. URL: https://www.youtube.com/watch?v=CGubfAt_Tow

УДК 159.944

ВПЛИВ КОМПЛЕКСУ НЕПОВНОЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

*Сидоренко Ю.В., викладач
психолого-педагогічних дисциплін,
КЗ КОР «Білоцерківський
гуманітарно-педагогічний фаховий коледж»,
м. Біла Церква,*

Професійна самореалізація є основною сферою самореалізації особистості. Задоволеність професією є найважливішими складовими особистого благополуччя. Але є проблема, яка заважає самовизначенню, самореалізації, самоствердженню, виступає своєрідним блокатором саморозвитку – це почуття неповноцінності. Комплекс неповноцінності і переваги, якими володіє кожна людина, служать мотиваційним елементом для саморозвитку, але існує патологічний комплекс неповноцінності, при якому людина відчуває придушення корисної діяльності, що робить її пригніченою і нездатною до розвитку.

Поняття самореалізації вперше прослідковується в працях А. Адлер, який поряд з терміном «прагнення до переваги» використовував термін «прагнення до самодосконалості» як взаємозамінні. Автор так і не дав власного визначення самореалізації, обмежившись лише філософським підходом, та все ж зазначав, що людина володіє самосвідомістю і здатна планувати свої дії, керувати ними, усвідомлюючи значення своїх дій для власної самореалізації. Також А. Адлер зазначав, що людина сама творить свою особистість, володіючи креативним «Я», вона сама ставить перед собою мету і визначає шляхи її досягнення. Саме потреби зростання, розвитку, самовдосконалення лежать в основі самоактуалізації [1].

С. Баранова проаналізувавши праці К. Роджерса, зазначила, що він «виділяє тенденцію до самоактуалізації, яка властива будь-якому живому організму». За К. Роджерсом самореалізація – це прагнення до зростання, розвитку, самостійності самовираження, активація можливостей свого організму. Так автор зазначив, що у кожній людині закладені ресурси для продуктивної зміни та особистісного росту [2].

Тому самореалізація особистості є фундаментальною потребою в житті кожної людини, яка дає можливість сформувати і реалізувати систему певних цінностей, розвивається позиція соціально-конструктивного життя, а це

значить, що індивід усвідомлює необхідність творчої взаємодії з соціальним оточенням на основі прийняття відповідальності за побудову власного життя.

Особистісна самореалізація за фахом є одним з етапів розвитку і становлення особистості. Під поняттям «професійна самореалізація» розуміємо соціалізований шлях гармонійного особистісного розвитку, який дозволяє нам здобувати професійний, практичний і духовний досвід в процесі отримання професійної кваліфікації в період початкового професійного становлення і вдосконалювати професійне зростання в процесі виконання професійних обов'язків, маючи професійні ролі та обов'язки, що є неодмінним атрибутом розкриття і реалізації особистісного професійного потенціалу. Професійна реалізація особистості на її життєвому шляху включає в себе наступні основні етапи: професійне самовизначення, професійне становлення в обраній сфері діяльності, професійне зростання.

Під професійним самовизначенням розуміється вибір особистістю виду майбутньої професійної діяльності, який здійснюється на основі її професійних схильностей, інтересів і сформованих здібностей. Суть професійного самовизначення полягає в усвідомленні людиною психологічних вимог професії, своєї ролі в системі суспільних відносин і здатності відповідати за виконання зобов'язань, що впливають із зробленого вибору.

Професійна самореалізація це безперервний гетерохромний процес, який розвиває потенціал людини протягом його життя. Вчені описують поетапну структуру професійної діяльності та самореалізації [3]:

➤ Перший етап – це вибір професії та самовизначення, людина починає вивчати професійну освіту.

➤ Другий етап – це професійна адаптація, апробація вивчених професійних знань та саморозвиток у професійній діяльності.

➤ Третій етап – це професійне становлення особистості, людина підвищує рівень професіоналізму, набуває професійний авторитет, досягає певної самостійності.

Труднощі в професійній самореалізації людини, зазвичай, обумовлені траєкторією невпевненості в собі, конформізмом і зовнішнім контролем. Проблеми, що виникають у професійній самореалізації людини, часто не випадкові, вони прогнозуються в основному ходом життєвих подій. Проблема самореалізації в професійній діяльності в основному обумовлена професійною та особистісною позицією, набутими навичками вирішення подібних ситуацій і особистісним дозріванням людини. Труднощі професійної самореалізації супроводжується дискомфортом, відчуттям тяжкості в житті, підвищенням самокритичності, почуттям незадоволеності собою, образою, безпорадністю, безглуздістю, тривогою, нездатністю приймати рішення; агресією, депресією, неповноцінністю, відчуттям руху в неправильному напрямку, розумінням необхідності змінити уявлення про себе, життя і світ, нагальною потребою побачити нові можливості в своєму житті тощо.

Меншовартість або неповноцінність виступає як важливий фактор, що впливає на поведінку людини, на особистісну і професійну самореалізацію. Як зазначав А. Адлер, що «почуття неповноцінності бере свій початок в дитинстві». Дана думка науковцем пояснювалась наступним чином: «дитина переживає дуже тривалий період залежності, коли вона абсолютно безпорадна і, щоб вижити, повинна спиратися на батьків. Цей досвід викликає у дитини глибокі переживання неповноцінності в порівнянні з іншими людьми в сімейному оточенні, більш сильними і могутніми. Поява цього раннього відчуття неповноцінності позначає початок тривалої боротьби за досягнення переваги над оточенням, а також прагнення до досконалості і бездоганності. А. Адлер стверджував, що прагнення до переваги є основною мотиваційною силою в житті людини. Таким чином, згідно А. Адлеру, фактично все, що роблять люди, має на меті подолання відчуття своєї неповноцінності і зміцнення почуття переваги. Однак відчуття неповноцінності з різних причин може у деяких людей стати надмірним. В результаті з'являється комплекс неповноцінності – перебільшене почуття власної слабкості і неспроможності. Автор розрізняв три види страждань, що долають в дитинстві, які сприяють розвитку комплексу неповноцінності: неповноцінність органів, надмірна опіка і відкидання з боку батьків [4].

На основі здійсненого аналізу літературних джерел, зазначимо, що В. Хооренс стверджувала, в однієї і тієї ж людини не може одночасно виявлятися комплекси переваги і неповноцінності, тому що вона дійсно вважає, що перевершує інших. На думку А. Кан комплекс неповноцінності може проявлятися у поведінці, спрямованій на те, щоб показати іншим свою перевагу, для прикладку це може простежуватися матеріальному стані або в одержимості почуттям власної важливості та зовнішності. Їм не вистачає почуття адекватності, тому вони вважають себе важливішими за інших. Люди з комплексом переваги, оскільки вони мають вроджене почуття переваги, зазвичай не дбають про те, щоб довести перевагу іншим, тому вони завжди дбають про власний імідж [6; 5].

Ще однією із ключових складових, що впливають на процес професійної самореалізації є вплив дитячих комплексів. Дитячий комплекс – один з важливих елементів формування особистості, який впливає на процеси самоідентифікації і самореалізації особистості. Дитячі комплекси можуть впливати і на професійне життя. Наприклад, у людини з низькою самооцінкою можуть виникнути проблеми з кар'єрним зростанням через страх брати на себе відповідальність або висувати ідеї. Перфекціоністи, навпаки, можуть занадто багато працювати і завжди прагнути до ідеальних результатів. Важливо боротися з цими комплексами, щоб забезпечити успіх і задоволеність за фахом. Тому важливу роль в процесі професійної самореалізації людини займає подолання почуття неповноцінності.

Отже, самореалізація особистості є фундаментальною потребою в житті кожної людини. Професійна самореалізація розглядається вченими як безперервний процес розвитку потенціалу людини в діяльності протягом усього життя. Важливу роль в процесі особистісної та професійної

самореалізації відіграє комплекс неповноцінності і переваги. Неповноцінність і перевага пов'язані причинно-наслідковим зв'язком. Комплекс неповноцінності породжує прагнення до надкомпенсації, в результаті чого виникає комплекс переваги (гіпербола здорового бажання подолати неповноцінність).

Література

1. Багатовимірність особистості : психологічний ракурс : колективна монографія / за заг. ред.: С. Л. Грабовської, Р. І. Карковської. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 374 с.
2. Баранова С. В. Особистісна зрілість та відповідальність: соціально-психологічний аспект : монографія. Київ : Інтерконтиненталь-Україна, 2020. 364 с.
3. Тищенко І. А. Кар'єра як механізм досягнення професійної самореалізації жінок у зрілому віці. <https://core.ac.uk/download/pdf/323181778.pdf>
4. Шеленкова Н. Л., Гнедова І. В. Комплекс неповноцінності та почуття переваги в теоріях А. Адлера. Матеріали в міжнародовей конференції naukowo-praktycznej «Nowoczesna nauka: teoria i praktyka». Poznań, 20 Marca 2021 r.. 115-117
6. Ada P. Facing fears: the sourcebook for phobias, fears, and anxieties. Doctor, Ronald M. (Ronald Manual). New York: Checkmark Books. 2000. 326 p.
7. Hoorens Vera. Self-Favoring Biases, Self-Presentation, and the Self-Other Asymmetry in Social Comparison. Journal of Personality. 1995. № 63. p.793-817.

УДК 159.92

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА САМООЦІНКУ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

*Крепс М.Л., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м.Київ
Науковий керівник: Попелюшко Р.П.,
доктор психологічних наук, доцент
Український державний університет імені
Михайла Драгоманова, м.Київ*

Сучасні технології мають потенціал суттєво впливати на самооцінку дітей з особливими освітніми потребами. Складний взаємозв'язок між самооцінкою, використанням соціальних мереж і дітьми з ООП є актуальним питанням сьогодення.

Емпіричні дані свідчать про те, що використання платформ соціальних мереж може негативно вплинути на самооцінку. Процеси соціального порівняння, коли діти з ООП оцінюють себе за ідеалізованими уявленнями, можуть призвести до почуття неповноцінності та зниження власної гідності.

Т. Прокопенко виділяє самооцінку як стрижневий аспект індивідуальної ідентичності, що суттєво впливає на поведінку, діяльність та соціальні

взаємодії. Тобто, самооцінка впливає на те, як люди сприймають себе, взаємодіють з іншими та підходять до викликів [3].

Отже, самооцінка є фундаментальним психологічним конструктом, який відображає емоційну оцінку індивідом себе.

Розширюючи концепцію Т. Прокопенка, С. Зінченко пропонує більш тонке розуміння самооцінки, наголошуючи на її цілісній природі, закладаючи ідею цілісного самосприйняття, що охоплює оцінку власних здібностей, досягнень та поведінку в різних сферах життя [1, 3].

Концепція самооцінки, викладена Лірі та Макдональдом підкреслюють її важливість, як центральної конструкції в психології[5].

Цей зростаючий інтерес до цієї сфери відображає очевидне визнання самооцінки ключовим психологічним поняттям, та його значення у формуванні індивідуальної поведінки та добробуту.

Формування самооцінки дітей шкільного віку з особливими освітніми потребами (ООП) залишається відносно малодослідженим напрямком. Обмежені дослідження щодо розвитку самооцінки у дітей з ООП, та вплив на неї смартфонів та соціальних мереж, не охоплює значного інтересу до цього питання.

І. Олійник підкреслює значну роль соціальних факторів у формуванні самооцінки дітей з особливими освітніми потребами. Вирішальну роль у впливі на самосприйняття дитини відіграють оцінки та відгуки, отримані від вчителів, батьків, однолітків [2].

Діти з ООП часто стикаються з проблемами соціальної взаємодії, що робить психологічну підтримку надзвичайно важливою для розвитку їхньої самооцінки. Їм часто важко розвивати соціальні навички, такі як розуміння соціальних сигналів, ініціювання та підтримка розмов, ініціювання та підтримка дружби, приєднання до групової діяльності та вирішення конфліктів тощо. Вони можуть мати проблеми з самооцінкою через різні фактори, такі як труднощі в соціальній взаємодії, труднощі в навчанні або обмеження фізичних здібностей. Показники низької самооцінки можуть включати: соціальну замкнутість та ізоляція; негативні розмови та самозвинувачення; дітям складно заводити друзів і підтримувати стосунки; низька мотивація і відсутність інтересу до навчальної діяльності; чутливість до критики та невдач; надмірна замкнутість і сором'язливість; загострення прояву наявного порушення.

Враховуючи проблеми, з якими стикаються в соціальному середовищі, діти з ООП можуть відчувати себе ізольованими, незрозумілими та відкинутими однолітками, що призводить до низької самооцінки та тривоги. Тому надання психологічної підтримки є важливим для їх загального добробуту, щоб розвинути позитивний образ себе.

Формування самооцінки у дітей з ООП тісно пов'язане з їх Я-концепцією, яка включає уявлення про себе в сьогоденні та прагнення в майбутнє. Використання дітьми з ООП соціальні медіа дозволяють створювати онлайн-ідентичності, спілкуватися з іншими та створювати соціальні мережі.

Однак, одним з боків впливу на самооцінку дітей з ООП, які використовують соціальні мережі є надмірне соціальне порівняння. Діти порівнюють себе з ретельно підібраними персонажами в Інтернеті, що викликає почуття неадекватності та зниження власної гідності. Це постійне порівняння може викликати нереалістичні очікування та занепокоєння щодо образу себе. Невідповідність між цими двома аспектами може призвести до низької самооцінки та емоційних труднощів.

Як недооцінка, так і переоцінка себе можуть мати негативні наслідки, такі як низька впевненість у собі, труднощі в побудові соціальних стосунків і перешкоди у формуванні реалістичного «Я-образу» себе [5].

Згідно з опитуванням 2022 року, значна кількість дітей є частими користувачами популярних платформ соціальних медіа, проводячи значну кількість часу на цих сайтах, 35% дітей різного віку використовують принаймні одну з п'яти платформ соціальних медіа більше ніж кілька разів на день. П'ять платформ соціальних мереж: YouTube, TikTok, Facebook, Instagram і Snapchat [8].

Вплив соціальних мереж на психічне здоров'я дітей з ООП є складним і багатогранним. Індивідуальні відмінності в онлайн-поведінці, психологічні фактори та соціокультурні контексти сприяють мінливості цих ефектів.

У той час як деякі з дітей можуть відчувати позитивні результати, такі як посилення соціальних зв'язків і самовираження, інші можуть бути більш чутливими до негативних наслідків, таких як соціальне порівняння та тривога.

Дослідження показали, що соціальні медіаплатформи, особливо ті, що акцентують увагу на візуальному контенті, як-от Instagram, TikTok, можуть мати значний вплив на самооцінку дітей з ООП, формуючи у них уявлення про здібності та власну цінність. Поширеність ідеалізованого контенту на таких платформах, може негативно вплинути на їхньому самосприйнятті. Постійний контакт із ретельно підібраним вмістом може призвести до відчуття невідповідності, особливо якщо дитина з ООП має проблеми з певними навичками чи здібностями [7, 8, 9].

Розуміючи конкретні проблеми, з якими стикаються діти з ООП, педагоги та психологи можуть розробити цілеспрямовані втручання, щоб підвищити їхню самооцінку та сприяти їхньому загальному добробуту. Ключова мета сучасної освіти полягає в тому, щоб виховати всебічно розвинену особистість із сильними моральними цінностями та почуттям соціальної відповідальності. Заклади освіти відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища, яке сприяє розвитку цих якостей. Сучасна освіта спрямована на виховання відповідальної, ініціативної та компетентної особистості [8].

Шкільні психологи відіграють одну з важливих ролей у формуванні їх почуття власної гідності. Відповідно до вимог Нової Української Школи для всіх дітей, залучених у навчальний процес, має бути створено позитивний клімат у класі, школі, закладі освіти.

Що стосується дітей з ООП, шкільні психологи повинні бути особливо уважними до їхніх індивідуальних потреб і надавати позитивне підкріплення (визнання та відзначення сильних сторін), індивідуальну підтримку, щоб допомогти їм досягти успіху, подолати труднощі, розвинути самооцінку, впевненість у собі та мотивацію, почуття компетентності та власної гідності.

Дітям з ООП також може знадобитися додаткова підтримка та керівництво щодо навігації в соціальних мережах. Батьки, вчителі та шкільний психолог можуть відігравати вирішальну роль у моніторингу їх активності в Інтернеті та розв'язанні будь-яких проблем. Наприклад, заохочення участі в онлайн-спільнотах, які пропагують позитив, співпереживання та розуміння.

Отже, діти з ООП часто стикаються з унікальними проблемами в соціальній взаємодії та самосприйнятті, які перешкоджають для формування адекватної самооцінки. Хоча соціальні медіа можуть посилити ці проблеми, вони також пропонують потенційні переваги. Надаючи можливості для самовираження, розвитку соціальних зв'язків і навичок, технології можуть бути цінним інструментом для підтримки самооцінки дітей з ООП. Проте вкрай важливо відстежувати їх онлайн-активність і надавати вказівки, щоб забезпечити позитивний і безпечний досвід.

Література

1. Зінченко С.В. Роль «Я-концепцій» в особистісному самовизначенні дорослих. *Європейський Союз – Україна: освіта дорослих: збірник матеріалів форуму до Міжнародних днів освіти дорослих в Україні*. Київ-Ніжин, 2015. С. 131-135.
2. Олійник І. Особливості формування адекватної самооцінки у молодшому шкільному віці. *Інновації в початковій освіті: досвід, виклики сьогодення, перспективи* : матеріали II наук.-практ. інтернет-конф. здобувачів другого (магістер.) рівня вищ. освіти другого року навчання ф-ту початк. навчання, Харків, 11 жовт. 2022 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. В. В. Ушмарової]. Харків : [б. в.], 2022. С. 24.
3. Прокопенко Т. В. Кваліфікаційна робота магістра на тему «Відповідальність як фактор успішного навчання студента-психолога». URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/4768/1/Прокопенко%20Тетяна.pdf> (дата звернення: 30.10.2024).
4. Auld S. Social media and low self-esteem. *Australian Christian College: Sophia Auld blog*. URL: <https://www.acc.edu.au/blog/social-media-low-self-esteem/#:~:text=While%20social%20media%20may%20help,impacts%20self-esteem%20and%20life> (date of access: 30.10.2024).
5. Cholewicka-Goździk K. Samoocena. *Problemy Jakość*. 2011. Tom 43, nr 6. Str. 4-6.
6. Chong J. Low self-esteem: the role of social comparison. <https://theskillcollective.com>. URL: <https://theskillcollective.com/blog/low-self-esteemsocialcomparison#:~:text=Research%20tells%20us%20that%20the,typically%20leads%20to%20feeling%20worse> (дата звернення: 30.10.2024).
7. Pedalino, F; Camerini, A.-L. Instagram Use and Body Dissatisfaction: The Mediating Role of Upward Social Comparison with Peers and Influencers among Young Females. *Int. J. Environ. Res. Public Health*. 2022. 199(3), 1543.
8. Teens and social media use: What's the impact? URL: <https://www.mayoclinic.org>. URL: <https://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/tween-and-teen-health/in-depth/teens-and-social-media-use/art-20474437> (date of access: 30.10.2024).

9. Wiltschut J. Social Media & Mental Health. <https://www.kolbe.wa.edu.au>. URL: <https://www.kolbe.wa.edu.au/impact-of-social-media-on-adolescent-mental-health/> (date of access: 30.10.2024).

УДК 159.9:34

ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ТА ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ У ПРАЦІВНИКІВ ЮРИДИЧНОЇ СФЕРИ

*Чернишова Є.Ю., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Університет імені Альфреда Нобеля,
м. Дніпро*

Важливо вивчати проблеми особистості працівника, оскільки це дозволяє побудувати відповідну психологічну модель, на основі якої можна буде зрозуміти, які характеристики повинні переважати на кожному етапі професійного становлення. Задоволеність роботою, просування по службі є важливими питаннями в психології професійної діяльності в тому сенсі, що задоволений персонал є ключем до успіху компанії. Задоволеність роботою пов'язана з індивідуально-психологічними особливостями людини: когнітивними здібностями, емоційною стабільністю, здатністю до адаптації, досвідом роботи, умінням використовувати набуті знання і навички, відповідністю вимогам професії тощо.

Задоволеність працею є основою соціального самопочуття людини і багато в чому впливає на задоволеність життям в цілому. Задоволеність роботою має наступні зовнішні і внутрішні детермінанти: рівень завдань, з якими фахівець спроможний успішно впоратися; особиста цікавість до самого робочого процесу; наявність відмінностей щодо правильно виконаної роботи в залежності від ступеня очікувань працівника; наявність інструментів і пристосувань, які допомагають полегшити виконання завдань; високий рівень самооцінки професійних знань, умінь і навичок; відчуття взаємопідтримки між колегами по роботі у реалізації спеціальних задач у важких епізодах праці. Також можемо виділити наступні мотиваційні фактори задоволеності роботою: зарплата, відносини з колегами, відносини з керівництвом організації, перспективи кар'єрного росту, умови і задоволеність компанією в цілому. Часто вирази протесту, апатії та розчарування є основними проявами невдоволення роботою [1].

Успішному здійсненню діяльності сприяє така властивість особистості, як емоційна стійкість, оскільки вона контролює стабільність емоційних процесів і емоційного збудження, що виникають під час впливу різних стресорів. До показників емоційної стійкості належать мотиваційні, моральні, вольові, інтелектуальні властивості фахівців, особливості їх

нервової системи. Разом вони мають заважати появі емоційно напруженого стану, який дезорганізує роботу та професійне функціонування.

Правове регулювання діяльності юристів є однією з найбільш специфічних особливостей професійної діяльності в юридичній сфері. Діяльність юристів суворо регламентована правовими нормами (законодавчими актами, нормативними документами). Напруженість також пов'язана з великим фізичним і психічним напруженням, яке працівник юридичної сфери відчуває через вістря своєї діяльності, поведінки в конфліктних ситуаціях, впливу різного роду стресорів, ненормованого робочого дня, наявності негативної емоційного забарвлення діяльності, тому що їм доводиться зіштовхуватися з симптомами людського горя, з важкими умовами своєї професійної діяльності.

Професійна діяльність фахівця юридичного профілю висуває щодо нього безліч вимог, серед яких одна з найважливіших – володіння розвиненими професійно значущими якостями особистості юриста [6]. До них можна віднести: «професійно-психологічну орієнтованість особистості юриста; психологічну стійкість; розвинені вольові якості: уміння володіти собою в складних ситуаціях, сміливість, мужність, розумна схильність до ризику; добре розвинені комунікативні якості: уміння швидко встановлювати контакт із різними категоріями людей, встановлювати і підтримувати довірливі взаємини; здатність впливати на людей під час вирішення різних завдань; рольові уміння, здатність до перевтілення; розвинуті професійно значущі пізнавальні якості: професійну спостережливість і уважність, професійно розвинуте пам'ять, творчу уяву; професійно розвинуте мислення, схильність до напруженої розумової роботи, розвитку інтуїцію; швидкість реакції, уміння орієнтуватися в складній обстановці» [2; 3].

На задоволення працею також впливає взаємозв'язок між мотивацією та можливостями працівників. Фахівці, які незадоволені собою, часто незадоволені і своєю діяльністю. Емоційно нестійка людина може мати нестійке оціночне ставлення до своєї професійної діяльності. Як результат, важливо зазначити, що задоволеність роботою може бути причиною просоціальної поведінки, оскільки остання представляє емоційне та оціночне ставлення фахівця до роботи, яку він повинен виконувати, тому Ви можете побачити низьку задоволеність роботою. Незадоволення роботою може призвести до контрпродуктивних дій, які перешкоджають успішному досягненню цілей всередині організації [4].

Тривалий вплив стресорів може значно підвищити рівень нейротизму, що впливає на рівень професійної стійкості (працездатності, стійкої до перешкод), що провокує непрацездатність об'єкта праці і знижує рівень задоволеності професійною діяльністю. Виходячи з того, що задоволеність працею і професійною діяльністю визначає рівень ефективності і продуктивності праці, його стійкість (високу продуктивність і стабільність), необхідно визнати це показником, який доводить перевагу стійкого емоційного стану у об'єкта праці, є показником рівня нейротизації суб'єкта праці. На жаль, в нинішній кризовій ситуації рівню задоволеності

суб'єкта праці професійною діяльністю приділяється недостатня увага, оскільки найважливішим для самого суб'єкта праці є збереження становища працюючої людини.

В науковій літературі тривожність прийнято розглядати як рису характеру співробітника поліції – відносно стійку індивідуальну рису, що визначає особливості реагування на досить широкий діапазон ситуацій. Залежно від інтенсивності і напруження емоційної реакції на ситуацію працівників юридичної сфери можна розділити на дуже тривожних, помірних і з низькою тривожністю. Дуже тривожні працівники схильні сприймати досить широкий спектр ситуацій як можливу загрозу своєму престижу, самоповазі та статусу, і іноді це може перерости в катастрофу. Помірно тривожні особистості здатні правильно оцінити напружену ситуацію і адекватно на неї відреагувати. Якщо є оперативна необхідність, використовуйте метод "вибуху". У звичайному житті для тих, хто має помірну тривожність, більш корисною є порада, допомога дією, ніж вказівки й категоричні вимоги. Людина з низькою тривожністю заспокоюється аж до апатії. Вони не завжди схильні сприймати загрозу своєму престижу, самооцінці в самому широкому діапазоні ситуацій навіть тоді, коли вона реально існує, вважаючи, що немає причин хвилюватися. Вони відчують тривогу тільки в особливо важливих і особистісно значущих випадках (реальна загроза ситуації в сім'ї, висока ймовірність розкриття скоєного злочину).

Деякі науковці зазначають, що у професійній діяльності працівників юридичної сфери можна виділити наступні основні елементи: пізнавальна, конструктивна, організаторська та комунікативна діяльність. Всі ці структурні компоненти функціонують в органічній єдності. Організаторська діяльність допомагає забезпечити юристам оптимальні умови для здійснення всіх видів професійної діяльності. Вона полягає в передачі, обміні інформацією та організації діяльності людини відповідно до вказівок юриста. Діяльність таких юристів характеризується широким спектром комунікативної діяльності, яка складається з бесід для отримання важливої інформації, необхідної для прийняття рішень; орієнтовної взаємодії, пов'язаної з постановкою завдань, доручень, захоплюючих занять та ініціатив від окремих осіб; ведення переговорів з різними категоріями людей; знаходження найкращого рішення в складних ситуаціях [5].

Отже, працівникам юридичної сфери необхідно постійно вдосконалювати свої знання в області психології, щоб забезпечити баланс між внутрішніми і зовнішніми психічними процесами., що безумовно, впливає на зміст та задоволеність професійної діяльності.

Література

1. Баклицький І. О. Психологія праці : підруч. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Знання, 2008. 655 с.
2. Кобець О. В. Професіографічний аналіз діяльності суб'єктів правозастосовної діяльності. *Проблеми освіти* : Наук.-метод. зб. Київ : Наук.-метод.центр вищої освіти. 2004. Вип.38. С.280-286.

3. Маршалок С. І. Психологічні особливості професійної діяльності фахівців юридичної сфери. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. №1. С.179-187
4. Рибалка В. В. Психологія праці: навч.-метод. посіб. Київ : Київ. міськ. ун-т ім. Б. Д. Грінченка, 2006. 143 с.
5. Сливка С. С. Юридична деонтологія: навчальний посібник. Київ : Атіка, 2008. 296 с.
6. Юридична психологія: академічний курс: підруч. Для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В. Коновалова, В. Шепітько; Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Київ : Ін Юре, 2004. 421 с.

УДК 159.9

ІНКЛЮЗИВНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

*Османова А.М., кандидат
психологічних наук, доцент,
Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля, м. Київ*

Актуальність теми інклюзивної підтримки дітей з інвалідністю в кризових ситуаціях полягає в численних викликах, які виникають в умовах глобальних або локальних криз. Кризові ситуації, такі як війна, природні катастрофи, пандемії або соціальні заворушення, можуть мати серйозні наслідки для психічного здоров'я дітей з інвалідністю. Вони можуть відчувати додаткові труднощі, такі як відсутність доступу до необхідної допомоги, нестабільність або страх, що погіршує їхні психоемоційні стани. Ці ситуації часто призводять до серйозних змін у соціальній, освітній і психологічній інфраструктурі, що ставить під загрозу доступність необхідних послуг для дітей з інвалідністю. Однак саме в таких умовах підтримка дітей з обмеженими можливостями стає не просто важливою, а необхідною для збереження їхнього фізичного, психологічного та соціального благополуччя. Важливою є також роль інклюзивної освіти, яка забезпечує можливості для адаптації та розвитку дитини в таких умовах.

Діти з інвалідністю мають право на рівний доступ до всіх видів послуг, що не повинно припинятися навіть у кризових ситуаціях. Збереження їхньої гідності та забезпечення прав людини в умовах стресу та непередбачуваних змін є пріоритетом. Зокрема, їх потрібно включати в освітній процес, забезпечувати доступ до реабілітаційних послуг та медичної допомоги, не залишаючи їх на самоті з труднощами, які виникають у кризах. Ці принципи закріплені в міжнародних документах, таких як Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка гарантує дітям з інвалідністю право на освіту, участь у культурних заходах, фізичну реабілітацію та доступ до соціальних послуг на рівних правах з іншими дітьми.

У кризових ситуаціях відбувається порушення звичних освітніх процесів. Діти з інвалідністю, які зазвичай потребують спеціалізованої підтримки, можуть бути ще більше ізольованими через відсутність доступу до спеціалізованих навчальних закладів, адаптованих матеріалів чи кваліфікованих педагогів. В умовах надзвичайних ситуацій або зміни формату навчання (наприклад, на онлайн-освіту), ці діти часто стикаються з додатковими перешкодами через відсутність належних технологій чи методик. Тому важливо розробляти інклюзивні навчальні програми, які дозволяють забезпечити рівні можливості для розвитку та навчання таких дітей у будь-яких умовах.

В умовах криз діти з інвалідністю часто стикаються з більшими психологічними навантаженнями, ніж інші діти, через додаткові фізичні, емоційні або когнітивні труднощі. Стресові ситуації, такі як війна чи пандемія, можуть посилювати їхні переживання, страхи і невпевненість. Це створює ризики для психічного здоров'я, тому важливим є надання комплексної психологічної підтримки. Важливою складовою цієї підтримки є забезпечення доступу до фахівців, психологічних консультацій та груп підтримки, що допомагають дітям з інвалідністю адаптуватися до нових умов і знижують рівень стресу.

Кризи часто підсилюють соціальну ізоляцію, особливо для вразливих груп населення. Діти з інвалідністю можуть відчувати себе ізольованими від суспільства, тому їхня інтеграція в соціальні процеси має велике значення. Це включає в себе участь у культурних та соціальних заходах, доступ до спорту, можливість спілкування з однолітками та членами громади. В умовах кризи важливо створювати платформи, які дозволяють таким дітям брати участь у заходах, навіть через онлайн-формати або адаптовані вуличні інфраструктури.

Реабілітаційні послуги для дітей з інвалідністю включають медичні, фізичні та психологічні терапії, що можуть бути важливими для відновлення після травм, збереження здоров'я та адаптації до нових обставин. В умовах кризових ситуацій можливості для надання таких послуг можуть бути обмежені, тому необхідно організувати мобільні групи реабілітації, які можуть працювати в польових умовах або надавати послуги через цифрові платформи.

І. Л. Бех і Н. В. Кузьміна у своїх дослідженнях відзначають важливість розробки спеціальних педагогічних методик для роботи з дітьми з інвалідністю в кризових умовах, таких як дистанційне навчання та психологічна підтримка через онлайн-платформи [1].

Психологічні підходи до підтримки дітей з інвалідністю в кризових ситуаціях обговорюються в роботах І. М. Ярмоленко. Зазначає, що забезпечення безпеки та психологічного комфорту дітей в умовах криз є одним з ключових аспектів інклюзивної підтримки [2].

Інклюзивна освіта стає особливо важливою в умовах криз, коли традиційні моделі навчання можуть бути порушені або навіть повністю припинені. У таких ситуаціях важливим є створення адаптованих навчальних

програм, спрямованих на інклюзію дітей з інвалідністю в освітній процес навіть в умовах обмежених ресурсів.

В умовах кризових ситуацій спеціалісти, які працюють з дітьми з інвалідністю, повинні бути готовими до викликів, які вони принесуть. Важливо забезпечити навчання і перепідготовку педагогів, медичних працівників, психологів, соціальних працівників для роботи з такими дітьми в надзвичайних ситуаціях. Це включає знання специфіки кризових реакцій, адаптацію методик підтримки та володіння спеціальними інструментами для ефективної роботи з дітьми з інвалідністю.

Отже, інклюзивна підтримка дітей з інвалідністю в кризових ситуаціях є не просто важливою, а надзвичайно актуальною темою, оскільки вона дозволяє забезпечити їхнє благополуччя, гідність і рівні можливості в умовах складних обставин. Вона передбачає комплексний підхід, включаючи освітні, соціальні, медичні та психологічні аспекти.

Література

1. Бех, І. Л., Кузьміна, Н. В. Психологія інклюзивної освіти. 2018. Київ: Видавництво «Академія».
2. Ярмоленко, І. М. Психологічна підтримка дітей з інвалідністю в умовах криз. 2019. Одеса: Видавництво «Психологія».

УДК 159.944.4-026.564:159.923

КОНЦЕПТ СТРЕСОСТІЙКІСТЬ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ

*Мельник Л.М., кандидат
політичних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Проблема стресостійкості особистості стає все більш актуальною в умовах сучасного світу, коли люди стикаються з різними викликами, як пандемія коронавірусу, війна тощо. Феномен стресостійкості став об'єктом вивчення багатьох науковців як зарубіжних так і вітчизняних, А. Боднар, А. Біллінгс, Г. Бердник, Г. Дубчак, Н. Жигайло, Р. МакКрає, М. Кудінова, Т. Циганчук та багато інших.

Незважаючи на численні дослідження феномену стресостійкості, учені не дійшли до одностайного визначення цього поняття. Термін «стрес» вперше вжив американський фізіолог У. Кеннон у своїх працях «Деякі загальні характеристики ендокринного впливу на метаболізм» (1926) та «Мудрість тіла» (1932) описуючи реакцію організму на стрес по принципу «бий або тікай» [6]. Реакція «бий або тікай» - це стан організму, що змобілізувався на певну якусь загрозу. Проте у широкий вжиток поняття

«стрес» вводить канадський фізіолог Г. Сельє у 1936 році при розробці теорії «загального адаптаційного синдрому».

У 1972 р. Всесвітня організація охорони здоров'я прийняла таке визначення: стрес — це неспецифічна (тобто одна і та сама на різні подразники) реакція організму на будь-яку висунуту до нього вимогу.

Аналізуючи наукову літературу можна виділити декілька теоретичних підходів до визначення стресостійкості. Перший підхід, концепт стресостійкість розглядає як комплексну особистісну характеристику. Зокрема, Т. Циганчук, досліджуючи динаміку переживання стресу студентів визначає «стресостійкість, як таку психологічну особливість індивідуальності, яка з однієї сторони регулює структуру особистості та впливає на переживання суб'єктом стресової ситуації, а з іншої лежить в основі успішної діяльності та соціальної активності і реалізується за допомогою функцій самоконтролю, саморегуляції, емоційної стійкості, та виявляється в рівні розвитку емоційного інтелекту та емоційної компетентності» [5]. Такий підхід розглядається і у працях багатьох інших науковців. До прикладу, С. Іванова визначає стресостійкість, як здатність до повноцінної самореалізації, особистісного росту; вміння своєчасно й адекватно вирішувати внутрішньо особистісні конфлікти; вміння зберігати відносну стабільність емоційної сфери; здатність до емоційно-вольової регуляції; спроможність відчувати адекватну ситуації мотиваційну напруженість; ефективно протистояти зовнішнім впливам. Окрім перелічених характеристик важливим є співвідношення незалежності й конформності та наявності аспектів стійкості, врівноваженості, опірності [2]. Як бачимо, такий підхід у визначенні включає когнітивну, мотиваційну складові та властивості темпераменту.

Другий підхід розглядає стресостійкість як процес адаптації до стресових ситуацій. Так, О. Степанов вказує на те, що стресостійкість – це процес адаптації людини до умов навколишнього середовища [4]. Г. Дубчак порівнюючи стресостійкість майбутніх фахівців соціономічних професій твердить, що стресостійкість – це здатність людини протистояти стресовому впливу або впоратися зі стресовими ситуаціями, активно перетворюючи їх, або пристосовуючись до них без шкоди для здоров'я та якості виконуваної діяльності [1]. Таким чином, даний підхід включає в себе копінг-ресурси. Тобто розглядається стресостійкість як здатність ефективно використовувати різноманітні стратегії подолання стресу. Це можуть бути як активні стратегії (вирішення проблеми, пошук соціальної підтримки), так і пасивні (уникнення, заперечення). Теоретичний аналіз наукових розвідок В. Корольчук, М. Кудінової, Ю. Тептюк, Г. Ришко та ін. дозволяє виділити третій підхід до визначення сутності концепту стресостійкість – це інтегративний. На думку В. Корольчук: «Стресостійкість - це структурно-функціональна, динамічна, інтегративна властивість особистості, результат трансактного процесу зіткнення індивіда зі стресогенним фактором, що включає процес саморегуляції, когнітивну репрезентацію, об'єктивну характеристику ситуації та вимоги до особистості» [3, с.74]. Отже,

прихильники даного підходу досліджують стресостійкість як багатогранну взаємодію як психологічних так і біологічних, і соціальних факторів. Тому для підвищення стресостійкості необхідно враховувати не лише окремі аспекти, а й їхню взаємодію.

Вивчення теоретичних підходів до визначення сутності стресостійкості, дало можливість дійти висновку, що концепт «Стресостійкість» розглядається у психології як здатність особистості протистояти стресу, при цьому зберігаючи повноцінний спосіб ведення життя. На нашу думку, найбільш повне розуміння сутності поняття стресостійкість дає інтегральний підхід, оскільки дозволяє враховувати всі аспекти цього складного феномена. Застосування цього підходу в практиці психологічного консультування та тренінгів сприяє підвищенню якості життя і дозволяє людям краще справлятися зі стресовими ситуаціями.

Література

1. Дубчак Г.М. Порівняльний аналіз стресостійкості майбутніх фахівців соціономічних професій. URL: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v5/i15/7.pdf>
2. Іванова С. П. Психологічна стійкість особистості як фактор протидії негативним впливам. *Освіта та суспільство*. 2009. 62 с
3. Корольчук В.М. Психологія стресостійкості особистості: дис. ... доктора психол. наук : 19.00.01 / Інститут психології імені Г.С.Костюка. Київ, 2009. 513 с.
4. Степанов О.М. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О.М. Степанов. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.
5. Циганчук Т. Динаміка переживання стресу студентів: індивідуально-психологічні характеристики. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1160/1/%D0%A6%D0%B8%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf>
6. Cannon, Walter *Wisdom of the Body*. United States: W.W. Norton & Company, 1932. P. 346

УДК 159.9

МЕТОДИ АРТ-ТЕРАПІЇ В ПОДОЛАННІ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*Трофименко Н.Є., старший викладач,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету "Україна",
м. Біла Церква*

Проблема захисту ментального здоров'я надзвичайно загострилася після початку повномасштабної війни росії проти України. Ментальне здоров'я включає не тільки відсутність психічних розладів, а й здатність адаптуватися до стресових ситуацій, бути стресостійким, реалізовувати свої здібності та жити на користь суспільству. Оскільки війна створює постійний стрес не

тільки в Україні, але й у всьому світі, програми, методи, способи, які спрямовані на підтримку ментального здоров'я, стають критично важливими.

Стрес, тривожність, панічні атаки, ПТСР, страхи, безсоння – далеко не повний перелік психологічних проблем, з якими українці вимушені боротися через війну росії проти України. Вони характерні не тільки для дорослих, але і для тисяч дітей.

Тривожність, як і будь-який інший психічний стан, здатна виражатися на різних рівнях людської організації. Так, на фізіологічному рівні тривога може викликати такі симптоми: прискорене серцебиття і дихання; нестабільність артеріального тиску; підвищена емоційна і фізична збудливість; загальна слабкість; тремтіння в руках або ногах; зниження порогу чутливості; сухість в ротовій порожнині і постійна спрага; напруженість і болючість м'язів; болю в шлунку неясної етіології; посилена пітливість; порушення апетиту; розлади стільця; нудота; пульсуючі головні болі; порушення з боку сечостатевої системи; порушення менструального циклу у жінок. порушення сну, які проявляються в труднощах із засипанням, тривожних або навіть кошмарних сновидіннях, денної сонливості і т.д. Цей спектр симптомів ми можемо відчувати після артобстрілів, отримання гострої, критичної інформації, при спогляданні «важких кадрів» тощо [7].

Один з методів, який може бути помічним, – арттерапія. Йдеться не просто про малювання, а про ґрунтовний підхід, що має свої правила.

Арттерапія – це метод психотерапії, який допомагає людині пережити внутрішні конфлікти, тривогу, страхи з допомогою творчості. Людині пропонують помалювати, потанцювати, поліпити – і саме завдяки цій діяльності відбувається корекція емоційного та психічного станів. Це досить екологічний метод, завдяки якому чутливих тем можна торкатися обережно й безпечно.

Творчість може дійсно мати терапевтичний ефект, адже вона дає людині можливість повернути контроль над власним життям хоча б на якийсь час, та виплеснути свої емоції й переживання. Проте не будь-які заняття творчістю є терапією, адже вона потребує залученості кваліфікованого спеціаліста.

Щоби управляти, (а контролювати емоції неможливо), важливо їх усвідомлювати – помічати, називати конкретним словом, приймати і, за необхідності, думати, які за емоцією стоять незадоволені потреби, щоб по-можливості задовольнити їх.

Арт-терапія має безліч плюсів для тих, хто бореться з надмірним занепокоєнням і накручуванням себе: заспокоює нервову систему; підвищує самооцінку та самосвідомість; діє як відволікаючий фактор; допомагає зосередитися на одному завданні; забезпечує тактильну стимуляцію; допомагає зняти стрес, але головне – вона забезпечує безпечний простір без осуду, в якому можна висловлювати свої думки і висловлювати емоції, проникаючи глибше в їхню суть.

Існує велике розмаїття арт-терапевтичних технік, які можна використовувати для усунення тривожності. Розглянемо лише деякі з них:

- Можна намалювати, виліпити (глина, повітряний пластилін, солоне тісто) свою тривогу різними арт-терапевтичними матеріалами, зробити аналіз відчуттів, знайти схожість вашого стану з різними метафорами;

- Зробити колаж спокою та безпеки – колажування дозволяє нам створити композицію шляхом з'єднання різних об'єктів, фрагментів зображень, фотографій, текстів та інших засобів для самовираження свого внутрішнього світу, тією тривожності, що існує всередині і роз'їдає наш організм. Цей інструмент допоможе зрозуміти себе, увійти в контакт зі своїм «Я». Під час роботи з колажем упорядковуються думки, відбувається релаксація, людина налаштовує себе на краще в своєму житті, і актуалізуються внутрішні ресурси.

- Малювання мандали, яка контентує всі ваші тривожні переживання та ресурсної мандали, яка надасть сил та натхнення;

- Доречно використати музикотерапію, як метод, що використовує музику в якості засобу корекції емоційних відхилень, страхів, тривожних станів рухових і мовленнєвих розладів, а також для лікування різних соматичних і психосоматичних захворювань. Слухання мелодії оздоровчо впливає на емоційно-вольову сферу особистості. Музика може використовуватись як цілісний ізольований психокорекційний метод впливу (прослуховування музики, музикування), так і додатковий музикальний супровід, що слугує засобом посилення впливу та ефективності інших методів;

- За допомогою піскової терапії особистість розповідає свою історію, яка її тривожить. Це занурення у світ дитячих переживань, релаксація та екзистенційний пошук. Сам процес піскової терапії знімає опір, не потрібно прикладати власні зусилля. Це заняття, яке приводить як дитину, так і дорослого до зниження напруження, тривожності, контролю і дозволяє усунути внутрішні бар'єри, сприяє актуалізації та знаходження власних ресурсів.

Усе населення України тією чи іншою мірою пережило і продовжує переживати психотравмуючий вплив війни, який залишає по собі різні психологічні наслідки.

Здатність людини до відновлення після того, як вона пережила травмівні події наразі є однією із найактуальніших тем на сьогоднішній день.

Т. Титаренко визначає такі передумови, що сприяють досягненню психологічного благополуччя після травмівної події:

- 1) здатність переосмислювати травмівні переживання;
- 2) досягнення внутрішньої автономії;
- 3) здатність приймати і надавати допомогу;
- 4) підвищення продуктивності, самоефективності;
- 5) активізація креативності і відповідальності у ставленні до власного життя. [5, 6]

Спираючись на власний творчий потенціал, людина здатна досягти самоцілення. Коли ми зосереджені на творчості, наша увага уходить від тривожних думок, роздумів, спогадів.

Отже, арт-терапія – це ефективний інструмент для роботи з тривогою. Вона дає змогу людям висловити свої емоції, зрозуміти їх і знайти більш здорові способи реагування на стресові ситуації. Арт-терапія в роботі з тривожністю може стати ключем до емоційного балансу і стійкості до стресів. Почніть шлях до емоційного здоро'я вже сьогодні!

Література

1. Ільченко І. С. Арт-терапія: навчальний посібник для студентів. Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. 150 с.
2. Калька Н., Ковальчук З. Практикум з арт-терапії : навч.-метод. посібник. Ч. 1. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 232 с.
3. Калька Н., Ковальчук З., Одинцова Г. Практикум з арт-терапії. Ч. 2. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 148 с.
4. Колпакчи О. С. Арт-терапія : курс лекцій : навчальний посібник. Бердянськ. БДПУ, 2017. 232 с.
5. Основи реабілітаційної психології : подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2 / заг. ред. Н. Пророк. Київ: ОБСЄ, 2018. 240 с.
6. Технології психотерапевтичної допомоги постраждалим у подоланні проявів посттравматичного стресового розладу: монографія / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г.П. Лазос [та ін.] ; за ред. З. Г. Кісарчук. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2020. 178 с.
7. Тривожність як психічний стан: причини, види, лікування URL: <https://moezdorovia.com.ua/trivozhnst-yak-psichniy-stan-prichini-vidi-lkuvannya> (дата звернення 18.11. 2024).

УДК 615.825+615.851-056.29

МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ СЕНСОРНИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

*Якимова Я.Л., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Миколаївський інститут розвитку
людини «Україна», м. Миколаїв
Науковий керівник: **Олексюк О.Є.**,
кандидат педагогічних наук, доцент
Миколаївський інститут розвитку
людини «Україна», м. Миколаїв*

Аутизм є розладом, що характеризується порушенням соціальної комунікації, поведінковими особливостями та сенсорними порушеннями. Сенсорна інтеграція у дітей з аутизмом порушується внаслідок неправильного сприйняття стимулів з навколишнього середовища, що може ускладнювати їх адаптацію до умов життя.

Мета дослідження: аналіз сучасних методів корекції сенсорних порушень у дітей з аутизмом для підвищення їх соціалізації та поліпшення якості життя.

Сутність сенсорних порушень у дітей з аутизмом. Науковці зазначають, що у дітей з аутизмом поширені сенсорні дисфункції, які охоплюють гіперчутливість (надмірна реакція на стимул) і гіпочутливість (знижена реакція).

Дж. Айрес у своїй праці "Sensory Integration and the Child" (1972) розробила концепцію сенсорної інтеграції та пояснила, як проблеми сенсорної обробки впливають на розвиток дітей [1, с. 64].

У роботах Баррі Прізанта розглянуто, як сенсорні порушення впливають на соціальну взаємодію дітей з аутизмом (The SCERTS Model) [2, с. 34].

Розглянемо основні підходи до корекції сенсорних порушень такі як: сенсорна інтеграційна терапія (CIT), арт-терапія, терапія через музику, методика Floortime, методика використання технологій (VR, AR).

Дослідження Джин Айрес підтверджують ефективність методики у численних клінічних дослідженнях (Ayres, 1979) [1, с. 76]. Її підхід орієнтований на стимуляцію сенсорних систем через спеціально створені вправи та інтерактивні ігри. У 2020 році команда науковців під керівництвом Лусу Jane Miller підтвердила ефективність CIT у зниженні сенсорної гіперчутливості у дітей з аутизмом.

У своїй книзі "Creative Interventions for Children with Autism" Л. Малчіоді зазначила, що арт-терапія стимулює сенсорну активність і сприяє емоційному самовираженню у дітей [3, с. 54].

Керолайн Воррен довела, що музична терапія покращує слухову інтеграцію, сприяє мовленнєвому розвитку та емоційній регуляції у дітей з аутизмом (Music Therapy and Autism) [5, с.33].

Також розробка Стенлі Грінспена, або методика Floortime спрямована на розвиток емоційної прив'язаності та інтеграції сенсорної обробки. Згідно з дослідженням 2013 року, Floortime значно покращує когнітивний розвиток у дітей з аутизмом [8, с. 94].

Методика використання технологій (VR, AR) завдяки дослідженню Л. Парсонса дозволяє відпрацьовувати сенсорні навички у контрольованих умовах, що знижує сенсорну тривожність (Parsons et al., 2017) [8, с. 99].

Також ми виокремили такі практичні рекомендації для батьків і спеціалістів, як: створення сенсорних куточків та спеціально організоване середовище вдома чи в навчальних закладах; спостереження за реакціями дитини, а саме аналіз сенсорних тригерів. Індивідуальний підхід до дитини, такий як адаптація терапії до потреб дитини. А також використання мультидисциплінарної команди у складі педагогів, психологів, логопедів та терапевтів.

Перспективи подальших дослідження полягають в розробці нових методів на основі цифрових технологій, інтеграції корекційних програм у систему освіти та підвищення доступності сенсорної терапії для сімей з різним рівнем доходу.

Висновки. Сенсорні порушення у дітей з аутизмом значно впливають на їхню соціалізацію та якість життя. Сучасні методи корекції, такі як сенсорна інтеграція, арт-терапія та використання цифрових технологій, сприяють

покращенню адаптації дітей до умов середовища та їхньому розвитку. Важливим є комплексний підхід, залучення родини та спеціалістів.

Література

1. Айрес Джин. Сенсорна інтеграція та дитина. Київ: Ніка-Центр, 2018.
2. Губарева Н. О., та Мастюкова, Є. М. Корекційно-розвивальні програми для дітей з особливими освітніми потребами. Харків: Ранок, 2019.
3. Данильченко Т. І. Педагогіка дітей з аутизмом: теорія та практика. Київ: Генеза, 2017.
4. Карпенко З. Л. Діти з особливими потребами: практичні підходи до навчання та виховання. Львів: Світ, 2016.
5. Кузьменко І. В. Сенсорна інтеграція: Методичний посібник для фахівців та батьків. Київ: Освіта, 2020.
6. Кучер Т. В. Аутизм у дітей: навчання через гру. Харків: Основа, 2018
7. Піщик О. В. Корекційно-розвивальні технології в роботі з дітьми з аутизмом. Одеса: ПНЦ АПН України, 2019.
8. Сорока Н. І. Сучасні технології навчання дітей з аутизмом. Київ: Центр освітніх ініціатив, 2022.

УДК 159.9

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

*Кондратюк Б.О., здобувач вищої
освіти першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква*
Пономаренко Т.І.,
*доктор філософії у галузі психології,
Білоцерківський інститут економіки та управління
Університету «Україна», м. Біла Церква*

Актуальність дослідження особливостей вибору професії у юнацькому віці обумовлена специфікою вікового періоду в житті людини як одного з найвідповідальніших етапів становлення особистості. У цей час формується професійна ідентичність, від якої залежить успішність подальшої кар'єри, соціальна реалізація, а також психологічне благополуччя. Вибір професії в юнацькому віці впливає на економічний розвиток суспільства, адже в умовах глобалізації та швидких технологічних змін особливої ваги набуває підготовка фахівців, які здатні адаптуватися до потреб ринку праці.

Юнацький вік є критичним періодом для розвитку самосвідомості, самовизначення та постановки життєвих цілей. У цей час молодь часто стикається із зовнішнім тиском (від батьків, суспільства, освітніх установ) та внутрішніми протиріччями. Недостатня поінформованість про ринок праці, особистісні інтереси й здібності, а також відсутність системної

профорієнтаційної роботи можуть призводити до невдалих рішень, що негативно впливають на подальший професійний і життєвий шлях.

Дослідження також актуальне в контексті реформування системи освіти, яка має адаптуватися до викликів сучасності, таких як цифровізація, вплив медіа на цінності молоді та швидкі зміни в професійній сфері. З огляду на це, важливим є розуміння психологічних, соціальних та культурних чинників, які впливають на вибір професії, що дозволить розробити ефективні моделі профорієнтації.

Отже, дослідження особливостей вибору професії у юнацькому віці є актуальним не лише для підтримки молоді в її самореалізації, але й для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку.

Аналіз наукових джерел показав інтерес до проблеми професійного самовизначення. Цим питанням займалися закордонні (М. Гінзбург, А. Голланд, П. Шавір, Д. Шейн, Д. Фельдштейн та ін.) та вітчизняні (К. Абульханова-Славська, Є. Головаха, Ю. Гільбух, Г. Корсун, Г. Костюк, Є. Кучеренко, Є. Клімов, М. Матвієнко, Л. Мітіна, Є. Павлютенков, Н. Побірченко, Ю. Приходько, Л. Сердюк, Т. Становська, Б. Федоришин, М. Янцур та ін.) вчені.

Самовизначення, як професійне, так і особистісне, стає центральним новоутворенням юності. Під професійним самовизначенням розуміють:

- активну діяльність особистості, спрямовану на її самореалізацію, де центральним елементом виступає вибір професії. Цей процес включає формування особистості як суб'єкта професійного самовизначення шляхом профінформаційної діяльності [1];
- складним системно-динамічним процесом, який охоплює різні етапи вікового розвитку та інтегрується в концепцію навчання протягом життя. Воно є частиною проектування життєвого циклу особистості [3];
- процес формування професійної самосвідомості та самоідентичності, пов'язаний із внутрішньою підготовкою і зовнішньою організацією вибору майбутньої професійної діяльності [2];
- подальший професіоналізм людини, що проявляється в її здатності адаптуватися до динамічних змін у професійній діяльності [2].

Проаналізувавши підходи вчених до розуміння поняття визначаємо, що *професійне самовизначення — це комплексний процес, що включає формування особистості, її свідомий вибір професійного шляху, усвідомлення власних можливостей, інтересів та соціальних умов для здійснення трудової діяльності.*

Це динамічний процес триває протягом життя і охоплює різні етапи розвитку особистості, зокрема підлітковий та юнацький вік. Професійне самовизначення взаємодіє з іншими аспектами життєвого циклу, такими як самопізнання та адаптація до змінюваних соціальних і технологічних умов.

Разом з тим, виокремлено низку факторів, що впливають на вибір майбутньої професії [2]:

- система загально-людських цінностей,

- соціально-економічні умови,
- вплив сім'ї та друзів,
- участь вчителів,
- вікові та статеві особливості особистості,
- самоактуалізація і рівень домагань,
- престижність професії,
- ступінь інформованості про професію,
- професійні інтереси, схильності та здібності.

Дослідження проблеми вибору майбутньої професії в юнацькому віці є надзвичайно важливим, оскільки цей період є критичним для формування професійної орієнтації та соціальної адаптації молодого людини. Сім'я в цьому контексті відіграє одну з основних ролей, оскільки вона є першим соціальним інститутом, який впливає на процес самовизначення. Батьки, як основні наставники, формують у підлітка початкові уявлення про професії, а також про власні здібності та можливості. Дослідження показують, що позитивна підтримка сім'ї, схвалення вибору та наявність професійних прикладів у родині сприяють більш усвідомленому та впевненому вибору майбутньої професії.

Водночас, негативний вплив сімейних очікувань, надмірного тиску або відсутність підтримки може призвести до невизначеності та стресу у процесі вибору професії, що часто перешкоджає розвитку особистісної автономії підлітка. Тому важливо досліджувати, як саме сімейні фактори впливають на процес професійного самовизначення і розробляти методи, які дозволяють зміцнити позитивний вплив родини, сприяючи розвитку здорової професійної орієнтації.

У результаті таких досліджень можна створити програми підтримки, які допоможуть сім'ям надавати більш ефективну допомогу у процесі професійного вибору їх дітей, забезпечуючи більш гнучкий та свідомий підхід до самовизначення, що є критично важливим для успіху в майбутньому професійному житті.

Література

1. Балл Г. О. Формування готовності до професійної праці у контексті гуманізації освіти. *Психологічні аспекти гуманізації освіти. Книга для вчителя*. Київ-Рівне, 1996. 167 с.
2. Матвієнко Л. І., Арманд К. В. До проблеми професійного самовизначення у у ранньому юнацькому віці. *Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (21 травня 2021 р., м. Київ)*. Київ: ДЗВО «УМО», 2021. С. 196 - 201.
3. Оліховська Л.П. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2016. № 2 (39). С. 161 – 164.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО ВАЖКОПОРАНЕНИХ КОМБАТАНТІВ

*Петреченко С.А., кандидат
юридичних наук, доцент,
Хмельницький інститут соціальних технологій
Університету «Україна», м. Хмельницький*

Актуальність теми соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів зростає в умовах військових конфліктів. Війна приносить не лише фізичні поранення, але й серйозні психологічні травми. Наукова проблема полягає в необхідності вивчення та вдосконалення теоретичних моделей, які пояснюють механізми адаптації після травматичних подій. Практичне значення вирішення цієї проблеми складається з розробки ефективних програм реабілітації та соціальної інтеграції комбатантів. На базі теоретичних моделей соціально-психологічної адаптації можна розробити ефективні програми реабілітації, які допоможуть ветеранам адаптуватися до цивільного життя.

Термін адаптація (від латинського *adaptation, adapto* – пристосовую, пристосування) – це процес, за допомогою якого організми, індивіди чи соціальні групи пристосовуються до змінюваних умов навколишнього середовища або нових обставин [1, с. 81]. У соціально-психологічному контексті адаптація включає в себе фізичні, емоційні та соціальні коригування, які особа або група здійснює для того, щоб зберегти свою ідентичність, функціонувати ефективно і знайти гармонію в нових умовах.

Поняття соціально-психологічної адаптації в літературі досліджується менш інтенсивно. І. Каськов характеризує її як один з аспектів психологічної адаптації, який сприяє організації взаємодії в малих соціальних групах, формуванню відповідних міжособистісних стосунків, врахуванню очікувань оточуючих та досягненню важливих соціальних цілей [2].

С. Максименко зазначає, що адаптація особистості до нових умов відбувається завдяки роботі певної системи механізмів, а саме рефлексії, емпатії та отримання зворотного зв'язку [1, с. 82]. Ці механізми пристосування, що формуються під час адаптації, постійно активізуються та застосовуються у подібних ситуаціях, поступово закріплюючись у структурі особистості та стаючи складовими її характеру.

На думку А. Осницького, рівень соціально-психологічної адаптації підвищується завдяки особистісним рушійним силам розвитку, таким як самооцінка, самоприйняття, прийняття інших, соціальна орієнтація, прагнення до лідерства [3, с. 44]. Отже, процес соціальної адаптації залежить як від соціальних і психологічних факторів, так і від особистісних характеристик.

З огляду на важкопоранених комбатантів, процес їх соціально-психологічної адаптації є особливо складним і багатограним, оскільки поєднує в собі не лише фізичні та емоційні виклики, але й необхідність інтеграції в нові соціальні структури, повернення до мирного життя та подолання специфічних психологічних труднощів.

Комбатантам часто важко повернутися до звичайного мирного життя, особливо через фізичні обмеження, що виникають після поранень. Їхня здатність взаємодіяти з оточуючим середовищем і відповідати новим суспільним нормам стає надзвичайно важливою. Для багатьох адаптація включає боротьбу з ізоляцією та встановлення нових соціальних ролей. Підтримка сім'ї, соціальних служб, реабілітаційних програм та громадськості може сприяти успішній інтеграції поранених ветеранів у цивільне життя.

Тяжкі поранення у більшості випадків провокують посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який посилює психологічний тиск на комбатантів. Важливими чинниками стають стресостійкість, емоційна стабільність і здатність використовувати ефективні когнітивні стратегії подолання труднощів. ПТСР проявляється в постійній тривозі, флешбеках, порушеннях сну, що заважають комбатантам відчувати себе повноцінними членами суспільства. Водночас фізичні обмеження додають емоційного тягаря, адже ветерани часто відчувають втрату ідентичності та невпевненість у власних можливостях.

Рівень самоприйняття, самооцінка та соціальна орієнтація значно впливають на те, як комбатанти долають ці виклики. Висока самооцінка та здатність до самоприйняття допомагають легше прийняти нову реальність, у тому числі фізичні обмеження [3, с. 44]. Комбатанти, які мають сильну внутрішню мотивацію до інтеграції в суспільство, частіше демонструють успішні результати в адаптації. Такі особистісні якості сприяють гармонізації взаємин між особистістю та соціумом, що є важливим елементом у побудові продуктивної взаємодії з оточуючим середовищем.

Успішна адаптація поранених комбатантів потребує комплексного підходу, який враховує взаємодію всіх вище перелічених факторів. Розуміння цих взаємозв'язків допомагає побудувати ефективні програми реабілітації та підтримки, які сприятимуть гармонійному відновленню та інтеграції у мирне життя.

О. Мельник у своїх дослідженнях вікових особливостей адаптації учасників бойових дій виокремлює індивідуальні та соціально-психологічні чинники, які впливають на цю адаптацію [4, с. 134]:

- психологічне благополуччя – це переживання особистістю позитивного ставлення до власного існування, що, у свою чергу, впливає на адаптацію, формуючи оптимістичний погляд на навколишній світ;
- копінг-стратегії – це індивідуальні способи, якими учасники бойових дій взаємодіють із різними ситуаціями, реагуючи на них відповідно до їхньої значущості та з урахуванням своїх психологічних ресурсів;

- життєстійкість – характеристика особистості, що вказує на її здатність ефективно діяти в умовах стресу; стресові ситуації розглядаються як можливість для розвитку та вдосконалення;

- резилентність – здатність справлятися з негативними емоціями, які виникають у травматичних ситуаціях, щоб уникнути дезадаптації, включаючи вміння використовувати навички посттравматичного зростання в умовах мирного життя;

- посттравматичне зростання – це позитивні зміни, що відбуваються у учасників бойових дій внаслідок кризових життєвих ситуацій, які ведуть до усвідомлення цінності власного життя, зміни життєвих пріоритетів та нових перспектив у їхньому житті.

Можемо виділити наступні теоретичні моделі соціально-психологічної адаптації важкопоранених комбатантів та можливості їх застосування на практиці:

- 1) когнітивнобіхевіоральна модель – зосереджується на зміні негативних когнітивних установок та поведінкових реакцій, що допомагає підвищити рівень адаптації, може бути використана для роботи над зміненими переконаннями, пов'язаними з травмою;

- 2) психоаналітична модель – вивчає внутрішні конфлікти та їх вплив на поведінку, ґрунтуючись на ідеях З. Фрейда та І. Ялома, може бути використана для допомоги розуміти емоційні переживання та адекватно реагувати на травму;

- 3) соціально-психологічна модель – аналізує взаємодію між людьми та соціальними системами, сприяючи відновленню соціальних зв'язків, може бути використана для підтримки процесу інтеграції до спільноти через соціальні мережі та відносини;

- 4) модель копінгповедінки – вивчає, як стресові фактори впливають на адаптацію, пропонуючи стратегії для досягнення балансу, може бути використана для допомоги військовим розпізнавати стресори та знаходити методи подолання;

- 5) модель змін Левіна – вивчає процес адаптації через три стадії: розморожування, зміну та заморожування, може бути використана для допомоги структурувати процес адаптації до нових умов життя після травм;

- 6) модель резилієнсу (стійкості) – фокусується на здатності відновлюватися після стресових подій, підкреслюючи важливість внутрішніх ресурсів та зовнішньої підтримки, може бути використана для підтримки розвитку стійкості до труднощів та травм.

Таким чином, дослідження різних теоретичних моделей соціально-психологічної адаптації надає цінні знання про те, як підтримати важкопоранених комбатантів у їхньому шляху до відновлення. Інтеграція цих підходів у програми реабілітації може суттєво полегшити їхнє повернення до нормального життя, забезпечити емоційну стабільність та сприяти соціальній залученості в суспільство.

Література

1. Максименко С., Максименко К. Адаптація дитини до школи. Київ : Мікрос-СВС, 2003. 112 с.
2. Каськов І. Особливості соціально-психологічної адаптації людини у складних умовах життєдіяльності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2010. № 4. URL: <http://surl.li/уутерп>.
3. Осницький А. К. Визначення характеристик соціальної адаптації. Психологія і шк., 2004.
4. Павлюк М., Овдій І. Психологічна адаптація військовослужбовців Збройних сил України. *Вісник Національного університету оборони України*, 70 (6), 2022. С. 134–141. URL: <http://surl.li/doswac>.

УДК 364(477.41)“2023/2024”

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ У МІСТІ ВАСИЛЬКІВ (2023- 2024 РОКИ) ЗА ДАНИМИ СОЦІАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

*Семененко М.В., здобувач
вищої освіти другого(магістерського) рівня,
Інститут соціальних технологій
Університету «Україна»
Науковий керівник: Тимошенко І.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Відкритий міжнародний університет розвитку
людини «Україна», м. Київ*

Територіальні центри соціального обслуговування є ключовими у підтримці добробуту місцевого населення. Вони є основними елементами соціальної системи Василькова, надаючи широкий спектр послуг для підтримки якості життя вразливих груп населення. Структурний аналіз вказує на важливість адаптації послуг до потреб різних груп населення, а також використання інноваційних підходів для розширення спектра підтримки. Особлива увага приділяється не тільки базовим послугам, а й створенню умов для підвищення соціальної активності клієнтів через організацію дозвілля та освітніх заходів.

Дослідження використовує анкетування та опитування для збору даних про роботу соціальних центрів і рівень задоволеності послугами серед населення. Анкетування забезпечило збір кількісних даних щодо поінформованості громадян і їхніх потреб, тоді як опитування дозволило глибше зрозуміти якісні аспекти досвіду респондентів, зокрема їхні очікування та оцінки якості послуг. Використання цих методів забезпечило широкий спектр даних, що дозволяє проводити порівняльний аналіз і визначати напрями вдосконалення роботи центрів.

З'ясовано, що основним джерелом інформування громадян щодо соціальних послуг залишаються рекомендації від родичів і знайомих, що

свідчить про недостатню ефективність комунікаційних стратегій центрів. 40% респондентів дізналися про послуги саме через родичів і знайомих. Лише 15% респондентів отримали інформацію від соціальних працівників, а 5% — через мережу Інтернет, що свідчить про обмежений доступ населення до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Це вказує на необхідність розробки більш ефективних стратегій поширення інформації, включаючи активніше залучення соціальних мереж і місцевих засобів масової інформації, що дозволить забезпечити більшу поінформованість громадян про доступні соціальні послуги.

Дослідження також виявляє високий рівень попиту на соціально-економічну (60% респондентів) та психологічну підтримку (15,5% респондентів) серед бенефіціарів, тоді як інтерес до організації дозвілля та освітніх програм є відносно нижчим. Наприклад, організація клубів за інтересами та заняття з комп'ютерної грамотності мали попит лише у третини опитаних. Це вказує на необхідність більш активної популяризації певних видів послуг, що мають потенціал для підвищення добробуту громадян. Зокрема, залучення волонтерів та співпраця з громадськими організаціями можуть сприяти розвитку освітніх програм та організації культурних заходів для більшої кількості респондентів.

Крім того, результати анкетування та опитування показали, що значна частина населення потребує не тільки базових послуг, таких як допомога в побуті, а й комплексної соціально-медичної та психологічної підтримки. Важливим аспектом виявилася необхідність індивідуального підходу до клієнтів, з урахуванням їхніх унікальних потреб та життєвих обставин. Це дозволяє забезпечити більш адресне надання допомоги та підвищити рівень задоволеності отриманими послугами.

Рекомендації, запропоновані на основі аналізу, передбачають суттєве покращення системи інформування населення про доступні соціальні послуги, підвищення професійного рівня співробітників соціальних служб та оптимізацію процесів надання послуг через впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Зокрема, рекомендується посилити роботу з популяризації соціальних програм через залучення громадських ініціатив, створення тематичних інформаційних матеріалів, а також проведення відкритих заходів, де громадяни зможуть дізнатися більше про можливості соціальної підтримки. Крім того, важливо вдосконалювати механізми зворотного зв'язку для підвищення якості послуг, що надаються.

Хоча робота територіальних центрів загалом оцінюється як ефективна, дослідження підкреслює необхідність удосконалення механізмів зворотного зв'язку з клієнтами та підвищення швидкості реагування на їхні потреби. За результатами опитування, 83% респондентів змогли вирішити свої питання з першої спроби, що вказує на загальну ефективність роботи, однак 17% потребували додаткових звернень. Це свідчить про те, що хоча більшість питань вирішуються оперативно, існує потреба в покращенні доступності та якості певних послуг для більш ефективного задоволення потреб населення.

Отримані результати можуть стати підґрунтям для вдосконалення якості соціальних послуг та підвищення рівня задоволеності клієнтів у місті Васильків. Вони також сприятимуть розробці цілісної стратегії соціальної підтримки, яка враховуватиме потреби найуразливіших груп населення та забезпечуватиме більш ефективне використання наявних ресурсів. Залучення додаткових ресурсів, зокрема фінансування та кадрового потенціалу, може допомогти у впровадженні інноваційних підходів до надання соціальної допомоги, таких як мобільні бригади соціальних працівників або використання онлайн-платформ для взаємодії з громадянами.

Важливо також зазначити, що системний підхід до організації соціальної допомоги дозволяє не лише вирішувати проблеми конкретних осіб, але й працювати на рівні громади загалом. Це включає створення сприятливих умов для соціальної інтеграції вразливих груп населення, сприяння їхньому активному залученню до суспільного життя та забезпечення соціальної згуртованості громади. Підвищення кваліфікації соціальних працівників, впровадження механізмів наставництва та підвищення професійної компетенції, а також забезпечення належних умов праці для співробітників є невід'ємною частиною цього процесу.

Таким чином, результати дослідження мають велике значення для подальшого розвитку системи соціального захисту в місті Васильків. Вони вказують на необхідність впровадження цілісної стратегії соціальної підтримки, яка враховуватиме як поточні потреби найуразливіших верств населення, так і довгострокові цілі з розвитку системи соціального забезпечення. Використання сучасних технологій, активна співпраця з громадськими організаціями та волонтерами, а також залучення додаткових ресурсів є ключовими кроками до забезпечення якісної та доступної соціальної підтримки для всіх мешканців міста.

Література

1. Діяльність центрів соціальних служб для молоді України: сучасний стан і перспективи розвитку / С. В. Толстоухова [та ін.] ; Український держ. центр соціальних служб для молоді, Український ін-т соціальних досліджень. К. : Академпрес, 1999. 112 с.
2. Форми і методи соціальної роботи в системі центрів соціальних служб для молоді / заг. ред. С. В. Толстоухова, І. М. Пінчук ; Український держ. центр соціальних служб для молоді. К. : УДЦССМ, 2000. 128 с.
3. Нормативно-правове забезпечення діяльності центрів соціальних служб для молоді: збірник / упоряд. С. В. Толстоухова [та ін.] ; Державний центр соціальних служб для молоді Державного комітету України у справах сім'ї та молоді. К.: ДЦССМ, 2003 . Ч. 2 : Правові документи України щодо реалізації соціальних програм стосовно різних категорій дітей, молоді та сімей, центрами соціальних служб для молоді. 2003. 398 с.
4. Нормативно-правове забезпечення діяльності центрів соціальних служб для молоді: збірник / упоряд. С. В. Толстоухова [та ін.] ; Державний центр соціальних служб для молоді Державного комітету України у справах сім'ї та молоді. К. : ДЦССМ, 2003 . Ч. 1 : Організаційна діяльність. Робота з кадрами та державна служба. Фінансово-господарська діяльність
5. Соціальна робота: навч.-метод. комплекс / за ред. В. П. Андрущенко [та ін.] ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т соц. роботи та упр., Держ. соц. служба для сім'ї, дітей та молоді . К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2006. 400 с.

ОСОБЛИВОСТІ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

*Багрин В.В., здобувач
вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

*Пономаренко Т.І., доктор філософії
у галузі психології, Білоцерківський
інститут економіки і управління Університету
«Україна», м. Біла Церква*

Дослідження тривожності серед українських студентів є актуальним з огляду на складні соціально-економічні та політичні умови, в яких вони знаходяться. Протягом останніх років українське суспільство переживає низку серйозних викликів, таких як військовий конфлікт на Сході країни, повномасштабне вторгнення Росії, економічні кризи через світову пандемію та війну, інфляція, а також невизначеність майбутнього. Усі ці фактори впливають на психічне здоров'я молоді, особливо студентів, які перебувають на етапі формування своїх цінностей, кар'єрних пріоритетів і особистісних установок.

Актуальність теми також пов'язана з потребою забезпечити студентам належну психологічну підтримку, що допоможе їм впоратися зі стресовими ситуаціями та підтримувати мотивацію для успішного навчання і розвитку. Тривожність у студентів впливає на їх академічну успішність, соціальну взаємодію, а також на загальне відчуття благополуччя. Високий рівень тривожності може призводити до зниження когнітивної продуктивності, що особливо актуально в умовах інтенсивного навчального навантаження та адаптації до нових форм навчання, таких як дистанційне навчання, що стало популярним через пандемію COVID-19 і воєнний стан.

Аналіз літератури показав значний інтерес вчених до проблем тривожності. Так, нам відомі роботи закордонних (А. Бекк, Р.Мей, Ч.Спілбергер, Дж. Тейлор, З. Фройд, Е. Фромм, Ю. Ханін, К. Хорн та ін.) та вітчизняних (Г. Айзенк, І. Блохіна, Т. Пономаренко, А. Прихожан, С. Рубінштейн, С. Ставицька та ін.) вчених.

На думку Ч. Спілбергера, тривога – це емоційний стан, що може виникати в ситуації загрози, небезпеки, невизначеності і проявляється у вигляді напруження, очікування розвитку подій за несприятливим сценарієм [3].

Між тим, С. Рубінштейн, тривожність, називав схильністю індивіда переживати тривогу або той емоційний стан, що виникає в ситуаціях невизначеності, небезпеки та характеризується очікуванням небажаного розвитку подій [1].

При цьому, І. Блохіна визначає тривожність як «складний процес, що містить когнітивні, афективні та конативні реакції в ситуації, що об'єктивно оцінюється особистістю як потенційно небезпечна» [1, с. 85]

Варто зазначити, що причин виникнення тривожності у студентів пов'язані з [1; 2]:

- віковими особливостями, що пов'язані з етапом розвитку, коли молоді люди переходять від підліткового до дорослого віку. У цьому періоді вони стикаються з новими викликами: самостійне життя, академічне навантаження, вибір кар'єрного шляху та особисті відносини.
- індивідуально-психологічними особливостями, які залежать від різних психологічних і особистісних факторів. До них належать рівень емоційної стабільності, схильність до перфекціонізму, рівень самооцінки, та особливості темпераменту, такі як тривожність чи невротичність.
- соціальними особливостями – вони пов'язані з тиском з боку суспільства, сім'ї та однолітків. Очікування від успішного навчання, фінансовий тиск, труднощі в адаптації до нового соціального середовища та пошук підтримки у колі друзів можуть сприяти розвитку тривожності.
- надмірним стресом, що значно підвищує рівень тривожності у студентів, оскільки постійне перебування в стані напруги виснажує психіку і знижує здатність до адаптації.

А отже, недостатній життєвий досвід і високі очікування суспільства та сім'ї можуть підвищувати рівень тривожності. Студентський вік також характеризується нестабільністю самооцінки і чутливістю до соціальних оцінок, що додатково посилює тривожність, особливо в умовах стресових ситуацій та невизначеності майбутнього. Соціальна нестабільність, невизначеність майбутнього та вплив соціальних мереж, які створюють ідеалізований образ успіху, також можуть посилювати тривожні стани у студентів. Відсутність належної соціальної підтримки або відчуженість можуть додатково підвищити рівень тривожності.

Студенти стикаються з академічним навантаженням, фінансовими труднощами, соціальним тиском і особистими викликами, що, накопичуючись, призводить до хронічного стресу. Це може викликати тривожні розлади, порушення сну, зниження концентрації та погіршення загального самопочуття, що, в свою чергу, впливає на успішність навчання та загальну якість життя.

Так, восени 2024 року було проведено дослідження серед студентів Білоцерківського інституту економіки та управління, Університету «Україна». Загальна кількість осіб – 48, з них 20 хлопців та 28 дівчат, віком 19 – 22 роки.

За допомогою методики Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності Ч.Д. Спілбергера – Ю.Л. Ханіна, досліджено рівень тривожності студентів. Результати представлені на рисунку нижче.

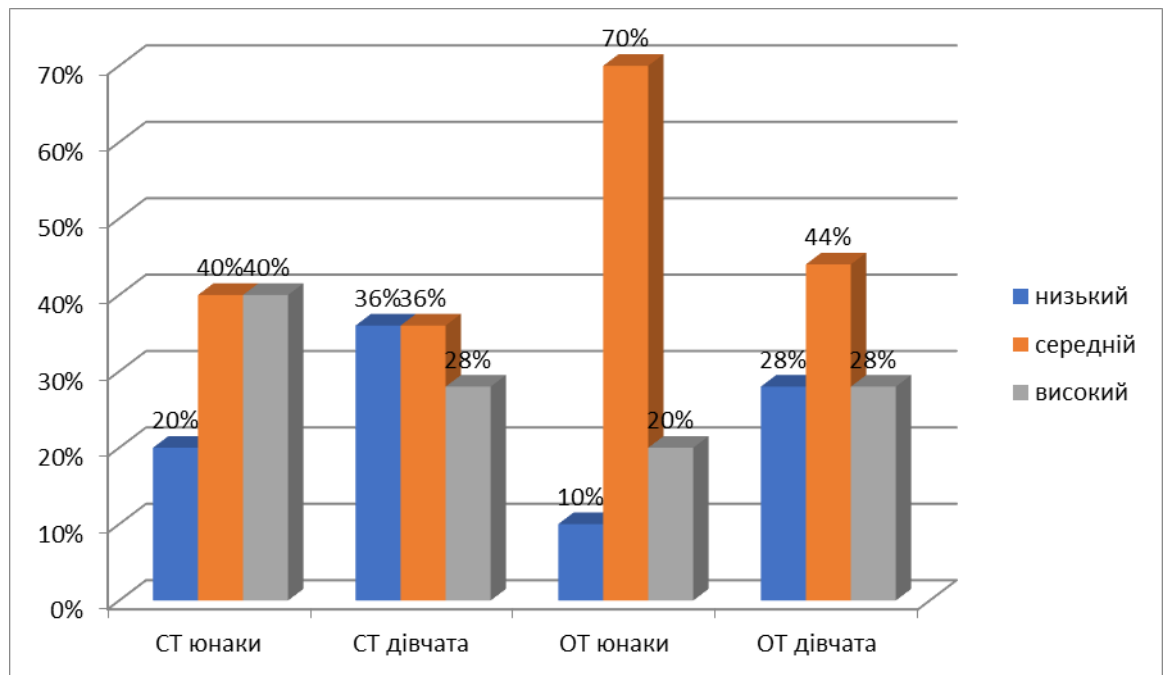

Рис. 1: Співвідношення показників тривожності серед юнаків та дівчат

З діаграми видно, що показники ситуативної тривожності серед юнаків та дівчат дещо різняться. Так, низький рівень ситуативної тривожності показали 20% хлопців та 36% дівчат; середні результати мають 40% юнаків і 36% юначок; високі результати бачимо у 40% хлопців та 28% дівчат.

При цьому, щодо ситуативної тривожності, то ситуація виглядає наступним чином: низький рівень показали 10% хлопців та 28% дівчат, середні показники у 70% юнаків та у 44% дівчат; високі показники мають 20% хлопців та 28% юначок.

Також за допомогою коефіцієнту кутового перетворення Фішера встановлено статеві відмінності, що представлені в таблиці нижче.

Табл. 1

Метод ϕ («кутове перетворення Фішера»)

Рівні тривожності	Ситуативна тривожність	Особистісна тривожність
Низький рівень	фемп. = 1.208	фемп. = 1.654 $p \leq 0,05$
Середній рівень	фемп. = 0.302	фемп. = 1.895 при $p \leq 0,05$
Високий рівень	фемп. = 0.825	фемп. = 0.685

З таблиці видно, що наявні статистично значущі відмінності за показниками особистісної тривожності на низькому (фемп. = 1.654) та середньому (фемп. = 1.895) рівні. Так, дівчата більш схильні до особистісної тривожності, ніж хлопці.

Таким чином, дослідження тривожності студентів є важливим для розуміння факторів, які впливають на психічне здоров'я, навчальні досягнення та загальне благополуччя. Студентський вік супроводжується

численними викликами, а надмірний стрес, соціальний тиск та індивідуальні особливості можуть посилювати рівень тривожності. Отримані результати можуть сприяти розробці ефективних програм підтримки та психологічної допомоги, які допоможуть студентам краще адаптуватися до навчального процесу та повсякденних викликів, покращуючи їхню якість життя та потенціал для подальшого розвитку.

Література

1. Блохіна І. О. Психологічні причини виникнення тривожності у студентів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2022. №4, С. 82-86.
2. Шишин А. В., Пономаренко Т. І. Психологічні особливості стресостійкості особистості в умовах невизначеності. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2023. № 16. С. 64–71
3. Gaudry, E., & Spielberger, C. D. *Anxiety and Educational Achievement*. New York: Wiley, 1971. 180с.

УДК 159.923

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМВІДНОШЕННЯ ТЕМПЕРАМЕНТУ ТА ХАРАКТЕРУ ЗМОДЕЛЬОВАНА ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ НЕЙРОННИХ МЕРЕЖ

*Петік Я.О., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м.Київ*

Проблема взаємовідношення темпераменту та характеру людини є класичною проблемою загальної психології. Від початку ці два психологічні поняття були дотичними але не еквівалентними. Темперамент визначається фізіологічними чинниками організму конкретної людини, тоді як характер може варіюватись в залежності від виховання та суспільних умов і не визначається суто своєю фізіологічною основою [2].

В тому числі, один і той же темперамент може співіснувати з різними характерами в одній людині в залежності від конкретних умов та виховання. Це може означати, що характер є дотичним але незалежним поняттям (психологічною надбудовою над фізіологією) або частково незалежним [1]. Що це означає для співвідношення цих двох психологічних понять? Це стало однією з відкритих проблем класичної загальної психології.

Нейронні мережі це клас обчислювальних пристроїв, які в своїй структурі відтворюють принцип дії людської нервової тканини замість класичного принципу центрального процесору. Обчислювальними елементами мереж є окремі одиниці, які мають всього два стани, що еквівалентно нейронам людського мозку, які також можуть перебувати або в

стані збудження або в стані гальмування. Ці одиниці об'єднані у великі групи, так звані шари, які можуть обробляти сигнал або взаємодіяти з іншими шарами.

Завдяки особливостям своєї структури, нейронні мережі більш ефективні ніж звичайні комп'ютери у деяких класах задач, таких як розпізнавання патернів у великих масивах даних та робота із зображеннями. В останні роки саме нейронні мережі та принцип машинного навчання стали основою для популярного тренду в галузі штучного інтелекту – чат-ботів.

Як можна порівняти мозок людини та комп'ютерні нейронні мережі у відношенні психології? Це не проста але цікава та потенційно перспективна задача. З точки зору кібернетики мозок не є цифровим пристроєм, тому саму природу обчислень у двох різних об'єктах порівнювати не можна. Втім, залишається структурна подібність. І ця подібність важлива, зокрема, для питання співвідношення характеру та темпераменту.

У дуже спрощеній моделі, мозок людини це складна система нейромереж, які взаємодіють між собою оброблюючи зовнішні стимули (вхідний сигнал) та продукуючи моторну активність організму (вихідний сигнал). Отже, мозок можна представити як множину $s_1 \dots s_n$ де s – це окрема мережа. Кожна мережа може модифікувати вхідний сигнал або додавати елементи до вихідного. Оскільки мереж багато, і всі вони надзвичайно складні, вплив мозку на вхідний сигнал та поведінку майже неможливо передбачити.

Як ми знаємо, темперамент має фізіологічну основу і може бути визначений за допомогою дослідження біохімічного складу організму окремої людини. Відповідно, цей біохімічний склад дуже сильно впливає на обробку сигналу в мозку та формування поведінки. Яким чином адекватно врахувати цей фактор в схемі яку ми прийняли за основну?

В кібернетичній схемі ми можемо вважати вплив біохімії певною потужною модифікацією сигналу, які оброблюють нейромережі «на вході». Це дуже спрощене уявлення але воно відображає реальну структуру психічної активності. Вплив фізіологічної основи дуже потужний, це очевидно, але після цього сигнал оброблюється великою кількістю різноманітних «мереж» мозку.

Гіпотеза наступна. Темперамент виражає фізіологічну основу характеру людини, але сам характер виникає як надбудова, в результаті обробки стимулів нейромережами, на які фізіологічна основа чинить вплив тільки як один із супутніх факторів. Таким чином, ця кібернетична схема пояснює проблему взаємовідношення темпераменту та характеру.

Кібернетичний підхід до вивчення психіки та психології залишається малодослідженою але дуже перспективною сферою.

Література

1. LeDoux, J. E., & Pine, D. S. Using Neuroscience to Help Understand Fear and Anxiety: A Two-System Framework. *American Journal of Psychiatry*, 2016, №173(11), с. 1083-1093. DOI: 10.1176/appi.ajp.2016.16030353.

УДК 159.922.7

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

*Литвиненко І.С., кандидат
психологічних наук, доцент,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв*
*Тимченко С.О., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського, м. Миколаїв*

Проблема готовності дитини до школи – є однією з актуальних у віковій та педагогічній психології та виступає предметом пильної уваги психологів, педагогів, медичних працівників, батьків. Адже від успішного розв'язання цієї проблеми залежить адаптація дитини до освітнього закладу, оволодіння нею навичками навчальної діяльності, успішність формування її особистості, психічне здоров'я. Сьогодні феномен готовності до навчання в школі більшість психологів розглядають як комплексну характеристику дитини-дошкільника, яка розкриває ступінь розвитку її психічних якостей, найважливіші передумови її успішного включення в нове соціальне середовище загальноосвітнього закладу й формування навчальної діяльності. Поняття «готовність до шкільного навчання» у психологічному словнику автори трактують як сукупність морфо-фізіологічних та психологічних властивостей старшого дошкільника, що забезпечують успішний перехід до систематичного, організованого навчання у загальноосвітньому закладі. На сьогодні існує декілька наукових бачень проблеми психологічної готовності дитини до школи.

Актуальність дослідження. Сучасного життя диктує високі вимоги до виховання й навчання підростаючого покоління, інтенсифікуються пошуки нових, ефективніших психолого-педагогічних підходів, які б відповідали соціально-психологічним особливостям дитини. Проблема готовності дітей до навчання в школі має особливе значення, позаяк від її вирішення залежить успішність навчальної діяльності, соціалізації особистості загалом. Саме на початковому етапі навчання закладаються такі новоутворення, як мотивація учіння, активність пізнання світу та новий соціальний статус дитини, від яких залежатиме ефективність її діяльності.

Сьогодні у психології можна спостерігати активний інтерес до проблеми готовності дитини до шкільного навчання. Вітчизняні та зарубіжні наукові

розвідки, спрямовані на вивчення особливостей психологічної готовності дитини до школи здійснені такими вченими як Л. Божович, Л. Венгер, В. Давидов, Д. Ельконін, В. Мухіна, А. Маркова, С. Цукерман, Ф. Ілг, Л. Еймс, С. Штребел, А. Керн, Й. Йірасек, вказують на значну кількість соціально психологічних чинників, які зумовлюють порушення навчальної діяльності, шкільної неуспішності дітей, які вступають до школи. Слід зазначити, що у сучасних умовах вимоги до готовності дошкільника до навчання, рівня його інтелектуального та емоційного розвитку постійно змінюються. Значну роль відіграють процеси кіберсоціалізації, тотальної інформатизації суспільства, що в свою чергу впливають на психічний та особистісний розвиток дітей.

Мета статті розглянути соціально-психологічні особливості та чинники особистісного розвитку шестирічних дітей. Емпірично дослідити вплив особливостей дитячо-батьківських відносин на психологічну готовність дітей шестирічного віку до навчання в школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метою емпіричного дослідження стало вивчення впливу особливостей дитячо-батьківських відносин на формування психологічної готовності дошкільника до навчання в школі. Здійснюючи підбір вибірки було досліджено дітей та батьків (і батька, і матір) дошкільників. Вибірка досліджуваних складається з двох груп. Групу респондентів дошкільного віку склали, 25 дітей віком 6 років дошкільного навчального закладу № 4 «Казка» м. Південне, та батьки дітей-дошкільників 35 осіб.

Емпіричного дослідження включає, такі етапи:

- 1) знайомство з дітьми;
- 2) спостереження за навчальною та ігровою діяльністю;
- 3) дослідження рівня психологічної готовності дитини до школи;
- 4) дослідження впливу психологічної культури, особливостей дитячо-батьківських відносин на рівень психологічної готовності дитини до школи;

Для дослідження психологічної готовності дитини до школи було використано методику – орієнтовний тест шкільної зрілості (Керна - Йірасека), який містить 5 завдань. Результати завдань тесту Керна – Йірасека, оцінюються за 5-ти бальною системою. Найвищий результат – 1 бал, найнижчий – 5 балів. Слід зазначити, що автор методики Я. Йірасек у своїх дослідженнях довів існування зв'язку між успішністю виконання тесту шкільної зрілості та успішністю у подальшому навчанні дітей. Готовими до шкільного навчання вважаються діти, які отримали за першими трьома субтестами від трьох до шести балів. Група дітей, які отримали 7-9 балів, є середній рівень розвитку готовності до шкільного навчання. Діти, які отримали 9-11 балів, вимагають додаткового дослідження для більш об'єктивних даних. Особливу увагу слід звернути на групу дітей, які набрали 12-15 балів, що фіксує рівень розвитку нижче за норму. Такі діти потребують ретельної індивідуальної психодіагностики інтелекту, розвитку особистісних, мотиваційних якостей. Результат аналізу показав рівень готовності дітей до школи: високий рівень 16%, середній 76%, низький 8%. Таким чином, можна

говорити, що методика Керна-Йіресека дає можливість визначити рівень розвитку готовності дошкільника до шкільного навчання.

Тест-опитувальник батьківського ставлення (А. Варга, В. Столін). Його призначення – діагностувати тип батьківського ставлення. Це загальновідомий тест, тому лише коротко поінформуємо про особливості його застосування. Отже, опитувальник складається із 61 питання. Обробка результатів проводиться відповідно до ключа. Тест-опитувальник містить п'ять шкал. Проведене емпіричне дослідження дало змогу встановити, що не всі обстежені нами дошкільники мають достатній рівень готовності до навчання в школі. Значна частина дітей не є ще соціально зрілою, тому потребує комплексної психолого-педагогічної допомоги психолога, педагога, батьків, корекційних впливів, з метою розвитку соціально-психологічного компоненту готовності до навчання. Високий рівень психологічної культури продемонстрували 33,3% батьків, відповідно, низький – 66,7%, з них високий рівень характерний для 7-ми матерів та 3-х татів, а низький – для 13-ти матерів і 7-ми татів. Отже, третина з них, з одного боку, інтуїтивно, з іншого боку, через аналіз досвіду, прийняття рекомендацій педагогів і психолога, відповідально ставляться до побудови системи спілкування, взаємодії з власними дітьми, прагнуть створити для них середовище довіри й підтримки, що сприяє готовності дітей до навчання в школі. Психологічна культура батьків та особливості дитячо-батьківських відносин є чинником, що впливають на особистісний розвиток дітей та їхню готовність до навчання в школі.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Психологічна готовність дошкільника до шкільного навчання - цілісне якісне та кількісне утворення, яке забезпечує достатньо високий рівень розвитку мотиваційної, інтелектуальної та емоційно-вольової сфер особистості дитини. Особистісна й соціально-психологічна готовність до школи включає формування в дітей таких якостей, які допомогли б їм спілкуватися з однокласниками в школі, із учителем. Відставання в розвитку одного з компонентів веде за собою відставання у розвитку інших та перешкоджає успішній навчальній діяльності. Розвиток дисциплінованості, організованості й інших якостей, що допомагають шестирічній дитині регулювати свою поведінкою, більшою мірою залежить від її сприйнятливості до вимог дорослого як носія соціальних норм поведінки, правил. Серед факторів, що зумовлюють розвиток цього роду сприйнятливості, важливе місце займає характер взаємин дитини й дорослого, прояву психологічної культури в дитячо-батьківських відносинах. Дитячо-батьківські відносини детерміновані настановленнями батьків, високим рівнем психологічної культури відіграють позитивну роль у процесі підготовки дитини до школи

Література

1. Агафонова І.Н. Психологічна готовність до школи в контексті проблеми адаптації. *Початкова школа*. 1999. № 1. С. 61-63
2. Андрієвський Б.М. Проблеми готовності шестирічних дітей до навчання в школі. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. Херсон: РПО, 2010. Випуск 5.

3. Вальдамірова О.П Емоційна сфера дошкільника та корекція. *Освіта Донбасу*. 2003. № 4

4. Барташніков О.О Як визначити рівень розумового розвитку дитини? Діагностика готовності дітей до навчання у школі: Тести для дітей 5-7 років. Тернопіль: Богдан, 1998. 84 с.

УДК 159.944.4:005

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ПЕРСОНАЛУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

*Замерзляк Д.В., здобувач
третього (доктор філософії) рівня вищої освіти,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

Актуальність проблеми зумовлена сучасними викликами, що постають перед організаціями та їх співробітниками. Економічна нестабільність, соціальні та екологічні кризи, вплив глобалізації та швидких технологічних змін створюють складні умови для працівників. У таких обставинах здатність персоналу адаптуватися до стресових ситуацій та ефективно долати труднощі стає критично важливою як для індивідуального благополуччя, так і для стійкості організації в цілому.

Психологічна підтримка відіграє ключову роль у розвитку та зміцненні копінг-стратегій, що дозволяють співробітникам знижувати рівень стресу, зберігати продуктивність та попереджати вигорання. В умовах кризи своєчасна й ефективна підтримка сприяє підвищенню мотивації, покращенню комунікації та гармонізації робочого середовища.

Ступінь розроблення проблеми. Згідно із твердженням В.Л. Зливкова, криза (від грецького *kreses* – рішення, результат) трактується як важкий стан, спричинений певною стресовою подією [1]. Потенціал особистісних змін в умовах кризової ситуації розглядають такі вчені як О. Буковська, А. Гізун, В. Заїка, Л. Коробка, М. Полухіна, Дж. Стельмах, О. Ткачишина. Як ефективний спосіб виходу із кризових ситуацій вчені розглядають конструктивні стратегії подолання або копінг. Перші наукові праці із вивчення даного психологічного феномену з'явилися у другій половині ХХ ст. у зарубіжній психології (Х. Вебер, Р. Лазарус, С. Фолкман, Н. Ендлер, Дж. Паркер, М. Перрез та ін.).

Більшість вчених сходяться у тлумаченні класифікації копінгів як стилю реагування на кризову ситуацію. При цьому виділяють: копінг, спрямований на оцінку проблеми (передбачає подолання кризової ситуації через аналіз самої проблеми, її причин і наслідків, пошук можливих шляхів вирішення ситуації); копінг, спрямований на проблему (вирішення стресової ситуації відбувається через зменшення її причин); копінг, орієнтований на емоції

(індивід застосовує когнітивні та поведінкові зусилля з метою мінімізації емоційного дискомфорту) [4].

Копінг-стратегії забезпечують зниження психологічної напруги та тривоги (Freire C. et al., 2020). Проте, більшість авторів відмічають, що копінг-поведінка є свідомою, а не автоматизованою формою, що передбачає ефективну адаптацію особистості до вимог стресової ситуації. Копінг набуває особливого значення при взаємодії із зовнішнім соціальним середовищем, оскільки забезпечує адаптованість людини та її пристосованість до соціальних змін. Особи, здатні оптимально взаємодіяти за будь-яких ситуацій, швидко вирішувати складні проблемні ситуації та приймати оперативні рішення завжди є затребуваними та продуктивними [3]. Водночас існують відмінності в способах вирішення кризових ситуацій, які полягають в індивідуальних характеристиках кожної окремої особистості. Така різниця може призвести до ефективного вирішення проблеми або, навпаки, до неадекватного та менш ефективного функціонального подолання, посилені пов'язані з певними симптоми стресу. Тому психологічна підтримка персоналу в здатності управляти кризовою ситуацією та емоційним станом могло б пом'якшити дезадаптивну поведінку, збільшуючи ресурси стійкості, роблячи працівника краще підготовленим до адаптивної боротьби зі стресовими ситуаціями [2].

Прогалини у дослідженнях:

- Недостатньо вивчений вплив психологічної підтримки на формування стійких копінг-стратегій саме в умовах гострих кризових ситуацій, таких як економічні, соціальні чи військові кризи.

- Бракує інтегративних моделей, які поєднували б практичні інструменти психологічної підтримки з організаційними механізмами.

- Залишається нерозробленою система оцінювання довгострокових ефектів програм підтримки та їх адаптації до різних культурних і професійних контекстів.

Таким чином, хоча існує значна теоретична база та практичний інтерес до питання, його багатомісність і специфіка сучасних кризових умов вимагають подальших досліджень і розробки інноваційних підходів.

Виклад основного матеріалу. У сучасному бізнес-середовищі, яке характеризується швидкими змінами, нестабільністю та непередбачуваними викликами, ефективність роботи організацій багато в чому залежить від здатності їх персоналу адаптуватися до кризових ситуацій. У цьому контексті особливу роль відіграє формування та розвиток копінг-стратегій — свідомих способів подолання труднощів, які сприяють збереженню психічного здоров'я і професійної ефективності.

Одним із ключових інструментів, що сприяє розвитку копінг-стратегій, є психологічна підтримка персоналу. Вона охоплює комплекс заходів, спрямованих на підвищення емоційної стійкості, соціальної згуртованості та здатності до конструктивного вирішення проблем. Основними напрямками такої підтримки є:

- Індивідуальне консультування. Дозволяє ідентифікувати особистісні ресурси працівника, оцінити рівень стресу та запропонувати адаптовані техніки подолання.

- Групова робота. Наприклад, тренінги зі стрес-менеджменту, командоутворення та розвиток емоційного інтелекту сприяють формуванню довіри серед колег та підтримки в складних обставинах.

- Навчання копінг-стратегіям. Освітні програми, орієнтовані на вивчення технік когнітивного реструктурування, релаксації та тайм-менеджменту, допомагають персоналу самостійно вирішувати кризові ситуації.

- Організаційні заходи. Сюди входить створення безпечного середовища, де працівники можуть вільно висловлювати свої труднощі, отримувати підтримку від керівництва та колег.

Емпіричні дослідження свідчать, що організації, які інтегрують психологічну підтримку у свою корпоративну культуру, демонструють вищий рівень адаптивності до криз та зменшення плинності кадрів. Зокрема, це пов'язано зі зниженням рівня вигорання, підвищенням лояльності співробітників та їх мотивації до професійного розвитку.

Висновок. Психологічна підтримка персоналу є важливим компонентом, який сприяє формуванню ефективних копінг-стратегій у кризових ситуаціях. Вона допомагає працівникам розвивати навички адаптації до змін, підвищує емоційну стійкість і здатність до конструктивного подолання стресових факторів. Інтеграція психологічної підтримки в корпоративну культуру організації сприяє зниженню рівня стресу та вигорання серед співробітників, а також підвищує їх мотивацію та лояльність до компанії.

Реалізація програм психологічної підтримки, таких як індивідуальне консультування, групові тренінги та навчання копінг-стратегіям, дозволяє не тільки допомогти працівникам у конкретних кризових ситуаціях, а й забезпечити їх готовність до майбутніх викликів. Таким чином, психологічна підтримка є не лише механізмом збереження психічного здоров'я, але й важливим інструментом стратегічного управління, що сприяє сталому розвитку організацій.

У результаті, організації, які активно використовують психологічну підтримку, здатні створити більш стабільне робоче середовище, яке сприяє ефективній роботі колективу навіть у періоди високої невизначеності та змін.

Література

1. Зливков В.Л., Лукомська С.О., Федан О.В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К.: Педагогічна думка. 2016. 219 с.
2. Buch-Vicente B., J. María Acosta-Rodriguez, M.E. Sanchez-Sanchez, N. González-García, L. Lanira et all. (2022) Coping strategies used by health-care workers during the SARS-COV2 crisis. A real-world analysis, Psychiatry Research, Volume 317. URL: <https://doi.org/10.1016/j.psychres.2022.114915>
3. Meloian, A., Pohribna, A., Kiiian, A., Sharypin, A., & Bulavina, O. (2022). Specialists' basic behavioural coping strategies when handling stressful situations. Amazonia Investiga, 11(60), 102-112. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.60.12.10>
4. Trofaila, N., Mateiko, N., Melnyk, I., Maksymova, N., Vdovichenko, O., & Vaskivska, S. (2021). Psychological Strategies for Overcoming the Life Crisis of the Individual in

УДК 159.9.072.43

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДЛІТКІВ ТА ЇХНЯ НАВЧАЛЬНА УСПІШНІСТЬ

*Редько С.М., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м.Київ*
*Вольнова Л.М., кандидат
педагогічних наук, доцент, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м.Київ*

Постановка проблеми. В умовах сучасних реалій відкритої широкомасштабної війни є актуальним дослідження впливу стійкості на навчальну успішність підлітків в умовах війни. На стан учня в цей складний час впливають безліч обставин, що зумовлені чинниками соціального, психологічного та педагогічного характеру. Саме цей вік є основою становлення та розвитку особистості, а реалії воєнного часу вносять свої корективи, коли сукупність впливів дезорганізують емоційний стан, мотивацію, навчальний та пізнавальні процеси та повноцінний розвиток.

Воєнний конфлікт несе в собі не лише загрозу фізичному існуванню, а й великий руйнівний стрес, особливо для підліткового віку, який є надзвичайно вразливим у періоді становлення особистості. Під впливом стресових чинників вони втрачають концентрацію, пам'ять, мотивацію та жагу до знань. Саме психологічна стійкість є запорукою опірності організму, що дозволить адекватно реагувати, мінімізувавши стресовий вплив за допомогою напрацьованих механізмів самоконтролю та адаптивності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття стресостійкості в науковій літературі широко досліджено і висвітлено. Протягом певного часу питання стресу вивчали різні науковці, розуміючи під стресом здатність до стабільної емоційної або психічної стійкості (І.О.Андрєєва, І.С.Бусигіна, В.В.Волосовцева, Л.І.Макаді, Т.В.Семеновських та ін.). Засновник поняття теорії стресу є Ганс Сальє. Саме він розробив основні положення, згідно з яким стрес є стереотипною реакцією організму на висунуту вимогу до нього.

Так вчені, як С. Кобаса, С. Мадді, також досліджували стресостійкість й опірність підліткового віку, та звертали увагу на наявність витривалості та життєстійкості як основного компоненту протидії стресового впливу. Серед сучасних українських науковців, що досліджують питання стресу, варто згадати І.С.Булах, Г.А.Дьоміну, О.М.Пасько, О.І.Якимчук та ін.

Водночас слід зауважити, що питання стійкості в юному віці, її зв'язок з іншими аспектами становлення особистості, особливо в умовах війни не стали предметом окремого дослідження. З огляду на це **метою нашого дослідження** є: окреслити особливості психологічної стійкості осіб підліткового віку, а також її впливу на навчальну успішність,

Виклад основного матеріалу дослідження. Підлітковий вік – це найскладніший період, коли формується майбутнє і в поєднанні сьогодення з фізичними та фізіологічними змінами, у процесі чого відбувається формування характеру, світосприйняття. Особистісні пріоритети, інтереси, що невід'ємно пов'язані з формуванням мотиваційної сфери, впливають на сприйняття оточення та трансформують вчорашню дитину в дорослу самодостатню особистість, визначають індивідуальність людини [2, с. 165].

Головними результатами дорослішання в підлітковому віці є розвиток на основі інтелекту критичного мислення, як результат – формування власних суджень, які впливають на власну думку, що опирається на отриманий досвід у різних сферах діяльності. Саме в цей час синхронно з'являються прагнення поділу на групи за інтересами як спосіб самовираження серед собі подібних, але зі збереженням самоіндифікації та прояву індивідуалізму в спільних питаннях [6].

Цей період є часом бурхливого інтелектуального розвитку, високого рівня абстрактного мислення для вирішення поставлених задач, для накопичення та застосування вмінь, для доведення справ до логічного кінця. Саме в цей час підліток здатен вивчати науки систематично, логічно проводити паралелі, будувати причин-наслідкові зв'язки, створюючи паралелі та аргументовані висновки. Водночас важливе питання «Хто я?» збурює з середини підлітка і не дає тверезо оцінювати і аналізувати вчинки та події, емоції паралізують здоровий глузд, розриваючи з середини несформовану особистість. У тлумаченні особистості вчені підкреслюють важливість проблеми суперечностей особистості, їхньої ролі у формуванні особистості та шляхів подолання [3, с.162]. Підліток сприймає і відчуває себе дорослим та самодостатнім, гостро сприймає батьківські коментарі, нерозуміння такої поведінки вчителями та дорослими; відбувається прийняття необдуманих вчинків та виснаження з зануренням в негативізм.

Труднощі взаєморозуміння між дорослими та підлітком, який прагне до дорослості, викликають проблеми у відносинах між ними, провокують негативізм, впертість підлітків, активізують їх прагнення довести автентичність свого «Я» через ризиковані вчинки, несподівані види діяльності, оскільки підліток вважає, що інакше його не почують [2, с. 166].

Усе вищезазначене лежить в основі навчальної успішності самореалізації та формування особистості на основі отриманих знань та навичок, а також позиціонування підлітком себе, як дорослого.

Навчальна успішність — це комплексний показник, що відображає рівень засвоєння учнем знань, умінь і навичок, передбачених освітньою програмою. А також здатність застосовувати їх на практиці. Це не лише

оцінки в щоденнику, але й розвиток когнітивних здібностей, мотивації до навчання і реалізація особистісних якостей .

Мотивація до навчання: підлітки починають більше орієнтуватися на власні інтереси та цілі, орієнтирами для них є власні вподобання та шляхи досягнення цілей. Їхня навчальна успішність часто залежить від того, в якій мірі цікавими та значущими вони вважають предмети. Неабияку роль відіграє професіоналізм та харизма вчителя, який має ґрунтовні знання, особистісний підхід та вміння надихати та підтримувати на шляху до навчальних досягнень учня.

Навчальне середовище – це фактор, який своєю основою базується на роботі кваліфікованих та підготовлених методично вчителів, із нестандартною подачею навчального матеріалу. Інтерактивність навчального процесу із залученням новітніх технологій при подачі матеріалу вчителем, наявності ресурсів для розвитку призводять до застосування різноманітних креативних ідей.

Відсутність психологічної стабільності може стати причиною того, що підліток не усвідомлює зв'язку між емоційним дискомфортом, який поглиблюється, дисгармонією особистості й соматичним розладом. «Ще складніше підлітку робити окремий висновок з двох загальних положень, оперувати обмеженими висновками та виключеннями. Більшою мірою підлітки володіють не дедукцією, а індуктивним методом» [4, с. 78].

Результати аналізу наукової літератури (Т. Алексеева, Н. Герасимова, В.Скрипник, І. Соколова) з теми дослідження засвідчують той факт, що питання адаптації учнів старших класів необхідно розглядати як складний і багатогранний процес, який впливає на багато аспектів життя школярів, включаючи їхню успішність у навчанні, самопочуття, соціальну адаптацію, засвоєння та відтворення соціальних норм та цінностей, притаманних новому середовищу, оволодіння відповідними ролями та функціями та інші важливі показники [5, 95-103].

Для здоров'я психіки підлітка вкрай важливо бути в соціумі, спілкуватися з однолітками і підтримувати стабільні психоемоційні взаємозв'язки. Для підлітка обов'язкове особистісно орієнтоване спілкування, яке яскраво проявляє хибне та негативне ставлення до себе, що призводить до дисонансу мотиваційної сфери.

Такі вчені, як О. А. Белова, Є. В. Кисельова, Є. А. Сіденко, А. Akin, I.Celik, H.Saricam, проводили дослідження взаємозв'язку різних чинників впливу та показника навчальної успішності дітей. Високий рівень академічних досягнень містить у собі нижчі оцінки особистості, бо саме тривожність та зовнішній вплив, зумовлений веденням в країні широкомасштабних військових дій, призводить до безперервних тривог та емоційної втоми. То ж умови воєнного стану можуть мати значний вплив на психологічну стійкість учнів старших класів, зокрема на їх здатність до навчання, концентрацію та емоційний стан. Зміна умов навчання та соціальна ізоляція також можуть бути чинниками, що сприяють розвитку стресу та станів тривоги серед учнів [1, с.10].

Як **висновок**, важливим є наголосити, що війна впливає на навчальну успішність підлітків, але завдячуючи адаптації, корекційній підтримці та співпраці вчителів та батьків є можливість зберегти мотивацію та сталий інтерес до навчання. Психологічна стійкість може бути наслідком грамотної методичної роботи педагогічного колективу з використанням сучасних елементів, таких як: урізноманітнення форм навчання очної і дистанційної, гнучкість навчального процесу, залучення до соціального компоненту учнів. Саме стійкість допоможе зберегти власний та навчальний потенціал, долати труднощі різного характеру, розвиваючись постійно, навіть під час складних воєнних умов.

Література

1. Готич В.О. Resiliens, hardiness, психологічна стійкість, життестійкість: порівняльний аналіз понять у соціально-психологічних дослідженнях. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Том 34 (73). № 3 С.7-12. DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2023.3/02>
2. Довгопол Ю. В. Психофізіологічні особливості підлітків, що сприяють формуванню кримінальної поведінки. *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць*. 2012. Вип. 15. С. 163-171. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2012-15.%25p>
3. Здібність, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / колективна монографія за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Рута, 2006. 320 с.
4. Коробка Л. М. Соціально-психологічна адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4. С. 76-82.
5. Профілактика порушень адаптації молоді до повсякденних стресів і кризових життєвих ситуацій: навч. посіб. / НАПН України, Ін-т соц. та політичної пс-ії; за наук. ред. Т. М. Титаренко. К. : Міленіум, 2011. 272 с.
6. Якимчук Б. А. Психологічні особливості розвитку творчого мислення підлітків. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2012. Вип. 15, Ч.І. С. 431-438.

УДК 159.942

РОЗВИТОК ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ВПЛИВОМ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ

*Бурлака В.-Б.А., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м.Київ
Вольнова Л.М., кандидат
педагогічних наук, доцент, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м.Київ*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у військовослужбовців під

впливом хронічного стресу є надзвичайно високою, особливо в умовах сучасних військових конфліктів. Хронічний стрес, спричинений тривалими бойовими діями, постійною небезпекою та емоційним напруженням, може призводити до розвитку ПТСР, що значно впливає на психічне здоров'я та соціальну адаптацію військових. Це явище не лише погіршує якість життя самих військовослужбовців, але й має серйозні наслідки для їхніх родин та суспільства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало сучасних авторів досліджували ПТСР у військовослужбовців. Зокрема це: Н.А. Агаєв, Ф.В. Везерс, О.М. Кокун, Л.І. Міхеєва, Ф.Х. Норріс, М.П. Олійник, Л.Б. Слоун та ін. Вони вивчають епідеміологію травми та ПТСР, питання діагностики негативних психічних станів військовослужбовців та особливостей прояву ПТСР. Зарубіжні вчені констатують, що ПТСР у військових викликає збільшення суїцидальної поведінки (Аренсон М.Б., Вулі М.А., Нейлан Т.К., Магуен С., Мецлер Т.Дж., Коен Б.Е. та ін.), зростання поведінки вживання психоактивних речовин (Абель Дж., Анонго Ф.С., Дамі Б.Є., Огболе А.Дж., Абель А., Дагона З.К. та ін.), проблеми з психічним здоров'ям подружжя (Галовські Т., Лайонс Д.А.), погіршення якості життя, погіршення продуктивності праці та погіршення якості сімейного життя (Фогт Д., Сміт Б.Н., Фокс А.Б., Аморосо Т., Таверна Е., Шнурр П.П. та ін.). Своєчасне виявлення та ефективне лікування ПТСР є критично важливими для збереження боєздатності армії, забезпечення психічного здоров'я військових та адаптації їх до мирного життя після демобілізації. Саме тому **метою** нашого дослідження є аналіз впливу хронічного стресу на розвиток ПТСР у військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах вибухів, розстрілів, пошкодження військової техніки, перебування в окупації та полоні українські військовослужбовці зіткнулися не лише з фізичними, але й з психологічними проблемами. Однією з них є посттравматичний синдром. За словами психологів, ПТСР – це нормальна реакція на ненормальну ситуацію. Після травматичної події нормальним є втрата переконань, відсторонення від оточуючих, неприємні спогади та порушення сну. Якщо симптоми зберігаються більше кількох місяців і заважають повсякденному життю, можна говорити про ПТСР [2, с.123].

Проаналізувавши літературу, можна стверджувати, що основні симптоми посттравматичного стресового розладу у військових охоплюють:

- регулярні спогади про травматичну подію (часто у вигляді флешбеків);
- гіперзбудження, порушення сну;
- потребу все контролювати; надмірну пильність;
- нічні кошмари (часто пов'язані з травматичною подією);
- погіршення пам'яті;
- втрату інтересу до звичної діяльності;
- нестабільні емоційні стани;
- відчуження від інших (навіть від сім'ї та друзів).

Хронічний стрес, особливо у військовослужбовців, значно впливає на розвиток ПТСР. Переживання травматичних подій, таких як смерть товаришів або застосування летальної зброї, викликають сильний емоційний та фізіологічний стрес, що може виявлятися у вигляді гострих стресових реакцій, тривожності, флешбеків та депресії. Якщо стрес не зменшується, він може призвести до розвитку ПТСР, що характеризується довгостроковими психологічними і фізіологічними проблемами, такими як порушення пам'яті, емоційне відчуження та серцево-судинні захворювання. Зазвичай такі військовослужбовці перебувають у постійній напрузі, очікуючи нових загроз і вибухів та намагаючись бути готовими до небезпеки в будь-який момент. Інша крайність – емоційне заціпеніння, відірваність від реальності та повсякденних подій, холодний погляд на себе і своє життя [1, с.25]. ПТСР – це будь-який розлад, спричинений травматичним досвідом. Якщо цей досвід не буде осмислений, людина не зможе належним чином адаптуватися [3, с.1]. Тому в будь-якому випадку будь-яка комбінація симптомів може бути випадком ПТСР.

У військових завжди є вагомі чинники переростання бойового стресу саме у ПТСР, але часто безпосереднім поштовхом до цього симптому є смерть побратима або необхідність застосувати смертоносну зброю з відповідними наслідками. Під час травматичних подій солдати відчувають сильний страх і втрачають контроль над ситуацією. При цьому сам ПТСР розвивається приблизно через місяць. Однак у перші 72 години у солдата з'являються симптоми гострої стресової реакції, за якими в наступні дні слідує гострий стресовий розлад.

Як не парадоксально, але посттравматичний стресовий розлад проявляється в спокійній обстановці. Наприклад, коли військові повертаються з війни і, так би мовити, «розслабляються». Вони також можуть страждати від депресії, навіть якщо у них немає ПТСР, починаючи від космічної втоми та виснаження і закінчуючи сильним сумом за загиблими товаришами. Тож до кожної ситуації потрібно підходити індивідуально.

Бійці, які повертаються із зони бойових дій, часто мають проблеми зі сном, соціальною адаптацією, чують вибухи та загрозливі звуки від перехожих. У такі моменти важливо звернутися до професіоналів, які точно знають, як закрити такі гештальти.

Після повернення із зони бойових дій офіцери та психологи Служби морально-психологічного забезпечення працюють з військовослужбовцями у військових частинах. Психологи відділення психологічної реабілітації працюють у військово-медичних центрах та госпіталях.

Більш ефективним було б проведення тренінгів з психологічної самопомоги та взаємодопомоги перед участю в бойових діях. Такі тренінги з бійцями проводять фахівці з морально-психологічного забезпечення.

Але солдати знають про це лише «на папері». Насправді це як титри після закінчення фільму. Вони бачать титри, але ніколи їх не читають. Зрештою, люди просто повертаються додому і намагаються змиритися з таким станом речей. Але ПТСР не можна успішно ігнорувати.

Спалахи гніву руйнують стосунки, а соціальні контакти мають бути обмежені. Спогади і кошмари якимось чином вимикають мозок, не даючи йому відчутти стан і спонукаючи спати без сновидінь. Це призводить до зловживання психоактивними речовинами та залежності. У будь-якому випадку, без допомоги чи лікування стан погіршується, а симптоми посилюються. «Просто жити далі» не працює. Воно обов'язково змінюється, і нікому ці зміни не подобаються [4, с.383].

Багато військовослужбовців не вірять, що коли-небудь знову відчують себе нормальними. Але це не так, відновлення можливе. Терапія та реабілітація потребують часу, але вони працюють. Важливо опанувати ефективні засоби відновлення самостійно. Вони знадобляться і після повного одужання, щоб досягти нових цілей і налагодити більш збалансований ритм життя.

Сьогодні держава у співпраці з населенням має створювати умови для того, щоб солдати поверталися додому. Це і активні проекти для родичів військовослужбовців, і тренінги, і лекції, і створення умов для участі військовослужбовців у важливих суспільних проектах. Адже після повернення багато хто з них відчуває до себе байдужість. Вдячні коментарі в соціальних мережах тут не допоможуть. Чим більше людей зрозуміють, що військовослужбовцям потрібен час для повернення до нормального життя, тим швидше вони повернуться до нього.

Як **висновок**, хочемо підкреслити, що хронічний стрес, спричинений бойовими діями та постійною небезпекою, є важливим фактором розвитку посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців. Цей розлад негативно впливає на психічне здоров'я, соціальну адаптацію та загальний стан фізичного благополуччя. Тому необхідно зосередитися на розробці ефективних методів діагностики та лікування ПТСР, а також на створенні підтримувальних систем для військових, щоб запобігти важким наслідкам цього розладу в мирний час.

Література

1. Агаєв Н.А., Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В., Ткаченко В.В. Збірник методик для діагностики негативних психічних станів військовослужбовців: Методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 234 с.
2. Міхеєва Л.В., Олійник М.П. Емпіричне дослідження психологічних особливостей прояву посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців. *Психологічні травелогі. Науковий журнал. Хмельницький*. 2023. № 4 (7). С. 123–129.
3. Norris F.H., Slone L.B. The epidemiology of trauma and PTSD. *Handbook of PTSD: Science and practice* / Friedman M.J., Keane T.M., Resick P.A., editors. Guilford Press; New York: 2007. Pp. 78–98.
4. Weathers F.W., Bovin M.J., Lee D.J. etc. The Clinician-Administered PTSD Scale for DSM-5 (CAPS-5): Development and initial psychometric evaluation in military veterans. *Psychol Assess.* 2018 Mar; 3 №0(3). P.383-395. doi: 10.1037/pas0000486.

РОЛЬ СЕНСОЖИТТЄВИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

*Дігтярьова Т.Ю., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м.Київ
Науковий керівник: Панченко М.В.,
кандидат історичних наук, доцент,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м.Київ*

Постановка проблеми. Одним із найважливіших завдань сучасної освіти є підготовка студентів до майбутньої професійної діяльності, особливо у сфері психології, яка вимагає не лише знань, але й глибокого розуміння сенсу своєї діяльності. Сенсожиттєві орієнтації, або система життєвих цінностей та смислів, мають вирішальне значення у формуванні мотиваційної готовності до професійної діяльності. Мотивація студентів-психологів безпосередньо залежить від того, наскільки вони усвідомлюють власні цінності, цілі та життєві пріоритети, а також від того, як ці орієнтації співвідносяться з майбутньою професійною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема взаємозв'язку сенсожиттєвих орієнтацій та мотиваційної готовності до професійної діяльності висвітлювалася у роботах таких науковців, як Віктор Франкл, який розглядав значення пошуку сенсу життя для професійного розвитку, та Абрагам Маслоу, чия теорія мотивації підкреслює важливість самоактуалізації для успіху в професійній сфері. Кононець М.О., Максименко С.Д., Орбан-Лембрик Л.Е., Романюк Л.В., Саввіна Л.І. акцентували увагу на значенні особистісних смислів у професійному самовизначенні. Однак, незважаючи на ці дослідження, недостатньо вивчено, як саме сенсожиттєві орієнтації впливають на формування мотиваційної готовності до професійної діяльності у студентів, які навчаються на психологів.

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження впливу сенсожиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність студентів-психологів до професійної діяльності. Завданням є аналіз основних чинників, що визначають формування життєвих цінностей у студентів, а також дослідження їхнього впливу на мотивацію до самореалізації у професійній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Сенсожиттєві орієнтації можна визначити як систему життєвих цінностей, смислів і пріоритетів, яка формує основу мотиваційної діяльності особистості. Для студентів, що навчаються на психологів, ці орієнтації мають вирішальне значення, оскільки професія

психолога вимагає глибокого розуміння людських потреб, мотивацій, а також саморефлексії та здатності усвідомлено планувати свою професійну діяльність.

Формування сенсожиттєвих орієнтацій відбувається під впливом комплексу чинників, серед яких особливу роль відіграють:

Соціальні фактори: Це включає вплив сім'ї, освіти, соціального середовища та професійних спільнот. Наприклад, підтримка родини або наставників може стимулювати усвідомлення студентом значення його професії, формування відповідальності за вибір професійного шляху.

Культурні чинники: Важливу роль відіграють культурні норми та цінності суспільства, в якому студент росте та розвивається. Різні культурні традиції можуть впливати на сприйняття роботи психолога, на бачення місії цієї професії та життєвих пріоритетів.

Особистісні фактори: Кожен студент має індивідуальні особистісні характеристики, що впливають на формування сенсожиттєвих орієнтацій. Це може бути рівень самосвідомості, емоційна зрілість, а також здатність до саморефлексії та критичного мислення.

Вплив на мотиваційну готовність. Для студентів-психологів важливо не лише оволодіти теоретичними знаннями, але й усвідомити значення майбутньої професійної діяльності. Процес усвідомлення сенсу діяльності включає рефлексію власних цінностей, що дозволяє студентам співвіднести свої життєві орієнтири з професійними завданнями. Наприклад, студенти, які бачать у психології можливість допомагати людям, підтримувати їх у вирішенні життєвих проблем, формують сильну внутрішню мотивацію до цієї діяльності.

Дослідження впливу сенсожиттєвих орієнтацій на мотивацію. Численні дослідження підтверджують, що студенти, які мають сформовані та стабільні сенсожиттєві орієнтації, частіше демонструють високий рівень мотивації та залученості до навчального процесу. Це пояснюється тим, що такі студенти мають чітке уявлення про свої життєві цілі, і навчання сприймається ними як засіб досягнення цих цілей. У психології це явище можна пояснити через концепцію самоактуалізації Абрахама Маслоу, яка підкреслює, що мотивація людини зростає тоді, коли вона прагне до реалізації свого внутрішнього потенціалу та досягнення своїх ціннісних цілей.

Практична діяльність та професійні компетенції. Студенти, які мають сформовані сенсожиттєві орієнтації, демонструють більшу активність у навчальній та практичній діяльності. Вони частіше беруть участь у тренінгах, волонтерських програмах, семінарах і практичних заходах, спрямованих на розвиток професійних компетенцій. Для таких студентів процес навчання стає не просто необхідністю, а частиною їхнього життєвого шляху, спрямованого на досягнення кар'єрних та особистих цілей.

Усвідомлення професійних цілей. Ще один важливий аспект впливу сенсожиттєвих орієнтацій на мотивацію полягає в тому, що вони допомагають студентам-психологам чітко формулювати свої кар'єрні плани. Студенти, які розуміють сенс своєї майбутньої діяльності, мають більш стійкі

професійні амбіції та націленість на досягнення успіху. Це підвищує їхню мотивацію до саморозвитку, оволодіння новими знаннями та навичками, необхідними для успішної професійної реалізації.

Психологічний вплив на мотивацію. З психологічної точки зору, студенти з чіткими сенсожиттєвими орієнтаціями мають вищий рівень внутрішньої мотивації, що вважається більш стійкою та довготривалою. Внутрішня мотивація, яка заснована на глибинних цінностях та переконаннях, допомагає студентам долати труднощі в навчанні, вирішувати проблеми та більш цілеспрямовано рухатися до мети.

Таким чином, сенсожиттєві орієнтації відіграють ключову роль у формуванні мотиваційної готовності до професійної діяльності у студентів-психологів. Їх усвідомлення та розвиток сприяє не лише підвищенню навчальної активності, але й створенню чіткої життєвої перспективи, що визначає подальшу професійну самореалізацію.

Отримані результати дослідження підтверджують, що сенсожиттєві орієнтації відіграють ключову роль у формуванні мотиваційної готовності студентів-психологів до професійної діяльності. Чітке усвідомлення життєвих цілей і цінностей сприяє підвищенню професійної мотивації та ефективності навчання. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці практичних методик для формування та розвитку сенсожиттєвих орієнтацій у процесі навчання.

Література

1. Кононець М.О. Психологія лідерства : навч. посібн. Київ, КВІЦ, 2020.
2. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Київ: Наука, 2008.
3. Шевченко А. В. Дослідження взаємозв'язку соціальної бажаності та ціннісних орієнтацій в юнацькому віці. Інсайт: психологічні виміри суспільства: наук. журнал. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019.
4. Яшкіна Д. Динаміка соціальної детермінації базових цінностей українців: поколінний зріз. Соціологічні студії. Луцьк: СНУ імені Лесі Українки, 2018.

УДК 159.944.4: 373

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СПІВРОБІТНИКІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

*Подпоріна І.В., здобувач
вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Пономаренко Т.І.,
доктор філософії у галузі психології,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

Сучасний світ стикається з безпрецедентними соціально-економічними, екологічними, політичними та гуманітарними викликами, які суттєво впливають на всі сфери життя. Умови війни, пандемії, економічної

нестабільності, масової міграції, а також зростання психологічного навантаження на суспільство створюють нові складні життєві обставини, з якими стикаються співробітники освітніх організацій.

Освітняни є не лише фахівцями, які забезпечують навчальний процес, а й ключовими агентами соціалізації, підтримки й стабільності для учнів та їхніх сімей. В умовах кризових ситуацій саме вони стають носіями моральних і психологічних орієнтирів для молоді. Проте виконання цих функцій значно ускладнюється через їхній власний емоційний і фізичний стан, викликаний стресами, перевантаженням і часто відсутністю адекватної підтримки.

Таким чином, вивчення викликів для співробітників освітніх організацій у складних життєвих обставинах є важливим і своєчасним для забезпечення стійкості, адаптивності та ефективності освітньої системи в сучасних умовах.

Аналіз літератури показав, що проблемами психологічного благополуччя та сучасних викликів для співробітників освітніх організацій займалися закордонні (J. Mason, J. Godefroy, I. S. Kohn, K. Rage, G. Selye, D. Holmes та ін.) та вітчизняні (Н. Бардин, Ю. Данчук, Ю. Жидецький, С. Забаровська, Т. Зайчикова, В. Іванцян, Л. Карамушка, О. Кляпець, Я. Когут, Б. Лазоренко, Л. Лепіхова, О. Логвіна, Л. Наугольник, Т. Неудачина, Т. Пономаренко, Н. Пряхіна, В. Савінов, Ю. Снігур, Т. Титаренко, В. Ясінський, І. Ярош та ін.) науковці. Дослі

Варто зазначити, що під «викликами для співробітників освітніх організацій» ми розуміємо сукупність проблем, труднощів і змін, які впливають на професійну діяльність, психологічний стан та здатність виконувати свої функції в сучасних умовах. Ці виклики можуть бути пов'язані як із зовнішніми факторами, так і з внутрішніми процесами в самій освітній системі.

Проаналізувавши наукові джерела, ми прийшли до висновку, що до сучасних викликів для співробітників освітніх установ у складних життєвих обставинах належать:

- Соціально-економічні та політичні фактори, зщо зумовлені нестабільністю через військові конфлікти, міграцію, економічну кризу. Також значний вплив має розширення ролі освітян як соціальних працівників для підтримки учнів та їхніх родин [1; 4].
- Психологічне навантаження та вигорання через постійний стрес через зміну умов роботи (пандемія, дистанційне навчання, воєнний стан). Емоційне вигорання через високі вимоги до педагогів і недостатню підтримку. Перевантаження через поєднання ролей педагога, наставника, психолога й організатора [2; 5].
- Технічні та цифрові виклики, які виникають через впровадження цифрових технологій без належного навчання й адаптації. Недостатній доступ до технічних засобів у сільських чи малозабезпечених регіонах або через відсутність світла, зв'язку та Інтернету [6].
- Зміни у суспільних очікуваннях і потребах через підвищення вимог з боку суспільства та батьків щодо якості освіти та необхідність швидкої адаптації до змін у стандартах освіти та нових методик.

Зростання ролі інклюзії та необхідність роботи з дітьми з особливими потребами [1; 5].

- Організаційні та управлінські виклики, що виникають через недостатнє фінансування освітніх закладів. Нерівномірний розподіл ресурсів між освітніми організаціями. Відсутність чітких стратегій для кризових ситуацій [3].

- Культурні та етичні виклики, які полягають у необхідності підтримки культурного розмаїття в навчальному середовищі. Зростання конфліктів через різноманіття цінностей, думок і підходів у суспільстві [3; 6].

- Особистісні виклики, що зумовлені необхідністю дотримуватись балансу між роботою та особистим життям, потребою постійного самовдосконалення в умовах швидких змін [5; 6].

Окрім того, сучасні виклики вимагають перегляду традиційних підходів до управління освітніми закладами, акцентуючи увагу на формуванні командної роботи, емоційного інтелекту, креативності та здатності до вирішення складних проблем. У цьому контексті дослідження даної теми стає особливо актуальним, адже його результати можуть сприяти не лише покращенню професійного середовища, а й забезпеченню якісного освітнього процесу в умовах невизначеності та турбулентності.

Дослідження викликів, які постають перед співробітниками освітніх організацій у складних життєвих обставинах, є необхідним для розробки ефективних стратегій підтримки. Це включає створення умов для професійного розвитку, забезпечення психологічного благополуччя, підвищення стійкості до стресу, а також впровадження механізмів адаптації до змін у навчальному середовищі.

Таким чином, сучасні виклики вимагають цілеспрямованих заходів з боку держави, керівництва освітніх закладів та суспільства для створення комфортного і продуктивного середовища для освітян. Вирішення цих проблем сприятиме не лише їхній професійній стійкості, а й підвищенню якості освіти загалом.

Література

1. Забаровська С. М. Психологічне благополуччя та якість життя українців в умовах повномасштабної війни. *Психологія та соціальна робота*. 2024. № 1(59). С. 111 – 120.
2. Пономаренко Т. І., Лялько С. М. Психологічні особливості професійного вигорання викладачів ЗВО в умовах воєнного часу. *Перспективи та інновації науки Серія «Психологія»*, 2024. № 2(36). С. 786 – 799.
3. Карамушка Л. М., Снігур Ю.С. Психологія вибору копінг-стратегії керівниками освітніх організацій : монографія. К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 188 с
4. Filyppova S.V., Kovalova O.M., Malin O.L. Characteristics of Evaluating Financial Literacy and Financial Behaviour of Ukrainians During the War. Review. *ECONOMICS: time realities*. 2023. № №5(69). С. 5– 18.
5. Ponomarenko T., Spivak L., Khomchuk O. , Tsyppniatova I. Professional burnout among english language female teachers in ukrainian general secondary schools: do war time matter?. *Conhecimento & Diversidade, Niterói*. 2024. №16 (43). pp. 176 -191

6. Vovk Y., Ponomarenko T. IC competence' and attitude' teachers to introduction of ICT in future psychologists' distance learning during retractions periods in ukrainian university. *Conhecimento & Diversidade*. 2023. №15 (36). pp. 525 –555.

УДК 159.316.772

ФЕНОМЕН ІНТЕРНЕТ-СПІЛКУВАННЯ У ПСИХОЛОГІЇ

*Хорошун О.Г., здобувач
вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*
Пономаренко Т.І.,
*доктор філософії у галузі психології,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна», м. Біла Церква*

З технологічним розвитком, віртуальне спілкування набуло глобального поширення, посівши значне місце в повсякденному житті людини. Завдяки мережі Інтернет зникла потреба в безпосередньому контакті, що дозволило знаходячись на різних континентах мати можливість для комунікації. В умовах сьогодення, реальна комунікація зазнала певних обмежень, що призвело до актуалізації віртуальної комунікації, яка стала домінуючим видом міжособистісного спілкування в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення інтернет-спілкування як чинника розвитку особистості було предметом дослідження багатьох науковців (О.Є. Войскунським, М.П. Концевим, К.Є. Кузьміною, О.Р. Масловим, П.О. Мунтяном, К. Янг та ін.). Метою різних досліджень були такі питання, як: особистісні резерви, і специфіка впливу на індивіда соціальних мереж, шляхи опору особистості соціальним мережам (С.Р. Дінабург, І.П. Мелюхін, С.О. Нехаєв та ін.); ідентифікація у віртуальному середовищі (Д.А. Бернштейн, Е.Роббінс, К.М. Якіменко та ін.); детермінація формування світогляду особистості засобами комп'ютерних технологій (В.Ю. Нестеров, О.О. Сакбаєв, Дж.Сулер та ін.); інтернет-залежність, схильність особистості до такої залежності (Дж. Гекенбеч, С.С. Давтян, Р.С. Хе'юнг та ін.)[1].

Варто почати з того, що мережа Інтернет – це мережа обміну інформацією і мережа спілкування, в якій задіяні мільйони людей, кількість яких зростає з кожним роком [5].

В свою чергу, феномен інтернет-спілкування можна розглядати як:

- форму комунікації, що має особливу когнітивно-прагматичну природу та відображає взаємодію мовних, соціокультурних і технологічних факторів [4];

- специфічний вид мовленнєвої діяльності, що формується в умовах мережевого середовища та базується на використанні неологізмів, емодзі й інших невербальних засобів комунікації [2];
- інтерактивною комунікацією, яка відбувається через цифрові платформи, використовуючи різноманітні формати: текстові, аудіовізуальні, графічні [1];
- середовище, де відбувається інтеракція природної мови та технологій. У такій взаємодії змінюються стилістичні та семантичні особливості мовлення, створюються нові типи дискурсу [7];
- вид комунікації, що базується на віртуальному контакті, включаючи як реальне спілкування в режимі реального часу, так і асинхронне спілкування. Ця комунікація сприяє розвитку індивідуальної креативності та колективного досвіду [3].

Проаналізувавши існуючі підходи до розуміння феномену, робимо висновок, що інтернет-спілкування – *це специфічна форма міжособистісної та масової комунікації, яка відбувається через цифрові платформи та мережеві технології*. Воно охоплює обмін текстовою, аудіо- та візуальною інформацією в синхронному або асинхронному режимах, адаптуючи природну мову до технічних можливостей середовища. Це спілкування характеризується використанням неологізмів, емодзі, анонімністю, а також створенням нових форм дискурсу, які впливають на соціокультурну взаємодію та мовленнєву культуру учасників комунікації.

Із процвітанням мережі Інтернет, стає можливим використовувати всі його здобутки в різних формах вираження. Виходячи з цього віртуальне спілкування стає все більш важливим, а також стає поширеною формою міжособистісного спілкування. Одною із таких ознак стали соцмережі, які вважаються невід’ємною складовою сьогодення.

Так, соціальна мережа – це веб-сервіс або додаток, створений за допомогою мережі Інтернет; призначений для віртуальної комунікації, що збільшує можливість спілкуватись, обмінюватись інформацією, взаємодіяти, застосовуючи для цього комфортну соцмережу.

В сьогоденні уявити людину без соціальних мереж просто неможливо. Можливість спілкуватися, шукати інформацію та друзів, обмінюватися новинами, слухати музику, переглядати відео та фото. В наш час існує безліч різних видів соцмереж, кожен знайде саме ту, яка йому зручна і цікава [8]. Також медійний простір можна використовувати в рамках професійної діяльності та за для розвитку нових нависок [6].

Відтак, в нинішній час зросла кількість обговорень стосовно переваг та недоліків віртуальних світів. Перевагою є те, що мережа Інтернет:

- можливість анонімного спілкування;
- різноманітність веб-сервісів для комунікації;
- розширення кола спілкування;
- реалізація професійної діяльності;
- можливість обмінятися цінностями;

- вивчити іноземні мови та поширювати власну;
- розвивати свою уяву.

Недоліком ж є:

- знижується здатність до емпатії та розуміння невербальних сигналів;
- загроза стати жертвою кіберзалякування та токсичних відносин;
- ризик виникнення інтернет-залежності.
- «синдром інтернет-залежності».

Внаслідок цього з'являється невміння і небажання ненадовго залишати роботу в Інтернеті, бажання проводити більше часу у віртуальних просторах, а також готовність терпіти втрату друзів і рідних через захоплення Інтернетом та нехтувати власним здоров'ям, особливо скороченням часу сну через нічний інтернет-серфінг та інше.

Таким чином, ми робимо висновок, що спілкування в нинішній час все більше здійснюється в соціальних мережах за допомогою використання мережі Інтернет. Інтернет виступає привабливим засобом для втечі від реальності, надаючи можливості для анонімної соціальної взаємодії. Відчуття безпеки та впевненості в собі є особливо важливими для індивіда, оскільки сприяють реалізації певних ідей і фантазій завдяки наявності зворотного зв'язку. Віртуальні практики відзначаються відкритістю та динамічністю, оскільки розгортаються в умовах постійного інформаційного потоку. Ця доступність дозволяє користувачам вільно виражати свої думки та погляди, відчувуючи при цьому повну безпеку.

Література

1. Борисенко І. Вплив інтернет-спілкування на культуру мовлення здобувачів вищої освіти. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка*. 2023. №21. С. 3- 7.
2. Волошина Н. В., Полежаєв Ю. Г. Мережеве мовлення юнаків і дівчат. *Психолінгвістика*. 2013. № 14. С. 66 – 74.
3. Вострецова В.О. Мова віртуального спілкування підлітків. *Соціальні комунікації сучасного світу: науково-теоретичний збірник*. 2009. С. 236–238.
4. Компанцева Л. Ф. Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02. Київ, 2007. 20 с.
5. Назар М. М. Інтернет-спілкування як чинник особистісних змін у юнацькому віці : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Київ , 2010. 396 с.
6. Пономаренко Т.І. Онлайн-марафон як психотехнологія розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів у медійному просторі. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2021. №9(259). С. 70–74.
7. Стрельбицька Л. Інтернет як полігон розвитку природної мови. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2005. № 538. С. 33–38.
8. Якущенко Ю., Глущенко К. Соціальні мережі як провідний вид віртуального спілкування. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства* : матеріали ІХ Всеук. наук. конф. студентів, аспірантів, викладачів та співробітників, м. Суми, 15–16 квітня 2021 р., Суми : Сумський державний університет, 2021. С. 413-417.

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА СЛУЖБОВЦІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

*Самойленко Л.Я., кандидат
наук з державного управління, доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси*

Інклюзія є однією з ключових цінностей демократичного суспільства, яка передбачає створення рівних можливостей для всіх громадян незалежно від їхніх фізичних, соціальних чи культурних особливостей. У цьому контексті важливим є формування інклюзивної компетентності у державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, адже саме вони є провідниками інклюзивних підходів у взаємодії з населенням.

На сьогодні професійна підготовка державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, часто не враховує необхідності спеціальної підготовки до роботи з уразливими групами, такими як люди з інвалідністю, мігранти, представники етнічних меншин тощо. Відсутність таких компетенцій може призводити до дискримінації, низької якості надання послуг і соціальної напруги.

Метою цієї статті є визначення основних підходів і методів формування інклюзивної компетентності у процесі професійної підготовки державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, а також окреслення шляхів вдосконалення освітніх програм.

Інклюзивна компетентність у контексті публічного управління — це сукупність знань, навичок, вмінь та особистісних якостей, які забезпечують здатність державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, ефективно працювати в умовах різноманітності. Основними компонентами цієї компетентності є: когнітивний (знання про принципи інклюзії, права людини, законодавство щодо рівності); поведінковий (уміння адаптувати адміністративні послуги до потреб різних груп населення, ефективно комунікувати); аксіологічний (особистісна готовність, емпатія, толерантність).

Формування цих компонентів є багаторівневим процесом, який охоплює як формальну освіту, так і практичний досвід.

Сучасні програми підготовки державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, повинні включати дисципліни, орієнтовані на: вивчення законодавства та міжнародних стандартів у сфері інклюзії (наприклад, Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю); аналіз реальних кейсів роботи з різними групами населення; роль інклюзії в розвитку місцевих громад.

Для закріплення теоретичних знань ефективними є такі методи:

- **симуляційні тренінги.** Моделювання ситуацій взаємодії з громадянами, що мають особливі потреби.

- **інтерактивні семінари.** Обговорення реальних проблем інклюзії з залученням експертів.

- **стажування** в організаціях, які працюють з вразливими групами населення.

Важливим є навчання державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування роботі з платформами для адаптації послуг (наприклад, мобільні додатки для людей з інвалідністю) і цифровими інструментами перевірки доступності публічної інфраструктури.

На практиці інклюзивна компетентність державних службовців проявляється через:

1. **Підготовку доступних адміністративних послуг.** Забезпечення, щоб усі громадяни, включно з особами з обмеженими можливостями, могли отримувати послуги без перешкод.

2. **Розробку програм соціальної інтеграції** для осіб із вразливих груп.

3. **Впровадження системи зворотного зв'язку** для оцінки задоволеності різних груп населення.

Формування інклюзивної компетентності державних службовців і службовців органів місцевого самоврядування, є необхідним елементом їхньої професійної підготовки в умовах сучасного суспільства. Це сприяє не лише покращенню якості надання послуг, а й формуванню довіри до органів влади. Освітні програми мають бути адаптовані до потреб різноманітного населення, зокрема через впровадження інтерактивних методів, тренінгів та практичного навчання.

Література

1. Баркан М. Інклюзивне управління: сучасні виклики. Публічне адміністрування: теорія та практика, 2020.

2. Захарова, Т. «Підготовка державних службовців в умовах децентралізації». Управління розвитком регіонів, 2019.

3. Smith, J. Inclusive Public Administration: Principles and Practices. Oxford University Press, 2018.

Воронова, О. «Інклюзивність у місцевому самоврядуванні». Наукові записки Національної академії державного управління, 2021.

4. Кравченко О. «Інноваційні підходи до підготовки державних службовців». Наукові записки з публічного управління, 2021.

5. Proctor R. «Building Diversity and Inclusion in Public Services». Public Administration Review, 2020.

СЕКЦІЯ
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН

УДК 346: 355.48(470+571:477)

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Волков С.С., викладач I категорії,
Білоцерківський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Біла Церква*

Військові дії, локаційно зосереджені на території України призвели до суттєвої трансформації вітчизняної економіки, що, в свою чергу, призвело до її значного уповільнення та зниження ділової активності підприємницьких суб'єктів. З моменту оголошення воєнного стану на території України від 24 лютого 2022 року, більшість підприємств і підприємців втратили можливість працювати через ведення бойових дій, економічну кризу або окупацію території, де провадилась господарська діяльність. Як наслідок, в умовах сьогодення важливого значення набувають питання оборони країни, захист суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Саме тому, забезпечення належного правового регулювання провадження підприємницької діяльності в умовах воєнного стану стає основою формування національних оборонних інтересів, а тому вчасна реакція з боку відповідних державних інституцій у сфері регламенту є вкрай важливою та необхідною, адже регламент рівно як і створення інституційних передумов для її реалізації є прерогативою держави. Виходячи з цих положень, варто дослідити що, як і де відображено в законодавстві та підзаконних актах щодо правового забезпечення продукування господарської діяльності в умовах «воєнного стану».

Відповідно до чинного Законодавства України, «воєнний стан» – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Поняття «особливий період», яке до 24 лютого 2022 року в чинному законодавстві України раніше не застосовувалося на практиці, міститься в ЗУ «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року і означає період, що настає від моменту оголошення рішення про мобілізацію (виключення – цільова мобілізація) або з моменту введення «воєнного стану» по всій Україні чи на її окремих територіях. Поняття «особливий період» включає в себе час мобілізації, воєнний час і період, необхідний для відбудови після закінчення бойових дій (частково). Вказане положення міститься в пункті 11 статті 1 ЗУ «Про оборону України» [4].

Виходячи з даних тлумачень, потрібно розуміти, що господарська діяльність, що ототожнюється з підприємницькою повинна здійснюватись, і, відповідно регулюватись і забезпечуватись в «особливий період» на підставі норм про «спеціальний режим» господарювання, про що зазначено більш детально в Господарському кодексі України ч.1 ст. 417 [2] – регулює господарську діяльність лише за однією із складових особливого періоду, яку віднесено до спеціальних режимів, а саме здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану. Згідно 417 статті Господарського кодексу України у період дії воєнного стану, введеного на території України або в окремих місцевостях, правовий режим господарської діяльності визначається на основі Закону «Про оборону України», інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та ЗУ «Про правовий режим воєнного стану». Зазначений режим має обмежувальний характер для суб'єктів господарювання.

Однак, поряд з цим у відповідності до ст.42 Конституції України – кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [3].

Постановою № 314 від 18 березня 2022 року Кабмін запровадив декларативний принцип набуття права на провадження господарської діяльності без необхідності отримання документів дозвільного характеру, ліцензій тощо. Тобто у період воєнного стану перед початком діяльності підприємцю необхідно подати декларацію встановленої форми до Міністерства економіки, а у випадках здійснення охоронної діяльності – до Міністерства внутрішніх справ. [5]. Постанова передбачає суттєву дерегуляцію господарської діяльності, зокрема, замість близько 600 різних видів ліцензій та дозволів, чинними залишаються лише близько 50.

З метою уникнення незаконних реєстраційних дій було прийнято ЗУ від 12 травня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству». Вказаний закон додав новацій та дещо вдосконалив порядок ведення реєстраційних дій щодо фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб [6].

Зміни чинного законодавства були проведені не тільки в сфері державної реєстрації підприємницької діяльності, але і чимало змін щодо питань оподаткування із внесенням цих змін до Податкового

кодексу України. Так, для фізичних осіб підприємців, що належать до 1 та 2 груп оподаткування стало те, що з 1 квітня 2022 року вказані категорії могли не сплачувати єдиний податок та єдиний соціальний внесок, а єдиний соціальний внесок – ще протягом року після припинення правового режиму воєнного стану на території України [7].

Бойові дії та окупація території не могли не позначитися на можливості суб'єктів підприємницької діяльності належно виконувати свої зобов'язання за вже укладеними договорами, а також передбачити в нових угодах такий вид «форс-мажорних» обставин, як «військова агресія та бойові дії». Як наслідок, Торгово-промислова палата України опублікувала офіційний лист-роз'яснення, де «війна» визнається «форс-мажорними» обставинами. Важливе значення мають висновки, що зазначені в листі, а саме: вказані обставини з 24 лютого 2022 року і до їх офіційного закінчення є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів підприємницької діяльності, виконання зобов'язань яких в строк, передбачений укладеними угодами, стало неможливим внаслідок настання обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин) [8].

Підсумовуючи можна зазначити, що з моменту введення воєнного стану на території України було змінено процедуру реєстрації фізичних осіб підприємців та юридичних осіб, ведення Єдиного державного реєстру фізичних осіб підприємців, юридичних осіб та громадських формувань, а також доступ до нього, зменшено навантаження для державних реєстраторів. Питання ефективності зазначених змін лишається відкритим, потребує додаткових досліджень, так як неповною мірою фіксується прикладна статистика, порушені моніторингові ланцюги. Однак, можна впевнено стверджувати, що тотальна дерегуляція бізнесу та запровадження податкових пільг — єдиний шлях для ефективного функціонування економіки в умовах воєнного стану, прийняті зміни вже демонструють свою ефективність, однак це лише початок.

Література

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. №389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1647-14#o67>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n2574>.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. №1932-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#n339>.
5. Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 р. №314 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022-%D0%BF#Text>.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення механізму протидії рейдерству: Закон України від 12.05.2022 р. No 2255-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2255-20#Text>

7. Податковий кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. No 3393-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

8. Лист Торгово-Промислової Палати від 28.02.2022 р. 2024/02.0-7.1. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>

УДК 340.12

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СТАТУСУ НЕПРИБУТКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ КРАЇН ЄС ТА ЇХ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

*Бровко Н.І., доктор
юридичних наук, професор,
Білоцерківський національний аграрний
університет, м. Біла Церква*

Право на об'єднання є важливим правом, що знаходить своє закріплення у законодавстві кожної держави. Об'єднання у організації діяльність яких не має на меті отримання прибутку – неприбуткові організації, є досить поширеним у суспільстві.

Законодавство про неприбуткові організації швидко розвивається. Тенденції включають наступне. В європейських країнах законодавчо передбачено дві основні організаційні форми неприбуткових організацій країн Європи- асоціації (*universitas personarum*) та фонди (*universitas rerum*). Асоціації можуть бути створені для служіння суспільному благу або взаємним інтересам членів. Тоді як фонди у деяких країнах можуть служити приватним цілям, хоча в більшості їх мета - суспільне благо. Як асоціації, так і фонди не повинні розподіляти та розпорошувати майно у цілях, що не передбачені у статутах та законодавстві, хоча у нормативах різних країн ця норма викладена по-різному. В Албанії закон передбачає, що неприбуткові організації повинні використовувати свої доходи і майно для цілей, зазначених у статуті організації. У Сербії неприбуткові організації не повинні розподіляти чистий дохід між будь-якими особами [1, с.42]. Особливістю законодавства деяких держав (Болгарія, Польща, Боснії, Болгарії та Румунії) є можливість створення організації зі статусом «суспільно корисної». Ряд країн прийняли спеціальне законодавство про діяльність таких організацій, яка має бути направлена на «суспільне благо», тобто здійснення суспільно корисної діяльності або на задоволення взаємних інтересів членів та можуть служити приватним цілям. Наприклад, суспільно корисні компанії в Чеській Республіці повинні надавати широкому загалу суспільно корисні послуги на об'єктивних і рівних умовах. Щоб отримати статус «суспільно корисної організації» неприбуткова організація - асоціація чи фонд повинні здійснювати суспільно корисну діяльність. Види такої діяльності різні у законодавстві країн, що зумовлено їх потребами, цінностями та традиціями.

Як правило, неприбуткові організації, які мають намір отримати статус суспільно корисної організації, повинні підтвердити свою суспільно корисну діяльність; довести відповідність вимогам внутрішнього управління, запобігаючи конфлікту інтересів і самоуправству. Наприклад, в Угорщині та Польщі перераховані конкретні положення, які повинні бути включені до встановчого документу такої організації

Особливістю європейського законодавства є отримання неприбутковими організаціями ліцензій для здійснення певних видів діяльності. Це стосується надання послуг у сфері харчування, догляду на дому, сімейного догляду, інтернатних послуг. Але у Болгарії для надання соціальних послуг неприбуткові організації не потребують ліцензії, окрім надання послуг для дітей, але повинні бути зареєстровані в спеціальному реєстрі.

Таким чином, до неприбуткових організацій застосовується такий самий режим, як і до інших суб'єктів, що надають спеціальні послуги.

Важливою нормою європейського законодавства є порядок реєстрації неприбуткових організацій. Загальною, хоча і не універсальною, тенденцією є передача повноважень з реєстрації неприбуткових організацій від міністерств до інших органів.

Так у Македонії реєстрація асоціацій та фондів, що попередньо здійснювалась судами наразі здійснюється органами Центрального реєстру. Процедура реєстрації відбувається й на місцевих рівнях. Реєстрація на місцевому рівні є простішою для ініціаторів такого об'єднання.

Законодавство Болгарії, Чеської Республіки та Естонії, дозволяють деяким типам організацій проходити процедуру реєстрації в районних судах. У Словенії та Хорватії асоціації можуть реєструватися в регіональних адміністративних органах [1, с.64].

Слід зазначити що немає однакової процедури щодо реєстрації неприбуткових організацій. У різних країнах існують окремі процедури реєстрації для різних організаційних форм неприбуткових організацій. Наприклад, у Чеській Республіці асоціації реєструються Міністерством внутрішніх справ, а фонди та суспільно корисні компанії реєструються судами. У Словенії реєстраційні повноваження фондів покладені на міністерство, що має предметну компетенцію щодо діяльності такого фонду, а у Хорватії це здійснює Центральне адміністративне управління, за попередньою згодою відповідного відповідального міністерства. Такий розподіл реєстраційних повноважень створює проблеми та викликає ризик того, що уряд буде здійснювати неналежний контроль за діяльністю неприбуткових організацій.

Законодавство деяких країн, наприклад Хорватії, забороняє реєстрацію неприбуткових організацій, діяльність яких є «аморальною», однак не роз'яснює, яку саме діяльність варто вважати такою. В результаті уповноважені на реєстрацію особи мають значні та невизначені повноваження. Хорватське законодавство визначає також причиною відмови у реєстрації неприбуткових організацій відсутність серйозних причин для створення фонду та здійснення ним такої мети. За аналогією, законодавство

Сербії передбачає, що підставою відмови у реєстрації є недоцільність створення об'єднання. Така норма, на наше переконання, є досить суб'єктивною.

Багато країн зараз створюють публічні реєстри, що містять основну інформацію про всі зареєстровані неприбуткові організації, що допомагає сторонам, які прагнуть укласти контракти з ними, сприяє прозорості та надає інформацію потенційним донорам та іншим зацікавленим сторонам. У більшості країн реєстр неприбуткових організацій є національним. У таких країнах як Албанія, Боснія і Герцоговина, Румунія, Словаччина, Чехія він знаходиться у відповідному міністерстві, що відповідає за нього. У Хорватії, Естонії публічний реєстр знаходиться на місцевому рівні.

Органи, що здійснюють контроль за діяльністю неприбуткових організацій у різних державах відрізняються. У Болгарії та Угорщині контроль здійснюють органи прокуратури, в Естонії та Словаччині Міністерство внутрішніх справ, у Чеській Республіці - Міністерство внутрішніх справ здійснює нагляд лише за асоціаціями.

За дотриманням неприбутковими організаціями податкового законодавства слідкують податкові органи. Інші органи можуть зосереджуватися на дотриманні норм трудового та антикорупційного законодавства. Наприклад, у Болгарії Державне агентство «Національна безпека» відповідає за моніторинг відмивання грошей та фінансування тероризму, а Агентство національних доходів забезпечує виплату соціального забезпечення за трудовими договорами та сплату.

Уряди також здійснюють широкий контроль над громадськими організаціями. У Болгарії Центральний реєстр при Міністерстві юстиції має право перевіряти та контролювати діяльність громадських організацій. В Угорщині, якщо громадське об'єднання отримує фінансування з державного бюджету, Державна аудиторська служба може контролювати використання ним коштів.

Таким чином, законодавство європейських держав не є однотипним, потребує удосконалення. Досвід країн ЄС може бути корисний для України для перегляду базового рамкового законодавства для забезпечення більш спрощеної реєстрації та вищих стандартів підзвітності неприбуткових організацій; вдосконалення нормативно-правової бази для створення і діяльності суспільно корисних організацій з метою заохочення їх діяльності; вдосконалення податкового режиму для організацій та донорів з метою підтримки їх стійкості. Створення публічних реєстрів неприбуткових організацій та практика розміщення цих реєстрів в Інтернеті сприятиме їх прозорості і відкритості [2]. Корисним є зарубіжний досвід щодо стимулів та заохочень здійснення пожертвувань з боку фізичних та юридичних осіб.

Література

1. Hugh W Mellor. The Role of Voluntary Organisations in Social Welfare. London.2018.232 p.

2. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 25, ст.252 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>

УДК 343.1

ЗАСОБИ ДОКАЗУВАННЯ В ЧАС ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Новак Я.В., кандидат
юридичних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки та
управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква

На сьогоднішній день, на перше місце у сфері кримінального судочинства виходять проблеми пов'язані із кіберзлочинністю, яка характеризується нетрадиційними способами вчинення злочинів, а тому питання правового регулювання застосування електронних доказів виявляються одними із найактуальніших питань в сфері правової науки. Враховуючи те, що сучасні злочини (принаймні досить великий їх відсоток) вчиняються за допомогою новітніх інформаційних технологій, а цифрові докази продовжують впевнено займати своє місце в системі доказової бази у кримінальних провадженнях, тому, цілком зрозуміло, що питання законодавчого регулювання електронних доказів в Україні знаходить своє відображення в чинному ЦПК та КПК України.

Чи можливий перехід здійснення кримінального провадження від матеріальних носіїв на цифрові? Слід зазначити, що існують деякі труднощі, в тому числі щодо підписання кримінально-процесуальних документів слідчим та іншими учасниками кримінального провадження. Це пов'язано з тим, що процес електронної автентифікації ще не достатньо охопив сфери життєдіяльності суспільства України. Тому фактично, для підтвердження підписом процесуального документу необхідно завіривати паперовий носій, потім цифрувати в електронний формат, що значно ускладнює роботу органів досудового розслідування та негативно впливає на ефективність робочого часу і процесуальних строків.

Безперечно процес цифровізації кримінального судочинства має відбуватися послідовно, оскільки для адаптації суб'єктів кримінально-процесуального доказування до технологічних новинок потрібні певні зусилля, зокрема досить тривалої практики використання в доказуванні переважно традиційних доказів.

Дійсно однією із суттєвих змін, що відбуваються у кримінальному судочинстві є перехід від традиційних форматів доказів до цифрових. Так як зараз все частіше в якості засобів доказування є саме цифрові дані, такі як відео- та аудіо записи, фотографії, листування в соціальних мережах, що

передбачає наявність у посадових осіб органів досудового розслідування спеціальних знань та оволодіння новими навичками з метою адаптації існуючих правил розслідування кримінальних проваджень до цифрових реалій.

Також органи досудового розслідування стикаються з необхідністю призначення нових видів судових експертиз та застосування спеціалізованих інструментів для аналізу цифрових доказів. Поряд з цим можна сказати про фактичну появу категорії «цифрові» докази.

Поняття «цифрових» доказів в теорії кримінального процесу досліджується належним чином. Проте, не зайвим буде в цьому питанні проаналізувати досвід зарубіжних країн.

Так, наприклад, На брифінгу Європейського парламенту на тему «Електронні докази в кримінальних провадженнях» зауважено, що під електронними доказами слід розуміти будь-які дані, які можуть бути використані в доказуванні, зберігатися, генеруватися та оброблятися на електронному пристрої чи можуть передаватися за допомогою електронного пристрою [1].

У відповідності зі звітом Європейської комісії, електронні докази містяться приблизно у 85% всіх кримінальних проваджень. Причому в двох третинах таких проваджень необхідні електронні докази перебувають за межами країни, де було виявлено кримінальне правопорушення, що має певні труднощі під час розслідування кримінальних проваджень. Зокрема, це пов'язано з тим, що більшість надавачів інформаційно-телекомунікаційних послуг мають архіви зберігання електронних даних за межами країни здійснення розслідування кримінального провадження [2].

При цьому категорія електронних доказів охоплює як «контент»-дані (електронні листи, текстові повідомлення та фотографії) так і дані, які не несуть значимого змісту (дані трафіку, маршрутизації).

В Сполучених Штатах під електронними доказами мають на увазі інформацію та дані, які мають цінність для розслідування і які зберігаються на електронному пристрої, приймаються чи передаються за його допомогою.

Ще однією проблемою, пов'язаною із використанням електронних доказів, є великий об'єм накопичених цифрових доказів, обмеженою кількістю обладнання, яке необхідне для підтримки великої кількості зовсім різних технічних варіантів отримання і зберігання цифрової інформації з різних джерел та типів пристроїв, а також високою плінністю професійно підготовлених працівників в цій сфері.

Крім того існує ще проблема допустимості використання у кримінальному провадженні електронних доказів, які можуть бути отримані правоохоронними органами шляхом використання «шкідливого» програмного забезпечення та злому технічних пристроїв особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення. В деяких Європейських країнах в кримінальне процесуальне законодавство вже внесені відповідні зміни, які регламентують порядок використання «шкідливого» програмного забезпечення для отримання електронних даних.

Так, наприклад, в Німеччині у 2017, а у Нідерландах у 2018 році було регламентовано слідчу дію, яка полягає в здійсненні таємного дистанційного доступу уповноважених осіб до комп'ютерів та комп'ютерних мереж за допомогою технічних засобів [3].

Таким чином, сучасні технологічні тенденції вимагають необхідність вдосконалення і деталізації існуючої нормативної бази з метою додавання в неї нових видів доказів (електронних), регламентації порядку їх збирання, оцінки, фіксації та використання у доказуванні.

Необхідною передумовою адаптації до сучасних реалій буде також підготовка правоохоронних органів та суддів навичкам та знанням роботи із електронними доказами.

Література

1. Electronic evidence in criminal matters. Briefing of the European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690522/EPRS>
2. Kenneth Propp. Navigating toward an EU-U.S. Agreement on Electronic Evidence // Global Cyber Security Report. URL: <https://globalcybersecurityreport.com/government/2023/12/05/navigating-toward-an-eu-us-agreement-on-electronic-evidence>
3. Milana Pisarić. The Use of Policeware to Hack Electronic Evidence in Germany and the Netherlands. // NBP 2023. URL: <https://asestant.ceon.rs/index.php/nabepo/article/view/43759/22919>.

УДК 338.48: 355.48(470+571:477)

ОКРЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Сидоренко В. В., кандидат
юридичних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

Загальновідомо, що належна організація та ефективне функціонування туристичного сектору має значний вплив на соціально-економічний розвиток, як держави в цілому, так і окремих регіонів та територій. Туризм має здатність стимулювати розвиток більшості галузей економіки залучених до виробництва туристичного продукту, таких як будівництво, транспорт та логістика, зв'язок, сільське господарство, легка та харчова промисловість, торгівля й сфера послуг, готельно-ресторанний бізнес тощо. Крім цього розвиток туризму в державі створює широкі можливості для підвищення рівня зайнятості населення за рахунок створення нових робочих місць, зумовлює збільшення доходної частини бюджетів всіх рівнів за рахунок

податків, має значні можливості для залучення іноземної валюти й інвестицій, забезпечує зростання доходів населення та підвищення рівня його добробуту, а також є потужним об'єднуючим фактором для досягнення взаєморозуміння між різними соціальними групами в контексті зміцнення національної єдності та збереження історично-культурної самоідентифікації.

За загальним правилом, законодавче забезпечення туристської діяльності здійснюється на основі міжнародних і національних правових норм, які проявилися при формуванні національних законів, міжнародних угод, створення різних туристичних інститутів, асоціацій, комісій, бюро і т.д. З точки зору міжнародного права, туристична діяльність за своєю природою являє собою складні відносини, обумовлені зовнішніми факторами, в результаті чого регулювання суто національних відносин у сфері туризму неприйнятно і необхідно враховувати міжнародну практику. Беручи це до уваги, політичне та правове середовище кожної держави має забезпечувати належні умови для ведення туристичного бізнесу та відповідати існуючим міжнародним стандартам [1, с. 19]. Тому сьогодні особливо важливо, щоб чинне національне законодавство визначало загальноорганізаційні, правові соціально-економічні засади реалізації державної політики у сфері туризму, комплексно регулювало туристичну діяльність в Україні, створювало умови для стимулювання підприємницької діяльності суб'єктів туристичної діяльності та забезпечувало оптимальний рівень державного регулювання розвитку туризму.

Однак, враховуючи нинішні реалії, необхідно переглянути нормативно-правові засади регулювання туристичного сектора України і оптимізувати їх з урахуванням практики провадження даного виду економічної діяльності. Це обумовлено рядом об'єктивних причин. Так, з одного боку, туристичний бізнес дуже динамічний, отже, і організаційно-правові механізми його забезпечення, повинні еволюціонувати враховуючи нові форми і види діяльності в цій сфері, що відповідно призводить на стрімкі видозміни суспільних відносин, які потребують нормативно-правового регулювання. З іншого боку, необхідно привести туристичне законодавство України у відповідність з нормами міжнародного права, враховуючи досвід країн з розвиненим туристичним ринком. Проте, умови воєнного стану накладають серйозні обмеження на можливість здійснення будь-якої підприємницької діяльності, а особливо туристичної.

Військові дії на території України становлять загрозу не лише для туристів, а й для всього населення України, особливо на окупованих територіях та у сфері активних бойових дій. Відповідно необхідно констатувати, що у сучасних умовах туризм в Україні знаходиться під загрозою. Це, зокрема, обумовлено: втратою значної частини туристично-рекреаційних ресурсів (історичних та релігійних будівель та споруд, пам'яток культури й архітектури, оздоровчо-рекреаційних об'єктів, природних заповідників) внаслідок повного або часткового руйнування в результаті військових дій, окупації або розміщення в зонах бойових дій; руйнування інфраструктури в районах активних бойових дій (житлові приміщення,

об'єкти громадського харчування, розважальні заклади і т.д.); порушення логістики на території України, яке пов'язане або з руйнуванням шляхів сполучення, або з розміщенням окупаційних сил на шляхах сполучення; значні втрати трудових ресурсів пов'язані з масовим від'їздом українців за кордон, переведенням працівників в інші регіони України або їх залученням до участі у бойових діях [2, с. 373-374].

Отже, і правове регулювання туристичної діяльності на сьогоднішній день в силу ряду зовнішніх і внутрішніх факторів вимагає суттєвого вдосконалення, особливо через застарілу термінологію і понятійний апарат, відсутність ефективних механізмів захисту прав споживачів і реальних стимулів для розвитку внутрішнього туризму, накопичення надмірного бюрократичного навантаження на здійснення туристичної діяльності і бізнес. Тому необхідно враховувати необхідність гармонізації міжнародного і внутрішнього законодавства, а також виключення дискримінаційних умов для діяльності туристичних підприємств [3, с. 16].

У кризових ситуаціях, зокрема під час дії режиму воєнного стану, необхідно впроваджувати ефективні механізми, спрямовані на забезпечення безпеки та захист туристів. Основні напрями впровадження таких заходів можна визначити наступним чином:

1. Обмеження доступу до об'єктів. У період підвищеної загрози мають бути створені зони з обмеженим доступом до стратегічно важливих об'єктів, таких як історичні пам'ятки, готелі, аеропорти тощо. Це спрямовано на попередження можливих атак та забезпечення безпеки громадян.

2. Розробка евакуаційних заходів та процедур. Влада повинна забезпечити готовність до евакуації туристів із зон підвищеного ризику. Такі заходи включають організацію тимчасового проживання у безпечних місцях, використання транспортних засобів для переміщення людей із небезпечних територій, а також надання необхідної допомоги постраждалим.

3. Ефективна комунікація з туристами. Важливим елементом є створення та підтримка дієвих каналів зв'язку для оперативного інформування туристів про поточну ситуацію та рекомендації щодо їхніх дій. Це доцільно здійснювати через мобільні додатки, соціальні мережі, текстові повідомлення або спеціальні засоби сповіщення.

4. Міжнародна співпраця. У кризових умовах органи влади повинні взаємодіяти з міжнародними організаціями та консульськими установами інших країн. Це забезпечує координацію дій, спрямованих на евакуацію та надання консульської допомоги громадянам іноземних держав.

Системний підхід до реалізації цих заходів сприятиме забезпеченню захисту туристів у надзвичайних ситуаціях та зниженню ризиків для їхнього життя і здоров'я [4, с. 480].

Констатуючи факт, що у сучасних умовах туристична діяльність у багатьох регіонах нашої держави фактично припинена через присутність окупаційних військ, активні бойові дії або близькість таких зон. Навіть у відносно безпечних регіонах внутрішній туризм функціонує лише частково, значно поступаючись довоєнним показникам за обсягами і рівнем розвитку.

За цих обставин доцільно зосередити зусилля на розробці та впровадженні універсальних і дієвих організаційно-правових механізмів, здатних підтримувати туристичну галузь як в умовах воєнного стану, так і в період післявоєнного відновлення. До таких механізмів доцільно віднести:

- формування нового ефективного законодавства, яке забезпечить оперативне реагування на виклики, пов'язані з безпекою та фінансуванням галузі;

- залучення державних і міжнародних грантів, субсидій та пільгових кредитів для збереження та відновлення туристичної інфраструктури;

- створення цифрових платформ для координації туристичних потоків, розробка онлайн-сервісів для бронювання, моніторингу безпеки та інформування громадян;

- впровадження оновлених освітніх програм для фахівців туристичної галузі з акцентом на управління в умовах надзвичайних ситуацій та періоду відновлення економіки;

- заохочення розвитку туризму у відносно безпечних регіонах та створення маршрутів, які відповідають потребам безпеки, екологічності та економічної доступності.

Підсумовуючи, зазначимо, що туристичні послуги мають відповідати очікуванням споживачів, забезпечуючи гарантовану якість та задовольняючи індивідуальні потреби клієнтів, а загальний рівень розвитку туристичної сфери відіграє ключову роль у стимулюванні споживачів здійснити усвідомлений вибір у конкурентному середовищі на користь відпочинку у післявоєнній Україні.

Література

1. Козловський Є. В. Правове регулювання туристичної діяльності : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 272 с.

2. Моца А.А. Особливості правового регулювання туристичної діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2023. № 78. Т. 1. С.372-378 DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.60>

3. Опанасюк Н. А., Попович С. І., Охріменко А. Г. Правове регулювання туристичної діяльності в контексті реформування законодавства України про туризм. *ScienceRise. Juridical Science*. 2021. № 3. С. 9-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srjusc_2021_3_4

4. Prada F. The Regulation of StateOwned Maritime Property Concessions for Tourism and Recreational Purposes: The Continuing Conflict Between Italian and European Law. *European Public Law*. 2022. № 28(4). P. 467-486

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

*Мозолюк-Боднар Л.М., кандидат
юридичних наук, доцент,
Хмельницький інститут соціальних
технологій Університету «Україна»,
м. Хмельницький*

В умовах війни роль державних антикорупційних органів набуває особливої важливості. Справжня загроза національній безпеці не лише з боку агресора, а й через можливі внутрішні корупційні схеми, які можуть ослабити країну зсередини, ставить завдання забезпечення прозорості та ефективності у всіх сферах діяльності держави, зокрема у військовому та оборонному секторах.

Успішна боротьба з корупцією вимагає не лише ефективних інструментів контролю та покарання, а й налагодження дієвої системи превенції, а також співпраці з іншими державними структурами та громадянським суспільством для забезпечення високої прозорості в процесах закупівель та фінансування.

В таких умовах, антикорупційні органи повинні бути максимально мобілізовані та здатні швидко реагувати на потенційні загрози. Україна взяла на себе зобов'язання перед міжнародними партнерами, зокрема Європейським Союзом, створити та ефективно впроваджувати антикорупційні механізми. Розробка антикорупційної інфраструктури в Україні була одним із ключових завдань. Відповідно розпочали свою діяльність такі важливі органи для боротьби з корупцією, як Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) для розслідування корупційних злочинів серед високопосадовців та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) супроводжує справи, розслідувані НАБУ та здійснює нагляд за процесом розслідування корупційних злочинів. САП також відповідає за підтримку державного обвинувачення в суді по таких справах.

Проте, попри всі зусилля, ці інститути стикаються з численними викликами, зокрема політичним тиском, недостатнім фінансуванням і корупційними спробами на місцях. Але саме завдяки реформам і міжнародній підтримці Україна поступово наближається до створення більш прозорої і справедливої системи, здатної боротися з корупцією навіть у найвищих сферах.

НАБУ є одним з найважливіших антикорупційних органів у системі боротьби з корупцією в Україні. З моменту його створення у 2015 році, НАБУ стало основним інститутом, який має спеціальний статус і здійснює розслідування корупційних злочинів серед вищих посадовців. Законодавче забезпечення і гарантії, закріплені для НАБУ є основою для забезпечення ефективної, незалежної та безпечної роботи цього органу. Основними

аспектами діяльності НАБУ є: а) незалежність - один з основних принципів роботи НАБУ, що закріплено законодавчо. До прикладу, директор НАБУ проходить особливий конкурсний відбір, що гарантує його неупередженість та кваліфікацію. Крім того, інші працівники бюро також проходять відбір на конкурсній основі, що дозволяє залучати найкращих фахівців без політичного чи іншого зовнішнього тиску; б) закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» встановлює низку правових гарантій для працівників НАБУ, зокрема, надає їм захист від незаконного втручання в їхню діяльність, забезпечує соціальний та правовий захист, а також встановлює умови для відповідної оплати праці. Ці чинники допомагають забезпечити мотивацію та ефективність працівників; в) НАБУ має гарантоване фінансування з державного бюджету, що забезпечує його незалежність від будь-яких зовнішніх впливів. Це дозволяє працювати без страху перед політичним чи економічним тиском і сприяє більшій автономії в прийнятті рішень; г) передбачено спеціальні заходи для захисту особистої безпеки працівників НАБУ та їх близьких осіб. Це є важливою складовою для гарантування не тільки професіоналізму, а й безпеки його працівників, що часто стикаються з серйозними загрозами з боку корупційних осіб чи організацій щодо яких здійснюють розслідування [1].

Таким чином, НАБУ є важливим органом у боротьбі з корупцією в Україні, тому забезпечення його незалежності, фінансової стабільності та безпеки працівників є ключовим для ефективної роботи. Це дозволяє НАБУ проводити розслідування навіть найскладніших справ, не піддаючись тиску з боку політичних чи економічних сил.

Співпраця між Національним антикорупційним бюро України (НАБУ) та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою (САП) є ключовим елементом антикорупційної системи в Україні і зміни, що були внесені до законодавства, суттєво посилюють ефективність цієї взаємодії. Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури», який набрав чинності 1 січня 2024 року, надає САП додаткову автономію та можливості для більш незалежної роботи [2]. Ці зміни спрямовані на підвищення ефективності діяльності САП, зокрема через: посилення самостійності, так як нова редакція закону надає САП більше повноважень для самостійного прийняття рішень у межах своїх функцій. Це дозволяє прокуратурі працювати без надмірного зовнішнього впливу, що підвищує її незалежність та знижує ризики політичних маніпуляцій, оскільки лише в умовах справжньої незалежності можна ефективно протидіяти корупційним злочинам серед високопосадовців. Крім цього, тепер САП має статус юридичної особи публічного права, що дозволяє їй мати відокремлене майно та рахунки в органах, що обслуговують державний бюджет, що підвищує рівень прозорості діяльності органу та дозволяє ефективніше управляти ресурсами. З новими повноваженнями САП може більш ефективно координувати та здійснювати нагляд за розслідуваннями НАБУ. Вона не тільки забезпечує

законність цих розслідувань, але й активно бере участь у складанні обвинувачення та надає підтримку у судовому процесі. Це є критично важливим для успіху справ, що стосуються корупційних правопорушень серед високопосадовців.

Ця співпраця між НАБУ та САП дозволяє здійснювати всебічний підхід до розслідування і притягнення до відповідальності осіб, причетних до корупції. НАБУ виконує функцію розслідування, збираючи докази та проводить експертні та технічні дослідження для підтвердження фактів корупції, тоді як САП займається правовим супроводом справ та представляє обвинувачення в суді.

Окрім того, ефективна взаємодія між НАБУ і САП підвищує довіру до антикорупційної системи в Україні, оскільки цей процес є прозорим, а всі етапи розслідування і судового розгляду корупційних справ мають високий рівень незалежності від зовнішніх впливів. Цей підхід дозволяє не тільки боротися з корупцією, а й створювати прецедент для інших державних органів, що прагнуть досягти подібного рівня ефективності.

Отже, зміцнення самостійності САП в поєднанні з тісною співпрацею з НАБУ є важливим кроком у реформуванні антикорупційної інфраструктури країни й підвищенні її здатності ефективно протидіяти корупції.

Важливо зазначити, що крім НАБУ та САП антикорупційною діяльністю також займається Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Державне бюро розслідувань (ДБР), Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), Вищий антикорупційний суд України (ВАКС) та інші органи держави.

Таким чином, в Україні створені інституційні можливості для ефективної боротьби з корупцією. Однак для досягнення максимального ефекту в цій сфері важливо продовжувати удосконалювати механізми взаємодії між антикорупційними органами, підвищувати прозорість роботи державних інституцій і створювати умови для незалежного правосуддя. Успішне функціонування антикорупційних органів стане важливим фактором для відновлення довіри до державних структур.

Література

1. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 20.11.2024).
2. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України від 08.12.2023 р. № 3509-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text> (дата звернення: 20.11.2024).
3. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 04.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 20.11.2024).

ОСОБЛИВОСТІ ПРОХОДЖЕННЯ ТА ОБМЕЖЕНЬ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

*Левченко М.В., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси*
*Шаповал Т.Б., кандидат
історичних наук, доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси*

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану одним з основних завдань держави є забезпечення стабільного, організованого та ефективного функціонування інституту публічної служби. У зв'язку з військовою агресією РФ, велика кількість суспільних відносин, включно з публічною службою, зазнала значних змін, що призводить до необхідності оперативного запровадження механізмів ефективної діяльності публічних службовців в умовах динамічного впливу як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Інститут публічної служби відіграє надзвичайно важливу роль для забезпечення існування сучасного демократичного суспільства, виконання функцій держави, реалізації та забезпечення прав та інтересів громадян, і тому він має продовжувати здійснення покладених на нього завдань навіть в таких складних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проходження публічної служби в умовах дії правового режиму воєнного стану є предметом розгляду у накових публікаціях Ю. Шевкуна, І.В. Попова, О. В. Бурдейної, І. Ю. Хомишина, Л. М. Корнутої.

Метою дослідження є аналіз чинного законодавства України, що регулює питання обмежень та організації публічної служби в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Для врегулювання питання проходження публічної служби в умовах воєнного стану досить важливим є прийняття Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», основним завданням якого є визначення особливостей проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Закон встановлює особливості укладення, розірвання, призупинення трудового договору в умовах воєнного стану, особливості переведення та зміни істотних умов праці в умовах воєнного часу, особливості встановлення та обліку часу роботи та часу відпочинку, особливості залучення до роботи деяких категорій працівників, роботу у нічний час, діяльність профспілок.

Внаслідок військової агресії проти України, на тимчасово окупованих територіях наразі не є можливим здійснення органами державної влади, органами місцевого самоврядування своїх завдань та функцій, що призвело до того, що багато службовців не можуть в нормальному режимі продовжувати здійснювати свою службову діяльність, тому виникла проблема з наявністю великої кількості публічних службовців що перебувають у простої.

Відповідно до статті 34 Кодексу законів про працю України простій - це зупинення роботи, викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, невідворотною силою або іншими обставинами [1].

Згідно з пунктом 1 постанови Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 №221 керівникам державних органів, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, надається право, до припинення чи скасування воєнного стану в Україні в межах фонду заробітної плати, передбаченого у кошторисі, самостійно визначати розмір оплати часу простою працівників, але не нижче від двох третин тарифної ставки встановленого працівникові тарифного розряду [4].

Одним з антикризових заходів для публічних службовців, які перебувають у відпустці без збереження заробітної плати або у разі простою, що є досить поширеним в нинішніх умовах, є запровадження механізму, завдяки якому такі службовці можуть займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю.

Відповідно до пункту 2-8 Розділу XIII «Прикінцеві положення» Закону України «Про запобігання корупції» на період дії воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», обмеження, встановлене пунктом 1 частини першої статті 25 цього Закону, не поширюється на державних службовців (крім державних службовців категорії «А»), посадових осіб місцевого самоврядування (крім посадових осіб, посади яких віднесені до першої - третьої категорій), якщо такі особи перебувають у відпустці без збереження заробітної плати або у разі простою, за умови що трудові договори (контракти), цивільно-правові договори про надання послуг або правочини у сфері підприємницької діяльності укладаються з юридичними особами приватного права або фізичними особами - підприємцями, стосовно яких такі державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування протягом останнього року не здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб - підприємців. Такі особи зобов'язані припинити зайняття іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) чи підприємницькою діяльністю відповідно до частини другої статті 25 цього Закону протягом 15 робочих днів з дня припинення простою або закінчення відпустки [2].

Внесенням змін до Закону України «Про запобігання корупції» також було модифіковано обмеження щодо отримання подарунків. Закон передбачає, що у період дії воєнного стану та протягом місяця після його припинення або скасування, вимоги ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції», зокрема щодо їхньої вартості, згідно з частиною другою не поширюються на такі випадки: якщо кошти отримані та повністю використані для гуманітарної допомоги або захисту осіб, які постраждали внаслідок збройної агресії, на потреби Збройних Сил України (далі – ЗС України), для купівлі товарів (із подальшою передачею) ЗС України, правоохоронним органам, підрозділам територіальної оборони; якщо товари, придбані за нижчою ціною або отримані безоплатно, були передані на потреби ЗС України та інших суб'єктів сектору безпеки та оборони; якщо товари, придбані за нижчою вартістю або отримані безоплатно, були передані як гуманітарна допомога для осіб, які постраждали під час військової агресії; якщо особи, які проживають на тимчасово окупованій території або на територіях, на яких ведуться чи велися бойові дії, або особи, які були змушені залишити місце свого фактичного проживання внаслідок бойових дій, отримали безоплатно чи за мінімальною ціною послуги із проживання чи розміщення, транспортні послуги, лікарські засоби, медичні послуги тощо [2].

Тобто, держава надала право службовцю отримувати подарунки, які б цей службовець не мав права отримувати у мирний час, за умови, що такі подарунки будуть використанні для задоволення суспільно важливих потреб.

Також, досить важливо відмітити роль Національного агентства з питань державної служби, яке активно сприяє поліпшенню проходження публічної служби в умовах воєнного стану. Сайт Національного агентства з питань державної служби містить окремі розділи з детальними роз'ясненнями, рекомендаціями та інформацією стосовно особливостей проходження державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в умовах воєнного стану.

Висновки. Отже, державою було запроваджено велику кількість спеціальних норм, метою яких є забезпечення належних умов діяльності публічних службовців в особливих умовах суспільного життя. Деякі норми, як робота у нічний час, обмежують права службовців, що є законним в умовах дії правового режиму воєнного стану, а деякі норми встановлюють додаткові гарантії для публічних службовців, як встановлення мінімального розміру оплати часу простою працівників.

Ми можемо стверджувати, що законодавством України були запроваджені певні трансформації до обмежень які застосовуються до публічних службовців, задля врегулювання випадків, які можуть виникнути внаслідок воєнного стану.

Література

1. Кодекс законів про працю України: Закон України від 23.07.1996 № 322-08. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 No 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/ed20231019#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 No 2136-9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

4. Деякі питання оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 7.04.2022 No 221. URL ; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

УДК: 346.3

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ В ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ

*Скільська М.І., викладач,
Тернопільський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Тернопіль*

Інтернет та цифрові технології удосконалили ділову комунікацію та внесли сучасні позитивні зміни в усіх сферах нашого життя. Однією з найважливіших інновацій стала можливість створювати, підписувати та пересилати документи онлайн. Така процедура успішно впроваджується в різних сферах господарювання, у бізнесі, підприємстві, а також освіті, медицині та навіть в особистому житті. Завдяки цифровим електронним технологіям документообіг перейшов на вищу фазу свого творення, став оперативнішим, доступнішим і зручнішим.

Онлайн документ – це електронний документ, який можна створювати, редагувати та обмінюватися через Інтернет. Він може бути поданий у різних файлових форматах, в тому числі у PDF, DOCX, архівів, таблиць Excel. Перевагою онлайн документів є їх доступність з будь-якого пристрою, підключеного до мережі Інтернет. Вони дозволяють ефективно співпрацювати з іншими фізичними чи юридичними особами, навіть якщо вони знаходяться в інших країнах світу. А головне – без зайвих затрат часу і коштів.

Важливим документом у сфері господарювання є господарський договір. Зазвичай, підприємства, установи, організації уклали його традиційним методом: у письмовій формі, власноруч завіряючи підписами і «мокрими» печатками. Утім, з форс-мажором пандемії COVID-19, та тривалого повномасштабного російського вторгнення, прийшлося на державному рівні розробляти нові бізнес-моделі, які не залежать від фізичного контакту з клієнтами, партнерами чи контрагентами, та встановлювати нові вимоги для сектору господарювання.

На допомогу прийшли нові Інтернет-технології.

Вимоги щодо укладення господарського договору в електронній сфері багато в чому визначаються загальними вимогами до правочину, яких необхідно дотримуватися для його юридичної сили, так і особливими вимогами до електронної форми правочину.

Господарський кодекс України у ст. 181 вказує на те, що господарський договір укладається в порядку, встановленому Цивільним кодексом України. Відповідно до ст. 638 Цивільного кодексу України договір вважається укладеним, якщо сторони досягли згоди з усіх істотних умов договору. Але немає конкретизації вимог щодо форми договору. Увага акцентується лише на тому, що договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом.

Закон України «Про електронну комерцію» регламентує, що якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі.

Ключовим елементом, забезпечуючи юридичну силу господарських договорів, укладених через Інтернет, є електронний підпис.

Електронний підпис (епп) – це цифровий еквівалент звичайного підпису особи. Він створюється за допомогою спеціальних програм або онлайн-сервісів і базується на криптографічних алгоритмах і гарантує цілісність та автентичність документа. Спеціальні сертифіковані електронні підписи (QES) мають юридичну силу і визнаються в багатьох країнах.

Відповідно до законодавства, електронні документи мають такий же правовий статус, що й паперові і багато юрисдикцій визнають електронний підпис таким самим, як звичайний підпис на папері уповноваженої особи. Підпис надає сторонам впевненість в легітимності угод.

Але часом контрагенти по договору можуть мати свої правила, і сторонам важливо враховувати ці вимоги для запобігання можливих проблем в майбутньому. Слід мати на увазі, що в разі невиконання умов договору цей документ стане основною правовою підставою для судового провадження. Тому він має чітко відповідати установленим вимогам, погодженим обома сторонами – контрагентами господарського договору..

Поряд з цим, важливим аспектом господарського договору в електронній формі, як й інших онлайн-документів, є забезпечення захисту конфіденційності умов договору та персональних даних. Електронні документи захищені і від неправомірного підписання. Електронний підпис додається до документа в момент його накладання. Дані у документі фіксуються й зашифровуються для забезпечення конфіденційності електронного документа й захисту його від підробки. Будь-які зміни в документі призведуть до зміни даних, а, отже, й невідповідності вже накладеного цифрового підпису. Отже, у вже підписаний електронний документ, на відміну від паперового, неможливо внести будь-які зміни.

Інформація про накладений електронний підпис відображається в сервісі електронної доставки, підписання документів.

Звідси випливає, що перевагою електронної форми є конфіденційність електронних документів. Ніхто, крім користувачів, не має доступу до змісту

документів. Вигода ще й в тому, що електронний архів не займає місця в офісі. В ньому можна легко знайти потрібний документ за допомогою рядка пошуку та фільтрів.

Література

1. Господарський Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. No 436-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
2. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. No 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Закон України «Про електронну комерцію» від 3 вересня 2015 р. №45 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
4. Радченко Я. М. Укладення господарського договору в мережі Інтернет: теоретико-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. No 11. С. 317–320

УДК 342

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

*Безверхий В.В., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
Шаповал Т.Б., кандидат
історичних наук, доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси*

Дослідження перспектив розвитку публічної служби в Україні варто почати із визначення поняття «публічна служба», щодо якого у вітчизняній науковій літературі спостерігається розрізненість підходів. Деякі вчені намагаються охопити в дефініції означеної правової категорії конкретні види публічної служби, що в цілому відповідає приписам чинного законодавства України, зокрема Кодексу адміністративного судочинства України, який в п. 17 ч. 1 ст. 4 закріплює легальне визначення терміну «публічна служба» [1]. Разом із тим, подібний підхід не дозволяє виокремити сутнісні характеристики та особливості такого виду діяльності як публічна служба, певним чином звужуючи можливості щодо його розширеного тлумачення. Враховуючи думки М. І. Цуркана, П. О. Комірчого, А. С. Сіцінського, О. А. Задихайла, В. О. Галая [2, с. 126- 127], пропонуємо наступне визначення поняття «**публічна служба**»: врегульована Конституцією та законами України професійна, політично неупереджена діяльність фізичних осіб (публічних службовців), які займають посади в органах публічного управління, спрямована на задоволення публічних інтересів, шляхом виконання та практичної реалізації публічної влади на засадах персональної відповідальності, що фінансується за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів.

З'ясувавши зміст категорії «публічна служба», можемо окреслити перспективи її розвитку в Україні. В цьому контексті заслуговують на увагу положення Стратегії реформування державного управління України на 2022 – 2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р. [3]. Зазначеним документом сформульовано вектори проведення реформ у сфері публічної служби, серед яких виокремимо такі напрямки: загальна спрямованість на забезпечення прав і свобод людини; створення нормативно-правової основи; фінансова складова; цифровізація публічної служби; кадрова складова; етичний напрям; удосконалення професійного навчання та управління кадрами на публічній службі. Зупинимось на кожному напрямі більш детально.

Перша складова реформування полягає у спрямованості на забезпечення прав і свобод людини. Це в свою чергу означає продовження розбудови професійної, політично нейтральної, добросовісної державної служби та служби в органах місцевого самоврядування на засадах захисту інтересів громадян.

Наступна складова передбачає формування нормативно-правової основи для нової моделі публічної служби. Зокрема, потребують удосконалення окремі приписи Закону України «Про державну службу» [4]. Також визнається необхідність консолідованих зусиль органів державної влади щодо його ефективного реалізації. Це сприятиме підвищенню рівня довіри громадян до публічної служби.

Фінансова складова стосується питання оплати праці публічних службовців, що має сприяти залученню та дозволить утримувати на публічній службі найбільш кваліфікованих осіб. Це передбачатиме: підвищення прозорості, прогнозованості та справедливості заробітної плати; зміни в структурі заробітної плати в напрямку посилення ролі її сталої частини на персональному рівні та фонду заробітної плати кожного державного органу. При цьому не менш як 70 % має становити частка сталої частини заробітної плати, а варіативної - не більш як 30 %. Також важливим є зменшення та усунення розриву в оплаті праці публічних службовців.

Щодо напрямку цифровізації публічної служби, особливо у повоєнний період, цікавою є думка Голови НАДС Н. Алюшиної. Вона зазначала, що публічна служба має працювати ефективно на благо людей, а це в свою чергу потребує відповідної цифровізації процесів і процедур з метою заощадження часу та ресурсів, збереження інформації за будь-яких умов, зокрема й таких як воєнний стан [5].

Зміцнення кадрової складової обумовлює необхідність залучення висококваліфікованих фахівців із проведенням чесного та прозорого добору, призначення на посади публічної служби, спираючись на досягнення, однакове ставлення до кандидатів, незалежно від їх статі, етнічного та соціального походження, інших ознак (наприклад, наявності інвалідності тощо).

В етичному напрямку важливо забезпечити добросовісність публічних службовців. Це вимагає продовження розробки і запровадження новітніх

інструментів, які допомагатимуть знизити ризики, що пов'язані з неетичною поведінкою публічних службовців і зловживанням ними своїм службовим становищем.

Щодо напрямку удосконалення професійного навчання публічних службовців слід визнати, що впроваджені механізми оцінки потреб у професійному навчанні та планування ресурсів для виконання державного замовлення на підвищення кваліфікації не забезпечують оперативне задоволення актуальних потреб у навчанні та випереджальний характер підвищення кваліфікації. Це призводить до зниження рівня доступності навчання за державним замовленням та потребує суттєвого переосмислення чинної системи підготовки, підвищення кваліфікації, спеціалізації публічних службовців.

Останньою складовою реформування публічної служби, проте не менш важливою для розвитку вітчизняної моделі, є управління кадрами на публічній службі. В аналізованому нами документі робиться акцент на якості управління людськими ресурсами. Підвищення цієї якості мають забезпечити сучасні, ефективні і дієві служби управління персоналом. Логічним завданням для них є запровадження в роботу інноваційних методів та інструментів управління персоналом, розвиток організаційної та управлінської культури.

Дослідження проблематики перспектив розвитку публічної служби в Україні було б не повним без врахування позитивного досвіду зарубіжних країн в цій сфері. Доцільно розпочати із питання підготовки кадрів для публічної служби, враховуючи досвід Великобританії. Так, значна кількість службовців різного рівня в цій країні проходить навчання в Коледжі державної служби, де заняття відбуваються за програмами підготовки майбутніх керівників. Зміст самого навчання та відповідні програми професійного зростання публічних службовців складаються з урахуванням індивідуального підходу, особливостей функцій і посад, які обіймають чиновники [6, с. 70]. Надзвичайно корисним та правильним для України вважаємо також приклад Великобританії щодо наявності чітких критеріїв оцінки компетентності публічних службовців, а також системи контролю якості отриманої освіти [7].

Німецький досвід вступу на публічну службу передбачає необхідність проходження попередньої спеціальної підготовки, вид та програма якої визначаються згідно рівня службової ієрархії. Збалансованість між теоретичними знаннями та одержанням практичних навичок є характерною ознакою відповідних навчальних програм. Також обов'язковим є стажування в органах державної служби тривалістю в декілька місяців [8, с. 194].

Французька модель публічної служби вирізняється уніфікацією вимог до прийому на відповідну службу, підготовки публічних службовців та проходження ними кар'єри. Позитивно вважаємо таку форму навчання як удосконалення професійної підготовки, коли особа для самостійних занять чи наукових досліджень, які є суспільно корисними, тимчасово

відраховується зі служби до резерву або одержує відпустку для підвищення кваліфікації.

Висновок. Таким чином, проведене дослідження перспектив розвитку публічної служби в Україні дало змогу:

по-перше, сформулювати зміст поняття «публічна служба», яке розуміється нами як врегульована Конституцією та законами України професійна, політично неупереджена діяльність фізичних осіб (публічних службовців), які займають посади в органах публічного управління, спрямована на задоволення публічних інтересів, шляхом виконання та практичної реалізації публічної влади на засадах персональної відповідальності, що фінансується за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів;

по-друге, виокремити такі напрямки проведення реформ у сфері публічної служби: загальна спрямованість на забезпечення прав і свобод людини; створення нормативно-правової основи; фінансова складова; цифровізація публічної служби; кадрова складова; етичний напрям; удосконалення професійного навчання та управління кадрами на публічній службі;

по-третьє, проаналізувати позитивний досвід Великобританії, Німеччини та Франції щодо підготовки кадрів для публічної служби, вступу на публічну службу та підвищення кваліфікації.

Вважаємо, що перспектива подальшого наукового осмислення цієї проблематики має бути спрямована на вдосконалення теоретичного базису публічної служби в Україні, визначення нових напрямків реформ та виваженого запозичення зарубіжного досвіду в означеній сфері.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс України від 06.07.2005 р. № 2747-IV : станом на 15.11.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 27.11.2024).

2. Владовська К. До питання про правову природу поняття «публічна служба» у законодавстві України та в адміністративно-правовій доктрині. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 2. С. 124-128. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.23>.

3. Про деякі питання реформування державного управління України: Розпорядж. Каб. Міністрів України від 21.07.2021 № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 27.11.2024).

4. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII : станом на 30.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 27.11.2024).

5. Національне агентство України з питань державної служби - Наталія Алюшина: "Основою нової моделі публічної служби у повоєнний період буде суцільна цифровізація". *Національне агентство України з питань державної служби*. URL: <https://nads.gov.ua/news/nataliia-aliushyna-osnovoii-novoi-modeli-publichnoi-sluzhby-u-povoiennyi-period-bude-sutsilna-tsyfrovizatsiia> (дата звернення: 27.11.2024).

6. Громова-Логвинчук О. Європейський досвід реформування державної служби: кращі практики та інновації. *Державна служба в Україні: шляхи реформування*: матеріали круглого столу (22 травня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. С. 69-73.

7. Прийняття на державну службу в країнах Європейського Союзу / Європейський інформаційно-дослідницький центр.
URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28975.pdf> (дата звернення: 27.11.2024).

8. Скоропад О. Досвід державної служби Німеччини як передумова ефективного розвитку та функціонування європейського адміністративного простору. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. праць. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2011. Вип. 3 (47). С. 192-195.

УДК 34:341.1(045)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Шкварок Л.В., викладач,
Тернопільський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Тернопіль*

Правове регулювання суспільних відносин є фундаментальним механізмом забезпечення соціального порядку, гармонізації інтересів різних соціальних груп та створення сприятливих умов для розвитку суспільства. У сучасному світі право виступає не лише засобом забезпечення справедливості, але й інструментом реагування на нові виклики, зокрема в умовах глобалізації, цифровізації та зростаючого впливу міжнародного права.

Воєнний стан вносить суттєві зміни в регулювання суспільних відносин, включаючи обмеження певних прав і свобод громадян. Приватне життя, як важлива складова конституційних прав, також підлягає спеціальному правовому регулюванню для забезпечення національної безпеки, громадського порядку та ефективності дій органів влади. Утім, навіть у таких умовах має зберігатися баланс між обмеженнями та дотриманням основних прав людини.

Право забезпечує рівність і свободу, виступаючи засобом стримування незаконних дій. Воно формує правову культуру, забезпечує прогнозованість дій суб'єктів.

Правове регулювання — це процес впливу норм права на поведінку людей та організацій з метою впорядкування суспільних відносин. Його основою є правові норми, закріплені в законах, підзаконних актах, договорах тощо.

Приватне життя охоплює конфіденційність особистих даних, захист родини, недоторканність житла, свободу спілкування. Основні гарантії захисту приватного життя закріплені в Конституції України, Європейській конвенції з прав людини та інших нормативно-правових актах.

Воєнний стан передбачає тимчасове обмеження прав і свобод для забезпечення безпеки держави. Воєнний стан є правовим режимом, за якого

конституційні права та свободи громадян можуть бути тимчасово обмежені в інтересах національної безпеки. Таке обмеження, зокрема права на приватне життя, регулюється наступними нормативними актами:

1. *Конституція України* (стаття 64) — передбачає, що в умовах воєнного або надзвичайного стану окремі права та свободи можуть бути обмежені, за винятком невід’ємних прав, таких як право на життя, заборона катувань, рабства тощо. [1]

2. *Закон України "Про правовий режим воєнного стану"* (стаття 8) — встановлює, що військово командування та органи державної влади можуть впроваджувати заходи, які включають контроль за листуванням, телефонними розмовами, іншими видами комунікацій, якщо це необхідно для забезпечення обороноздатності та національної безпеки. [3]

3. *Закон України "Про інформацію"* (стаття 21) — дозволяє обмеження доступу до персональних даних у разі, якщо це необхідно для захисту державної та громадської безпеки. [4]

4. *Кодекс України про адміністративні правопорушення* (стаття 44-3) — передбачає відповідальність за порушення правил, установлених у період воєнного стану, зокрема щодо обігу інформації, яка може порушувати захист персональних даних. [2]

Можна виділити основні аспекти обмеження права на приватне життя:

Контроль за комунікаціями. Органи влади можуть здійснювати моніторинг електронного листування, телефонних розмов та іншої приватної інформації з метою виявлення загроз національній безпеці.

Обмеження доступу до приватної інформації. Особисті дані можуть бути використані або обмежені у доступі, якщо це виправдано інтересами оборони.

Перевірки громадян. У період воєнного стану дозволяється проведення перевірок документів, огляду особистих речей, транспорту та житла громадян, якщо це необхідно для забезпечення громадської безпеки.

Такі обмеження є необхідними для забезпечення безпеки держави та громадян під час воєнного стану, проте мають бути пропорційними і не порушувати основоположних прав, гарантованих Конституцією України.

Воєнний стан вимагає посиленого контролю за доступом до персональних даних. Необхідність їх використання для мобілізації, евакуації чи ідентифікації не повинна порушувати принципу мінімізації втручання.

Діяльність органів влади (поліції, військових адміністрацій) регулюється законом із метою уникнення зловживань. Громадяни мають право оскаржувати незаконні дії або рішення, які порушують їх приватне життя.

Обмеження права на приватне життя в умовах воєнного стану регулюються як національними, так і міжнародними документами. Зокрема, стандарти визначають умови пропорційності, обґрунтованості та законності таких обмежень.

1. *Загальна декларація прав людини* (стаття 12):

Гарантує, що жодна особа не може зазнавати свавільного втручання в її приватне життя, родину, житло або кореспонденцію. Обмеження можливі лише в рамках закону та в інтересах національної безпеки. [5]

2. *Міжнародний пакт про громадянські та політичні права* (стаття 17):

Забороняє свавільне або незаконне втручання в приватне життя. Однак, у статті 4 передбачено можливість відступу від певних зобов'язань під час надзвичайного стану, якщо це необхідно для національної безпеки і відповідає принципу пропорційності. [7]

3. *Європейська конвенція з прав людини* (стаття 8):

Гарантує право на повагу до приватного і сімейного життя, але дозволяє обмеження, якщо це необхідно в демократичному суспільстві для захисту національної безпеки. [6]

4. *Резолюція Ради ООН з прав людини 34/7 (2017)*:

Визначає, що втручання у право на приватне життя під час надзвичайних ситуацій має бути чітко обґрунтоване, прозоре і підлягати незалежному нагляду. [8]

Отже, міжнародний досвід дає нам такі уроки: важливість дотримання принципів необхідності та пропорційності; запровадження незалежного нагляду за органами, що здійснюють втручання у приватне життя; забезпечення чітких правових механізмів для оскарження обмежень.

Міжнародні стандарти та досвід свідчать, що навіть в умовах воєнного стану обмеження права на приватне життя повинні бути прозорими, мінімально інвазивними та відповідати принципам верховенства права. Україна, адаптуючи ці стандарти, може забезпечити баланс між національною безпекою та захистом прав людини.

На мою думку, *актуальними викликами для України є*: забезпечення прозорості у втручанні в приватне життя під час воєнного стану; захист від зловживань владою або використання воєнного стану для порушення прав; мінімізація довгострокових наслідків для довіри громадян до держави.

Пісумовуючи викладене, можна зробити наступні висновки:

Правове регулювання суспільних відносин є ключовим інструментом підтримання стабільності та розвитку суспільства. Його ефективність залежить від якості законодавства, рівня правової культури громадян та здатності державних інститутів забезпечити дотримання правових норм. Актуальні виклики, зокрема технологічні та екологічні зміни, потребують адаптації правових механізмів до нових умов, аби забезпечити баланс інтересів усіх учасників суспільних відносин.

Правове регулювання приватного життя в умовах воєнного стану є викликом для будь-якої демократичної держави. У таких умовах необхідно забезпечити баланс між обмеженням прав і свобод для захисту національної безпеки та дотриманням фундаментальних прав людини. Для України особливо важливим є дотримання міжнародних стандартів, прозорість дій органів влади та створення умов для ефективного захисту громадян після завершення воєнного стану.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KD0005>
3. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" Прийнятий: 12 травня 2015; Діє/діяв з: 11 червня 2015; Остання редакція: 27 липня 2023. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150389>
4. Закон України "Про інформацію" від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12>
5. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015
6. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. {Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97}. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004
7. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року, набув чинності 23 березня 1976 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_043
8. Резолюція Ради ООН з прав людини «Право на приватність в епоху цифрових технологій» 34/7 від 24.03.2017р.

УДК 342

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

*Гегельська Д.В., здобувач
вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
Шаповал Т.Б.,
кандидат історичних наук, доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси*

Постановка проблеми. Початок збройного конфлікту в Україні став початком переформатування напрямків роботи всіх сфер суспільного життя. З початком війни органи державної служби дещо змінили свої напрямки роботи, але не перестали виконувати основні обов'язки. Покликанням публічної служби, є виконання державних функцій і завдань та оперативне реагування на вимоги сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідники такі як, Ю. Битяк, В. Галяй, Р. Мельник та багато інших свого часу проводили дослідження функціонування та організації суб'єктів публічної служби. Не зважаючи на всі проведені дослідження, варто все ж таки детальніше проаналізувати теоретико-нормативні джерела, що стосуються діяльності та організації публічної служби в умовах воєнного стану.

Метою статті є аналіз теоретико-нормативних джерел, які регулюють діяльність та організацію публічної служби в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Суттєвих змін зазнали всі інститути серед яких й інститут публічної служби у зв'язку з введенням в Україні в дію особливого правового режиму воєнного стану указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [1]. Згідно ст. 1 Закону України «Про режим дії воєнного стану» від 12.05.2015р. № 2136-IX, слідує, що воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2, ст.1]. Таким чином, законодавець дає можливість розширення повноважень суб'єктам публічної служби, але водночас робить обмеження щодо дії таких повноважень.

Варто зазначити, що відповідно до ст. 157, Конституція України не може бути змінена в умовах воєнного або надзвичайного стану. Отже, всі органи публічної служби можуть далі продовжувати виконувати свої повноваження відповідно до норм Конституції України [3].

Важливим фактором функціонування органів публічної служби в умовах воєнного стану є норми Закону № 389-VIII, а саме ст. 4 передбачено діяльність тимчасових державних органів, а саме військових адміністрацій, що діють на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України. Військові адміністрації разом із військовим командуванням запроваджують та здійснюють заходи правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян [2]. Варто наголосити на можливості, а не обов'язковості створення та діяльності даного органу.

Для підтримки структурної стабільності діяльності державних органів важливим було прийняття Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022р. № 2136/IX, ст. 1 якого визначає особливості проходження державної служби, служби в органах місцевого самоврядування, особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, представництв іноземних суб'єктів господарської діяльності в Україні, а також осіб, які працюють за трудовим договором, укладеним з фізичними особами (далі - працівники), у період дії воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4, ст.1]. Даний закон несе в собі зміни до законодавства про службу в органах місцевого самоврядування та про державну службу, а також норм законодавства про працю, нормативних

актів, які регулюють безпосередньо діяльність державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, все це врегульовується єдиним Законом № 2136-IX [4].

Законодавцю варто було б розділити відносини, що формуються в процесі проходження служби в органах місцевого самоврядування та в органах державної служби, а також трудові відносини, які виникають в рамках діяльності установ, організацій та підприємств. Слід зауважити, що ця процедура є складною та має аргументований брак часу на вирішення даного питання законодавцем.

Не менш детального аналізу та уваги потребує Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12.05.2022р. № 2259-IX. Закон був прийнятий з метою врегулювання особливостей врегулювання здійснення повноважень органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану, задля спрощення процедури прийняття важливих кадрових рішень щодо посад керівників в органах місцевого самоврядування, працівників комунального сектору економіки в умовах воєнного стану [4].

Висновки. Отже, проаналізувавши нормативно-правову базу щодо діяльності та функціонування публічної служби в Україні в період дії особливого правового режиму воєнного стану, варто зазначити, що зміни до законодавства вносилися поступово, але в певній мірі хаотично, що спричинило деякі прогалини в ньому. Важливою є діяльність тимчасових органів публічної влади, що запроваджуються на час дії воєнного стану, а також органам, які діють і в мирний час. На критичну оцінку заслуговує законодавство, що стосується антикорупційної діяльності, оскільки неналежна увага до нього спричиняє, хибну думку про привілейованість та недоторканість органів публічної служби, їх посадових осіб та суперечить принципам прозорості, відкритості та підзвітності їх діяльності перед громадянами держави.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 22.11.2024).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 22.11.2024).
3. Конституція України від 28.06.1996р. № 254-к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.11.2024).
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 22.11.2024).
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12.05.2022р. № 2259-IX". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text> (дата звернення: 22.11.2024).

ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ СЕРЕД ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ: МІЖНАРОДНИЙ ОГЛЯД

*Шаповал Т.Б., кандидат
історичних наук, доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси*

Корупція підриває довіру суспільства до діяльності державних інституцій, негативно впливає на політичний та економічний розвиток і є реальною загрозою національній безпеці більшості країн світу. Незважаючи на важливі кроки, що робляться на різних рівнях для об'єднання держав у боротьбі з корупцією, міжнародне співробітництво в цій сфері є актуальним. Важливим є не лише вироблення певних стандартів боротьби з корупцією, а й розробка комплексу заходів, спрямованих на запобігання корупції. Саме тому запобігання корупції, розробка механізмів протидії корупції та видання нормативно-правових актів є надважливим завданням для міжнародної спільноти.

Значну увагу механізмам протидії корупції у сфері публічної служби приділили у своїх працях такі дослідники, як: А. В. Білецький, В. Є. Боднар, С. А. Задорожний, А. М. Михненко, О. М. Кісілевич-Чорнойван, І. О. Шашкова-Журавель та інші. Незважаючи на значну кількість досліджень в галузі запобігання та протидії корупції в Україні, так і не сформовано адміністративно-правову базу протидії корупції. Таким чином, результати вітчизняних теоретичних напрацювань та європейських практичних досліджень створили передумови для продовження досліджень у цій сфері.

Антикорупційне законодавство встановлює спеціальні законодавчі положення щодо запобігання та протидії корупції, спрямовані на визначення ознак корупційних діянь та осіб, відповідальних за їх вчинення, правил діяльності державних органів та їх спеціальних підрозділів у сфері запобігання та протидії корупції, до компетенції яких належать питання протидії корупції, координація цих процесів або здійснення контролю та нагляду за ними.

Аналіз нормативно-правової бази у сфері протидії корупції слід розпочати з опису міжнародних законодавчих актів, основними з яких є:

1. Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Проти транснаціональної організованої злочинності», Так, статті 8 і 9 вказаної Конвенції спрямовані на забезпечення криміналізації діянь, що мають ознаки корупції, а також окреслення системи заходів, необхідних для боротьби із зазначеним ганебним злочином. Зокрема, передбачено обов'язок держав-учасниць Конвенції вживати законодавчі та інші заходи, для визнання як кримінально караних таких діянь: прийняття або вимагання публічною посадовою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної або юридичної особи;

пропозиція, обіцянка, або надання публічній посадовій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для неї або для іншої особи для того, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію або бездіяльність при виконанні своїх службових обов'язків.

При цьому, категорія «публічна посадова особа», згідно з досліджуваною Конвенцією, означає особу, яка надає будь-яку публічну послугу, що визначається внутрішнім законодавством держави-учасниці, в якій ця особа виконує такі функції.

Водночас, згідно з вимогами Конвенції на держави покладається обов'язок вживати законодавчі, адміністративні або інші ефективні заходи для сприяння добросовісності, а також для попередження і виявлення корупції серед публічних посадових осіб і покарання за неї. Зокрема, серед вказаних заходів передбачено забезпечення ефективних дій компетентних державних органів у сфері попередження і виявлення корупції за рахунок надання таким органам достатньої незалежності, для недопущення неправомірного впливу на їх діяльність [1].

2. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. Відповідно до документу кожна сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві ефективні засоби правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду [2].

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції № 251-V від 01.01.2010. Метою цієї Конвенції є сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та у боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном [3].

Найважливіші зобов'язання держав – учасниць Конвенції в публічному секторі передбачають необхідність створення та підтримки такої системи приймання на роботу, проходження служби, просування по службі та виходу у відставку державних службовців, в основі якої покладено такі критерії, як бездоганність роботи, здібності та справедливість.

Виходячи із положень вказаної Конвенції, для держав-учасниць передбачено систему заходів, вжиття яких сприятиме подоланню корупції в приватному секторі. До вказаних заходів, зокрема, слід віднести: активізацію співробітництва правоохоронних органів з приватними юридичними особами; сприяння розробці процедур і стандартів для забезпечення добросовісності в роботі приватних юридичних осіб, у тому числі, кодексів поведінки для належного та добросовісного здійснення діяльності підприємцями, а також для заохочення використання добросовісної комерційної практики у відносинах між комерційними підприємствами та в договірних відносинах між ними та державою та ін. [4, с. 35].

4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. Відповідно до документу у разі виявлення проявів корупції заходи, яких необхідно вжити на національному рівні, є такими: дача хабара національним державним посадовим особам; отримання хабара національними державними посадовими особами; хабарництво членів національних представницьких органів; хабарництво іноземних державних посадових осіб; хабарництво членів іноземних представницьких органів; дача хабара у приватному секторі; отримання хабара у приватному секторі; хабарництво посадових осіб міжнародних організацій; хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей; хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів; зловживання впливом [5].

5. Суттєвого значення для розвитку системи міжнародного співробітництва по боротьбі зі злочинністю, незважаючи на факультативний характер своїх приписів, відіграє Декларація, прийнята на одинадцятому Конгресі ООН, присвяченому кримінальному судочинству та попередженню злочинності, що відбувся 18-25 квітня 2005 року. Окремі положення цієї Декларації присвячені викоріненню корупції. Так, згідно з пунктом 24 Декларації правопорядок в державі, а також належне управління публічним майном та публічними справами, визнається надважливим для попередження та подолання корупції. Крім цього, згідно з Декларацією з метою викорінення корупції поряд з ефективними заходами щодо розслідування та кримінального переслідування, необхідним є заохочення культури непідкупності, чесності та підзвітності як в публічному так і приватному секторі [6].

6. Серед документів ЄС виділяють Конвенцію про захист фінансових інтересів Європейських співтовариств 1995 року і Додатковий протокол № 1 до неї. Учасники Конвенції прийняли на себе обов'язок: на внутрішньодержавному рівні встановити кримінальну відповідальність за злочини, передбачені в конвенції, ефективне та співрозмірне покарання за їх вчинення; встановити юрисдикцію національних судів з прив'язкою до права держави місця постійного проживання або громадянства підозрюваного (обвинуваченого); забезпечити притягнення до кримінальної відповідальності та віддавання під суд власних громадян у випадку відмови у виданні [7].

Протокол № 1 (96/C313/0127 1997 р.) визначає поняття кримінально карної корупції та підстави відповідальності за корупцію, а також передбачає гармонізовані санкції за цей злочин. Суб'єктами корупції визначено посадових осіб, які перебувають на службі Європейських співтовариств (нині Європейського Союзу) чи в державах-членах [8].

Висновки. Отже, основними інструментами протидії корупції та реалізації антикорупційної політики є: спостереження за поведінкою та службовими контактами публічних службовців; періодична перевірка документів, що стосуються діяльності публічних службовців за певний період часу; визначення кола посадових осіб та громадян, з якими публічні службовці контактують з мотивів професійної зацікавленості, та організація

таких контактів встановлення осіб, з якими здійснюються такі контакти; проведення співбесід з визначеного кола питань з державними службовцями, їхніми керівниками та іншими посадовими особами органів виконавчої влади; проведення регулярних перевірок діяльності державних службовців.

Література

1. Проти транснаціональної організованої злочинності. Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 15 листопада 2000 року. *Офіційний вісник України*. 2006. № 14. С. 340.
2. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04 листопада 1999 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102 (дата звернення: 04.11.2023).
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 02.11.2024).
4. Кісілевич-Чорнойван О. М., Шашкова-Журавель І. О. Правові аспекти протидії корупції на міжнародному рівні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2018. № 1. С. 31-42.
5. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101 (дата звернення: 04.11.2024).
6. Щодо попередження злочинності та кримінального судочинства. Декларація Організації Об'єднаних Націй від 25 квітня 2005 року / Верховна Рада України. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_e87 (дата звернення: 04.11.2024).
7. Про захист фінансових інтересів Європейських співтовариств: Конвенція Європейських співтовариств від 1995 року / Міністерство юстиції України. URL: <http://old.minjust.gov.ua> (дата звернення: 04.11.2024).
8. Протокол до Конвенції про захист фінансових інтересів Європейських співтовариств 1995 року / Міністерство юстиції України. URL: <http://old.minjust.gov.ua> (дата звернення: 04.11.2024).

УДК 349.23/24

РЕФОРМА ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ЧАСІ

*Гевчук А.І., здобувач
фахової передвищої освіти,
коледж «Освіта» Університету «Україна»,
Скільська М.І., викладач,
Тернопільський фаховий коледж
Університету «Україна», м. Тернопіль*

На сьогодні ми маємо застарілий Кодекс законів про працю України прийнятий ще в радянські часи 1971 року. Відтоді пройшло багато змін у суспільних правовідносинах. Змінилися форми права власності, утворилися інші види суб'єктів господарювання, склалися інші правові стосунки між

сторонами трудових правовідносин. Більшість з правових норм є неактуальними і не можуть адекватно регулювати сучасні трудові відносини.

Численні зміни і доповнення до КЗпП України склали групу різних правових норм, прийнятих за різних історичних та економічних умов. Це створює суперечності між нормами права і створює проблеми в регулюванні трудових взаємовідносин. Попри численні зміни й доповнення, КЗпП України більше не відповідає вимогам часу і навіть гальмує розвиток економіки. Повномасштабна війна ще більше проявила всі недоліки, архаїчні та часто шкідливі радянські норми, яким понад пів століття.

Все гострішою стає необхідність оновити законодавство у сфері праці. Новий Трудовий кодекс – це реформа, якої український ринок праці чекає роками. Проект Трудового кодексу був проголосований у 1-му читанні 05.11.2015. В пояснювальній записці цей Проект називається реформою трудового законодавства, метою затвердження Трудового кодексу є дерадянська законодавства про працю, створення рівних правил на ринку праці й балансування інтересів працівників і роботодавців, надання стимулів для розвитку соціально відповідального бізнесу, інвестування в національну економіку, спрощення порядку укладання та розірвання трудових відносин у поєднанні з ефективними механізмами захисту від раптової втрати роботи, полегшення пошуку нової роботи та зниження рівня безробіття.

В розділі 2. «Цілі і завдання прийняття акта» пропонується визначення основних механізмів реалізації передбачених Конституцією України трудових прав і гарантій працівників. Цей Кодекс розкриває конституційні засади, які проголошують Україну демократичною, соціальною та правовою державою, визначає правові механізми реалізації права на працю, його захисту та увиразнює баланс інтересів працівників і роботодавців.

Продовжуючи багаторічну традицію кодифікації трудового законодавства, цей Кодекс є сучасним етапом унормування індивідуальних та колективних трудових відносин на принципах свободи, рівності, забезпечення гідної праці з імплементацією міжнародних стандартів регулювання трудових відносин у національне законодавство.

Згідно з проектом, новий Трудовий кодекс вступає в юридичну силу 1 січня наступного року за днем його опублікування. Тобто, якщо кодекс буде прийнятий та опублікований ще в поточному році, він вступає в силу з 1 січня 2025 року.

Народні депутати, не дивлячись, що є багато інших нагальних законопроектів, важливих для оборони і економічної стабільності, планують приділити увагу новому регулятору ринку праці. Надіємось, що проект нового Трудового кодексу України в черговий раз буде винесено на обговорення Верховної Ради України. І хоча за останні 10 років новий проект даного кодексу з'являється не перший раз, старання законодавчої влади довести справу до логічного завершення дуже серйозні. Звичайно, проект ще буде обговорюватися та змінюватися, але з основними його нововведеннями уже можна знайомитись та обговорювати.

Як у кожному новому документі, так і в проєкті Трудового кодексу є свої плюси і мінуси.

У новому законодавстві про працю буде легалізовано різноманітні форми зайнятості: дистанційну роботу, надомну, нефіксований робочий час. Більше не буде паперових трудових книжок.

Мета багатьох нововведень – створити такі умови, аби ті, хто хоче працювати, могли це робити без перешкод.

Утім, є суперечливі питання. Деякі нововведення певним чином можуть погіршити становище найманих працівників у порівнянні з традиційними нормами КЗпП України. Приміром, збільшено тривалість робочого часу. В ст.84 Проєкту передбачається, що тривалість робочого часу працівників не повинна перевищувати 48 годин протягом кожного семиденного періоду з урахуванням надурочних годин (40 годин нормальна тривалість + 8 годин надурочна робота). Крім того, змінюється кількість максимально допустимих надурочних годин – 360 годин протягом календарного року. Наразі статтю 65 КЗпП дозволяється 120 годин на рік.

З проєкту Трудового кодексу вилучається така захищена категорія як жінки, які мають дітей віком до трьох років. Не передбачено окремих гарантій для вагітних жінок. Не зобов'язується роботодавця укладати колективний договір з трудовим колективом. Не приділено належної уваги забезпеченню гарантій молоді на працю.

Такий проєкт документа наразі не можна назвати досконалим. Проте дуже хочеться вірити, що цього разу комплексна реформа трудового законодавства все ж дійде до завершення і у нас буде новий доопрацьований Трудовий кодекс України, який чітко регулюватиме правовідносини у сфері праці і за яким нам зручно буде працювати, як майбутнім дипломованим юристам.

Література

1. Проєкт Трудового кодексу України / Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331

УДК: 34.349

СУСПІЛЬСТВО, ПРАВО : ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА СТРИМАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

*Добренька Н.В., кандидат
юридичних наук, доцент,
Білоцерківський інститут економіки
та управління Університету «Україна»,
м. Біла Церква*

Воєнний стан – це особливий правовий режим, який запроваджується в умовах загрози національній безпеці та територіальній цілісності країни. Під

час воєнного стану можуть бути обмежені певні права і свободи громадян. В умовах повномасштабної війни, яку розв'язала росія проти України, взаємозв'язок між суспільством і правом набув особливого значення. Державні інституції мають адаптувати правові механізми до реалій воєнного стану, водночас забезпечуючи збереження основних принципів демократичного суспільства та прав людини [4]. Право в умовах війни виконує дві основні функції: забезпечення стабільності суспільства та захист національної безпеки. Воєнний стан вимагає введення обмежень, спрямованих на підтримання правопорядку, збереження державної цілісності та організацію ефективної оборони. Зокрема, вводяться заходи, що обмежують права громадян, як-от комендантська година, контроль над переміщенням осіб, мобілізація, обмеження свободи слова та зібрань [9]. Ці обмеження мають базуватися на принципах пропорційності, законності та необхідності. Закон "Про правовий режим воєнного стану" передбачає, що всі заходи, спрямовані на обмеження прав, повинні бути обґрунтованими, мінімально необхідними для досягнення поставлених цілей і тимчасовими [4]. Одним із найважливіших аспектів взаємодії суспільства і права під час війни є суспільна довіра до державних інституцій. В умовах зовнішньої загрози громадяни повинні бути впевненими, що обмеження їхніх прав є виправданими і служать спільним інтересам [13, с.30]. Згуртованість суспільства стає ключовим фактором успіху в боротьбі за незалежність, і право відіграє тут важливу роль як інструмент забезпечення справедливості та прозорості дій влади. На законодавчому рівні Україна активно вдосконалює механізми правового регулювання, враховуючи виклики війни. Зокрема, були ухвалені закони, спрямовані на захист прав військових, внутрішньо переміщених осіб, волонтерів і постраждалих від війни. Також важливим аспектом є адаптація міжнародного гуманітарного права до національного законодавства, що дозволяє ефективніше реагувати на воєнні злочини агресора [10]. Хоча право виконує важливу роль у регулюванні суспільних відносин під час війни, важливо уникати надмірного обмеження свобод. Важливим завданням залишається забезпечення прозорості процесів і підзвітності державних органів. Громадські організації, правозахисники та міжнародні інституції повинні мати можливість здійснювати контроль за дотриманням прав людини навіть у надзвичайних умовах. Також велика роль відводиться інформаційній роботі: громадяни мають бути проінформовані про свої права та обмеження, їх причини та строки дії. Війна залишає глибокий слід на суспільстві та правовій системі. Після завершення бойових дій пріоритетом стане відновлення правопорядку, реінтеграція постраждалих регіонів і відшкодування завданої шкоди. Суспільство потребуватиме правової підтримки у вирішенні конфліктів, пов'язаних із втратою майна, переселенням і психологічними травмами [14].

Взаємозв'язок суспільства і права під час війни є визначальним для збереження державності та громадянських свобод. Україна демонструє здатність адаптувати свою правову систему до умов воєнного часу, зберігаючи при цьому основоположні принципи демократії та прав людини.

Пріоритетом залишається досягнення рівноваги між необхідними обмеженнями і свободою громадян, що є запорукою суспільної згуртованості та успішного подолання викликів, які постали перед країною.

Література

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. : станом на 01 січ. 2006 р. Київ : Ін Юре, 2006. 144 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 21.11 2024)
2. Європейську конвенцію з прав людини. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 (дата звернення 21.11 2024)
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 21.11 2024)
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 21.11 2024)
5. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 21.11 2024)
6. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020/print> (дата звернення 21.11 2024)
7. Про Стратегію інформаційної безпеки : Указ Президента України від 28 грудня 2021 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021/print>; (дата звернення 21.11 2024)
8. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції Закон України *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, N 40, ст.263* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
9. Грицюк В., Лисенко О. Війна Російської Федерації проти України: та економічний виміри. *Український історичний журнал*. 2023. С. 5.
10. Грабович Г. Війна і наука. Про істотне, але нечасто обговорюване. *Бюлетень НТШ-А*, 2022. С. 26.
11. Журавльов Д., Коротюк О., Лавринович О. Історія політичних і правових вчень. Від стародавніх часів до XVII століття. Київ. ОВК, 2021. С.238
12. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану : загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2023, №2. С. 27-31
13. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. Д.Є. Забзалюк, М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 253 с.
14. Панафідін І. О. Ідея війни та проблема її трансформації. *Актуальні проблеми духовності* : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2010. Вип. 11. С. 315-326.
15. Теорія держави і права в схемах та таблицях: навчальний посібник Київ. «Хай-Тек Прес». 2020. С. 296